

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย

บทบาทของการค้าชายแดนต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดน
กรณีศึกษาจุดผ่อนปรนช่องอานม้า จังหวัดอุบลราชธานี

The Role of Border Trade in Border Area Development:
A Case of Chong Ahn Ma Checkpoint for Border Trade, Ubon Ratchathani

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ

เสนอ

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.)

มิถุนายน 2563

สัญญาเลขที่ RDG6210009
รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย

บทบาทของการค้าชายแดนต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดน
กรณีศึกษาจุดผ่อนปรนช่องอานม้า จังหวัดอุบลราชธานี

The Role of Border Trade in Border Area Development:
A Case of Chong Ahn Ma Checkpoint for Border Trade, Ubon Ratchathani

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี หมายเลขใบรับรอง UBU-REC 11/2562

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยฉบับนี้จะสำเร็จลุล่วงไม่ได้หากขาดความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล และการอำนวยความสะดวกต่างๆ รวมถึงพ่อค้าแม่ค้าในตลาดการค้าชายแดนช่องอานม้าที่ไม่อาจเอ่ยนามได้หมดในที่นี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งในปัจจุบันคือสำนักงานส่งเสริม วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.) ที่เล็งเห็นความสำคัญในการทำความเข้าใจการพัฒนาชายแดนอย่างยั่งยืน

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร วัชชวัลคุ ผู้ประสานงานเครือข่ายมหาวิทยาลัยไทยด้านชายแดนศึกษาและเจ้าหน้าที่ทุกท่าน ที่อำนวยความสะดวกในการประสานงานต่างๆ รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิของงานวิจัยทุกท่านที่ให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการดำเนินโครงการ ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.กังสดาล เขาว์วัฒนกุล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สร้อยมาศ รุ่งมณี และ ดร.สุรางรัตน์ จำเนียรพล ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจคุณภาพเครื่องมือเก็บข้อมูลวิจัย ขอขอบพระคุณนายสมชัย บุรณะ นายอำเภอเอาน้ำเย็น และว่าที่ ร.อ. วัชรศักดิ์ คำศรี ปลัดอำเภอเอาน้ำเย็น ในการให้ข้อมูลและข้อคิดเห็น รวมทั้งอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการดำเนินโครงการวิจัย ขอขอบคุณ คุณปริยะพงษ์ นามโส หัวหน้าอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร และคุณสันหวัช ศิริทวี หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอดโดมที่ร่วมดำเนินงานวิจัยและให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง และผู้ให้ข้อมูลงานวิจัยทุกท่านที่อยู่ในรายงานฉบับนี้ หากขาดความร่วมมือจากภาคส่วนใดไป งานวิจัยฉบับนี้คงไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างลุล่วง

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. กนกวรรณ มะโนรมย์ ที่ปรึกษาโครงการวิจัย ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง และโดยเฉพาะขอบคุณบุญยาพร บั้งทองและคุณจรัสรัตน์ สายสุต ผู้ช่วยวิจัย ที่ช่วยเก็บข้อมูลอย่างเต็มที่ จนทำให้งานวิจัยชิ้นนี้เสร็จสมบูรณ์

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

จุดผ่อนปรน “ช่องอานม้า” เป็นช่องทางการค้าชายแดนในอยู่พื้นที่บ้านน้ำเย็น ตำบลโชน อำเภอน้ำเย็น จังหวัดอุบลราชธานี ห่างจากตัวอำเภอน้ำเย็นประมาณ 11 กิโลเมตร ซึ่งเป็นช่องทางจุดผ่อนปรนเพียงแห่งเดียวของจังหวัดอุบลราชธานีที่ติดกับประเทศกัมพูชา โดยมีพื้นที่ติดต่อกับประเทศกัมพูชา อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา โดยเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ในเทือกเขาพนมดงรัก เป็นแนวเขตแดนระหว่างไทยกับกัมพูชา กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าเมื่อ 19 กันยายน 2539 ในปัจจุบันได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว และได้เปิดเป็นจุดผ่อนปรนช่องอานม้าเพื่อให้ประชาชน ทั้งสองประเทศได้ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกันโดยเปิดให้ประชาชนเข้าออกระหว่างประเทศทุกวัน โดยไม่ต้องทำหนังสือผ่านแดน การค้าชายแดนยังเป็นการค้าขายระหว่างประชาชนและความสัมพันธ์ระหว่างสองพื้นที่ยังเป็นความร่วมมือด้านความมั่นคงเป็นหลัก และการค้าชายแดนก็ประสบกับภาวะชะงักงันในบางช่วงเวลา เนื่องจากเหตุการณ์ทางการเมืองและความมั่นคงชายแดน โดยเฉพาะในบริเวณดังกล่าวเคยเป็นพื้นที่กั้นชนในสมัยสงครามเขมรแดงจนเปลี่ยนสู่การเป็นพื้นที่การค้า และยังพบปัญหาด้านการปักปันเขตแดน โดยงานวิจัยที่ทำความเข้าใจพื้นที่และการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ดังกล่าวยังมีน้อย ซึ่งมีความจำเป็นในการศึกษาพื้นที่ดังกล่าวเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในอนาคต

งานวิจัยชิ้นนี้ มุ่งความเข้าใจชายแดนในพื้นที่ช่องอานม้า โดยให้ความสนใจไปที่การค้าชายแดนในฐานะที่มีบทบาทต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดน ซึ่งมีผู้กระทำการที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชายแดนภายใต้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย การเปลี่ยนแปลงปฏิสัมพันธ์ของผู้คนภายใต้สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ด้านความร่วมมือระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นผ่านกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมถึงให้ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาพื้นที่ที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนหากมีการเปิดด่านเป็นจุดผ่านแดนถาวรในอนาคต ผู้วิจัยจึงเน้นทำความเข้าใจผู้กระทำการที่มีบทบาทในการจัดการการค้าชายแดนในพื้นที่ช่องอานม้า มุมมองและข้อเสนอของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน ภาคประชาสังคม และโดยเฉพาะมุมมองของประชาชน ต่อการรูปแบบและการจัดการการค้าชายแดนภายใต้บริบทของการพัฒนาพื้นที่ชายแดนที่ยังคงมีพื้นที่ทับซ้อน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญผสมผสานกับการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณซึ่งเป็นการสำรวจผู้บริโภคและปริมาณการจับจ่ายซื้อขาย ณ พื้นที่ชายแดน โดยใช้แบบสอบถามอย่างง่าย และเน้นการสัมภาษณ์ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมถึงการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เชื่อมโยงบริบทพื้นที่กับการบริหารจัดการการค้าชายแดน ข้อมูลที่ได้จัดทำเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สามารถปฏิบัติได้ในระดับท้องถิ่นและการพัฒนาการค้าชายแดนต่อไป

ความเป็นมาและลักษณะของการค้าชายแดนบนพื้นที่การค้าชายแดนจุดผ่อนปรนช่องอานม้า

1) ยุคบุกเบิก (ก่อนปี 2540): ก่อนปี 2540 เป็นช่วงช่องอานม้าเป็นพื้นที่อยู่ระหว่างการสู้รบ การค้าขายสินค้าระหว่างประชาชนมีจำนวนไม่มากนัก โดยจะมีกลุ่มเขมรแดงนำสินค้ามาขายประเภท ไม้ วัช-ควาย พลอย ภายหลังสงคราม หลังปี 2531 เป็นยุคที่รัฐมีนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า การค้าระหว่างประชาชนในบริเวณชายแดนได้รับการส่งเสริม พ่อค้าแม่ค้ามีการขนส่งของอุปโภคบริโภคขึ้น

ไปขายให้กับชาวกัมพูชา และจะซื้อสินค้าประเภทของป่ากลับลงมาด้วย โดยนอกจากพืชผักแล้ว สินค้าประเภทวัว-ควาย หมู เป็นสินค้าที่โดดเด่นชาวกัมพูชานำมาขายให้กับชาวไทย โดยจากคำบอกเล่าของผู้ค้าพบว่า ในช่วงปี 2535 มีกิจการค้าไม้ที่ใช้เส้นทางช่องอานม้าขนไม้จากด้านกัมพูชามาฝั่งไทยเป็นจำนวนมาก ทำให้มีการทำถนนจากเส้นทางขรุขระเป็นถนนลูกรังที่ดีขึ้นทำให้การเดินทางสะดวกมากขึ้น

จากคำบอกเล่าของผู้ค้าและประชาชนที่เดินทางไปค้าขายที่ช่องอานม้า การนำสินค้าไปขายเป็นไปด้วยความยากลำบาก ผู้ค้าจะต้องรวมตัวกันเป็นกลุ่มเดินทางด้วยกันเพื่อช่วยเหลือกันในกรณีที่รถขนส่งสินค้าติดลม ผู้ค้าและลูกค้าในอดีตจะมีไม่มากนัก

2) ยุคเปิดตลาดอย่างเป็นทางการ (2540 – 2548): เป็นยุคเริ่มต้นของการเปิดตลาดอย่างเป็นทางการ โดยเริ่มมีการดำเนินงานของภาครัฐในการกำกับควบคุมพื้นที่ชายแดนอย่างเป็นทางการ มีการทำความตกลงร่วมกับกัมพูชา และการออกกฎระเบียบในการนำเข้าซื้อขายสินค้า การจำกัดพื้นที่ในการซื้อขายกฎระเบียบที่ยุ้งยากมากขึ้นในซื้อขายทำให้สินค้าบางชนิดจากชาวกัมพูชา โดยเฉพาะสินค้าประเภทสัตว์ที่มีชีวิต เริ่มหายไปทั้ง หมู วัว ควาย โดยพื้นที่ตลาดของทั้งชาวไทยและกัมพูชาอยู่ติดกับแนวจุดตรวจสำหรับผ่านแดน

โดยในช่วงปี 2548 เริ่มมีผู้ค้าชาวไทยได้นำไก่มาขายส่งให้กับชาวกัมพูชาในบริเวณดังกล่าว โดยการส่งไก่ที่ช่องอานม้าระยะทางและเป็นการลดต้นทุนให้กับผู้ค้าทั้งสองฝั่ง จากเดิมที่รับซื้อที่ด่านช่องสะงำ จังหวัดศรีสะเกษ การเปิดตลาดไก่อังไม่ได้เป็นที่รู้จักมากนัก โดยจะรู้จักเฉพาะแม่ค้าเก่าแก่เท่านั้น

3) ยุคการพัฒนาพื้นที่ตลาดใหม่ (2548 -2555) ในระหว่างปี 2548 มีการปรับปรุงพื้นที่ช่องอานม้าเป็นระยะ มีการก่อสร้างร้านค้า อาคารสถานที่ที่เป็นที่อำนวยความสะดวก การปรับปรุง รวมถึงมีเหตุการณ์ที่ทำให้เปิดปิดด่านอยู่บ่อยครั้ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการรื้อกำแพงพื้นที่ เหตุการณ์สู้รบที่ภูมะเขือ เป็นต้น ผู้คนที่ทำการค้าขายในบริเวณชายแดนและที่เดินทางข้ามไปมาภายใต้เงื่อนไขของความไม่แน่นอนของสถานการณ์ความมั่นคงชายแดน

ตลาดได้ย้ายมาก่อตั้งในบริเวณร้านค้าใหม่อย่างเป็นทางการ พ่อค้าแม่ค้าชาวไทยที่ตั้งร้านค้าในบริเวณโซนตลาดบน ถือเป็นกลุ่มผู้ค้าดั้งเดิม ซึ่งมีความสัมพันธ์อันดีกับผู้ค้าฝั่งตลาดของชาวกัมพูชา โดยตลาดโซนหน้าผานั้นมีชาวกัมพูชาซึ่งเป็นกลุ่มผู้ลี้ภัยสงครามเดิมที่ไม่ได้อพยพกลับถิ่นฐานและญาติพี่น้องของทหารชาวกัมพูชามาทำการค้าโดยในยุคเริ่มแรกเป็นร้านค้าเพิงขนาดเล็กมีจำนวนไม่มากนัก

ผู้ค้าไก่อได้ใช้พื้นที่ตลาดในบริเวณจุดจอตลอดเดิมเป็นจุดส่งสินค้า เป็นการแยกออกจากจุดขายสินค้าประเภทอาหาร โดยอาหารประเภทมะพร้าวยังคงเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของชาวไทย

การปรับปรุงถนนและทำถนนลาดยางในราวปี 2552 ส่งผลให้เริ่มมีผู้ค้าและนักท่องเที่ยวมากขึ้น และมีการขยายตัวของตลาดตามจำนวนผู้ค้า โดยผู้ค้าได้มีการวางของขายตามแนวถนนด้วย

4) ยุคผู้ค้าใหม่ (2555-2558): หลังเหตุการณ์สู้รบในกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร ได้มีการรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างไทยกัมพูชา มีการตั้งคณะกรรมการร่วมชายแดนเพื่อแก้ปัญหาและสร้างความร่วมมือในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการปักปันเขตแดน การเปิดด่านสากลและการเปิดพื้นที่การค้า กระนั้นก็ดี เหตุการณ์การปิดด่านก็ยังพบอยู่หลายครั้ง กระแสการผลักดันเปิดจุดผ่านแดนถาวร เป็นการเพิ่มจำนวนผู้ค้าให้หลังไหลเข้ามาในพื้นที่เพิ่มขึ้นโดยเฉพาะผู้ค้าชาวกัมพูชา การเดินทางสร้างความร่วมมือระหว่างกันทำให้กัมพูชาเข้าปรับเปลี่ยนพื้นที่ โดยเฉพาะการสร้างอนุสาวรีย์เพื่อเป็นหมุดหมายในการอ้างสิทธิ์เหนือดินแดนที่ยังไม่มีการปักปันเขตแดนต่างฝ่ายต่างอ้างสิทธิ์เหนือดินแดน มีการสร้างศาลาโนเพื่อ

รองรับนักพนันเสมือนเป็นยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจที่มีคาสีโนรายล้อม มีสินค้าหลักที่สร้างรายได้ขนส่งผ่านช่องทางน้ำในช่วงระยะเวลาหนึ่ง คือ น้ำมัน

การแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าระหว่างพ่อค้าแม่ค้าชาวไทยกับชาวกำพูชานั้น ผู้ค้าส่วนหนึ่งได้เปลี่ยนสถานที่ค้าขายจากด่านช่องจอมและช่องสะงำ อันเนื่องมาจากการควบคุมการส่งออกนำเข้าสินค้าภายใต้กฎระเบียบระหว่างประเทศ และเห็นว่าการส่งออกมีความยุ่งยากมากขึ้น โดยมีสินค้าที่ยังเป็นที่นิยมคือ มะพร้าว

ผู้ค้าใหม่ได้เดินทางมาขายของที่ตลาดจำนวนมากทั้งจากที่มีคนบอกเล่าให้ฟัง การมาท่องเที่ยวและเห็นช่องทางค้าขาย พื้นที่ขายของได้ถูกจับจองไปตามแนวนอนโดยอัตโนมัติทำให้เกิดความไม่เป็นระเบียบและขยะจำนวนมาก

5) ยุคหลังการจัดการตลาดของหน่วยงานภาครัฐ (2558 เป็นต้นมา): หน่วยงานภาครัฐได้จัดระเบียบการบริหารพื้นที่อีกรอบ โดยใช้กฎเกณฑ์ภายในประเทศในการจัดระเบียบร้านค้าและการเข้าออกพื้นที่ พื้นที่ตลาดเดิมถูกย้ายและจัดระเบียบไม่ให้ชิดกับเขตที่ยังไม่ปักปันเขตแดนมากเกินไป โดยมีหน่วยงานภาครัฐเข้าไปมีส่วนในการจัดระเบียบผู้ค้าและพื้นที่การค้า โดยมี อบต.โขง อำเภอลำทะเมนชัย และอุทยานเขาพระวิหารเข้าไปจัดระเบียบตามลำดับ โดยใช้กฎระเบียบและการควบคุมพื้นที่ระหว่างหน่วยงานรัฐในการจัดการตลาดที่ไม่ชัดเจน ในปัจจุบัน พื้นที่บริหารจัดการพื้นที่ตลาดอยู่ในความดูแลของอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารโดยใช้ระเบียบที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวมาใช้โดยอนุโลม

บทบาทของผู้กระทำการและปฏิบัติการที่ส่งผลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจบนพื้นที่การค้าชายแดนจุดผ่อนปรนช่องอานม้า

ผู้กระทำการที่มีส่วนในการพัฒนาการค้าบนพื้นที่ช่องอานม้ามีผู้กระทำการหลักสองประเภทคือ ผู้กระทำการภาครัฐ และผู้กระทำการภาคประชาชน โดยผู้กระทำการภาคประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้ค้ารายย่อย โดยในภาคเอกชนที่เป็นผู้ประกอบการรายใหญ่และภาคประชาสังคมมีบทบาทค่อนข้างน้อย ยกเว้นในอดีตที่มีผู้ประกอบการภาคเอกชน เช่น ผู้ค้าไม้ ที่มีบทบาทในการพัฒนาเส้นทางถนน การที่ช่องอานม้าตั้งอยู่ในบริเวณชายแดนและถูกประกาศเป็นจุดผ่อนปรนในพื้นที่พรมแดนที่ยังไม่มีการปักปันเขตแดนที่ชัดเจน การอ้างสิทธิ์ในการควบคุมพื้นที่ทำให้เกิดการใช้กฎเกณฑ์และกฎหมายที่ทับซ้อนระหว่างผู้กระทำการภาครัฐเอง

ในการดำเนินงานขับเคลื่อนเศรษฐกิจชายแดน อำนวยความสะดวก และการกำกับควบคุมพื้นที่ชายแดน พบว่ามีหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนในการควบคุม กำกับดูแล และบริหารจัดการพื้นที่ที่สำคัญ โดยผู้วิจัยแบ่งออกเป็นสี่ด้าน ได้แก่

- 1) ด้านความมั่นคง ซึ่งมีทหารเป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในการรักษาความมั่นคงชายแดน
- 2) ด้านการปกครอง โดยอำเภอน้ำยืน เป็นผู้มีบทบาทหลักในการกำกับดูแลผู้คนที่เข้าออก รวมถึงการประสานความร่วมมือด้านการปกครองระหว่างสองประเทศ
- 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม หน่วยงานทั้งสองสังกัดสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 อุบลราชธานี
- 4) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ด้านศุลกากรช่องเม็ก ด้านตรวจพืชช่องเม็ก สำนักงานปศุสัตว์อำเภอ ด้านกักกันสัตว์ และสำนักงานสรรพสามิต

สำหรับหน่วยงานทั้งสี่ด้านข้างต้น แต่ละหน่วยงานมีบทบาทที่แตกต่างกันไป การที่มีหลายหน่วยงานที่เข้าไปมีส่วนในการดูแลพื้นที่ทำให้เกิดความลักลั่นระหว่างภารกิจของหน่วยงานและการส่งเสริมงานด้านเศรษฐกิจ โดยจะพบว่าหน่วยงานที่เข้าไปส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาการค้าคือหน่วยงานด้านการปกครองที่ผลักดันให้เกิดจุดผ่อนปรนร่วมกับหน่วยงานด้านความมั่นคงในอดีต ในขณะที่มีอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารเป็นเจ้าของพื้นที่ที่ตั้งช่องอานม้า และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอดโดมเป็นหน่วยงานที่ดูแล ณ จุดทางผ่านเข้า-ออก ซึ่งหน่วยงานทั้งสองไม่ได้มีภารกิจด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจแต่กลายเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่บริหารจัดการพื้นที่ภายใต้กฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง โดยมีหน่วยงานด้านความมั่นคงทำหน้าที่ในการควบคุมพื้นที่พรมแดนและมีส่วนสำคัญในการเปิดปิดด่านซึ่งมีผลต่อการค้าขายระหว่างกันของทั้งสองประเทศ ความไม่ชัดเจนดังกล่าวส่งผลไปสู่การบริหารจัดการพื้นที่ที่ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ในขณะที่รัฐก็ต้องทำหน้าที่ช่วยให้กลไกการค้าขายระหว่างประเทศมีความยืดหยุ่นและเอื้ออำนวยทางการค้าและสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสองประเทศด้วย

สำหรับผู้กระทำการภาคประชาชน ผู้ค้ารายย่อยซึ่งเป็นผู้ค้าดั้งเดิมมีส่วนสำคัญในการผลักดันความร่วมมือภาคประชาชนและภาครัฐ เพื่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจการค้าชายแดนให้มีความคึกคัก อย่างไรก็ตาม การรวมตัวของผู้ค้ามีการรวมตัวอย่างหลวมๆ ภายใต้ทุนทางสังคมของพวกเขา พลังในการต่อรองภาคประชาชนมีอยู่ในระดับหนึ่ง แต่เนื่องจากมีผู้ค้าหลากหลายจึงไม่ได้เกิดการรวมตัวเป็นกลุ่มใหญ่ ข้อเสนอหลายอย่างยังไม่ได้รับการตอบสนองมากนักภายใต้ข้อจำกัดของกฎเกณฑ์ภาครัฐ

สำหรับปฏิบัติการของภาครัฐที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ชัดเจน คือการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายในแต่ละช่วงเวลาและการให้การสนับสนุนจากภาครัฐ ได้แก่

- การประกาศนโยบายเปลี่ยนนามรบเป็นนามการค้า ที่เปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างประชาชนตามแนวชายแดน

- การประกาศจุดผ่อนปรนในปี 2540 ส่งผลต่อการกำกับควบคุมชายแดนอย่างเป็นทางการของภาครัฐ ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการค้าได้นำข้อบังคับหรือกฎเกณฑ์มาบังคับใช้ และทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจบางอย่างหายไป เช่น การค้าวัว-ควาย

- การพัฒนาสิ่งปลูกสร้างใหม่ในช่วงปี 2548 ทำให้เกิดการย้ายพื้นที่ตลาดของชาวไทยโดยขยับออกจากพื้นที่ตลาดซึ่งอยู่ในบริเวณที่ยังไม่ปักปันเขตแดน ผู้ค้าดั้งเดิมได้ย้ายไปยังร้านค้าที่สร้างขึ้นใหม่

- การพัฒนาถนนราวปี 2552 ทำให้ผู้คนเดินทางไปยังช่องอานม้าเพิ่มมากขึ้น และมีผู้ค้าที่เห็นช่องทางการค้าก็ขึ้นไปทำการค้าขายเพิ่มมากขึ้น จนตลาดขยายตัว เดิมสาธารณูปโภคและการส่งผลต่อจำนวนผู้ค้าและสินค้าต่างๆ ที่เพิ่มมากขึ้น การคมนาคมที่สะดวกขึ้น ทำให้มีผู้ค้าโก่มาขายส่งสัตว์ปีกให้กับผู้ค้าชาวกัมพูชาที่ช่องอานม้าซึ่งมีระยะทางใกล้กว่าช่องทางอื่นที่เคยส่งให้ และรายได้ดีกว่า

- ราวปี 2557 เริ่มมีหน่วยงานเข้ามาดูแลการบริหารตลาด คือ องค์การบริหารส่วนตำบลโขง โดยมีการจัดเก็บค่าจัดการขยะ ซึ่งดำเนินการได้ไม่นาน จากนั้น อำเภอน้ำย่นได้เข้าไปมีบทบาทในการตั้งคณะกรรมการตลาดในปี 2558 โดยมีการบริหารจัดการของกลุ่มคณะกรรมการซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้ค้าดั้งเดิม และหลังจากนั้น อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารได้เข้าไปบริหารจัดการตลาดแทนที่โดยใช้ระเบียบของอุทยานที่เกี่ยวข้อง จนถึงปัจจุบัน ซึ่งการเข้ามาของอุทยานส่งผลต่อการจัดการบริหารในเชิงพื้นที่ที่ด้วยพื้นที่ค้าขายที่เพิ่มขึ้น ทำให้มีพื้นที่สำหรับผู้ค้าและมีการนำสินค้าชนิดอื่นเข้ามาขายเพิ่ม

ปริมาณสินค้าที่เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอุปสงค์ทางการค้าที่เป็นความต้องการของผู้ค้าทั้งสองฝั่งภายใต้เงื่อนไขการจำกัดสินค้าบางชนิดทำให้เกิดความไม่เข้าใจระหว่างผู้ค้าและเจ้าหน้าที่อยู่บ่อยครั้ง

โดยเฉพาะในช่วงที่พืชผลดังกล่าวมีปริมาณมาก โดยการพูดคุยเจรจาของหน่วยงานภาครัฐทั้งสองฝ่ายเป็นกลไกที่สำคัญในการแก้ไขปัญหา

ผู้กระทำการภาครัฐมีบทบาทหลักทั้งในฐานะผู้จัดการ ผู้กำกับควบคุม และในขณะเดียวกันก็เป็นผู้อำนวยการให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เกิดขึ้น ผู้ค้าดำรงบทบาทในฐานะผู้ปฏิบัติการทางการค้า โดยผู้ค้าไม่ได้เป็นผู้ที่ยอมตามกฎเกณฑ์ของรัฐโดยสิ้นเชิง โดยผู้ค้าในพื้นที่การค้าต่างก็พยายามต่อสู้ดิ้นรนเพื่อหาเลี้ยงชีพและปรับเปลี่ยนยุทธวิธีทางการค้าเพื่อหลีกเลี่ยงข้อจำกัดของกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ภาครัฐเป็นผู้กำกับควบคุม

แนวทางการจัดการการค้าชายแดนในพื้นที่ช่องอานม้า

จากการรวบรวมข้อเสนอแนะจากภาคส่วนต่างๆ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1) ด้านการบริหารงานตลาดการค้า ภาครัฐควรบริหารจัดการการค้าชายแดนในพื้นที่ช่องอานม้าโดยการมีส่วนร่วมของผู้ค้า โดยการตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการพื้นที่การค้า สร้างกลไกเพื่อให้เกิดการพัฒนาและแก้ไขปัญหาในพื้นที่การค้า เพื่อให้เกิดการบริหารพื้นที่อย่างยั่งยืน โดยควรมีการประชุมร่วมกันอย่างเป็นทางการอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง สร้างแนวทางการบริหารงานอย่างโปร่งใส โดยเปิดเผยข้อมูลที่จำเป็นต่อผู้ค้า สร้างความเข้าใจระหว่างหน่วยงานและผู้ค้าที่ชัดเจน โดยเฉพาะด้านการดูแลพื้นที่ร่วมกัน

ควรจัดตั้งสำนักงานในการบริหารดูแลพื้นที่ตลาดที่ชัดเจน ควรมีการแก้ไขปัญหาความไม่ชัดเจนเรื่องจำนวนผู้ค้า พื้นที่การค้าควรถูกจัดระเบียบใหม่และปรับปรุงให้ถูกสุขอนามัย

2) ด้านการบริหารพื้นที่ของหน่วยงานภาครัฐ ในกรณีเกิดปัญหาด้านการบริหารงานพื้นที่ระหว่างหน่วยงาน ผู้ว่าราชการจังหวัดควรเข้าไปมีบทบาทหลักในการสร้างข้อตกลงร่วมกันอย่างเป็นทางการภายใต้ความยืดหยุ่นที่เป็นไปได้ของกฎเกณฑ์ที่กำกับควบคุมอยู่ เพื่อให้เกิดการบริหารงานพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ

ในระยะที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงหน่วยงานหลักที่เป็นเจ้าของพื้นที่ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) ในฐานะหน่วยงานต้นสังกัดของอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม ควรนำเงินที่ได้จากการจัดเก็บค่าบริการมาบริหารพื้นที่ในภาพรวม โดยเฉพาะการดำเนินงานด้านความสะอาด การเก็บขยะและการดูแลรักษาห้องน้ำในพื้นที่ช่องอานม้า ที่อยู่ในความดูแลของอุทยานแห่งชาติ

นอกจากนี้ ควรมีการวางแผนแนวทางร่วมกับผู้ค้าในการดูแลรักษาพื้นที่เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

3) ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

หน่วยงานด้านเศรษฐกิจควรมีการสำรวจความต้องการการพัฒนาสินค้าและบริการที่ต้องการขนส่งและนำเข้าผ่านจุดผ่อนปรนดังกล่าว โดยเฉพาะความต้องการจากประเทศเพื่อนบ้าน และวิเคราะห์ความคุ้มค่าต้นทุนทางด้านเศรษฐกิจเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการส่งเสริมเศรษฐกิจ

ในอนาคตภาครัฐควรมีการนำระบบการจัดการข้อมูลออนไลน์มาใช้เพื่อให้เกิดการจัดเก็บข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลเพื่อการพัฒนาพื้นที่อย่างเป็นระบบมากขึ้น

4) การพัฒนาพื้นที่หากเปิดจุดผ่านแดนถาวรในอนาคต

หากมีการเปิดจุดผ่านแดนถาวรในอนาคตควรมีการบริหารพื้นที่ร่วมกันของหน่วยงานภาครัฐ โดยการสร้างพื้นที่แบบ One Stop Service โดยมีจุดบริการประชาชนในพื้นที่เดียวกันไม่ให้เกิดการบริหาร

แบบแยกส่วน ภาครัฐควรมีการนำระบบการจัดการข้อมูลออนไลน์มาใช้เพื่อให้เกิดการจัดเก็บข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผนพัฒนาพื้นที่อย่างเป็นระบบมากขึ้น นอกจากนี้ ควรมีการเตรียมการในการสร้างความรู้ความเข้าใจให้ผู้ค้าในเรื่องของกฎระเบียบการค้าระหว่างประเทศ

บทคัดย่อ

คำสำคัญ: ช่องอานม้า จุดผ่อนปรนทางการค้า ชายแดน การค้าชายแดน

งานวิจัยชิ้นนี้ มีวัตถุประสงค์ *หนึ่ง* เพื่อศึกษาความเป็นมาและลักษณะของการค้าชายแดนบนพื้นที่การค้าชายแดนจุดผ่อนปรนช่องอานม้าเพื่อ *สอง* ศึกษาบทบาทของผู้กระทำการและปฏิบัติการที่ส่งผลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจบนพื้นที่การค้าชายแดนจุดผ่อนปรนช่องอานม้า และ*สาม* เพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดการการค้าชายแดนในพื้นที่ช่องอานม้า ทำการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสนทนากลุ่มย่อย ผลผสมผสานกับการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณซึ่งเป็นการสำรวจผู้บริโภคและปริมาณการจับจ่ายซื้อขาย ณ พื้นที่ชายแดน โดยใช้แบบสอบถามอย่างง่าย และเน้นการสัมภาษณ์ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมถึงการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เชื่อมโยงบริบทพื้นที่กับการบริหารจัดการการค้าชายแดน ข้อมูลที่ได้จัดทำเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สามารถปฏิบัติได้ในระดับท้องถิ่นและการพัฒนาการค้าชายแดนต่อไป

ผลการศึกษาพบดังนี้

ประการแรก ความเป็นมาและลักษณะของการค้าชายแดนบนพื้นที่การค้าชายแดนจุดผ่อนปรนช่องอานม้า พบว่าการค้าบนพื้นที่ช่องอานม้าซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนเกิดขึ้นในยุคหลังนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าเช่นเดียวกับพื้นที่ชายแดนในบริเวณอื่นของไทย การค้าชายแดนอย่างเป็นทางการถูกยกระดับในการเป็นจุดผ่อนปรนในปี 2539 และมีกฎเกณฑ์ทางราชการเข้ามากำกับควบคุม อย่างไรก็ตามการการค้าในพื้นที่ช่องอานม้ามียุคหนึ่งที่มีการค้าของพ่อค้ารายใหญ่ขนส่งสินค้าผ่านช่องทางดังกล่าวในช่วงระยะเวลาการค้าชายแดนมีความคึกคักภายหลังการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมทำให้การเดินทางสะดวกมากขึ้นและมียุคหนึ่งท่องเที่ยวเดินทางไปยังพื้นที่มากขึ้น พื้นที่ทางการค้าในปัจจุบันถูกกำกับควบคุมมากขึ้นต่างจากในอดีต รวมถึงการค้าชายแดนที่มีปริมาณมากขึ้น และมีความพยายามในการยกระดับการเปิดจุดผ่านแดนถาวร

ประการที่สอง ผู้กระทำการที่มีส่วนในการพัฒนาการค้าบนพื้นที่ช่องอานม้ามียุคหนึ่งผู้กระทำการหลักสองประเภทคือ ผู้กระทำการภาครัฐ และผู้กระทำการภาคประชาชน โดยผู้กระทำการภาคประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้ค้ารายย่อย โดยในภาคเอกชนที่เป็นผู้ประกอบการรายใหญ่และภาคประชาสังคมมีบทบาทค่อนข้างน้อย ยกเว้นในอดีตที่มีผู้ประกอบการภาคเอกชน เช่น ผู้ค้าไม้ ที่มีบทบาทในการพัฒนาเส้นทางถนน การที่ช่องอานม้าตั้งอยู่ในบริเวณชายแดนและถูกประกาศเป็นจุดผ่อนปรนในพื้นที่พรมแดนที่ยังไม่มีการปักปันเขตแดนที่ชัดเจน การอ้างสิทธิ์ในการควบคุมพื้นที่ทำให้เกิดการใช้กฎเกณฑ์และกฎหมายที่ทับซ้อนระหว่างผู้กระทำการภาครัฐเองซึ่งส่งผลไปสู่การบริหารจัดการพื้นที่และการดำเนินงานด้านการค้าชายแดนระหว่างประเทศที่ไม่มีประสิทธิภาพ

ประการที่สาม ภาครัฐควรบริหารจัดการการค้าชายแดนในพื้นที่ช่องอานม้าโดยการมีส่วนร่วมของผู้ค้า โดยการตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการพื้นที่การค้า ควรมีการแก้ไขปัญหาคอขวดเรื่องจำนวนผู้ค้า พื้นที่การค้าควรถูกจัดระเบียบใหม่และปรับปรุงให้ถูกสุขอนามัย ในกรณีที่ยังไม่มีปรับเปลี่ยนพื้นที่เป็นจุดผ่านแดนถาวร ควรสร้างความเข้าใจด้านการบริหารจัดการระหว่างหน่วยงานและผู้ค้าที่ชัดเจน ในอนาคตภาครัฐควรมีการนำระบบการจัดการข้อมูลออนไลน์มาใช้เพื่อให้เกิดการจัดเก็บข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลเพื่อการพัฒนาพื้นที่อย่างเป็นระบบมากขึ้น

ABSTRACT

Keywords: Chong Ahn Ma, Checkpoint for Border Trade, Border, Border Trade

This research purposes to 1) study agencies' roles and actions which influence economic activities in the trading area of the Chong Ahn Ma checkpoint for border trade 2) explore background and characteristics of trade in the area, and 3) provide guidelines for trading management in the area. The study was conducted by applying qualitative research methodology which focused on interviewing informants, small group conversations, and mixed with quantitative research methodology which collected quantitative data; survey of consumers and consumption within the bordering area by using simple survey forms. The interviews were conducted both formally and informally. Non-participant observation was also applied for associating regional contexts with the border trading management. The collected data were treated and consolidated practical policy recommendations for both the border trade development in general and specifically for regional levels.

The results reveal as followings;

Firstly, the bordering area of the Chong Ahn Ma emerged in the post "Battle-Field to Trading-Field" policy, similar to other bordering areas in Thailand. Official border trading was uplifted to the temporarily permitted area in 1996. Thus official regulations were utilized to control border trade. However, the trade in the Chong Ahn Ma has flexible characteristics. However, the trade in the Chong Ahn Ma conducted among local people is flexible with no high trade values. The present trading area has been more strictly controlled than it was in the past as well as the amount of trade has been more sizable. The border trade has been vigorous as transporting routes were improved so that they allowed travelling convenience so that higher amount of tourists could travel to the area. The present trading area has been more strictly controlled than it was in the past as well as the amount of trade has been more sizable. Also, there was an attempt to elevate the permitted area to a permanent checkpoint.

Secondly, there were two main types of agency partaking in the Chong Ahn Ma trading zone development. Those included governmental agency and the citizen one. Most of the citizen agencies were minor dealers. Private sectors that were major dealers and civil society rather had meager roles. There was an exemption that applied to private entrepreneurs in the past. For example, wood traders who play a key role in road development. Based on the fact that the Chong Ah Ma is located in the bordering area but it was declared as a permitted area without concise demarcation, claiming right of control of the area has led to overlapped rules and laws among the governmental agencies. As a result, the trading area management and international trading procedures were deemed ineffective.

The government sectors should manage the border trade at the Chong Ahn Ma area by considering the traders' participation. It could be managed by setting up a trading area management committee. Ambiguity of the amount of the traders should be resolved. The trading areas should be rearranged and improved to meet hygienic standards. In case the area has not elevated to the permanent checkpoint yet, the government organization should facilitate to disseminate concise information and build up better understanding to the traders. Also, in the future, the government sectors should implement online data management in order to store and recall relevant information for more systematic development.

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์	3
1.3 คำถามการวิจัย	3
1.4 คำนิยามเชิงปฏิบัติการ	4
1.5 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้	4
1.6 ระเบียบวิธีวิจัย	19
บทที่ 2 ชื่องานม้า: ข้อมูลพื้นฐานและประวัติศาสตร์พื้นที่	24
2.1 ข้อมูลพื้นฐานชื่องานม้า	24
2.2 พัฒนาการขายแดนชื่องานม้า	26
2.3 จุดผ่อนปรนเพื่อการค้าชื่องานม้า	29
บทที่ 3 ตลาดการค้าขายแดน สินค้า ผู้ค้าขายแดน กับปฏิบัติการทางการค้า	40
3.1 พัฒนาการตลาดและการเปลี่ยนแปลงของการค้าขายแดนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน: มุมมองจากผู้ค้า	40
3.2 บริบทตลาดของชาวกำพูชาในบริเวณชื่องานม้า	42
3.3 ลักษณะของตลาดขายแดนชื่องานม้าของไทยและระบบบริหารจัดการตลาดในปัจจุบัน	50
3.4 สินค้าข้ามแดนและการค้าขายระหว่างกัน	54
3.5 นักท่องเที่ยวและการซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยว	67
3.6 ผู้ค้าขายแดนและปฏิสัมพันธ์ทางการค้า	72
บทที่ 4 บทบาทของผู้กระทำการในพื้นที่ชื่องานม้า	79
4.1 เส้นทางสู่ชื่องานม้า: เมื่อต้องผ่านผู้กระทำการภาครัฐที่หลากหลาย	79
4.2 บทบาทของหน่วยงานภาครัฐในชื่องานม้า	82
4.3 บทบาทของผู้กระทำการอื่นๆ ในการพัฒนาการค้าขายแดน	100
4.4 วิเคราะห์บทบาทของผู้กระทำการต่อการพัฒนาพื้นที่การค้าขายแดน	103
บทที่ 5 บทบาทของการค้าขายแดนต่อการพัฒนาพื้นที่ขายแดนชื่องานม้า	105
5.1 บทบาทการค้าขายแดนต่อการพัฒนาพื้นที่ขายแดนชื่องานม้าด้านกายภาพ	105
5.2 บทบาทการค้าขายแดนต่อการพัฒนาพื้นที่ขายแดนชื่องานม้าด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	106
5.3 บทบาทของการค้าขายแดนต่อการพัฒนาพื้นที่ขายแดนด้านเศรษฐกิจ	109
5.4 ปัญหาและอุปสรรคในพื้นที่จุดผ่อนปรนชื่องานม้า	115

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
5.5 ความพยายามในการยกระดับจากจุดผ่อนปรนเป็นจุดผ่านแดนถาวร	120
5.6 แนวทางการพัฒนาการค้าในจุดผ่อนปรนช่องอานม้า	125
บทที่ 6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	130
6.1 สรุปผลการศึกษา	130
6.2 อภิปรายผลการศึกษา	135
6.3 ข้อเสนอแนะ	140
เอกสารอ้างอิง	143
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก ข้อมูลพื้นฐานอำเภอไทรโยค	152
ภาคผนวก ข สถิติการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา ปี 2557-2561	156
ภาคผนวก ค ความสัมพันธ์และความร่วมมือทางการค้าไทย-กัมพูชา	161
ภาคผนวก ง ข้อมูลเบื้องต้นในการตรวจสอบสินค้านำเข้า – ส่งออก	169
ภาคผนวก จ ภาพถ่ายช่องอานม้า	172

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1.1 มูลค่าการค้าชายแดนไทย – กัมพูชา (ด่านช่องอานม้า) ปี 2558-2560	2
ตารางที่ 2.1 สรุปเหตุการณ์สำคัญของการพัฒนาพื้นที่ช่องอานม้า	38
ตารางที่ 3.1 สถานการณ์เข้า – ออก จุดผ่อนปรนช่องอานม้า ประจำปี 2560 - 2562	47
ตารางที่ 3.2 สถิติคนเข้า – ออก ปี 2561 (กุมภาพันธ์ – ธันวาคม)	48
ตารางที่ 3.3 เปรียบเทียบสถิติคนเข้า – ออกเดือนเมษายน และเดือนพฤษภาคม 2562	49
ตารางที่ 3.4 เพศ	68
ตารางที่ 3.5 อายุ	68
ตารางที่ 3.6 ภูมิลำเนาของนักท่องเที่ยว	68
ตารางที่ 3.7 อาชีพ	68
ตารางที่ 3.8 ลักษณะการเดินทาง	69
ตารางที่ 3.9 จำนวนครั้งที่มาช่องอานม้าในรอบ 1 เดือน	69
ตารางที่ 3.10 วันที่เดินทางมาช่องอานม้าต่อสัปดาห์	69
ตารางที่ 3.11 วัตถุประสงค์ในการเดินทางมาที่ช่องอานม้า	70
ตารางที่ 3.12 สินค้าที่ซื้อ	70
ตารางที่ 3.13 จำนวนเงินที่นำมาในครั้งนี้	71
ตารางที่ 3.14 วัตถุประสงค์ในการซื้อสินค้า	71
ตารางที่ 3.15 สินค้าที่ซื้อประจำ	71
ตารางที่ 3.16 สถานที่ที่นำสินค้าไปขายต่อ	72
ตารางที่ 4.1 สรุปข้อมูลกระทำผิด ณ จุดผ่อนปรนช่องอานม้า ปี พ.ศ. 2561	92
ตารางที่ 4.2 สรุปการทำงานของแต่ละหน่วยงานในพื้นที่ช่องอานม้า	99
ตารางที่ 5.1 ภาพรวมสถิติการค้าชายแดนไทย – กัมพูชา ปี 2557 – 2561	109
ตารางที่ 5.2 สถิติสินค้าส่งออกชายแดนไทย – กัมพูชา (รายสินค้า) ปี 2557 – 2561	109
ตารางที่ 5.3 สถิติสินค้านำเข้าชายแดนไทย – กัมพูชา (รายสินค้า) ปี 2557 – 2561	110
ตารางที่ 5.4 สถิติการค้าชายแดนไทยกัมพูชาปี 2555-2558	111
ตารางที่ 5.5 มูลค่าการค้าชายแดนไทย – กัมพูชา (ด่านช่องอานม้า) ปี 2556-2561	111
ตารางที่ 5.6 มูลค่าสินค้าส่งออกจุดผ่อนปรนช่องอานม้า ระหว่างปี 2557-2561	112
ตารางที่ 5.7 มูลค่าสินค้านำเข้า-ส่งออก เปรียบเทียบปี 2561-2562	113
ตารางที่ 5.8 รายละเอียดสินค้านำเข้าระหว่างปี 2559 – มิถุนายน 2562	113
ตารางที่ 5.9 สรุปสัตว์ปีกเข้าตลาด จุดผ่อนปรนช่องอานม้า (รายสัปดาห์) ประจำเดือน สิงหาคม พ.ศ. 2562	114

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
ตารางที่ 5.10 สรุปสัตว์ปีกเข้าตลาด จุดผ่อนปรนช่องอานม้า (รายสัปดาห์) ประจำเดือน กันยายน พ.ศ. 2562	114
ตารางที่ 5.11 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาช่องอานม้าจากแบบสอบถามนักท่องเที่ยว	127

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย	22
ภาพที่ 2.1 แสดงพิกัดที่ตั้งช่องอานม้า	26
ภาพที่ 2.2 ภาพถ่ายมุมสูง บริเวณพื้นที่ตลาดจุดผ่อนปรนช่องอานม้า	29
ภาพที่ 3.1 ภาพถ่ายสภาพถนนในปัจจุบัน ที่เป็นถนนลาดยาง	41
ภาพที่ 3.2 ด้านขวาเป็นตลาดของชาวกัมพูชา ด้านซ้ายของอนุสาวรีย์ตาอูม	43
ภาพที่ 3.3 ภายในตลาดฝั่งกัมพูชา	44
ภาพที่ 3.4 ภาพมุมกว้างคาสีโนในฝั่งกัมพูชา	45
ภาพที่ 3.5 การขนส่งสินค้าข้ามแดนด้วยรถเข็น มีแรงงานชาวกัมพูชาทั้งเด็กและผู้ใหญ่	46
ภาพที่ 3.6 แผนผังตลาดโดยคร่าว	50
ภาพที่ 3.7 ตลาดโซนล่าง	51
ภาพที่ 3.8 ตลาดโซนบน	52
ภาพที่ 3.9 มะม่วงที่ผู้ค้าชาวกัมพูชานำมาขาย	57
ภาพที่ 3.10 เหยื่อแขวงช่วงต้นฤดูฝนขายดีมาก	59
ภาพที่ 3.11 ป้ายแสดงรายชื่อพืชห้ามนำเข้าของด่านตรวจพืชช่องเม็ก	60
ภาพที่ 3.12 การซื้อขายมะพร้าวกะทิในบริเวณโซนตลาดล่าง	64
ภาพที่ 3.13 ผู้ค้ามะพร้าวรายย่อยในบริเวณโซนตลาดล่าง	65
ภาพที่ 3.14 การซื้อขายไก่ของคู่ค้าชาวกัมพูชาและผู้ค้าชาวไทย	67
ภาพที่ 3.15 กิจกรรมตักบาตรสองแผ่นดินเมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2562	75
ภาพที่ 3.16 เวทีกลางแสดงมหรสพในวันสงกรานต์ปี 2562 และ ถนนบนตลาดซึ่งมีผู้ค้ามาตั้ง แผงขายจากเดิมที่ห้ามวางขายของ	76
ภาพที่ 4.1 จุดเก็บค่าผ่านทาง และป้ายจุดตรวจเพื่อความมั่นคงชายแดนด่านตรวจหน่วยพิทักษ์ ป่าห้วยจันทร์แดง	80
ภาพที่ 4.2 ป้ายแสดงเขตอุทยาน และด่านตรวจ	81
ภาพที่ 4.3 ป้ายก่อนถึงจุดตรวจประมาณ 100 เมตร และจุดตรวจ	81
ภาพที่ 4.4 การประชุมแก้ปัญหาชายแดนช่องอานม้า ระหว่างไทย-กัมพูชา ที่จุดผ่อนปรนช่อง อานม้า	83
ภาพที่ 4.5 กิจกรรมของอำเภอน้ำยืน เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2562	86
ภาพที่ 4.6 ทหารพรานร่วมกับเจ้าหน้าที่กักกันสัตว์ตรวจ ณ จุดผ่านแดน	90
ภาพที่ 4.7 แสดงป้ายห้ามนำเข้าพืชที่จุดตรวจ	93
ภาพที่ 4.8 ตัวอย่างเอกสารขนาด A4 ใช้วางไว้หน้ารถ เพื่อเป็นหลักฐานการผ่านทางโดยไม่ต้อง เสียเงิน ณ จุดตรวจ	95
ภาพที่ 4.9 เส้นแบ่งพื้นที่รับผิดชอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอดิโตม	96
ภาพที่ 4.10 ภาพรวมพื้นที่ช่องอานม้า	99

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จุดผ่อนปรน “ช่องอานม้า” เป็นช่องทางการค้าชายแดนในอยู่พื้นที่บ้านน้ำเย็น ตำบลโง้ง อำเภอน้ำเย็น จังหวัดอุบลราชธานี ห่างจากตัวอำเภอน้ำเย็นประมาณ 11 กิโลเมตร ซึ่งเป็นช่องทางจุดผ่อนปรนเพียงแห่งเดียวของจังหวัดอุบลราชธานีที่ติดกับประเทศกัมพูชา โดยมีพื้นที่ติดต่อกับประเทศกัมพูชา อำเภอมะนัง จังหวัดพระวิหาร โดยเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ในเทือกเขาพนมดงรัก เป็นแนวเขตแดนระหว่างไทยกับกัมพูชา กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าเมื่อ 19 กันยายน 2539 ในปัจจุบันได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว และได้เปิดเป็นจุดผ่อนปรนช่องอานม้าเพื่อให้ประชาชน ทั้งสองประเทศได้ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งกันและกันโดยเปิดให้ประชาชนเข้าออกระหว่างประเทศทุกวัน โดยไม่ต้องทำหนังสือผ่านแดน อำเภอน้ำเย็นมีพื้นที่ติดกับประเทศกัมพูชาความยาวประมาณ 62 กิโลเมตร การค้าชายแดนได้เริ่มราวปี 2536 มีลักษณะเป็นการค้าขายสินค้าเล็กน้อย โดยส่วนมากเป็นของป่า สินค้าที่ส่งออกสำคัญ ได้แก่ น้ำมันเชื้อเพลิง ของใช้ประจำวัน ยานพาหนะ วัสดุก่อสร้าง สินค้าที่นำเข้า สินค้าเกษตรกรรม พลังงานไฟฟ้า สินค้าเบ็ดเตล็ด สินค้าอุตสาหกรรมเกษตร มูลค่าการซื้อขายปีละ 1,230–1,600 ล้านบาท (GNEWS 2560) และมีการพัฒนาและปรับเปลี่ยนพื้นที่มาอย่างต่อเนื่อง การค้าชายแดนยังเป็นการค้าขายระหว่างประชาชน และความสัมพันธ์ระหว่างสองพื้นที่ยังเป็นความร่วมมือด้านความมั่นคงเป็นหลัก และการค้าชายแดนก็ประสบกับภาวะชะงักงันในบางช่วงเวลา เนื่องจากเหตุการณ์ทางการเมืองและความมั่นคงชายแดน โดยเฉพาะในบริเวณดังกล่าวเคยเป็นพื้นที่กั้นชนในสมัยสงครามเขมรแดงจนเปลี่ยนสู่การเป็นพื้นที่การค้า และยังพบปัญหาด้านการปักปันเขตแดนซึ่งอาจยังไม่มีเหตุความขัดแย้งรุนแรงแบบเดียวกับปัญหาเขาพระวิหาร

แม้จะมีปัญหาด้านการปักปันเขตแดน แต่ช่องอานม้าก็ถูกผลักดันให้ยกระดับเป็นจุดผ่านแดนถาวรนับตั้งแต่ปี 2555 โดยในปลายปี 2556 กัมพูชาได้เริ่มมีการถมที่เพื่อทำคาสีโนชายแดนและมีการรื้อกำแพงพื้นที่พิพาทซึ่งยังปักปันเขตแดนไม่แล้วเสร็จ รวมถึงปรับภูมิทัศน์พื้นที่ซึ่งทำให้กระทบกับแนวสันปันน้ำ เป็นการละเมิดข้อตกลงตาม MoU2543 ซึ่งไทยได้มีการประท้วงการดำเนินการและร้องขอให้กัมพูชาหยุดดำเนินการและให้รื้อถอนสิ่งปลูกสร้างของราษฎรและทางการกัมพูชามาโดยตลอด อย่างไรก็ตาม หากดูจากสถานการณ์ปัจจุบันกัมพูชาได้ใช้ประโยชน์เหนือพื้นที่ดังกล่าวอย่างเห็นได้ชัด โดยในปี 2561 คาสีโนดังกล่าวแล้วเสร็จไปกว่า 70 % และมีบ้านเรือนของประชาชนชาวกัมพูชาที่ค่อนข้างถาวรที่ใช้เป็นที่พักอาศัยหลายหลังในพื้นที่

นิมิต สิทธิไตรย์ (2557) อดีตประธานหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี กล่าวว่า การเปิดช่องอานม้าจะส่งผลดีหลายด้าน กล่าวคือ ช่องอานม้าจะเป็นจุดเชื่อมโยงสามประเทศคือ ไทย - ลาว - กัมพูชา โดยหากเปิดขอให้พิจารณาจัดการคมนาคมขนส่งเข้าตัวเมืองน้ำเย็น ซึ่งเป็นการพัฒนารองรับการค้าขายการลงทุนได้นอกจากนี้ จุดดังกล่าวจะเป็นที่เชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับจังหวัดพระวิหาร และเป็นศูนย์กลางการเดินทางขนส่งระหว่างประเทศได้ ทั้งนี้จากแผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 2 พ.ศ.2561-2564 จะพบว่า จังหวัดอุบลราชธานีได้พยายามผลักดันให้มีการเปิดด่านถาวรและการพัฒนาพื้นที่รวมถึงมี

การวางแผนการสร้างโครงสร้างพื้นฐานในเส้นทางสู่อำเภออานม้า เพราะการพัฒนาเส้นทางเดินทางก็เป็นส่วนหนึ่งที่ส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ด้วย

ปัจจุบันจุดผ่อนปรนดังกล่าวเปิดทุกวันในเวลา 9.00-15.00 น. และมีตลาดนัดขายแดนในวันอังคารและวันพฤหัสบดี โดยสำนักงานพาณิชย์จังหวัดอุบลราชธานี (2560) เห็นว่าเมื่อยกระดับขึ้น เป็นด่านถาวรได้แล้ว จะทำให้การค้าขาย การขนส่งสินค้าทำได้สะดวกขึ้น ไทยสามารถขายสินค้าให้กับผู้บริโภคชาวกัมพูชาซึ่งมีค่าเงินสูงกว่า ชาวกัมพูชานิยมสินค้าไทยมาก เนื่องจากเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ โดยสินค้าที่นิยมซื้อ-ขายกัน ได้แก่ น้ำมันเชื้อเพลิง สินค้าอุปโภค-บริโภค ที่จำเป็น ต่อการดำรงชีพ เช่น สบู่ ยา สีย้อม เสื้อผ้า วัสดุก่อสร้าง และวัสดุทางการเกษตร เป็นต้น โดยมีสถิติมูลค่าการค้าขายแดนรวมทั้งปีไม่สูงมากนัก และไทยจะเป็นฝ่ายได้เปรียบดุลการค้า ดังตารางที่ 1.1

ตารางที่ 1.1 มูลค่าการค้าขายแดนไทย – กัมพูชา (ด่านช่องอานม้า) ปี 2558-2560 (หน่วย: ล้านบาท)

2558				2559				2560					
รวม	ส่งออก	นำเข้า	ดุลการค้า	รวม	ส่งออก	นำเข้า	ดุลการค้า	รวม	ส่งออก	%YOY	นำเข้า	%YOY	ดุลการค้า
338.90	338.90	0.00	338.90	921.07	921.07	0.00	921.07	8.76	8.76	-99.05	0.00	N/A	8.76

ที่มา: สถิติการค้าขายแดนและการค้าผ่านแดนของประเทศไทย ปี 2558-2560 กองความร่วมมือการค้าและการลงทุน กรมการค้าต่างประเทศ (www.dft.go.th/bts/trade-report)

ความพยายามในระดับพื้นที่ในการผลักดันให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นจุดผ่านแดนถาวรยังมีคงมีอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม พื้นที่การค้าขายแดนดังกล่าวยังไม่สามารถผลักดันสู่การเป็นพื้นที่การค้าและการคมนาคมขนส่งระหว่างประเทศได้อย่างเต็มที่ สาเหตุประการหนึ่งเนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่ทับซ้อนและยังไม่มีมีการปักปันเขตแดนอย่างชัดเจน แม้ว่าการประชุมคณะกรรมการชายแดนทั่วไป ไทย – กัมพูชาจะมีการผลักดันเรื่องนี้มาโดยตลอด การพัฒนาพื้นที่ชายแดนของกัมพูชาโดยเฉพาะการสร้างถนนและปรับปรุงพื้นที่และการสร้างคาสินชายแดนทำให้เห็นการวางแผนเพื่อรองรับการเปิดช่องทางระหว่างประเทศ ในขณะที่การพัฒนาพื้นที่ในฝั่งไทยยังไม่มีมีความชัดเจนมากนัก โดยในการประชุมคณะกรรมการชายแดนทั่วไป ไทย – กัมพูชา ครั้งที่ 13 ทั้งไทยและกัมพูชา ได้เสนอให้เก็บกู้ทุ่นระเบิดตามแนวชายแดนร่วมกัน เพื่อความปลอดภัยของประชาชนทั้งสองประเทศ รองรับการค้าขายตัวทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชายแดน และยืนยันท่าทีฝ่ายไทยที่จะสนับสนุนยกระดับจุดผ่อนปรนทางการค้าช่องอานม้า จังหวัดอุบลราชธานี - อานแซะ จังหวัดพระวิหาร โดยสมเด็จพระราชาธิบดี บันห์ กล่าวไว้ว่า กัมพูชา พร้อมสนับสนุนทุกเรื่องในงานความมั่นคง เพื่ออำนวยความสะดวกการค้าขายและการไปมาหาสู่ของประชาชนตามแนวชายแดนทั้งสองประเทศ (GNews 2561) นอกจากนี้ ในการประชุมคณะกรรมการชายแดนทั่วไป ไทย - กัมพูชา ครั้งที่ 14 ณ กรุงพนมเปญ) ระหว่างวันที่ 13 - 14 กุมภาพันธ์ 2562 ที่ประชุมเห็นชอบร่วมกันที่จะขยายความร่วมมือด้านความมั่นคงและการรักษาความสงบเรียบร้อยพื้นที่ชายแดน และพัฒนากลไกใหม่ร่วมกันทั้งทวิภาคีและพหุภาคี พร้อมทั้งสนับสนุนการเร่งรัดเชื่อมต่อทางรถไฟ ไทย - กัมพูชา และยกระดับจุดผ่านแดนที่ตกลงร่วมกัน 4 จุด โดยพื้นที่ช่องอานม้า เป็นหนึ่งในจุดดังกล่าว (ศูนย์ข้อมูลข่าวสารอาเซียน 2562)

การพัฒนาพื้นที่ชายแดนและเมืองชายแดนให้เป็นพื้นที่ที่มีการกระจายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการสร้างฐานเศรษฐกิจ

และรายได้จากพื้นที่เพื่อลดปัญหาความยากจน สำหรับจังหวัดอุบลราชธานีในฐานะที่เป็นเมืองชายแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีแผนในการพัฒนาพัฒนาพื้นที่ชายแดนช่องอานม้าเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจ สอดคล้องกับแผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามยุทธศาสตร์ที่ 6 พัฒนาความร่วมมือและใช้ประโยชน์จากข้อตกลงกับประเทศ เพื่อนบ้านในการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจตามแนวชายแดน และแนวระเบียงเศรษฐกิจ โดยมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานไปสู่ด้านชายแดน และแผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 2 กำหนดให้มีการพัฒนาการค้าชายแดนให้ได้มาตรฐานสากล และในระดับจังหวัดอุบลราชธานีได้กำหนดวิสัยทัศน์ให้จังหวัดเป็นประตูสู่การค้าการลงทุน พื้นที่ช่องอานม้าถือเป็นประตูสู่ประเทศกัมพูชาที่อยู่ในเขตจังหวัดอุบลราชธานีจึงเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนทิศทางการดังกล่าว

เมื่อทบทวนงานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ในพื้นที่ช่องอานม้า กลับไม่พบงานที่การทำความเข้าใจพื้นที่ในมิติความสัมพันธ์ของไทยกับกัมพูชา งานศึกษาช่องอานม้าจึงถือเป็นเรื่องใหม่ซึ่งจำเป็นต้องเข้าใจประวัติศาสตร์ของพื้นที่การใช้ประโยชน์ และความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในพื้นที่ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของการค้าภายใต้บริบทความสัมพันธ์ของพื้นที่และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งแม้ว่าจะมีงานด้านการศึกษาค้าชายแดนเป็นจำนวนมาก แต่ทว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับช่องอานมามีจำนวนน้อยมากและยังไม่เคยมีงานศึกษาเกี่ยวกับการค้าชายแดนในพื้นที่ดังกล่าว รวมถึงยังไม่มีงานวิชาการที่ศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ของชาวไทย-และชาวกัมพูชาในพื้นที่อำเภอน้ำยืนอีกด้วย

งานศึกษาชิ้นนี้ จึงเป็นการเปิดโลกทัศน์ความเข้าใจชายแดนในพื้นที่ช่องอานม้า โดยมุ่งทำความเข้าใจการค้าชายแดนในฐานะที่มีบทบาทต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดน โดยให้ความสนใจผู้กระทำการที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชายแดนภายใต้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย การเปลี่ยนแปลงปฏิสัมพันธ์ของผู้คนภายใต้สถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ด้านความร่วมมือระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นผ่านกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมถึงให้ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาพื้นที่ที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนหากมีการเปิดด่านเป็นจุดผ่านแดนถาวรในอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาและลักษณะของการค้าชายแดนบนพื้นที่การค้าชายแดนจุดผ่อนปรนช่องอานม้า
- 2) เพื่อศึกษาบทบาทของผู้กระทำการและปฏิบัติการที่ส่งผลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจบนพื้นที่การค้าชายแดนจุดผ่อนปรนช่องอานม้า
- 3) เพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดการการค้าชายแดนในพื้นที่ช่องอานม้า

1.3 คำถามการวิจัย

- 1) ความเป็นมาของการค้าชายแดนและบทบาทของการค้าชายแดนบนพื้นที่ช่องอานม้าต่อการพัฒนาอำเภอน้ำยืน และจังหวัดอุบลราชธานีเป็นอย่างไร
- 2) กิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ช่องอานมามีอะไรบ้าง มีผู้กระทำการลักษณะใดบ้าง บทบาทของผู้กระทำการต่อการพัฒนาการค้าชายแดนเป็นอย่างไร การค้าชายแดนส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนอย่างไร
- 3) ความร่วมมือในการส่งเสริมการค้าชายแดนระหว่างไทยและกัมพูชาเป็นอย่างไร

4) หากมีการเปิดช่องอานม้าเป็นด่านสากล แนวทางการพัฒนาการการค้าที่ด่านชายแดนช่องอานม้าควรเป็นอย่างไร และจะเป็นประโยชน์ต่อคนในพื้นที่อย่างไร

1.4 คำนินยามเชิงปฏิบัติการ

การค้าชายแดน ในที่นี้หมายถึง การค้าที่เกิดขึ้นผ่านบริเวณจุดผ่อนปรนช่องอานม้า ซึ่งมีรูปแบบการค้าในลักษณะต่างๆของประชาชนหรือผู้ประกอบการที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัด อำเภอบ้านที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน การซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างประชาชน ที่อยู่อาศัยตามบริเวณชายแดนของทั้งสองฝ่าย

จุดผ่อนปรนทางการค้า ในที่นี้หมายถึง จุดผ่อนปรนทางการค้าช่องอานม้า โดยอ้างอิงตามคำอธิบายจุดผ่อนปรนเพื่อการค้า (Checkpoint for Border Trade) ที่ภาครัฐให้คำนิยามไว้ โดยหมายถึงช่องทางที่รัฐบาลไทย เปิดเพื่อช่วยเหลือประเทศเพื่อนบ้านในด้านมนุษยธรรมและส่งเสริมความสัมพันธ์ของประชาชน ในระดับท้องถิ่น โดยการผ่อนปรนให้มีการค้าขายสินค้าอุปโภค - บริโภคที่จำเป็น ทั้งนี้ เพื่อผลทางด้านจิตวิทยา

พื้นที่ชายแดน หมายถึงจังหวัดชายแดนทั้งจังหวัด¹ ในที่นี้หมายถึงจังหวัดอุบลราชธานี โดยผู้วิจัยเน้นไปที่การวิเคราะห์พื้นที่ในสามระดับคือ หนึ่ง พื้นที่ช่องอานม้าซึ่งเป็นพื้นที่การศึกษาเป็นช่องทางผ่านแดนไปยังประเทศกัมพูชา สอง อำเภอน้ำยืนซึ่งเป็นอำเภอที่อยู่ติดชายแดนติดกับประเทศกัมพูชา และ สาม จังหวัดอุบลราชธานีในฐานะเมืองชายแดนซึ่งมีชายแดนติดกับสองประเทศคือกัมพูชาและลาว

1.5 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้

1.5.1 แนวคิดเรื่องพื้นที่ชายแดน และกลไกการบริหารจัดการชายแดน

สร้อยมาศ รุ่งมณี (2556: 206) ชี้ว่าพื้นที่ชายแดนมีพัฒนาการการศึกษาเริ่มจากการศึกษาชายแดนผ่านมุมมอง เชิงภูมิศาสตร์กายภาพ การสร้างเส้นเขตแดน ปัญหาความมั่นคงตามแนวชายแดน และเมื่อเวลาเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ขอบกีดขวางเรื่องชายแดนเป็นเรื่องของบทบาทของรัฐกับชายแดน และวิถีชีวิตของคนชายแดนที่มักจะประกอบกิจกรรมข้ามพรมแดนโดยมีงานศึกษาที่เน้นการค้าข้ามพรมแดน และตั้งคำถามเกี่ยวกับการตรองของผู้คนที่ชายแดนกับรัฐ

การศึกษาพรมแดนได้หันเหความสนใจจากเรื่องของการศึกษาเส้นพรมแดนของรัฐไปสู่เรื่องของพื้นที่ทางสังคมและระดับเชิงภูมิศาสตร์ซึ่งมีตั้งแต่ท้องถิ่น เมือง ประเทศ ภูมิภาค และระดับเหนือรัฐ โดยได้ให้ความสนใจชายแดนในฐานะที่เป็นพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนผ่านซึ่งมีชุดความรู้จากผู้กระทำหน้าที่หลากหลายเส้นพรมแดนทางธรรมชาติเป็นผลผลิตที่มนุษย์กำหนดขึ้น ซึ่งพรมแดนที่เป็นผลผลิตทางการเมืองมักจะไม่ได้ตอบโจทย์เมื่อมองพรมแดนเชื่อมโยงกับสังคมวัฒนธรรมของผู้คนที่อยู่ในบริเวณดังกล่าว โดยงานศึกษาหลายชิ้นต่างชี้ว่าการพัฒนาพื้นที่ชายแดนได้เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของผู้คน การเคลื่อนย้ายผู้คน และกิจกรรมของผู้คนในรูปแบบใหม่ พรมแดนไม่เพียงแต่มีความหมายที่หลากหลายสำหรับผู้กระทำหน้าที่ต่างกันไป แต่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมในแต่ละระดับ (Kolossoff and Scott 2013)

¹ ผู้วิจัยนิยาม “พื้นที่ชายแดน” อ้างอิงความตกลงว่าด้วยการข้ามแดนไทย-กัมพูชาฉบับใหม่ ตามหนังสือกระทรวงมหาดไทย ด่วนที่สุด ที่ มท 0204.3/ว6612 ลงวันที่ 5 พฤศจิกายน 2558 เรื่อง แนวปฏิบัติตามความตกลงว่าด้วยการข้ามแดนไทย-กัมพูชา

ในการทำความเข้าใจพลวัตการเปลี่ยนของช่องอานม้าในฐานะที่เป็นพื้นที่ชายแดน และเป็นพรมแดนระหว่างประเทศ ผู้วิจัยเห็นว่าแง่มุมในการพิจารณาพื้นที่ชายแดนบริเวณช่องอานม้าตามแนวทางของ Thomas Nail (2016 อ้างในจักรกริช สังขมณี 2561) มีส่วนช่วยในการทำความเข้าใจชายแดนช่องอานม้าได้ดียิ่งขึ้น กล่าวคือ

ประการแรก การมองชายแดนในฐานะที่เป็นพื้นที่อยู่ใน-ระหว่าง (in-between) โดยไม่มองเพียงแค่ชายแดนเป็นแค่เส้นแบ่งอาณาบริเวณของรัฐแบบง่ายๆ ชายแดนช่องอานม้าเชื่อมโยงกับหน่วยทางสังคมที่ทำให้พื้นที่ดังกล่าวมีบทบาทในทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะเห็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ที่มีมากกว่าการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าเพียงอย่างเดียว ในขณะเดียวกันแม้ว่าช่องอานม้าจะถูกควบคุมจากภาครัฐเพราะเป็นพื้นที่ทับซ้อน แต่ความท้าทายในการมองความเชื่อมโยงระหว่างหน่วยทางสังคมกับโครงสร้างภาครัฐจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจ

ประการที่สอง การมองชายแดนในฐานะที่ชายแดน เคลื่อนไหว (in motion) ซึ่งไม่ควรแต่การมองเรื่องผู้คน สินค้า วัฒนธรรม ที่มีการเคลื่อนที่เคลื่อนไหว แต่พื้นที่ในเชิงภูมิศาสตร์ก็อาจจะปรับเปลี่ยนได้ด้วยตัวมันเอง หรือถูกจัดการขึ้นใหม่ แน่นนอนว่าพื้นที่การจัดการการค้าชายแดนช่องอานม้า มีการปรับเปลี่ยนเชิงพื้นที่หรือถูกจัดการให้มีการขยายเปลี่ยนที่ อย่างไรก็ตาม การจัดการค้าในพื้นที่ช่องอานม้าไม่ได้มีเพียงการปรับปรุงพื้นที่เพื่อให้เกิดความสะดวกทางการค้าแต่การปรับเปลี่ยนเปลี่ยนแปลงในบางส่วนยังส่งผลต่อการขีดเส้นแบ่งพรมแดนอีกด้วย

ประการที่สาม ชายแดนมีเป็นกระบวนการของการไหลเวียน (a process of circumstance) และไม่ควรถูกลดทอนเหลือเพียงการเป็นพื้นที่ (not reducible to space) ชายแดนมีความเคลื่อนไหวในหลายระดับและมีความทับซ้อนเชิงประเด็น ชายแดนดำรงอยู่ท่ามกลางความสัมพันธ์ในระนาบต่างๆ ที่มากกว่าการเป็นพื้นที่ทางกายภาพเพียงอย่างเดียว เนื่องจากยังไม่มีการศึกษาช่องอานม้าอย่างเป็นทางการ ดังนั้นการมองการเคลื่อนย้ายของผู้คนและสิ่งของอาจจะไม่มีความชัดเจนในเชิงปรากฏการณ์หลักมากนัก

ในที่นี้เน้นศึกษาการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ของช่องอานม้าจากการเป็นพื้นที่ทางธรรมชาติ สู่การเป็นพรมแดนรัฐชาติ การเป็นพื้นที่กันชน สู่การเป็นพื้นที่ทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ โดยมองว่าการเกิดขึ้นของเส้นเขตแดนและพื้นที่ชายแดนนั้น นำมาซึ่งวิถีปฏิบัติข้ามพรมแดน ซึ่งเป็นผลที่ตามมาจากการที่พรมแดนขีดค้นแนวทาง ความสัมพันธ์เดิมของคนท้องถิ่น รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของพื้นที่ชุมชนในหลากหลายรูปแบบ (จักรกริช สังขมณี 2551) โดยพยายามทำความเข้าใจความพยายามในการจัดการพื้นที่ชายแดนผ่านปฏิบัติการการค้า ผู้วิจัยมองว่าการเกิดขึ้นของชุมชนการค้าในรูปแบบใหม่ ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมถูกก่อรูปความสัมพันธ์แบบใหม่ๆ ขึ้นมาด้วย ทั้งนี้ ยศ สันตสมบัติ (2554) ชี้ว่าเมื่อใดก็ตามที่พื้นที่ชายแดนรัฐชาติ ถูกซ้อนทับด้วยการเป็นพื้นที่การค้า ความสัมพันธ์ทางสังคมจะเริ่มซับซ้อนมากขึ้น และพรมแดนของรัฐชาติจะเริ่มยืดหยุ่นมากขึ้น

1.5.2 แนวคิดเกี่ยวกับกลไกการบริหารจัดการชายแดน

แนวคิดนี้มีความสัมพันธ์กับกลไกการจัดการชายแดนด้านความมั่นคง โดยหน่วยงานความมั่นคงมีส่วนในการพัฒนากลไกการพัฒนาเศรษฐกิจในบริเวณชายแดนอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในพื้นที่พิพาท ทั้งในด้านการเฝ้าระวัง กำกับ ดูแล เตือนภัย ควบคุมหรือจัดระเบียบพื้นที่ ในขณะเดียวกัน กลไกดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดๆ แต่มีปฏิสัมพันธ์กับท้องถิ่น และต้องทำงานประสานกับหน่วยงานอื่นในการพัฒนาพื้นที่ร่วมเพื่อให้เกิดการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์ ก่อตัวเป็นความสัมพันธ์ในรูปแบบที่

เป็นทางการ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่การบริหารจัดการชายแดนย่อมส่งผลต่อรูปแบบการค้าชายแดนไปโดยปริยาย ซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่าทำอย่างไรกลไกดังกล่าวจึงจะเอื้อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เป็นเจ้าของพื้นที่เดิมด้วย

สำหรับกลไกการบริหารจัดการชายแดนร่วมกันของไทย-กัมพูชาเองนั้น อยู่ภายใต้กลไกของคณะกรรมการชายแดนทั่วไปไทย - กัมพูชา (General Border Committee: GBC) ซึ่งเป็นผู้กำหนดแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน ในขณะเดียวกันบทบาทของคณะกรรมการระดับจังหวัดและท้องถิ่นก็มีส่วนในการผลักดันให้เกิดนโยบายด้านการจัดการชายแดนในฐานะที่เป็นผู้ปฏิบัติการและผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง โดยจะพบว่าแนวทางการบริหารจัดการชายแดนด้านภาคอีสานของไทย ยังมุ่งเน้นในเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ที่เมืองชายแดนเป็นจุดหมายในการพัฒนาเป็นพื้นที่เศรษฐกิจใหม่ที่เชื่อมโยงการค้าการลงทุนของไทยกับเพื่อนบ้านให้เจริญเติบโตอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับแผนบริหารจัดการชายแดนด้านความมั่นคง พ.ศ. 2559-2564 ซึ่งพบว่ามีการวางเป้าหมายระหว่าง พ.ศ. 2563-2564 ให้มีการจัดระเบียบยกระดับจุดผ่อนปรนให้พร้อมรองรับการค้าชายแดนและการท่องเที่ยว รวมถึงการพัฒนากลไกภาครัฐให้พร้อมรองรับการพัฒนาดังกล่าว

ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ (2556) ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกลไกบริหารจัดการความขัดแย้งตามแนวชายแดน ประกอบด้วยคณะกรรมการดังนี้

1) คณะกรรมการชายแดนทั่วไป หรือ General Border Committee (GBC) มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเป็นประธานและเจ้ากรมยุทธการทหารเป็นเลขานุการ (ปัจจุบันมีเจ้ากรมกิจการชายแดน ทหารเป็นเลขานุการ) มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบในการกำหนดแนวทางมาตรการ เกี่ยวกับการส่งเสริมความร่วมมือรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงในพื้นที่ชายแดนทั้งสองประเทศ

2). คณะกรรมการชายแดนส่วนภูมิภาค หรือ Regional Border Committee (RBC) มีแม่ทัพภาคที่1 และแม่ทัพภาคที่ 2 เป็นประธาน และมีเสนาธิการกองทัพบกเป็นเลขานุการ (แต่งตั้งโดยคณะกรรมการ GBC) มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบในการกำหนดแนวทางและมาตรการตามนโยบาย คณะกรรมการร่วมมือรักษาความสงบเรียบร้อยบริเวณชายแดนไทยและกัมพูชาในแต่ละพื้นที่ (สำหรับจังหวัดอุบลราชธานีอยู่ในความรับผิดชอบของกองทัพบกที่ 2 มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นหนึ่งในรองประธานคณะกรรมการ)

3) กองอำนวยการปฏิบัตินโยบายชายแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน (กอ.นทข.) มีผู้บัญชาการทหารสูงสุดเป็นผู้บัญชาการฯ และมีหัวหน้าส่วนราชการและผู้แทนกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ รวมทั้งช่วยการปฏิบัติงานของศูนย์ปฏิบัติการชายแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้านร่วมกับเหล่าทัพและส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบในการอำนวยการ ประสานงาน ควบคุม และกำกับดูแลการปฏิบัติงานของส่วนราชการต่างๆ ให้เป็นไปตามนโยบายความมั่นคงแห่งชาติของไทยต่อกัมพูชาในส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ประชาชน ชุมชน และพื้นที่ชายแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้านมีความมั่นคงปลอดภัย รวมทั้ง ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่รัฐบาลมอบหมาย

4) คณะกรรมการวิชาการเขตแดนร่วมไทยและกัมพูชา หรือ Joint Technical Survey Committee (JTSC) มีเจ้ากรมแผนที่ทหารเป็นประธาน และมีผู้อำนวยการกองเขตแดนระหว่างประเทศเป็นเลขานุการมีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินงานเจรจาเกี่ยวกับการสำรวจและปักปันเขตแดนตามสนธิสัญญา แผนที่ และหลักฐานตามที่ได้ตกลงกันและปฏิบัติตามนโยบายของคณะกรรมการร่วมฯ Joint

Commission (JC) ที่มอบหมายให้ และกำหนดนโยบายและรับผิดชอบงานคณะผู้อำนวยการโครงการร่วม รวมทั้งเสนอผลการดำเนินงานให้ JC พิจารณา

5) คณะกรรมการร่วมมือรักษาความสงบเรียบร้อยบริเวณชายแดน หรือ Border Peace Keeping Committee (BPKC) มีผู้บัญชาการทหารสูงสุดเป็นประธาน หัวหน้าศูนย์อำนวยการร่วม 101 ศูนย์อำนวยการร่วม กองบัญชาการทหารสูงสุดเป็นเลขานุการ (ปัจจุบันมีเจ้ากรมกิจการชายแดนทหารเป็นเลขานุการ) มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบในการประสานงานและดำเนินงานทั้งปวงเกี่ยวกับการร่วมมือรักษาความสงบเรียบร้อยตามแนวชายแดนไทยและกัมพูชา ให้เป็นไปตามนโยบายของผู้บัญชาการทหารสูงสุดด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพและได้ผลสมตามความมุ่งหมายของรัฐบาล (ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ 2556)

แม้ว่างานวิจัยหลายชิ้นชี้ว่า กลไกการจัดการชายแดนในแต่ละแห่งรัฐชาติใช้มิติของความมั่นคงเข้าไปควบคุม แต่ในขณะเดียวกัน ผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ดังกล่าวก็พยายามหลีกเลี่ยงการกำกับและพยายามต่อรองกับการควบคุมของรัฐและการจัดการชายแดนหลายแห่งก็มีลักษณะของความยืดหยุ่นอยู่ด้วย งานของบุศรินทร์ เลิศชวลิตกุล (2559: 159) ชี้ว่า รัฐสมัยใหม่มีการใช้อำนาจในการควบคุมผู้คนและเสรีภาพในการเดินทางข้ามแดนที่เข้มข้นแตกต่างกันในหลายระดับโดยขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย ตัวอย่างกรณีประเทศไทยเมื่อเปรียบเทียบการข้ามแดนผ่านชายแดนภาคพื้นดิน พบว่าในแต่ละด่านตลอดจนพื้นที่ที่มีอำนาจในการควบคุมและกำกับต่างกัน เช่น สถานะของด่านชายแดนถาวรมีการควบคุมคนที่สลับซับซ้อนมากกว่าจุดผ่อนปรนทางการค้า ตัวอย่าง ในกรณีด่านบ้านน้ำผึ้งซึ่งเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้า มีกฎระเบียบจากส่วนกลางว่าอนุญาตเฉพาะคนจากฝั่งพม่าให้เดินทางมาค้าขายหรือมารับบริการสาธารณสุขในตัวเมืองแม่ฮ่องสอน แต่ห้ามมิให้คนไทยเดินทางออกไปจากพื้นที่ดังกล่าว โดยจะเห็นว่าการนำนโยบายจากส่วนกลางไปปฏิบัติในระดับท้องถิ่นอาจมีความแตกต่างกันไปในระดับการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ในแต่ละท้องที่ เช่น อาจมีการผ่อนปรนหรืออาจมีการตอรองสร้างอำนาจใหม่จากคนในพื้นที่ได้เช่นเดียวกัน ซึ่งพบว่าเจ้าหน้าที่มีการตีความปรับเปลี่ยน และใช้ประโยชน์จากกฎระเบียบของรัฐด้วยเนื่องจากพวกเขาเองก็ต้องปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านและชุมชนโดยตรง จึงจำเป็นต้องสร้างสมดุลระหว่างการปฏิบัติตามกฎระเบียบกับตำแหน่งแห่งที่ของเจ้าหน้าที่รัฐและความสัมพันธ์กับชาวบ้านและชุมชนที่ชายแดน

กลไกการบริหารพื้นที่ชายแดนจึงไม่ได้มีผู้กระทำการในระดับรัฐเพียงอย่างเดียวที่เป็นผู้ควบคุมอย่างเบ็ดเสร็จ จึงต้องมีแนวทางการจัดการที่ติดตามบริบทพื้นที่ด้วย โดยควรให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการออกแบบการจัดการชายแดนด้วย ทั้งนี้ ยศ สันตสมบัติ (2554) เห็นว่า ในการบริหารจัดการชายแดน เราควรจะเรียนรู้เรื่องพื้นที่ของการจัดการร่วม (Co-management) รัฐชาติและหน่วยงานของรัฐควรเลิกเป็นพระเอกและฟังคนที่ชายแดนให้มากขึ้น ชายแดนควรเป็นพื้นที่ของการจัดการร่วม การจัดการพื้นที่ควรเป็นการจัดการขององค์กรท้องถิ่น องค์กรการค้า และหน่วยงานของรัฐ ไปจนถึงข้ามไปเป็นการจัดการร่วมระหว่างประเทศ รูปแบบจะเป็นอย่างไรแล้วแต่ ในพื้นที่แต่ละพื้นที่ก็ไม่ควรมีระบบการจัดการที่เหมือนกัน นอกจากนี้ ปัทมาวดี โพชนุกูล (2556) ยังเห็นว่า การออกแบบการจัดการชายแดนจำเป็นต้องมีการออกแบบเชิงซ้อน และควรมีความยืดหยุ่นที่จะตอบสนองหรือปรับเปลี่ยนไปได้ตามสภาพพื้นที่ “เป้าหมายของการจัดการชายแดน” จะต้องสร้างความสมดุลระหว่างความมั่นคงของมนุษย์กับความมั่นคงของประเทศ การแบ่งปันการรับประโยชน์และการแบ่งเบาภาระต้นทุนระหว่างสองประเทศ และการลดช่องว่างการพัฒนา เป้าหมายสำคัญคือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและรุ่งเรือง การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้การจัดการชายแดนมีความยืดหยุ่น เหมาะกับสภาพพื้นที่และความสัมพันธ์

ที่เป็นจริงของพื้นที่ชายแดน อาจต้องมีการกระจายอำนาจการตัดสินใจและการจัดสรรงบประมาณ สนับสนุนที่เหมาะสม ให้แก่ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นเพื่อให้ชายแดนมีศักยภาพในการรองรับปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในกรณีของช่องอานม้าก็เป็นความท้าทายของภาครัฐในการบริหารพื้นที่ร่วมกันหากมีการผลักดันให้เปิดด่านถาวรในอนาคต

1.5.3 แนวคิดเกี่ยวกับการค้าชายแดน

สำนักยุทธศาสตร์และการวางแผนพัฒนาพื้นที่ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2559) ให้คำนิยามของ “การค้าชายแดน” หมายถึง การค้ากับประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ มาเลเซีย เมียนมาร์ สปป.ลาว และกัมพูชา โดยการส่งออกและนำเข้าผ่านทางจุดผ่านแดนที่จัดตั้งขึ้นบริเวณชายแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างเป็นทางการ ตามประกาศกระทรวงมหาดไทยภายใต้พระราชบัญญัติการตรวจคนเข้าเมือง ได้แก่ จุดผ่านแดนถาวร จุดผ่านแดนชั่วคราว และจุดผ่อนปรน

จุดผ่านแดนถาวร (Permanent Crossing Point) คือจุดที่เปิดเพื่อให้สามารถทำการค้าได้ทุกวันไม่จำกัดประเภทสินค้าและปริมาณ เป็นด่านขนาดใหญ่มีปริมาณการค้ามากและมีเส้นทางคมนาคมสะดวก

จุดผ่านแดนชั่วคราว (Temporary Crossing Point) คือ จุดที่เปิดเฉพาะกิจเพื่อการขนย้ายสินค้า หรือ วัสดุก่อสร้างของบริษัทที่ได้รับสัมปทานในประเทศเพื่อนบ้าน เมื่อเสร็จภารกิจก็จะปิดจุดผ่านแดนนี้ลง

จุดผ่อนปรน (Check Point Border Trade) คือ จุดที่เปิดเพื่อให้ประชาชนบริเวณชายแดนสามารถติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนผลผลิตของตนและสินค้าอุปโภค บริโภคเล็กๆ น้อยๆ ที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน จุดผ่อนปรนทางการค้า ถือเป็นการเปิดฝ่ายเดียว โดยคณะอนุกรรมการ พิจารณาการเปิดจุดผ่านแดน มอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยพิจารณาความเหมาะสม ในทางปฏิบัติ จังหวัดจะเสนอขอเปิดจุดผ่อนปรนทางการค้ามายังกระทรวงมหาดไทย เมื่อ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยให้ความเห็นชอบ และมอบให้จังหวัดจัดทำประกาศเปิดจุดผ่อนปรนเพื่อการค้า โดยจะกำหนดรายละเอียดต่างๆ ที่เกี่ยวกับบริเวณจุดผ่อนปรน มาตรการ การควบคุมดูแลการผ่านเข้า - ออกจุดผ่อนปรนของประชาชนจากประเทศเพื่อนบ้าน ตลอดจน สินค้าบางประเภทที่ไม่อนุญาตให้ค้าขาย ณ จุดผ่อนปรนทางการค้า

การค้าชายแดนจะมีทั้งผู้ค้าที่อยู่บริเวณชายแดน และการข้ามแดนของสินค้าและผู้คนโดยมีกลไกของภาครัฐเข้าไปกำกับควบคุมการผ่านแดน ซึ่งอาจจะมีลักษณะต่างจากจุดผ่อนปรนที่ตลาดเป็นพื้นที่ของการแลกเปลี่ยนสินค้าของผู้ค้ารายย่อย ซึ่งมีทั้งของอุปโภคบริโภค การเกษตรหรือของป่า จนอาจจะไปถึงของผิดกฎหมายก็ได้

ลักษณะการค้าชายแดน มี 3 ระดับคือ

1. การค้าในระดับที่ชาวบ้านค้าขายกัน มูลค่าการค้าไม่เกิน 20,000 บาท สามารถค้าขายกันได้โดยไม่ต้องเสียภาษี แต่ต้องไม่ใช่สินค้าที่ผิดกฎหมาย/ห้ามนำเข้า/ต้องขออนุญาตในการนำเข้า
2. การค้าในระดับพ่อค้าหากำไร มูลค่าการส่งออกไม่เกิน 50,000 บาท และมูลค่าการนำเข้าไม่เกิน 50,000 บาท เก็บอากรปากระวาง โดยไม่ต้องผ่านพิธีการใบขนสินค้าแต่ต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่กรมศุลกากรกำหนด
3. การค้าในระดับพ่อค้าวานิชและบริษัทนำเข้า-ส่งออกต้องทำพิธีการทางศุลกากรที่ถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ มีใบขนสินค้า ปฏิบัติพิธีการทางศุลกากรทุกอย่างให้ถูกต้องตามกฎหมาย (ด้านศุลกากรช่องเม็ก 2562)

อย่างไรก็ดี เมื่อกล่าวถึง "การค้าชายแดน" ของไทย เรามักนึกถึงลักษณะของการค้าที่มีทั้งการค้าที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีทั้งการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าอุปโภคบริโภคทั่วไปและสินค้าที่มีปริมาณการซื้อขายสูงที่ขนส่งข้ามแดนด้วย ซึ่งเป็นการค้าขายกันของประชาชนที่มีอาณาเขตติดต่อกัน โดยเฉพาะพื้นที่จุดผ่อนปรนช่องอานม้าจะสามารถเห็นมิติการค้าในระดับท้องถิ่นซึ่งมีสินค้าพื้นถิ่นรวมไปถึงสินค้าในระบบทุนนิยมอยู่ด้วย

จักรกริช สังขมณี (2555) ได้ชี้ว่า การค้าชายข้ามพรมแดนเป็นหนึ่งในกิจกรรมทางสังคมที่แม้ว่าอุดมการณ์ของรัฐมีส่วนเข้าไปกำหนดควบคุมอยู่เสมอ แต่ก็อาจควบคุมจัดการได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดโดยชายแดนมีอิทธิพลในการกำหนดลักษณะทางวัฒนธรรมในการดำเนินกิจกรรมการค้าขายดังกล่าวให้มีรูปแบบที่แตกต่างจากบริบทอื่นๆ โดยกล่าวได้ว่ากิจกรรมการค้าที่พรมแดนและข้ามแดนมีความสัมพันธ์ที่พิเศษที่เอื้ออำนวยต่อการสถาปนาความสัมพันธ์ทางสังคมใหม่ๆ การย้ายถ่ายเทอำนาจผ่านทาง การเปลี่ยนสถานภาพทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ของตัวแสดงที่หลากหลาย นอกจากนี้ จักรกริช สังขมณี (2561: 184-185) ยังชี้ว่าลักษณะจำเพาะของพื้นที่ชายแดนมีผลต่อรูปแบบการค้าชายแดนที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ในขณะที่เดียวกันการค้าชายแดนก็มีอิทธิพลในการปรับเปลี่ยนพื้นที่ชายแดนให้มีลักษณะจำเพาะ มีความพิเศษในแง่ของการเป็นพื้นที่เศรษฐกิจ การเป็นพื้นที่ยกเว้นทางการเมือง การเป็นพื้นที่หลังไหลของผู้คนและวัฒนธรรมของเครือข่ายทั้งใกล้และไกล การผสมผสานสินค้าและระบบการแลกเปลี่ยนที่หลากหลาย ทำให้ชายแดนในแต่ละพื้นที่ดำรงสถานะของการค้าและการจัดการการค้าที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วมีจุดมุ่งหมายเพื่ออำนวยความสะดวกให้การค้าดำเนินไปอย่างราบรื่นและนำมาซึ่งผลประโยชน์ต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง บ่อยครั้งที่รัฐถูกจำกัดให้เป็นตัวแสดงรองและท้องถิ่นก้าวเข้ามามีส่วนในการจัดระบบความสัมพันธ์เชิงการค้าที่เกิดขึ้น

ผู้กระทำการหนึ่งที่สำคัญในการขับเคลื่อนการค้าชายแดนคือ ประชาชนผู้ค้าขายในระดับท้องถิ่น ซึ่งมีการค้าขายสินค้าหลากหลายทั้งรายย่อยและรายใหญ่ โดยในหลายแห่งผู้ค้าขายไม่ได้เป็นประชาชนในพื้นที่แต่เป็นผู้ค้าที่มาจากต่างถิ่นที่ไกลออกไปจากพื้นที่ด้วย ในการมองปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงในพื้นที่ทางการค้าในหลายแห่ง เราจะพบว่าการค้าชายแดนบนพื้นที่พรมแดนไม่ได้ตอบสนองต่อประชาชนในท้องถิ่นใกล้เคียงเพียงอย่างเดียว แต่ความเป็นท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่พรมแดนกลับมีความหมายกว้างซึ่งไม่ได้เข้าไปจำกัดการใช้พื้นที่ของผู้ค้าหรือให้ผลประโยชน์ต่อผู้ค้าที่มีภูมิสำเนาในพื้นที่ และจะพบว่าผู้ค้าที่หลากหลายมากขึ้นในพื้นที่ดังกล่าว ในขณะที่เดียวกัน คนที่ไม่ใช่ผู้ค้าแต่มีบทบาทในทางการค้า เช่น แรงงานในพื้นที่ก็เป็นตัวแสดงหนึ่งที่ช่วยอำนวยให้การค้าขายเป็นไปได้อย่างสะดวก ซึ่งตัวแสดงที่หลากหลายนี้ก็เป็นสิ่งที่ไม่ควรมองข้าม นอกจากนี้ นโยบายของเมืองในฐานะที่เป็นตัวแทนของภาครัฐผู้มีอำนาจในการอนุมัติหรืออนุญาตต่างๆ ก็เป็นกลไกที่ต้องนำมาพิจารณาด้วย

งานวิจัยเกี่ยวกับการค้าชายแดนที่ถูกอ้างถึงอยู่เสมอ คือ งานของ Andrew Walker (1999 อ้างใน กนกวรรณ มะโนรมย์ 2552: 351-352) ซึ่งศึกษาวิถีการเปลี่ยนแปลงของการค้าชายหลากหลายในบริเวณพรมแดนไทยภาคเหนือ ลาว และตอนใต้ของจีน โดยข้อค้นพบที่สำคัญของเขาคือการตอบโต้ต่อประเด็นการนำเสนอที่ว่าความควบคุมของรัฐมีน้อยลงเรื่อยๆ เมื่อเศรษฐกิจมีความเป็นเสรีมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากภาคธุรกิจของเอกชนมีบทบาทในการกำกับพื้นที่ชายแดนมากขึ้น โดย Walker เสนอว่า การขยายบทบาทของภาคธุรกิจเอกชน การค้าที่เฟื่องฟูและคึกคักระหว่างเมืองชายแดนด้วยกันเองในยุคโลกาภิวัตน์แท้จริงแล้วมาจากการเอื้อของอำนาจรัฐผ่านการควบคุมในรูปแบบใหม่ภายใต้ระเบียบการค้าแบบใหม่ที่ขึ้นตอน

ปฏิบัติการทางการค้าเสรีเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนสามารถค้าขาย ผู้คนสามารถเดินทาง และสินค้าสามารถผ่านไปมาได้สะดวกและรวดเร็ว (กนกวรรณ มะโนรมย์ 2552: 351-352)

Brunet-Jailly (2005 อ้างใน กนกวรรณ มะโนรมย์ 2554: 34-35) กล่าวว่า พรหมแดนคือพื้นที่ของอิทธิพลและ ปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจ การค้า และการตลาดที่ส่งผลให้เกิดผลกระทบต่อชายแดนทั้งต่อรัฐและประชาชนในพื้นที่ เช่น การตอบสนอง ของรัฐต่อการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบจากการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจ ที่ทำให้รัฐกำหนดแนวนโยบายในชายแดนค่อนข้างชัดเจนเพื่อควบคุมต่างๆ เช่น ควบคุมการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจชายแดนที่มาจากการย้ายถิ่น ของแรงงาน การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม สังคม และอัตลักษณ์ของผู้คนในพื้นที่ชายแดนอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวทาง เศรษฐกิจและการค้า ขณะเดียวกัน ชายแดนคือพื้นที่การจัดการและกำกับของรัฐซึ่งเป็นการมองพื้นที่ชายแดนจากบนสู่ล่างโดยชี้ให้เห็นว่ารัฐแต่ละระดับมีอำนาจในการจัดการและดำเนินการเชิงนโยบายและปฏิบัติในพื้นที่ชายแดน ขณะเดียวกันก็มองถึงอิทธิพลของรัฐแต่ละรัฐในการกำหนดนโยบาย ของตนในพื้นที่ชายแดนซึ่งเป็นการมองเห็นบทบาทของชายแดนในแนวราบผ่านบทบาทของรัฐแต่ละรัฐในพื้นที่ชายแดนร่วมกัน

อย่างไรก็ดี อิทธิพลของการควบคุมภาครัฐและการค้าที่มีต่อพื้นที่ชายแดนย่อมมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามแต่บริบทและเงื่อนไขทั้งของพื้นที่เองและรูปแบบการค้าที่เกิดขึ้น (ยศ สันตสมบัติ 2559: 80) ดังนั้นแม้ว่า ในบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา การค้าตามแนวชายแดนหลายแห่งจะมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน แต่บริบทและเงื่อนไขก็มีความแตกต่างกันไป ในที่นี้มองการค้าชายแดนในฐานะที่เป็นปฏิบัติการทางสังคมที่มีส่วนในการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาพื้นที่ชายแดน กิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนจึงส่งผลกระทบต่อบทบาทของรัฐที่ชายแดนอีกด้วย

ในประเด็นในเรื่องของการจัดการการค้า ยังต้องมองถึงรูปแบบความร่วมมือระหว่างรัฐ โดยกลไกความร่วมมือที่มีอยู่ และการนำการค้ามาช่วยอ้างสิทธิ์เหนือพื้นที่ทับซ้อน จักรกริช สังขมณี (2561: 194-195) ชี้ว่ากลไกการควบคุมของรัฐแต่ละวิธีการมีประสิทธิภาพมากน้อยแตกต่างกันไปตามปัจจัยที่เกี่ยวข้องยากที่จะบอกได้ว่ารัฐมีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดและมีประสิทธิภาพอย่างมากในการจัดการควบคุมพื้นที่ชายแดน โดยภาพของงานศึกษาชายแดนส่วนใหญ่ที่เน้นด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและการจัดการการค้า มักจะเน้นให้เห็นว่ากลไกทางเศรษฐกิจเป็นผลดีต่อท้องถิ่น และเกิดการตอบโต้จากพื้นที่น้อยกว่าการเข้าไปในรูปแบบของความมั่นคง นอกจากนี้ ยศ สันต-สมบัติ (2559: 24) ชี้ว่าในบริเวณพรหมแดน จะเห็นการแสดงอำนาจรัฐในลักษณะต่างๆ และมีหน่วยงานของรัฐเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ และการที่หน่วยงานต่างๆ ของรัฐมีผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้อำนาจรัฐไม่อาจสถาปนาขึ้นได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ซึ่งในกรณีของพรหมแดนบริเวณช่องอานม้าเช่นเดียวกันที่ผู้กระทำการในระดับรัฐมีความหลากหลายและต้องนำมาเผยให้เห็นลักษณะของผู้กระทำการที่เข้าไปมีส่วนในการบริหารจัดการพื้นที่

สำหรับความร่วมมือด้านการค้าการลงทุนในระดับรัฐระหว่างไทยและกัมพูชา มีกลไกของคณะกรรมการร่วมทางการค้า คือ คณะกรรมการร่วมทางการค้า (Joint Trade Committee: JTC) ไทย-กัมพูชา ซึ่งการประชุมในแต่ละครั้งเป็นกลไกการหารือด้านเศรษฐกิจและการค้าระดับทวิภาคีระหว่างไทยกับกัมพูชา เพื่อแก้ปัญหาและเสริมสร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการค้าระหว่างกัน โดยล่าสุดได้มีการประชุมร่วมกันเมื่อวันที่ 21 - 22 กุมภาพันธ์ 2561 เป็นครั้งที่ 6 โดยมีประเด็นสำคัญ เช่น ภายในปี 2563 จัดตั้งกลไกคณะกรรมการการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา และส่งเสริมการค้าและการลงทุนไทย-กัมพูชา เป็นต้น

แม้ว่าจะมีการนำแนวคิดในการจัดการชายแดนในระดับสากลโดยการเปิดพรมแดนช่องอานม้า แต่ทว่าการผลักดันดังกล่าวก็ยังไม่เห็นอย่างเป็นรูปธรรมมากนัก และยังไม่ได้ทำให้เกิดการไหลบ่าทางเศรษฐกิจหรือสินค้าเฉพาะที่ชัดเจน เนื่องจากอำนาจรัฐยังคงกำกับการเคลื่อนย้ายของผู้คนอย่างเข้มข้น การเดินทางของสินค้าบนพื้นที่พรมแดนจึงเป็นความท้าทายหนึ่งในการศึกษาการค้าชายแดนที่ผู้คนที่อาศัยคนละประเทศยังไม่สามารถข้ามผ่านพื้นที่พรมแดนนั้นได้อย่างเป็นทางการ

1.5.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบและบทบาทการค้าชายแดนต่อการพัฒนาพื้นที่

บทบาทของการค้าบริเวณพรมแดนในอดีต มักเป็นการค้าที่คนในท้องถิ่นมีบทบาทหลักในการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกัน จนกระทั่งการเปลี่ยนแปลงของพรมแดนทำให้การค้าระหว่างประชาชนกลายเป็นการค้าทำได้ยากขึ้น ในปัจจุบันการค้าในบริเวณชายแดนหลายพื้นที่ถูกกำกับควบคุม ในขณะเดียวกันก็มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนรวมถึงการงานงานสร้างรายได้ เช่น ด้านการส่งอาชีพและการจ้างงานในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ดังตัวอย่างงานต่อไปนี้

ขวัญชีวัน บัวแดง (2561) ได้สะท้อนในเรื่องของการค้าชายแดนในบริเวณไทย-เมียนมา-ลาว ว่าการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายในเรื่องการเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าในยุคหลังปี 2531 ที่ทำให้เกิดการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในบริเวณชายแดน การสร้างถนน และสะพานข้ามแม่น้ำที่เป็นเส้นแบ่งประเทศ การเปิดด่านการค้าทั้งแบบถาวรและผ่อนปรนส่งผลให้การค้ามีปริมาณสูง เมืองชายแดนกลายเป็นเมืองขนาดใหญ่ที่รองรับการค้าการลงทุน และมีผู้กระทำการภาครัฐมาประจำการและมีการบังคับใช้ระเบียบกฎหมาย ทำให้การค้าเริ่มไม่อิสระคล่องตัว เพิ่มขึ้นตอนและค่าใช้จ่ายที่อาจจะไม่พึงประสงค์ของผู้ค้า ในขณะเดียวกันผู้ค้ารายย่อยข้ามแดนต่างก็พยายามหาทางออกจากการเผชิญปัญหาในการค้าขายโดยใช้กลยุทธ์ในด้านต่างๆ และสร้างทุนทางสังคม

พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ (2556) ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในพื้นที่พรมแดนไทย-กัมพูชาบริเวณปราสาทพระวิหารชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของการเศรษฐกิจการค้าท้องถิ่นซึ่งเป็นการสัมพันธ์ของชาวไทยเขมรว่า ชาวเขมรในหมู่บ้านบริเวณชายแดนเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทสูงต่อระบบหมุนเวียนของสินค้าและเศรษฐกิจข้ามพรมแดน การค้าข้ามพรมแดนนับตั้งแต่สมัย โบราณ โดยมีเกลือ ของป่า เนื้อสัตว์ และปลาร้าเหี่ยว เป็นสินค้าหลัก การเปลี่ยนแปลงจากความไม่มั่นคงชายแดน การปิดเส้นพรมแดน ทำให้ลักษณะการค้าในพื้นที่ดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไป การเข้าไปอยู่ของชาวไทยอีสาน การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตภาคเกษตร และการที่ชาวจีนมีบทบาทในการพื้นที่มากขึ้นทำให้บทบาทของพ่อค้าท้องถิ่นลดลง ทั้งนี้เพราะเศรษฐกิจภายในอำเภอกันทรลักษณ์ได้เปลี่ยนไปให้ความสำคัญกับธุรกิจภาคเกษตรและการเติบโตของสังคมเมือง

ชีวิต สารพัตร (2553) ศึกษาอิทธิพลการค้าชายแดน ความกลมกลืนทางวัฒนธรรม และนโยบายภาครัฐ (ด้านการส่งเสริมการค้าชายแดน และวัฒนธรรม) ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนชายแดนประเทศไทยที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศลาวและกัมพูชา พบว่า พบว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนชายแดนประเทศไทยที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศลาวและกัมพูชา มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาช้านาน ความกลมกลืนทางวัฒนธรรม ด้านการสื่อสารด้วยภาษาไทย ลาว และกัมพูชา การนับถือศาสนา และการทำกิจกรรมทางประเพณีร่วมกันบริเวณชุมชนชายแดน ก่อให้เกิดความร่วมมือและสันติภาพ ประชาชนมีการค้าขายตามแนวชายแดนในลักษณะพึ่งพาสินค้าระหว่างกันเพื่อ การดำรงชีพ และสามารถพัฒนาไปสู่

การค้าระหว่างประเทศ จากการที่ประเทศไทยมีนโยบายภาครัฐเปลี่ยนนามรบเป็นสนามการค้า และนโยบายภาครัฐ (ด้านการส่งเสริม การค้าชายแดน และวัฒนธรรม) ปัจจัยต่างๆเหล่านี้ก่อให้เกิดการขยายตัวทางการค้า ชายแดน การลงทุน และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ส่งผลต่อวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนชายแดน ด้านการมีสินค้าอุปโภคบริโภค ด้านการจ้างงาน และด้านการสร้างรายได้ เพิ่มขึ้น ทั้งยังพบอีกว่าประชาชนในชุมชนชายแดนยังคงมีการลักลอบซื้อขายสินค้าตามแนวชายแดน เนื่องจากการขยายตัวทางการค้าชายแดน ความต้องการบริโภคสินค้าราคาถูก ไม่ต้องเสียภาษีอากร แรงจูงใจจากรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการลักลอบซื้อขายสินค้า และปัจจัยด้านพรมแดนที่มีบริเวณกว้างยากต่อการจับกุมของเจ้าหน้าที่

Viengxay Thammavong (Thammavong 2008) ศึกษาผลกระทบด้านเศรษฐกิจสังคมของการค้าชายแดนนอกระบบลาว-ไทยต่อชีวิตการเป็นอยู่ของคนและการลดความยากจน โดยพบว่าผู้ประกอบการค้าชายแดนนอกระบบเป็นผู้หญิงอายุระหว่าง 25-45 ปี และมีการศึกษาน้อย โดยมีสินค้าในการค้าขายคือ สินค้าอุปโภคและเครื่องใช้ครัวเรือน รายได้จากการค้าชายแดนนอกระบบของบรรดาผู้ค้าสูงกว่ารายได้ที่พวกเขาเคยได้รับจากอาชีพก่อนหน้านี้ และทำให้สภาพความเป็นอยู่ของกลุ่มผู้ค้าดีขึ้น ผู้ค้าชายแดนอาศัยเครือข่ายทางสังคมและความชำนาญในการทำธุรกิจ การทำงานร่วมกันในกลุ่มเครือข่าย ช่วยสร้างความเชื่อถือและส่งเสริมความสามารถของพวกเขา และใช้เครือข่ายป้องกันการเอารัดเอาเปรียบ โดยธุรกิจของพวกเขาต่างมีทั้งร้านค้าที่ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งแสดงให้เห็นความซื่อสัตย์ของการค้านอกระบบกับการค้าในระบบ

เชิญ ไกรนรา (Krianara 2009: 8) ชี้ว่าการค้าข้ามแดนแบ่งออกเป็นสองรูปแบบคือการค้าที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ในระดับการค้าที่เป็นทางการกลุ่มผู้ค้าผู้ประกอบการรายย่อยจะทำการค้าขายในบริเวณเส้นพรมแดนซึ่งมีปริมาณการซื้อขายไม่มากนัก แต่ว่าภาคส่วนที่ไม่เป็นทางการนี้มีนัยต่อการลดปัญหาความยากจนและการกระจายรายได้ เพราะมีแรงงานที่เกี่ยวข้องในหลากหลายระดับ โดยมักจะพบการค้าที่ไม่เป็นทางการในบริเวณชายแดนลาวและกัมพูชาด้านที่ติดกับเวียดนามและไทย ภาคส่วนที่ไม่เป็นทางการนี้คิดเป็นสัดส่วนราว 20-30% ของการค้าข้ามแดน

งานของ สิริรัฐ สุกันธา (2559) ศึกษาการบริหารจัดการการค้าชายแดนในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ชี้ว่า วิธีการค้าตามแนวชายแดนในภาคเหนือตอนบน กระทำใน 2 รูปแบบคือ การค้าในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งการค้าโดยทั่วไปนั้นเป็นการค้าในระดับท้องถิ่นที่เกิดขึ้นบริเวณตามแนวชายแดน โดยมีการติดต่อสัมพันธ์กันทั้งทางด้านการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า ระหว่างประเทศของประชาชน ชุมชน หรือผู้ประกอบการค้าขาย ซึ่งพอศาสนไทยเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนที่ทำการติดต่อค้าขายกันมานานแล้ว มีสายสัมพันธ์ที่ดีกับคู่ค้าและสามารถพูดภาษาท้องถิ่นได้ ซึ่งตรงจุดนี้ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญในด้านการค้ากับคู่ค้าต่างประเทศเมียนมาร์ อนึ่งการค้าชายแดนจังหวัดแม่ฮ่องสอน จะมีลักษณะที่แตกต่างจากจังหวัดอื่นๆ คือจะไม่มีการซื้อขาย ณ จุดผ่อนปรนต่างๆ เนื่องจากอยู่ห่างจากแหล่งชุมชน เป็นเพียงจุดที่เปิดให้มีการนำสินค้ามาขายออกเท่านั้น

ขวัญกมล ดอนขวา (2546) ศึกษาศักยภาพและแนวโน้มการค้าชายแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยประมวลภาพรวมของสถานการณ์ของการค้าชายแดน ปัญหาและอุปสรรค การบริหารและการจัดการปัญหาการค้าชายแดน แนวโน้มการค้าชายแดนและแนวทางการพัฒนาการค้าชายแดนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยศึกษาในพื้นที่จังหวัดเลย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร อุบลราชธานี และสุรินทร์ พบว่าการค้าชายแดนเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของประเทศ โดยในปี พ.ศ. 2543

มีมูลค่าการส่งออก 16,960.6 ล้านบาท ซึ่งการค้าเหล่านี้ทำให้เกิดการจ้างงานในชุมชนการค้าชายแดน ตลอดจนทำให้ประชาชนในประเทศข้างเคียงมีสินค้าสำหรับอุปโภคบริโภค โดยปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของการค้าชายแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้แก่ โครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นในการดำเนินธุรกิจของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมีไม่เพียงพอ รัฐบาลลาวไม่มั่นใจถึงความจริงจังจากไทยในการทำการค้าร่วมกัน ความผันผวนของค่าเงินกีบทำให้ไม่เป็นที่ยอมรับของนักธุรกิจไทย ทำให้ภาพพจน์ของไทยไม่ดีในสายตาของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว นอกจากนี้ยังมีปัญหาการค้าชายแดนนอกระบบ และนักธุรกิจไทยขาดเงินทุนหมุนเวียน และเสนอแนวทางการพัฒนาจึงควรเน้น 3 รูปแบบคือ การพัฒนาความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาค การพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตอย่างยั่งยืน และเร่งรัดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

เทพริกษ์ สุริฝ่าย และลำปาง แม่นมัตย์ (2561) ศึกษาบทบาทการค้าชายแดนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดหนองคาย จังหวัดนครพนมและจังหวัดมุกดาหารพบว่า การค้าชายแดนมีลักษณะการค้าทั่วไปทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ของพ่อค้า-แม่ค้า หรือผู้ประกอบการ ที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดน สินค้าที่นำมาจำหน่ายบริเวณชายแดนส่วนใหญ่เป็นสินค้าอุปโภค บริโภค และสินค้านำเข้า-ส่งออกกระหว่างประเทศ ผู้ซื้อหรือลูกค้าที่เดินทางมาซื้อสินค้าบริเวณชายแดน ได้แก่ คนต่างชาติ คนในภูมิภาคอื่นของประเทศไทยและคนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งในภาพรวม พบว่า การค้าชายแดนส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนด้านบวก ทั้งด้านอาชีพและการจ้างงาน ด้านการเพิ่มรายได้และด้านสังคมความเป็นอยู่ และมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนด้านการส่งอาชีพและการจ้างงานในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนจนสามารถลดภาระหนี้ยืมยืมฐาน รวมถึงการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ให้ดีขึ้นทั้งด้านการติดต่อการค้าและแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างประเทศ การลงทุนทางการค้า การขนส่งคมนาคม มีการสร้างเครือข่ายโดยการแต่งงานข้ามวัฒนธรรม การเที่ยวงานบุญ ประเพณีและการจัดงานประเพณีต่างๆ ร่วมกัน

งานของ ปวีณา ลีตระกูลและณัฐสุชน อินทรารุ (2554) พบว่าการค้าชายแดนในจังหวัดเชียงรายมีส่วนในการลดปัญหาความยากจนให้กับคนในพื้นที่โดยภาพรวม อย่างไรก็ตามมองของผู้กำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาการกระจายรายได้และความยากจนในพื้นที่พบว่าการค้าชายแดนส่งผลกระทบทางตรงในการช่วยลดปัญหาการกระจายรายได้และความยากจนของคนในพื้นที่ค่อนข้างน้อย เนื่องจากการประกอบกิจการเพียงบุคคลบางกลุ่มในพื้นที่เท่านั้น โดยที่ประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ไม่ได้มีส่วนร่วมแต่อย่างใด ขณะที่ปัญหาและอุปสรรคส่วนใหญ่คือการขาดความรู้ความเข้าใจของชาวบ้านในการทำธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน

งานของ เกียรติวาท บุญปรากฏ (2559) ที่ศึกษาผู้ค้าข้ามแดนในพื้นที่ตลาดปางดงเบซาร์ ชี้ว่าเครือข่ายการค้าข้ามแดนเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชายแดนไทย-มาเลเซีย การข้ามแดนของคนมีการใช้ยุทธวิธีที่หลากหลายเพื่อพยายามหาทางต่อรองหลากหลายรูปแบบเพื่อพยายามต่อรองออกจากการควบคุมของรัฐ รวมถึงหลักการของศาสนา ซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคมมีผู้กระทำการที่หลากหลายเชื่อมโยงระหว่างรัฐ ผู้คน ผู้ค้าข้ามแดน แรงงานรับจ้าง กลุ่มอำนาจต่างๆ โดยเชื่อมโยงกับตลาดในฐานะที่เป็นพื้นที่ปฏิบัติการสำคัญในการขับเคลื่อนความสัมพันธ์ทางการค้าในระดับต่างๆ งานชิ้นนี้ยังช่วยให้เห็นความสำคัญของการศึกษาในแนวมานุษยวิทยาที่ช่วยทำความเข้าใจพื้นที่เมืองการค้าชายแดน รวมถึงเทคนิควิธีการทำความเข้าใจความเป็นมาของการค้าและปฏิบัติการของผู้คนในพื้นที่การค้าข้ามแดนในระดับที่แตกต่างกันด้วย

จากงานที่ศึกษาการค้าชายแดนข้างต้นจะพบว่าเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้าข้ามแดนมีความสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจทั้งในระดับของผู้ค้ารายใหญ่และผู้ค้ารายย่อย ทั้งนี้ผู้ค้ารายใหญ่ในระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัดก็ต่างมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนการค้าชายแดนให้มีปริมาณการค้าในระดับที่กว้างขึ้นหรือมีการผลักดันให้เกิดการเปิดจุดผ่านแดนถาวร โดยผลจากการเปิดจุดถาวรทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการค้าชายแดนในหลายด้าน ตัวอย่างเช่นงานของ อัญญา บูชายันต์ (2557: 127) ชี้ว่าการค้าชายแดนมีความเกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์ชายแดน โดยยกตัวอย่างที่ด่านช่องเม็กเป็นพรมแดนทางบก อยู่ในพื้นที่ราบ มีระบบการคมนาคมเชื่อมถึงกันทั้งทางไทยและสปป.ลาว มีส่วนทำให้เกิดการค้าชายแดนในพื้นที่และต่อมาเมื่อการค้าเจริญรุ่งเรือง ก็กลับมาส่งผลต่อลักษณะภูมิทัศน์ชายแดนอีก เพราะมีการขยายพื้นที่อยู่อาศัย เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่า เนื่องจากคนอพยพเข้ามาเพื่อตั้งถิ่นฐานและทำการเกษตร เพราะหวังว่าจะทำการค้าบริเวณด่านชายแดนได้ดี โดยหากมองถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องบริเวณด่านชายแดนก็จะทำให้มองเห็นลักษณะภูมิทัศน์ชายแดน การดำเนินกิจกรรมและการเคลื่อนไหวของคนหลากหลายอาชีพ

อย่างไรก็ดี มีงานศึกษาหลายชิ้นมีข้อเสนอในการเปิดจุดผ่านแดนถาวรดังจะกล่าวต่อไป

งานศึกษาเกี่ยวกับการค้าชายแดนในบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา

พวงทอง ภควพันธ์ (2556 อ้างใน ธนพฤกษ์ ชามะรัตน์ 2556) ระบุว่า ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยและกัมพูชา ในปัจจุบันไม่ใช่เป็นแค่เรื่องของผู้ค้ารายย่อย หรือการซื้อของไปขายตามพื้นที่ชายแดนเท่านั้น แต่ในระยะกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา ได้เติบโตไปสู่ด้านต่างๆ การค้าชายแดนไทย-กัมพูชาอย่างเดียวยังสร้างผลให้กับไทยปีละกว่าสามหมื่น ล้านบาท การลงทุนของไทยในกัมพูชามีทั้งด้านเกษตรอุตสาหกรรม พลังงาน และ การท่องเที่ยว ซึ่งสนับสนุนการเติบโตของบริษัทแม่ในประเทศไทยให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ดังนั้น กัมพูชาจึงเป็นทั้งตลาดสำหรับสินค้าส่งออกของไทย และทำหน้าที่ป้อนทรัพยากรพื้นฐานและแรงงานราคาถูกให้กับอุตสาหกรรมของไทย หากเกิดเหตุการณ์ที่ส่งผลให้ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยและกัมพูชาต้องหยุดชะงักลง ทั้งกัมพูชาและไทยต่างต้องเจ็บตัว เพราะความสัมพันธ์ที่ดำรงอยู่ในขณะนี้ เป็นความสัมพันธ์ที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน หากใช้ความสัมพันธ์ที่กัมพูชาพึ่งพาไทยฝ่ายเดียว

โดยงานวิจัยที่ศึกษานโยบายและความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับกัมพูชามักเป็นงานที่ศึกษาในเขตจังหวัดสระแก้ว เช่นงานของ ชิตพล ชัยมะดัน และศรุต สกุลรัตน์ (2558) ศึกษากรอบนโยบายการค้าชายแดนไทย-กัมพูชากับการปรับตัวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ในกรณีของจังหวัดสระแก้ว พบว่า

1. นโยบายการค้าชายแดนไทย-กัมพูชานับตั้งแต่ ปี 2531-2557 มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัตต่อเนื่องสามารถแบ่งออกเป็น 4 ช่วงดังนี้ ช่วงที่ 1 นับตั้งแต่ปี 2531-2534 เป็นนโยบายเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงแนวคิดและความหมายขอบข่ายเรื่องความมั่นคงของรัฐซึ่งนำมาใช้กับการแก้ไขปัญหาชายแดน ช่วงที่ 2 ปี 2535-2545 เป็นการปรับเปลี่ยนนโยบายการค้าชายแดนสู่ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในระดับทวิภาคีและพหุภาคี ภายใต้การจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียน (AFTA) และโครงการความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (GMS) เพื่อพัฒนาความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านและส่งเสริมการพัฒนาการค้า การลงทุนและการค้าชายแดนในภูมิภาค ช่วงที่ 3 ปี 2546-2552 เป็นนโยบายการค้าชายแดนภายใต้ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (ACMECS) เพื่อผลักดันให้เศรษฐกิจการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา เติบโตอย่างต่อเนื่อง และช่วงที่ 4 ปี 2553-2557 เป็นนโยบาย

การค้าชายแดนเชื่อมโยงประชาคมอาเซียนเพื่อยกระดับพัฒนาเขตเศรษฐกิจการค้าชายแดนเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

2. รูปแบบทางการค้าชายแดนไทย-กัมพูชาด้านพื้นที่จังหวัดสระแก้วสามารถแบ่งได้ 3 ลักษณะ คือ 1) การค้าชายแดนตามแบบวิถีชีวิตตลาดชายแดนท้องถิ่น 2) การค้าชายแดนนอกระบบ และ 3) การค้าผ่านชายแดน โดยมีลักษณะวิธีการค้าแบบเสรี มีวิธีการชำระเงินทั้งในแบบ เงินสด สินเชื่อ ตลาดแลกเปลี่ยนเงินนอกระบบ (โพยก๊วน) และการชำระเงินผ่านระบบธนาคาร สำหรับการขนส่งสินค้าใช้การขนส่งทางบกโดยผ่านจุดผ่านแดนถาวร จุดผ่อนปรนทั้ง 4 แห่ง และไม่ผ่านจุดผ่านแดนโดยอาศัยช่องทางธรรมชาติในพื้นที่ ปัญหาการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา พื้นที่จังหวัดสระแก้ว พบว่า ปัญหาของภาครัฐ คือ ปัญหาการเมืองภายในประเทศที่ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงนโยบายการค้าชายแดนปัญหาการบูรณาการทำงานร่วมกันของหน่วยงานในพื้นที่ชายแดนและปัญหาการลักลอบนำเข้าสินค้าผิดกฎหมาย เป็นต้น ในส่วนภาคเอกชนทั้งผู้นำเข้า-ส่งออกสินค้าและพ่อค้าแม่ค้าในพื้นที่ตลาดการค้าชายแดนพบปัญหาระเบียบพิธีการศุลกากร ปัญหาการตรวจจับสินค้าละเมิดลิขสิทธิ์ ปัญหาความแออัดของจุดผ่านแดนถาวรบ้านคลองลึก และปัญหาทางด้านภาษาอังกฤษและภาษาเขมรที่ใช้ในการสื่อสาร เป็นต้น

3. ผลกระทบจากนโยบายการค้าชายแดนไทย-กัมพูชาที่ส่งต่อพื้นที่จังหวัดสระแก้วในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและความมั่นคง พบว่า ผลกระทบด้านบวกของนโยบายการค้าชายแดนช่วยแก้ไขปัญหาสงครามและสร้างสันติภาพเกิดขึ้นตามแนวชายแดน สร้างอาชีพและรายได้ให้กับประชาชนในจังหวัดสระแก้ว ส่วนผลกระทบด้านลบก่อให้เกิดปัญหายาเสพติด ปัญหาด้านสาธารณสุข ปัญหาการจราจรและอุบัติเหตุ และปัญหาการค้ามนุษย์ เป็นต้น

ตัวอย่างของการค้าชายแดนในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ที่ติดชายแดนอีสานมีงานของ มณีรัตน์ การรักษ์ (2558) ได้ศึกษาพฤติกรรมของผู้เดินทางไปยังตลาดการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา ตลาดการค้าชายแดน ช่างจ่อม จังหวัดสุรินทร์ รวมทั้งศักยภาพและแนวทางในการพัฒนาตลาดการค้าดังกล่าว พบว่า 1) เหตุผลหลักที่เดินทางมายังตลาดการค้าชายแดนช่างจ่อมคือ สินค้าราคาถูก และทำเลที่ตั้งไม่ห่างไกลมากนักจากจังหวัดใกล้เคียง 2) ตลาดการค้าชายแดนช่างจ่อมมีจุดแข็ง คือการมีทำเลที่ตั้งติดกับประเทศกัมพูชาซึ่งทำให้มีประชาชนชาวไทย เดินทางมายังตลาดจุดอ่อน คือ จำนวนขบวนรถในสถานีมีมากเป็นเหตุให้อาจเป็นผลถึงความปลอดภัยในทรัพย์สิน โอกาส คือ ตลาดการค้า ชายแดนช่างจ่อมอยู่ใกล้กับชายแดนประเทศกัมพูชาทำให้การติดต่อค้าขายระหว่างประเทศสะดวกมากขึ้น รัฐบาลมีนโยบายที่สนับสนุน ให้มีการค้าขายกับต่างชาติ การเปิดเสรีการค้าทำให้ได้รับประโยชน์ในด้านภาษี รัฐบาลสนับสนุนการพัฒนาจังหวัด ความร่วมมือ ทางเศรษฐกิจของกลุ่ม ASEAN และอุปสรรค คือ เกิดความขัดแย้งระหว่างประเทศทำให้ประเทศกัมพูชาเกิดการกีดกันการค้ากับไทย ระบบการชำระเงินที่ทั้งสองประเทศใช้เงินต่างสกุลกันในการซื้อขายแลกเปลี่ยน ซึ่งมีความไม่แน่นอนทางการเมืองของทั้งสองประเทศซึ่งมีผลกระทบอย่างมากต่อระบบเศรษฐกิจ ในขณะที่ วชิร ศรีคำและคณะ (2558) สะท้อนว่าพื้นที่ชายแดนช่างจ่อม คือ พื้นที่ที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐส่วนกลางกับอำนาจในพื้นที่ชายแดน โดยระบบตลาดได้เข้ามามีส่วนสำคัญในการผลักดันทิศทางการพัฒนาชายแดน มีการปรับเปลี่ยน เงื่อนไขต่างๆ เพื่อการเข้าถึงทรัพยากร เงินทุน แรงงานและตลาด รวมทั้งเป็นพื้นที่ในการแย่งชิง ต่อบริโภคและเอื้อประโยชน์ระหว่างชาวบ้าน นักการเมืองท้องถิ่น เจ้าหน้าที่รัฐ นักลงทุนและผู้ค้าข้ามแดน การผ่อนคลายความเข้มงวดในการเข้า-ออกประเทศบริเวณด่านชายแดนช่างจ่อม แม้จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติแต่ได้เอื้อให้เกิดการขยายตัวของการค้า

ขายแดนอย่างเห็นได้ชัด การบริหารจัดการขายแดนในยุคปัจจุบันจึงต่างมีความเชื่อมโยงกับการค้าในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง

งานศึกษาเกี่ยวกับการค้าขายแดนในจุดผ่อนปรน

งานศึกษาเกี่ยวกับการค้าขายแดนในพื้นที่จุดผ่อนปรนของไทย พบว่าหลายชิ้นพบความพยายามในการพัฒนาจุดผ่อนปรนสู่การเป็นจุดผ่านแดนถาวรมีในหลายพื้นที่ กระนั้นก็ดีข้อจำกัดและสภาพภูมิศาสตร์ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ต้องคำนึงถึง

นวรรตน์ นิธิชัยนันต์ (2556) ได้ศึกษาการค้าขายแดนบริเวณจุดผ่อนปรนทางการค้าช่องกร่างระหว่างจังหวัดสุรินทร์ประเทศไทยและจังหวัดอุดรธานี ประเทศกัมพูชา พบว่า ศักยภาพการค้าขายแดนบริเวณจุดผ่อนปรนทางการค้าช่องกร่างระหว่างจังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทยและ จังหวัดอุดรธานี ประเทศกัมพูชา ด้านลักษณะทางกายภาพ ทางภูมิศาสตร์ทำเลที่ตั้งที่ติดกับประเทศกัมพูชา มีเส้นทางคมนาคมในการเดินทางไปมาหาสู่กันผ่านช่องกร่างได้สะดวก นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถานอุทยานการศึกษาวัดป่าเขาโต๊ะ ปราสาทตาควาย ซึ่งอยู่ใกล้เคียง บริเวณปราสาทตาเมือน ซึ่งสามารถเชื่อมต่อไปยังปราสาทพนมรุ้งจังหวัดบุรีรัมย์ ทั้งนี้ตำบลบักไดยังมีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ เขมร ลาว กูยที่ยังคงมีการสืบสาน ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมกันมาอย่างต่อเนื่อง และด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์เหมาะสมต่อการเพาะปลูกจึงมีพืชผลทางการเกษตรผลิตจำหน่ายตลอด ฤดูกาล และสามารถจำหน่ายที่ตลาดช่องกร่างได้โดยสะดวก รวดเร็ว ในการนี้ชุมชนมีความเข้มแข็งด้วยวิถีชีวิตที่มีความเรียบง่ายยึดหลักพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตด้วยความ มีน้ำใจต่อกัน การให้ความเคารพต่อผู้อาวุโส ประกอบกับ การมีผู้นำที่เข้มแข็งในการปกครองประสานความรักความสามัคคี ช่วยเหลือซึ่งกันจึงทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และ ด้วยภาษาส่วนใหญ่ชาวบ้านใช้ภาษาถิ่นเขมรในการสื่อสารกัน ทำให้สามารถสื่อสารกับชาวกัมพูชาได้อย่างดีและด้วยวิถี ชีวิตที่คล้ายคลึงกันจึงสามารถอยู่ร่วมกันได้เสมือนญาติมิตร การค้าขายแดนบริเวณจุดผ่อนปรนทางการค้าช่องกร่างจาก การความคิดเห็นของประชาชนด้านเศรษฐกิจพบว่าอยู่ในระดับมาก ประชาชนมีรายได้จากการค้าขายชายแดนเพิ่มขึ้น มีการลงทุนทางการค้าเพิ่มขึ้น การค้าขายแดนช่องกร่างและเป็นเส้นทางหนึ่งที่สามารถกระจายสินค้าไปยังประเทศกัมพูชา และช่วยกระจายรายได้ กระจายความเจริญด้านการค้า การลงทุนและการท่องเที่ยวส่งผลต่อพัฒนาเศรษฐกิจตาม แนวชายแดน สำหรับปัญหาและอุปสรรคต่อการค้าขายแดนบริเวณจุดผ่อนปรนที่สำคัญคือ ปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ปัญหาด้านความร่วมมือเกี่ยวกับนโยบายและข้อตกลงพื้นที่ทางการค้าและความไม่สงบ ตามแนวชายแดนส่งผลให้การค้าขายแดนบริเวณจุดผ่อนปรนทางการค้าช่องกร่างขาดความต่อเนื่องทางการค้า แนวทาง การส่งเสริมและพัฒนาการค้าขายแดนบริเวณจุดผ่อนปรนทางการค้าช่องกร่าง รัฐควรให้การส่งเสริมและผลักดันการค้าขายแดนบริเวณจุดผ่อนปรนช่องกร่างอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งระบบโครงสร้างพื้นฐาน การดำเนินกิจกรรมทางการค้า อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพควบคู่ไปกับการส่งเสริม การท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น พร้อมทั้งสร้างความร่วมมือในระดับอำเภอ ระดับท้องถิ่นและประชาชนในการพัฒนาการค้าขายแดนบริเวณจุดผ่อนปรน ช่องกร่างให้มีความมั่นคงและยั่งยืน

พิทักษ์กล้า การะเกษ และประชัน คะเนวัน (2559) ศึกษาแนวทางการพัฒนาตลาดการค้าขายแดน บริเวณจุดผ่อนปรนช่องสายตะกู จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้เสนอแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจการค้าขายแดนเพื่อกำหนดเป็นเขตการค้า มีการปรับปรุงระบบภาษีและขั้นตอนการนำ

สินค้าเข้าออก การจัดแผนผังของตลาดและสิ่งก่อสร้างอำนวยความสะดวกแก่ผู้ประกอบการด้านการกำหนดนโยบายและกลไกการค้า ควรมีการส่งเสริมและอำนวยความสะดวกแก่ผู้ประกอบการ ช่วยเหลือประชาชนผู้ส่งออกให้มีรายได้ มีงานทำและไม่ให้มีการเอารัดเอาเปรียบทำให้การค้ามีความเป็นธรรม และจัดการลักลอบสินค้าหนีภาษี ในด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพและด้านผลิตภัณฑ์ที่จำหน่ายที่ตลาด ต้องมีการวางแผนการค้าเพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม การพิจารณาจุดแข็งจุดอ่อนด้านสินค้ามีหลากหลายประเภทและมีศักยภาพในการแข่งขัน เพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่เป็นผลมาจากการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

สำหรับงานศึกษาจุดอ่อนปรนในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ศุภชัย วรรณเลิศสกุล (2558) ศึกษาข้อพิจารณาตามกฎหมายในการจัดการพื้นที่ตลาดการค้าชายแดนช่องตาอุ ขององค์การบริหารส่วนตำบลโพรงาม อำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นจุดอ่อนปรนในความรับผิดชอบของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าบุณฑริก-ยอดมน สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 จังหวัดอุบลราชธานี กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากถูกประกาศให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และยังเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติอีกด้วย ดังนั้นหากองค์การบริหารส่วนตำบลโพรงามจะเข้าไปดำเนินการใดๆ เพื่อพัฒนาพื้นที่บริเวณจุดอ่อนปรนช่องตาอุ จะต้องดำเนินการตามระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ว่าด้วยการกำหนดหลักเกณฑ์ มีข้อเสนอแนะคือ 1) เติมนโยบาย ผลักดันให้จุดอ่อนปรนช่องตาอุเป็นจุดผ่านแดนถาวร 2) เติมนโยบาย เติมนโยบายให้มีอำนาจให้สามารถเข้าไปพื้นที่ป่ากระถิ่นเทพา จำนวน 30 ไร่ เพื่อพัฒนาท่าตลาดแห่งใหม่ โดยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการ และ 3) สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาและพิจารณาตามกฎหมายในการจัดการพื้นที่อื่นๆ นอกเหนือจากจุดอ่อนปรนช่องตาอุ เช่น จุดอ่อนปรนช่องอานม้า อำเภออำนาจ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น เพื่อส่งเสริมให้จุดอ่อนปรนดังกล่าวพัฒนาไปสู่จุดผ่านแดนถาวรต่อไป

เช่นเดียวกับจุดอ่อนปรนในพื้นที่อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี เจริญชัย คำยอด (2553) พบว่าผู้ประกอบการต้องการให้ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมพัฒนาและผลักดันให้เป็นด่านถาวร เพราะการเดินทางระหว่างสองประเทศจะทำให้สะดวกสบายและจะทำให้การค้าชายแดนมีการพัฒนายิ่งขึ้น โดยเห็นว่าการสร้างความรู้ให้กับผู้ประกอบการในการทำการค้าชายแดนทั้งในระดับรายใหญ่และรายย่อยเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญ

สุภารัตน์ ศรีอุบล และจักรพันธ์ ชัดชุมแสง (2561) ศึกษาบทบาททางเศรษฐกิจข้ามพรมแดนของผู้ค้ารายย่อย ในพื้นที่จุดอ่อนปรนบ้านหนองมน จังหวัดหนองคาย ภายใต้การพัฒนาในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง เสนอว่า แม้ว่ารัฐจะมีความพยายามในการเข้ามากำหนดกติกาและควบคุม แต่ไม่อาจควบคุมกิจกรรมการค้าชายแดนได้เบ็ดเสร็จเด็ดขาด เนื่องจากความเป็นชายแดนมีอิทธิพลในการกำหนดลักษณะทางวัฒนธรรมในการดำเนินกิจกรรมการค้าชายแดนให้มีรูปแบบแตกต่างไปจากบริบทพื้นที่อื่นๆ ทำให้กิจกรรมการค้าชายแดนและการข้ามแดนเอื้อต่อการเกิดความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่ได้ติดอยู่กับการมองแบบศูนย์กลางกับชายขอบ หากแต่มีการถ่ายเทอำนาจ การเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้คนที่เกิดมาจากการเดินทาง การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การมีปฏิสัมพันธ์กับตัวแสดงที่หลากหลายในพื้นที่ชายแดน รวมถึงการต่อรองกับการกำหนดกติกาในการใช้พื้นที่ชายแดน งานวิจัยดังกล่าวจึงมองผู้ค้ารายย่อยข้ามพรมแดนในฐานะของผู้กระทำการที่มีบทบาทในการต่อรองในการทำการค้าในพื้นที่ตลาดชายแดน ตามข้อเสนอในการมองปฏิบัติการของผู้คนในพื้นที่ชายแดนของ Walker (1999 อ้างใน สุภารัตน์ ศรีอุบล และจักรพันธ์ ชัดชุมแสง 2561) ที่มองว่า รัฐในพื้นที่ชายแดนไม่ได้มีอำนาจครอบคลุมทุกหนแห่ง และไม่ได้เป็นข้อตรงข้าม

กับท้องถิ่นเสมอไป ผู้คนในพื้นที่ชายแดนจึงสามารถตีความอำนาจรัฐ และมีความสามารถเป็นผู้กระทำการที่มีการร่วมมือร่วมมือกันเพื่อเอื้อผลประโยชน์จากอำนาจนั้นร่วมกัน

สำหรับงานวิจัยในพื้นที่ช่องอานม้า พบว่ามีการของ ตระการ ถนอมพันธุ์ และสุรศักดิ์ วิฑูรย์ (2559) ศึกษาศักยภาพของผู้ประกอบการธุรกิจที่ให้บริการโลจิสติกส์ทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ด่านชายแดนช่องอานม้า จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อเตรียมความพร้อมและเพิ่มประสิทธิภาพทางการแข่งขันในกลุ่มประเทศอาเซียน ซึ่งศึกษาเปรียบเทียบระดับศักยภาพของผู้ประกอบการธุรกิจที่ให้บริการโลจิสติกส์ทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ด่านชายแดนช่องอานม้า จังหวัดอุบลราชธานี ในมุมมองของนักท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น รวมถึงวิเคราะห์สถานการณ์ของผู้ประกอบการธุรกิจ และเสนอแนวทางในการพัฒนาศักยภาพที่เหมาะสมของผู้ประกอบการ ผลการวิจัย พบว่า

1. การเปรียบเทียบศักยภาพของผู้ประกอบการธุรกิจที่ให้บริการโลจิสติกส์ทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ด่านชายแดนช่องอานม้า จังหวัดอุบลราชธานี ในมุมมองของนักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่นนั้น พบว่าภาพรวมทั้งหมดอยู่ในระดับปานกลาง โดยที่นักท่องเที่ยวประเมินระดับศักยภาพของผู้ประกอบการสูงกว่าคนในท้องถิ่นเล็กน้อย

2. ผู้ประกอบการทั้งสามแห่งมีความพึงพอใจในธุรกิจของตนเอง โดยที่ผู้ประกอบการที่พึงได้ระบุถึงในสภาพปัจจุบันสถานที่ท่องเที่ยวได้รับความนิยม ทำให้มีนักท่องเที่ยวมาใช้บริการมากขึ้น ส่งผลให้มีการจัดการธุรกิจเป็นระบบ และตอบสนองความต้องการของลูกค้า ซึ่งกลุ่มลูกค้าส่วนใหญ่ที่มาใช้บริการเป็นนักท่องเที่ยวชาวและคนในพื้นที่ นอกจากนี้ ผู้ประกอบการธุรกิจร้านอาหารยังระบุว่า ลูกค้าส่วนใหญ่ที่มาใช้บริการคือกลุ่มของวัยทำงาน ซึ่งมาเป็นคณะหรือกลุ่มใหญ่ ซึ่งสถานะการเงินมีสภาพคล่องตัว สามารถจัดสรรรายได้ได้อย่างลงตัว และมีแผนในการขยายธุรกิจเพื่อเตรียมความพร้อมสู่การเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว โดยการปรับปรุงสถานที่และเพิ่มการบริการให้หลากหลาย นอกจากนี้ มีการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มประเทศอาเซียน

3. แนวทางในการพัฒนาศักยภาพที่เหมาะสมของผู้ประกอบการธุรกิจที่ให้บริการโลจิสติกส์ทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ด่านชายแดนช่องอานม้า จังหวัดอุบลราชธานี ประกอบด้วย (1) การส่งเสริมให้มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ชายแดนและการลงทุนชาวต่างประเทศเกี่ยวกับธุรกิจที่พัก ร้านอาหารและการคมนาคมขนส่ง (2) การส่งเสริมให้มีการสร้างเครือข่ายทางธุรกิจระหว่างไทยและราชอาณาจักรกัมพูชาเพื่อรองรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (3) การส่งเสริมให้มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ในพื้นที่และเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวกับราชอาณาจักรกัมพูชาโดยอาศัยความร่วมมือทางธุรกิจของผู้ประกอบการทั้งสองประเทศ และ (4) การส่งเสริมให้มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ในพื้นที่อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานีเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว รวมถึงการร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านความมั่นคงเพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ด้านความปลอดภัยในพื้นที่

อย่างไรก็ดี งานของตระการ ถนอมพันธุ์ และสุรศักดิ์ วิฑูรย์ (2559) ดังกล่าวยังไม่มีชี้ให้เห็นประเด็นด้านพัฒนาการของชายแดนได้มากนัก ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจพัฒนาการของชายแดนเพื่อทำความเข้าใจการค้าชายแดนให้มากขึ้น

งานชิ้นล่าสุดของ ประสิทธิ์ ลิปรีชาและสงกรานต์ จันทะคาด (2561) ศึกษาการค้าชายแดนที่จุดผ่อนปรนชายแดนบ้านฮวก อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ซึ่งติดกับเมืองคอบ แขวงไชยบุรี ประเทศลาว ได้สะท้อนเรื่องความมั่นคงในมุมมองของรัฐกับความมั่นคงของชุมชนชายแดน โดยชุมชนส่วนหนึ่งสะท้อนว่ายิ่งรัฐเข้ามาในพื้นที่ชายแดนในรูปแบบของหน่วยงานกฎระเบียบต่างๆ มากขึ้นจากนโยบายการพัฒนา

เศรษฐกิจ พวกเขากลับไม่ได้ประโยชน์ เพราะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบต่างๆที่มีหลายขั้นตอน ซึ่งไม่เอื้อต่อการทำมาหากินเท่าใดนัก กอปรกับเศรษฐกิจระดับภูมิภาคยิ่งเติบโตขึ้นเป็นลำดับ พวกเขาจึงยิ่งเสียโอกาสทางเศรษฐกิจนั้นไปทำให้ผลประโยชน์ไปตกอยู่ที่นายทุนหรือพ่อค้าที่สามารถปฏิบัติตามกฎระเบียบนั้นได้ ภาพความมั่นคงในชีวิตจากการ “กินดี” ในกรณีดังกล่าวจึงมีลักษณะขัดแย้งกับความมั่นคงของชาติ

จากข้อมูลข้างต้น จะพบว่าม้งงานวิจัยด้านการค้าชายแดนที่ค่อนข้างหลากหลายและเป็นไปในทิศทางเดียวกันที่เห็นว่าการค้าชายแดนส่งเสริมเศรษฐกิจทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับประเทศ อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ของแต่ละพื้นที่ที่มีความจำเพาะแตกต่างกัน และเงื่อนไขการจัดการการค้าชายแดนที่แตกต่างกันออกไป การศึกษาผู้ค้าในฐานะที่เป็นกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจชายแดน จึงเป็นแนวทางหนึ่งในการทำความเข้าใจการค้าชายแดน โดยจะเห็นว่าการค้าชายแดนบนพื้นที่พรมแดนนั้น ในขณะที่พื้นที่ ณ จุดผ่อนปรนมักจะยอมให้เกิดการซื้อขายระหว่างประชาชนในท้องถิ่นได้โดยง่ายโดยไม่ต้องผ่านกฎระเบียบ การเข้าไปมาของประชาชนมีความยืดหยุ่นในระดับหนึ่ง ประชาชนมีบทบาททั้งเป็นผู้ประนีประนอมกับภาครัฐในการเข้าไปทำกิจกรรมต่างๆในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นการซื้อขาย หรือการเข้าไปสัมผัสพื้นที่ในมุมมองของการท่องเที่ยวก็ตาม ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่ากลไกความร่วมมือทางเศรษฐกิจของทั้งสองประเทศ จะสามารถก้าวข้ามการขีดเส้นแบ่งพรมแดนที่ตายตัว และทำให้เกิดการบริหารจัดการอย่างเหมาะสมในอนาคตอย่างไร

1.6 ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เน้นทำความเข้าใจผู้กระทำการที่มีบทบาทในการจัดการการค้าชายแดนในพื้นที่ช่องอานม้า มุมมองและข้อเสนอของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน ภาคประชาสังคม และโดยเฉพาะมุมมองของประชาชน ต่อการรูปแบบและการจัดการการค้าชายแดนภายใต้บริบทของการพัฒนาพื้นที่ชายแดนที่ยังคงมีพื้นที่ทับซ้อน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญผสมผสานกับการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณซึ่งเป็นการสำรวจผู้บริโภคและปริมาณการจับจ่ายซื้อขาย ณ พื้นที่ชายแดน โดยใช้แบบสอบถามอย่างง่าย และเน้นการสัมภาษณ์ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมถึงการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เชื่อมโยงบริบทพื้นที่กับการบริหารจัดการการค้าชายแดน ข้อมูลที่ได้จัดทำเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สามารถปฏิบัติได้ในระดับท้องถิ่นและการพัฒนาการค้าชายแดนต่อไป

1.6.1 ขอบเขตการวิจัย

1) ขอบเขตเชิงพื้นที่

ศึกษาพื้นที่จุดผ่อนปรนช่องอานม้า อ.น้ำยั้น จังหวัดอุบลราชธานี

2) ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาบทบาทของผู้กระทำการในพื้นที่การค้าชายแดน ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพื้นที่ประวัติศาสตร์การค้าชายแดน ปฏิสัมพันธ์ของผู้คนของสองประเทศผ่านการค้าชายแดนทั้งในอดีตและปัจจุบัน ลักษณะค้าในพื้นที่ชายแดนปัจจุบัน ความร่วมมือระหว่างประเทศในด้านการค้า นโยบายและเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อจัดการพื้นที่ชายแดน ความคิดเห็นต่อการจัดการการค้าชายแดนในกรณีการยกระดับสู่จุดผ่านแดนถาวร

3) **ขอบเขตด้านระยะเวลา** ผู้วิจัยดำเนินงานเก็บข้อมูลจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและเก็บข้อมูลภาคสนามรวม ระยะเวลาดำเนินงาน 1 ปี 1 เดือน ตั้งแต่ เดือน มกราคม 2562 ถึง เดือน มกราคม 2563

1.6.2 กระบวนการเก็บข้อมูลและเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ เน้นทำความเข้าใจมุมมองและข้อเสนอของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาชน และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ต่อการค้าชายแดนภายใต้บริบทของการพัฒนาพื้นที่ชายแดน ในการดำเนินการวิจัย มีแนวทางการดำเนินงานดังนี้

วิธีการเชิงคุณภาพ

1) **การสัมภาษณ์** ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงและสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับผู้ค้าและนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปยังจุดผ่อนปรนช่องอานม้า

สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้สัมภาษณ์รวมจำนวนทั้งสิ้น 52 ราย ได้มีการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

ประเด็นในด้านการค้าชายแดน ผู้วิจัยให้ความสนใจไปที่สัมภาษณ์ผู้ค้าชาวไทยและคู่ค้าชาวเขมรในพื้นที่ช่องอานม้าปัจจุบัน (เน้นผู้ค้าชาวไทย) เพื่อดูความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างกัน และสัมภาษณ์ผู้ค้าที่เคยข้ามชายแดนไปมาในอดีตเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นภาพความสัมพันธ์การค้าในอดีต โดยสอบถามข้อมูลผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากประชาชนในพื้นที่ ซึ่งเป็นการมองการค้าชายแดนในอดีตผ่านมิติประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

1. ผู้ค้าชาวไทยจำนวน 28 คน ในจำนวนนี้แบ่งเป็นผู้ค้าโชนตลาดบน 11 คน ซึ่งเป็นผู้ค้าดั้งเดิมทั้งหมด และเป็นผู้ค้าโชนตลาดล่างจำนวน 17 คน

2. ผู้ค้าชาวกัมพูชาจำนวน 2 คน

3. ผู้ใหญ่บ้านและประชาชนทั่วไปในพื้นที่ ประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้านบ้านน้ำเย็นและบ้านโฆง ปราชญ์ชาวบ้าน อดีตผู้ค้า อดีตอาสาสมัครรักษาดินแดน อดีตเจ้าหน้าที่ อบต. และพระ รวมจำนวน 8 คน

ด้านการจัดการพื้นที่จุดผ่อนปรนช่องอานม้า ผู้วิจัยให้ความสนใจผู้กระทำการระดับภาครัฐในแต่ละฝ่ายที่มีส่วนในการจัดการพื้นที่ ซึ่งมีทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการค้าโดยตรงและการกำกับดูแลพื้นที่ชายแดน โดยการรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์ผู้แทนหน่วยงาน เพื่อทำความเข้าใจระบบและกลไกการดำเนินงานและการบริหารจัดการชายแดนภายใต้บริบทการค้า โดยมีผู้ให้สัมภาษณ์รวมทั้งสิ้น 15 คน เป็นผู้แทนจาก 14 หน่วยงาน ได้แก่ สำนักงานจังหวัดอุบลราชธานี อำเภอน้ำเย็น อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม กองกำลังสุรนารี พาณิชนัยจังหวัดอุบลราชธานี สรรพสามิตจังหวัด ด่านศุลกากรช่องเม็ก ด่านตรวจพืชช่องเม็ก ปศุสัตว์จังหวัดอุบลราชธานี ปศุสัตว์อำเภอน้ำเย็น เทศบาลตำบลสีวิเชียร และมีการสอบถามพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับเจ้าหน้าที่ ด่านกักกันสัตว์อุบลราชธานี รวมถึงสัมภาษณ์ตัวแทนจากหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นภาคเอกชนที่มีบทบาทในการผลักดันเชิงนโยบายด้วย

2) **การสนทนากลุ่มย่อย** ผู้วิจัยจัดสนทนากลุ่มย่อยร่วมกับผู้ค้าชาวไทยในพื้นที่เพื่อหาแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่การค้าชายแดนที่ตีร่วมกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนในพื้นที่ ในวันอังคารที่ 7 มกราคม 2563 ณ ร้านอาหารริสอร์ทอิมสุข โดยมีผู้ประกอบการร้านค้าตลาดช่องอานม้าเข้าร่วมจำนวน 37 คน

3) การสังเกต ผู้วิจัยสังเกตพฤติกรรมของผู้ค้าและผู้บริโภคในพื้นที่ชายแดน เพื่อนำข้อมูลเชิงปรากฏการณ์มาประกอบการวิเคราะห์ นอกจากนี้ ผู้วิจัยเข้าร่วมประชุมงานที่เกี่ยวข้อง สังเกตการณ์เหตุการณ์ต่างๆที่เกี่ยวข้องเพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัย

วิธีการเชิงปริมาณ

4) การเก็บแบบสอบถาม จากการลงพื้นที่เบื้องต้น ผู้วิจัยเห็นว่าผู้ที่เข้าไปในพื้นที่ช่องอานม้ามีวัตถุประสงค์ในการเดินทางไปซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่แตกต่างกัน โดยส่วนหนึ่งเป็นพ่อค้าแม่ค้าที่เข้าไปซื้อสินค้า นักท่องเที่ยว หรือแม้แต่พนักงาน ซึ่งทำให้ขาดข้อมูลเชิงเศรษฐกิจที่ชัดเจนที่ทำให้เห็นระดับการซื้อขายจากผู้บริโภคและผู้ค้าที่ชัดเจน การออกแบบแบบสอบถามอย่างง่ายในการเก็บข้อมูลกลุ่มคนข้ามแดนจึงมีส่วนสำคัญ โดยจะเก็บข้อมูลจากคนข้ามแดนชาวไทยเป็นหลัก

การเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยการเลือกแบบบังเอิญเป็นการเลือกตัวอย่างโดยผู้วิจัยจะเก็บตัวอย่างเท่าที่จะทำได้ตามที่ได้รับความร่วมมือ ด้วยวิธีการเชิญชวนให้ตอบแบบสอบถาม ตัวอย่างที่ได้จึงเป็นกรณีพิเศษหรือยินดีให้ความร่วมมือหรืออยู่ในสถานที่หรือตกอยู่ในสภาวะดังกล่าวตามจำนวนที่ต้องการ การเลือกวันที่เก็บข้อมูลจะปรึกษาผู้รู้ในพื้นที่เพื่อเลือกช่วงเวลาในการเก็บข้อมูลที่เหมาะสม โดยได้ทำการเก็บข้อมูลนักท่องเที่ยวในบริเวณจุดผ่านแดน ในวันที่ 2 และวันที่ 6 กรกฎาคม 2562 ซึ่งเป็นวันอังคารที่มีการประกาศเปิดจุดผ่อนปรนและวันเสาร์ซึ่งนักท่องเที่ยวไปซื้อขายสินค้าและท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก

ในการคำนวณกลุ่มตัวอย่าง เนื่องจากเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ทราบประชากรแน่ชัด จึงใช้สูตรของ W.G.Cochran ดังนี้

$$n = \frac{P(1-P)Z^2}{d^2}$$

n คือ จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการ

P คือ สัดส่วนของประชากรที่ผู้วิจัยต้องการสุ่ม

(ผู้วิจัยใช้สัดส่วน 50% หรือ 0.50 กำหนดโดยผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิและที่ปรึกษาโครงการ)

Z คือ ระดับความมั่นใจที่กำหนด หรือระดับนัยสำคัญทางสถิติ เช่น

Z ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 เท่ากับ 1.96 (ความเชื่อมั่น 95%) >> Z = 1.96

d คือ สัดส่วนความคลาดเคลื่อนที่ยอมให้เกิดขึ้นได้ (ระดับความเชื่อมั่น 95% สัดส่วนความคลาดเคลื่อนเท่ากับ 0.05)

$$\begin{aligned} n &= \frac{0.50 (1-0.50) 1.96^2}{0.05^2} \\ &= 384.16 \end{aligned}$$

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดขนาดตัวอย่างของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวนอย่างน้อย 385 คน ใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลประมาณ 1 สัปดาห์

ทั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกเก็บข้อมูลในวันอังคารและวันเสาร์วันละ 200 คน รวม 400 คน โดยต้องการเห็นข้อเปรียบเทียบปริมาณการซื้อขายของคนที่เดินทางไปยังช่องอานม้า

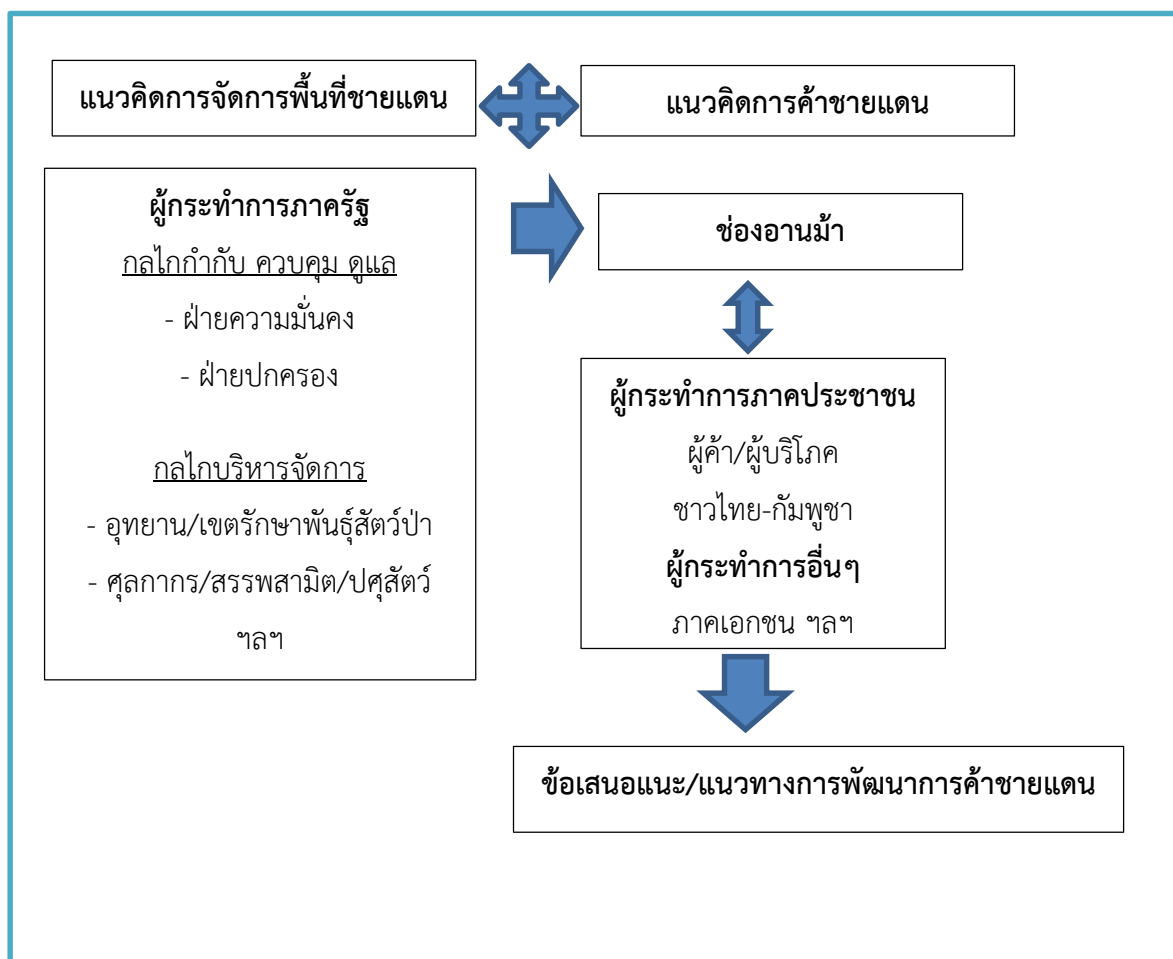
ในการวิเคราะห์ข้อมูล ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละเพื่อนำข้อมูลด้านวัตถุประสงค์การข้ามแดนของแต่ละคน นำมาเป็นข้อมูลประกอบการวิจัยเป็นหลัก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เป็นแบบสอบถามเชิงสำรวจที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง จำนวน 15 ข้อ ประกอบด้วยคำถามปลายปิด 8 ข้อ และคำถามปลายเปิด 7 ข้อ โดยข้อคำถามทั้งหมดเป็นแบบวัดรายการเดียว (Item) ซึ่งเป็นการใช้คำถามเดียว เพื่อวัดหนึ่งตัวแปร ผู้วิจัยจึงใช้การตรวจคุณภาพเครื่องมือด้วยการวัดความเที่ยงตรงของเครื่องมือ (Validity) จากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คน

1.6.3 กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยใช้แนวคิดว่าการจัดการพื้นที่ชายแดนและการค้าชายแดนในการมองความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ช่องอานม้าซึ่งถูกเปลี่ยนจากพื้นที่ความมั่นคงไปสู่พื้นที่ทางเศรษฐกิจ ในขณะเดียวกัน ความมั่นคงก็ยังเป็นเรื่องสำคัญสำหรับพื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะชายแดนที่ยังไม่มีความชัดเจนในการปักปันเขตแดน การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ของช่องอานม้า ยังคงมีผู้กระทำการภาครัฐโดยเฉพาะฝ่ายความมั่นคงเป็นผู้กระทำการหลักในการกำกับ ควบคุม ดูแล พื้นที่ โดยภาคประชาชนและหน่วยงานอื่นๆนอกเหนือจากหน่วยงานราชการยังคงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจได้น้อย อย่างไรก็ตาม การจัดการพื้นที่ชายแดนที่มีลักษณะของการเป็นพื้นที่เศรษฐกิจด้วยจะต้องมีการจัดการจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละส่วนอย่างมีส่วนร่วม

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

1.6.4 ปัญหาและอุปสรรค

- 1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญบางท่านเสียชีวิตในระหว่างเก็บข้อมูล ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลบางอย่างได้
- 2) การติดต่อขอสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญบางคนเข้าถึงยาก

บทที่ 2

ช่องอานม้า: ข้อมูลพื้นฐานและประวัติศาสตร์พื้นที่

ในบทนี้ ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ช่องอานม้า พัฒนาการของชายแดน และความเป็นมาของการก่อตั้งตลาดการค้าชายแดนจนกลายเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้า รวมถึงภาพรวมการใช้พื้นที่

2.1 ข้อมูลพื้นฐานช่องอานม้า

“ช่องอานม้า” เป็นชื่อของช่องทางผ่านเข้าออกบริเวณแนวชายแดน ไทย-กัมพูชา เป็นจุดผ่อนปรนการค้าชายและผ่านแดนระหว่างไทย-กัมพูชา ตั้งอยู่ทางทิศใต้ในพื้นที่ บ้านน้ำเย็น หมู่ที่ 6 ตำบลโง้ง อำเภอน้ำเย็น จังหวัดอุบลราชธานี เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ในเทือกเขาพนมดงรัก แนวเขตแดนระหว่างไทยกับกัมพูชา โดยตั้งอยู่ตรงข้ามบ้านเสด็จหลวง อำเภอมะนัง จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา อยู่ห่างจากอำเภอน้ำเย็น ประมาณ 15 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดอุบลราชธานีประมาณ 125 กิโลเมตร

ช่องอานม้า มีจุดเด่นที่เป็นช่องทางบกที่เชื่อมติดกับกัมพูชาช่องทางเดียวของจังหวัดอุบลราชธานี เป็นหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวและพื้นที่สำคัญของอำเภอน้ำเย็นซึ่งถือเป็นประตูการค้าระหว่างไทย-กัมพูชา ดังปรากฏในคำขวัญอำเภอน้ำเย็นที่ว่า “ดินแดนสามเหลี่ยมมรกต ศีรีบรรพตศากยภูมิ มากมีพืชเศรษฐกิจ ถิ่นสถิตนารายณ์บรรทมสินธุ์ ช่องอานม้าสู่อินโดจีน ยลถิ่นกึ่งดินขบวน งามล้นวัฒนธรรม”

ลักษณะภูมิประเทศของเส้นทางไปยังช่องอานม้าเป็นช่องทางตามแนวภูเขา ในเทือกเขาพนมดงรัก² พื้นที่มีลักษณะค่อนข้างป่าสงวนแห่งชาติ ป่าฝั๋งชายลำโดมใหญ่ ตำบลโง้ง อำเภอน้ำเย็น ลักษณะเป็นภูเขาลาดชันและเนินเขา ประกอบด้วยภูเขาต่างๆตามที่ชาวบ้านเรียกดังนี้ ภูเขาญวนควายตาย ภูเขาสาท ภูเขาปลวก ภูน้ำนิ่ง ภูเขาเตี้ยควาย ภูอานม้า ภูสำเภา มีลำห้วยตึงนิงและลำห้วยบอน ซึ่งเป็นลำห้วยสาขาของลำโดมใหญ่ไหลผ่าน โดยลำห้วยทั้งสองเป็นลำห้วยแบ่งแนวเขตระหว่างเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม³กับ

² พนมดงรัก เป็นเขตแดนทางธรรมชาติทางด้านตะวันออกของภาคอีสานตอนล่างหรืออีสานใต้กับประเทศกัมพูชาและลาว โดยหากคำนวณระยะทางตามแนวเขารวมความยาวประมาณ 544 กิโลเมตร ทิวเขามีความกว้างระหว่าง 4-25 กิโลเมตร ยอดที่สูงที่สุดคือภูดงรัก สูง 740 เมตร อยู่ทางใต้ของอำเภอเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้นกำเนิดของลำน้ำโดมใหญ่ (สมหมาย ชินนาค 2557: 124)

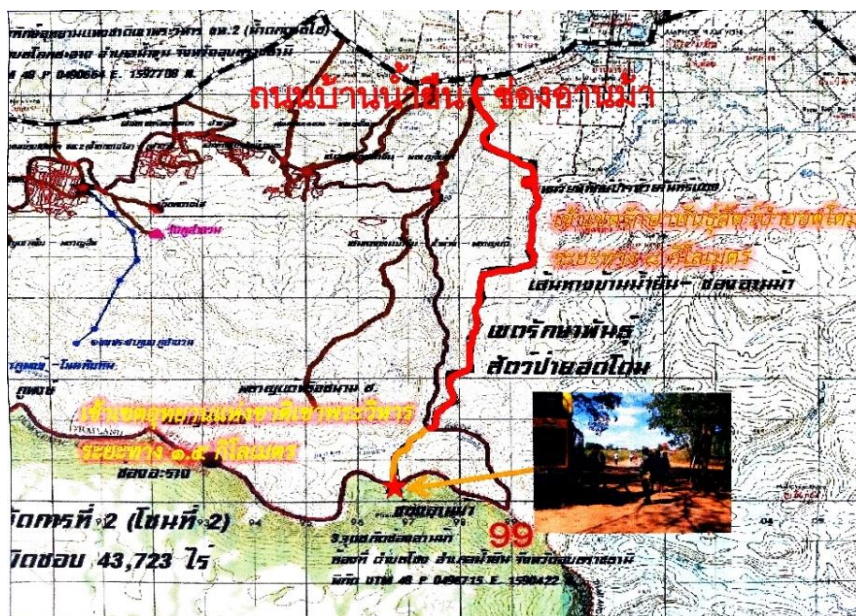
³ ปายอดโดมเป็นส่วนหนึ่งของป่าบนเทือกเขาพนมดงรักซึ่งเป็นเทือกเขาที่กั้น พรมแดนระหว่างไทย-ลาว และไทย-เขมร กรมป่าไม้ได้กำหนดปายอดโดมเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เมื่อปี พ.ศ. 2520 โดยมีอาณาเขตอยู่ในป่าสงวนแห่งชาติป่าฝั๋ง ขวาลำโดมใหญ่ ท้องที่ตำบลโดมประดิษฐ์ อำเภอน้ำเย็น จังหวัดอุบลราชธานี เนื้อที่ประมาณ 202.55 กม.2 หรือ 126,595 ไร่ ต่อมาได้เพิกถอนพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดมบางส่วนออก เนื่องจากกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนเขต 3 ขอใช้พื้นที่เป็นที่ตั้งหมวดตำรวจตระเวนชายแดน ที่ 314 เนื้อที่ประมาณ 280 ไร่ ตามพระราชกฤษฎีกา เพิกถอนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม ในปี พ.ศ. 2523 ต่อมาได้ผนวกพื้นที่เพิ่มเติมในปี พ.ศ.2535 รวมเป็นเนื้อที่ประมาณ 140,845 ไร่ ซึ่งก็ยังมีส่วนที่ที่เหมาะสมที่จะควรผนวกเข้าเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอีก โดยผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าแห่งชาติ เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2538 รวมเป็นเนื้อที่ประมาณ 153,200 ไร่ อยู่ในท้องที่ตำบลโดมประดิษฐ์ ตำบลสิริชัย อำเภอน้ำเย็น จังหวัดอุบลราชธานี

อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร⁴ โดย เส้นทางไปยังช่องอานม้าต้องผ่านเขตพื้นที่ป่าไม้ 2 แห่ง คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดมและเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร และมีลำห้วย 2 แห่งคือห้วยจันทร์แดง และห้วยบอนในบริเวณเชิงเขาพนมดงรัก พื้นที่ตั้งของจุดผ่อนปรนตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารซึ่งมีระยะห่างจากแนวชายแดนประมาณ 1.5 กิโลเมตร โดยตามแนวชายแดนเป็นพื้นที่ควบคุมของฝ่ายความมั่นคงคือ กองร้อยทหารพรานที่ 2310 สังกัดกองกำลังสุรนารี

ในบริเวณเขตพื้นที่ช่องอานม้า มีลักษณะเป็นเนินสูงอยู่ระหว่างช่องเขา โดยจากแนวหน้าผาไปด้านประเทศกัมพูชา มีลักษณะสูงชัน ไม่มีชุมชนชาวไทยอาศัยอยู่มีเพียงชุมชนชาวจีนในพื้นที่สองฝั่งถนนก่อนถึงแนวเขตกับทางกัมพูชา และมีชุมชนผู้ค้าชาวกัมพูชาตั้งบ้านเรือนและร้านค้าในบริเวณที่ยังไม่มีการปักปันเขตแดน โดยพื้นที่โดยรอบดังกล่าว อดีตเป็นค่ายอพยพของผู้ลี้ภัยชาวกัมพูชาสมัยสงครามเขมร 3 ฝ่าย หลังสงครามสงบ มีครอบครัวชาวกัมพูชายังคงอาศัยอยู่และมีครอบครัวของทหารบางส่วนอยู่ในพื้นที่ โดยยังไม่มีมีการปักปันเขตแดนระหว่างประเทศ การตั้งแนวเขตของทางราชการและการมีตลาดของชาวกัมพูชาทำให้มีความเข้าใจว่าในพื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นฝั่งกัมพูชา โดยมีระยะทางจากช่องทางผ่านแดนไปถึงแนวหน้าผาประมาณ 250 เมตร

(http://www.wildlife.dnp9.com/wildlife/index.php?mod=blog&path=web/blog&id_sub_menu=47&name_menu=ชสป.ยอดโดม)

⁴ อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดที่ดินป่าฝั่งซ้ายลำโดมใหญ่ในท้องที่ตำบลโขง อำเภอน้ำยืน ตำบลโคกสะอาด กิ่งอำเภอน้ำขุ่น อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี และป่าเขาพระวิหารในท้องที่ตำบลเสาธงชัย ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ ให้เป็นอุทยานแห่งชาติตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 โดยได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 115 ตอนที่ 14ก ลงวันที่ 20 มีนาคม 2541 นับเป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 83 ของประเทศ (http://park.dnp.go.th/visitor/nationparkshow.php?PTA_CODE=1083)

ภาพที่ 2.1 แสดงพิกัดที่ตั้งช่องอานม้า
ที่มา: อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร

2.2 พัฒนาการขายแดนช่องอานม้า

ช่องอานม้าเป็นช่องทางธรรมชาติที่เป็นเส้นทางการสัญจรและการหาของป่าของชาวบ้านสาเหตุที่ชื่ออานม้า สันนิษฐานว่าตั้งขึ้นตามลักษณะของภูเขาที่มีลักษณะเหมือนอานม้า โดยชาวกัมพูชาเรียก “ตโรคอานแซะ” (แซะ ในภาษา กัมพูชา แปลว่า ม้า) เมื่อมองจากด้านกัมพูชาลักษณะภูเขามีสันเหมือนอานม้า (เฉลิม สาริก, สัมภาษณ์ 2562) นอกจากนี้ แม่ทวี อายุ 60 ปี ได้กล่าวถึงที่มาของชื่อช่องอานม้าว่า “คนสมัยก่อนไปหาข้าว หาอาหารทางฝั่งกัมพูชา โดยใช้ม้าในการขนของ เมื่อเดินทางกลับมา ได้ข้าว ได้อาหารมาเป็นจำนวนมาก แล้วไม่สามารถขนของกลับมาได้หมด จึงได้ทิ้งอานม้าไว้เพื่อว่าจะสามารถนำข้าว อาหารทั้งหมดกลับไปได้” (ทวี สำนันต์, สัมภาษณ์ 2562)

ในการไปมาหาสู่ระหว่างประชาชนในอดีตนั้น จิน จะโรจ (สัมภาษณ์ 2562) เล่าว่า การเดินทางไปค่อนข้างลำบาก เพราะต้องเดินเท้าผ่านป่ารกทึบ ระยะทาง 20 กิโลเมตร หากเดินทางไปที่จอมกระสานจะใช้เวลาเดินทาง 1 วัน เดินทางทาง “คลองช้างป่า” ไปเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 2-3 คน สิ่งที่ต้องระวัง คือ พวกสัตว์ป่า เช่น ช้าง ภู เสือ โดยในอดีตไม่มีการค้ากันระหว่างไทยกับกัมพูชา เป็นการข้ามแดนเพื่อไปหาญาติพี่น้องเท่านั้น ไปงานบุญ งานสำคัญต่างๆ ไปเมื่อยามจำเป็น ไปโดยไม่ต้องขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่/ทหาร เพราะไม่มีเจ้าหน้าที่หรือทหารดูแลบริเวณชายแดน แต่คนสมัยก่อนจะรู้ว่าพื้นที่ใดเป็นของไทย พื้นที่ใดเป็นของเขมร

เช่นเดียวกับข้อมูลที่ ข้า ประพันธ์ทา กล่าวถึงการเดินทางไปยังด้านจอมกระสาน การเดินทางข้ามไปยังกัมพูชาใช้วิธีเดินเท้า เดินทางผ่านป่า ขึ้นเขาลงห้วย ถนนเป็นทางเกวียน (ทางเกวียนที่ไม่มีเกวียนวิ่งผ่าน) สามารถข้ามได้อย่างอิสระ เพราะไม่มีเจ้าหน้าที่หรือทหารดูแลบริเวณชายแดน (ข้า ประพันธ์ทา, สัมภาษณ์ 2562) โดยไม่ต้องขออนุญาตจากใคร เดินทางผ่านป่า ใช้เวลา 3-5 วันในการเดินทาง หากทางชาวกัมพูชาต้องการข้ามมาที่ฝั่งไทย ในบางแห่งจะข้ามโดยการไต่รากไม้ขึ้นมาตามผา เนื่องจากฝั่งไทยอยู่สูงกว่า ใช้เวลาเดินทางเข้ามาประมาณ 5-10 วัน (ลิ้ม ประพันธ์ทา, สัมภาษณ์ 2562)

สาม พระวงศ์ ผู้ใหญ่บ้านบ้านน้ำยี่น (สัมภาษณ์ 2562) ให้สัมภาษณ์ว่า ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าให้ฟังว่า ในสมัยช่วงก่อนสงครามเขมรแดงยังไม่มีการวางระเบิด ชาวบ้านชาวไทย และชาวบ้านชาวกัมพูชาไปมาหาสู่กันได้สะดวก คนหนุ่มคนสาวมักจะเดินทางไปมาหาสู่กันบ่อยๆ เช่น หนุ่มไทย เดินทางไปจีบสาวกัมพูชาได้ โดยถนนหนทางก็ไม่ได้สะดวกเหมือนในสมัยนี้ แต่เมื่อมีสงครามเขมรแดง ทางกัมพูชาต่างคนต่างแบ่งเป็นกลุ่ม มีเขมรหลายฝ่าย โดยแต่ละฝ่ายก็ต้องปกป้องพี่น้องของแต่ละฝ่าย จึงต้องมีการวางระเบิดเกิดขึ้น ทำให้การไปมาหาสู่กันลำบากมากขึ้น การที่ช่องอานม้ามีลักษณะเป็นภูเขาสลับซับซ้อนหลายลูก ชาวบ้านส่วนหนึ่งก็ไม่ได้เดินทางไปยังฝั่งกัมพูชา แต่เพียงแต่เข้าไปใช้ประโยชน์จากการหาของป่า และตัดไม้เท่านั้น

นอกจากนี้ พระครูวิรัชศาสนการ (ประจักษ์ ธนิสโร) เจ้าอาวาสวัดบ้านโฆง เจ้าคณะตำบลโฆง (สัมภาษณ์ 2562) เล่าความทรงจำเมื่อครั้งวัยเยาว์ว่า เดิมช่องอานม้าเป็นเส้นทางการเดินทางไปมาหาสู่ระหว่างคนสองประเทศซึ่งเป็นพี่น้องกัน การไปมาหาสู่ไม่ต้องขออนุญาต ไม่มีเขตแดนกัน และไม่มีทหารควบคุมพื้นที่ เส้นทางเป็นเส้นทางธรรมชาติ ทางลงเขาฝั่งกัมพูชามีลักษณะลาดชันอย่างมาก “ตอนเด็กอาตมายังจำได้ว่าได้ขึ้นขี่คอโยมพ่อลงเขาไป” การไปมาหาสู่มีอุปสรรคบ้าง เพราะเส้นทางถือว่าลำบากและอันตราย โดยไม่ได้เป็นเส้นทางค้าขายที่สำคัญ ในอดีตมีการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกันแต่ถือว่าปริมาณการซื้อขายไม่มากนัก เช่น คนไทยนำข้าวไปแลกเปลี่ยนกับคนกัมพูชา เป็นต้น

เฉลิม สาริก (สัมภาษณ์ 2562) ซึ่งเคยเดินทางไปยังจอมกระสานเล่าว่า การข้ามไป ถนนเป็นทางเท้า เดินทางผ่านป่า ตนเองเอามะพร้าวไปแลกข้าวที่จอมกระสานมากิน เนื่องจากที่จอมกระสานมีข้าวอุดมสมบูรณ์ แต่ขาดแคลนมะพร้าว ส่วนที่บ้านน้ำยี่นมีมะพร้าวเป็นจำนวนมาก แต่แห้งแล้ง ไม่สามารถปลูกข้าวกันได้ โดยแลกมะพร้าวไม่เกิน 10 ลูก กับข้าวครึ่งกระสอบ

ช่องอานม้าถือเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงที่สำคัญจุดหนึ่ง เดิมเป็นพื้นที่ชายแดนที่อยู่ในเขตรักษาความมั่นคงของทหารและการดูแลพื้นที่ป่าของกรมป่าไม้ ในอดีตอำเภออานม้าเป็นพื้นที่ชายแดนที่เผชิญกับสงครามระหว่างประเทศ พ.อ.ณัฐ ศรีอินทร์ รอง ผบ.กองกำลังสุรนารี (สัมภาษณ์ 2562) เล่าว่าพื้นที่ตามแนวชายแดนช่องอานม้าในช่วงปี 2500 เผชิญกับภัยคุกคามของลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยคอมมิวนิสต์เริ่มเข้ามาสู่อินโดจีน และรุกหนักเข้ามาในไทยในปี 2508 ตามทฤษฎีโดมิโน⁵ เริ่มจาก รัสเซีย จีน เวียดนาม ลาว กัมพูชา และไทย โดยกลุ่มคอมมิวนิสต์ไทยได้อาศัยอยู่ตามแนวชายแดนอีสานตอนใต้และในบริเวณป่าตั้งแต่จังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี และอำนาจเจริญ ซึ่งบริเวณช่องอานม้าในอดีตเป็นป่าเมื่อกลุ่มคอมมิวนิสต์ของกัมพูชาจะเคลื่อนเข้ามาในไทย ไทยจึงใช้วิธีการสู้รบ คือ ภายในประเทศ ให้ทหารเจ้าหน้าที่เข้าหาทำความเข้าใจกับชาวบ้าน ส่วนภายนอกประเทศ ใช้วิธีการหาตัวแทนมาต่อสู้แทน โดยไทยได้สนับสนุนกองกำลังเขมรตามแนวชายแดนให้สู้กับเขมรด้วยตนเอง โดยส่งอาหาร และอาวุธให้เขมรแดงสู้กันเอง ชาวบ้านเขมรอพยุมไม่ได้ จึงอพยพออกมาตั้ง “พื้นที่พักพิงจากการสู้รบ”⁶ อยู่ติดกับแนวชายแดนไทย

⁵ ความหมายของทฤษฎีโดมิโน คือ ทฤษฎีที่ยกอุทธารณ์จากเกมไพ่ต่อแต้ม ซึ่งถ้ามีไพ่หนึ่งใบ ไพ่ใบอื่น ๆ จะล้มเป็นแถบติดต่อกันเป็นลูกโซ่ เกิดจากความเชื่อถือว่า เมื่อประเทศใดตกอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์จะทำให้ประเทศอื่น ๆ กลายเป็นคอมมิวนิสต์ไปด้วย... ทฤษฎีโดมิโนใช้กับการถกเถียงการขยายตัวของลัทธิและระบอบคอมมิวนิสต์ในทวีปเอเชีย เมื่อจีน เกาหลีเหนือ และเวียดนามเหนือ ตกเป็นคอมมิวนิสต์ เชื่อว่าประเทศอื่น ๆ เช่น ลาว เขมร ไทย มาเลเซีย ฯลฯ จะถูกรอบโดยระบอบคอมมิวนิสต์ในที่สุด (ราชบัณฑิตยสถาน 2532)

<http://www.royin.go.th/?knowledges=ทฤษฎีโดมิโน-domino-theory>

⁶ พวงทอง ภวัครพันธุ์ (2552: 62) ได้กล่าวถึงค่ายผู้อพยพด้านที่ติดกับทิศตะวันออกของไทยว่า การดำรงอยู่ของค่ายผู้อพยพช่วยทำให้เศรษฐกิจชายแดนไทยเติบโตขึ้นอย่างมาก โดยเกิดตลาดมืดในช่วงระยะเวลา 7 เดือนหลังจากเวียดนามบุก

หนึ่งในที่นั่นคือ ช่องอานม้า และช่วงที่อพยพมากคือปี 2522 -2523 มีชาวบ้านชาวกัมพูชาจำนวนประมาณ 1,000 คน (ณัฐ ศรีอินทร์ 2562)

จิน จะโรจร อดีตกำนันตำบลน้ำเย็น (สัมภาษณ์ 2562) เล่าว่า สมัยสงคราม (เขมรแดง) ไม่มีการค้าขาย ไม่มีการข้ามไปหาญาติพี่น้อง เพราะเขมรชาวอพยพมาที่ฝั่งไทย จุดที่เขมรชาวอพยพมา อยู่ห่างจากบ้านน้ำเย็น 3-4 กิโลเมตร ในช่วงสงครามเขมรแดง รถชนไม้ของไทย ถูกเขมรแดงยึดไว้ทั้งรถและไม้ ทำให้บริษัทตัดไม้ขาดทุนอย่างมหาศาล ส่งผลให้ไทยยกเลิกการเข้าไปตัดไม้ที่กัมพูชา

ในการแก้ไขปัญหาคอมมิวนิสต์ซึ่งรัฐถือเป็นภัยคุกคามในขณะนั้น ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงมีพระบรมราโชบายไม่ให้ใช้กำลังสู้รบกัน แต่ให้ใช้การเมืองมาจัดการทหาร โดยการลงไปหาประชาชน เพราะกลุ่มคอมมิวนิสต์อยู่ในชนบท มักเข้าไปชักชวนคนในชนบทว่า ระบอบประชาธิปไตยไม่ดีเท่ากับคอมมิวนิสต์ เพราะคอมมิวนิสต์ทุกคนเท่าเทียมกัน (ณัฐ ศรีอินทร์ 2562) ประกอบกับการกลับออกจากป่า หรือ ป่าแตก ผ่านการประกาศคำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 66/2523 ที่ประกาศใช้เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2523 เพื่อเป็นแนวทางในการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ สำคัญของคำสั่งนี้ คือ การใช้หลัก “การเมืองนำการทหาร” ในการต่อสู้กับการก่อการร้ายคอมมิวนิสต์

ในช่วงสถานการณ์การสู้รบที่ช่องบกในระหว่างปี 2528-2531 ซึ่งมีระยะห่างจากช่องอานม้าไม่นานนัก ช่องอานม้ายังเป็นที่พักพิงและแหล่งค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าของทหารชาวกัมพูชา จนกระทั่งปี 2531

ในปี 2535 สหประชาชาติ (UN) ได้ใช้พื้นที่เป็นที่ตั้งสำนักงานช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากการสู้รบชาวกัมพูชา เมื่อสถานการณ์สู้รบในกัมพูชาสงบลง คนส่วนใหญ่ทยอยกลับลงไปสู่ถิ่นฐานเดิม เหลืออยู่ประมาณ 50 หลังคาเรือนที่ยังไม่ย้ายกลับถิ่นฐานเดิม ประกอบกับไทย - กัมพูชาได้มีการเจรจากันในเรื่องการเปิดจุดผ่อนปรนเพื่อการค้าช่องอานม้า ในปี 2539 ซึ่งผู้อพยพที่ยังอยู่ เห็นว่าความเจริญกำลังจะเข้ามาในพื้นที่ช่องอานม้า และสามารถที่จะทำมาหากินในพื้นที่ตรงนี้ได้ ทำให้ยังคงมีชาวกัมพูชาอาศัยในบริเวณดังกล่าว โดยมีผู้ให้ข้อมูลว่าชาวกัมพูชาที่อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวสืบเนื่องมาจากจนปัจจุบันส่วนหนึ่งเป็นครอบครัวทหารที่อพยพโยกย้ายมาอยู่ก่อนแล้ว

ผู้วิจัย พบว่าพื้นที่ช่องอานม้าก่อนปี 2540 เคยมีคำสั่งเปิดเป็นจุดผ่านแดนชั่วคราว โดยกระทรวงมหาดไทยได้มีคำสั่งอนุมัติให้เปิดเป็นจุดผ่านแดนชั่วคราวเพื่อให้บริษัท บีแอลเอ็มพอร์ต จำกัด ของตระกูล ล.พัฒน์พงษ์ ขนลากไม้ซุงที่ตกค้างในเขตอำเภอจอมกระสาน รวมปริมาณทั้งสิ้น 71,000 ลูกบาศก์เมตร และบริษัท ส.คอนเทนเนอร์ จำกัด ของนายประเสริฐ ศรี อดีตกำนัน ตำบลหาดเล็ก อ.คลองใหญ่ จ.ตราด ซึ่งแนบแนกับพรรคความหวังใหม่ ขนลากไม้ซุงออกมาในปริมาณ 100,000 ลูกบาศก์เมตร ตั้งแต่วันที่ 26 มิถุนายน 2539- 26 มิถุนายน 2540 ที่ผ่านมา แต่ทั้งสองบริษัทรวมทั้งรายอื่นๆ ไม่สามารถชักลากไม้ออกมาได้ตามโควตาเนื่องจากรัฐบาลกัมพูชาได้ประกาศห้ามชักลากไม้ออกนอกประเทศนับตั้งแต่ 31 ธันวาคม 2539 (ผู้จัดการ 2540)

แม้ว่าช่องอานม้าจะเป็นชายแดนที่อยู่เชื่อมกับประเทศกัมพูชา แต่พบว่า มีชาวบ้านที่มีญาติพี่น้องอยู่ฝั่งกัมพูชาไม่มากนัก ประชาชนในเขตอำเภอน้ำเย็นมีทั้งชาติพันธุ์ลาว ส่วย และกัมพูชา โดยหมู่บ้านที่มี

กัมพูชา ชาวไทยจำนวนมากเลิกทำนาและหันไปค้าขายตลาดมืด เจ้าหน้าที่องค์กรระหว่างประเทศจำนวนมากเข้ามาประจำทำให้เกิดการจ้างงานในท้องถิ่นขยายตัวขึ้น เศรษฐกิจไทยได้รับการอัดฉีดในระหว่างปี 2522-2525 อย่างไรก็ดี ในพื้นที่ช่องอานม้าไม่ปรากฏข้อมูลความช่วยเหลือ หรือพัฒนาการด้านการค้าชายแดนที่เด่นชัดนัก

คนที่มีญาติพี่น้องเป็นชาวกัมพูชา ได้แก่ บ้านน้ำเย็น บ้านโฆง บ้านค้อ บ้านควน บ้านตาโม โดยส่วนใหญ่อยู่ในบ้านน้ำเย็น ซึ่งมีประมาณ 30 ครัวเรือน (สาม พวงศ์, สัมภาษณ์ 2562)

นายบัวเพียร จะโรจร (สัมภาษณ์, 2562) ซึ่งเคยรับจ้างขนส่งสินค้าไปยังอำเภอจอมกระสานกล่าวว่าการเดินทางข้ามไปที่กัมพูชาเพื่อส่งสินค้าแล้ว ยังได้เดินทางข้ามไปที่กัมพูชาเพื่อเยี่ยมญาติ และข้ามไปเพื่อทำบุญทอดผ้าป่า และบุญประจำปีอีกด้วย “ไม่ได้ไปเพื่อค้าขาย เพราะการที่จะเอาของกลับมาหรือถือของไปเป็นเรื่องที่ลำบากต่อการเดินทาง” ซึ่งไม่มีค่าใช้จ่ายและไม่ต้องใช้เอกสาร ในขั้นตอนการข้ามแดนเนื่องจากรถของตนเป็นรถขนส่งของ ซึ่งเจ้าหน้าที่จะมีบัญชีรายชื่อของผู้รับเหมาขนส่งของไว้

ภาพที่ 2.2 ภาพถ่ายมุมสูง บริเวณพื้นที่ตลาดจุดผ่อนปรนช่องอานม้า
ที่มา: Google (1 ตุลาคม 2562)

2.3 จุดผ่อนปรนเพื่อการค้าช่องอานม้า

การเปิดจุดผ่อนปรนช่องอานม้า เป็นการผ่อนปรนการเดินทางเข้า-ออกบริเวณพรมแดนที่เปิดอยู่ได้เป็นครั้งคราว เพื่อเป็นไปตามนโยบายเสริมสร้างความสัมพันธ์ในระดับประชาชนให้ราษฎรหรือเจ้าหน้าที่ของประเทศเพื่อนบ้านสามารถเข้ามาซื้อสินค้าอุปโภค บริโภคเท่าที่จำเป็นเพื่อผลทางด้านจิตวิทยา โดยอำนาจในสั่งระงับหรือปิดจุดผ่อนปรนการค้า นั้น ผู้ว่าราชการจังหวัดจะเป็นผู้พิจารณาความเหมาะสม

ความเป็นมาของการเปิดจุดผ่อนปรนช่องอานม้า

จุดผ่อนปรนช่องอานม้า ได้รับการอนุมัติให้เปิดเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้า ตามหนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0205.1/15401 ลงวันที่ 13 กันยายน 2539 เห็นชอบให้จังหวัดอุบลราชธานี เปิดจุดผ่อนปรนช่องอานม้า ตามประกาศลงวันที่ 19 กันยายน 2539 และได้เปิดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2540 โดยมีนายชาติสง่า โมฬีชาติ เป็นหัวหน้าคณะฝ่ายไทย และพลโทเมียน ซาริน ผู้ว่าราชการจังหวัดพระวิหาร เป็นหัวหน้าคณะฝ่ายกัมพูชาในขณะนั้น โดยกำหนดวันเวลาเปิด-ปิด อนุญาตเข้า-ออก บริเวณด่านสัปดาห์ละ 2 วัน ในวันอังคารและวันพฤหัสบดี เวลา 9.00 น. ถึงเวลา 15.00 น.

ในระหว่างการเปิดพรมแดนเพื่อการค้าขายในบริเวณจุดผ่อนปรน มีเหตุการณ์ด้านความมั่นคง ทำให้ต้องปิดด่านพรมแดนหลายครั้ง โดยในวันที่ 26 พฤศจิกายน 2540 ได้มีประกาศจังหวัดอุบลราชธานี ให้ปิดจุดผ่อนปรนดังกล่าว ต่อมา ในวันที่ 11 พฤษภาคม 2542 กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศจุดผ่อนปรนอีกครั้งโดยยกเลิกประกาศฉบับเดิม ดังนี้

1. การรักษาความสงบเรียบร้อยตามชายแดน
 - 1.1 ห้ามมิให้มีการจัดให้มีการเล่นพนันหรือสถานที่เพื่อการพนันในบริเวณที่เปิดจุดผ่อนปรนทั้งสอง
 - 1.2 ห้ามมิให้ผู้ใด พกพาอาวุธเข้าไปในพื้นที่บริเวณที่เปิดจุดผ่อนปรน
 - 1.3 หากมีการละเมิดหรือมีผลกระทบต่อความมั่นคง จะระงับหรือปิดจุดผ่อนปรนทันที
2. การปฏิบัติเกี่ยวกับจุดผ่อนปรนช่องอานม้า
 - 2.1 เปิดวันอังคารและพฤหัสบดี ตั้งแต่เวลา 9.00 นาฬิกา ถึงเวลา 15.00 นาฬิกา
 - 2.2 สถานที่สำหรับซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าบริเวณใกล้ช่องอานม้า ห่างจากชายแดนไทย-กัมพูชาไม่น้อยกว่า 200 เมตร ในดินแดนของแต่ละฝ่าย ตามวันเวลาเปิด-ปิด จุดผ่อนปรนที่กำหนด ทั้งนี้ สถานที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าให้เป็นลักษณะชั่วคราวโดยจะรื้อถอนขนย้ายออกไปเมื่อหมดเวลาซื้อขาย
 - 2.3 สินค้าที่จะซื้อขายแลกเปลี่ยนจะต้องเป็นสินค้าที่จำเป็นต่อการอุปโภคบริโภคประจำวัน ในวงเงิน 500,000 บาท/คน/วัน ทั้งนี้ไม่เป็นสินค้าต้องห้ามตามที่แต่ละฝ่ายกำหนด โดยจะแจ้งแก่กันทราบเพื่อประชาสัมพันธ์ให้แต่ละฝ่ายถือปฏิบัติ
 - 2.4 หากเป็นการค้ารายใหญ่ จะต้องปฏิบัติตามระเบียบขั้นตอนที่ทางราชการของแต่ละฝ่ายกำหนด
3. การอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยในการเดินทางเข้าออก
 - 3.1 ทั้งสองฝ่ายไม่เรียกเก็บค่าผ่านแดนกับผู้เดินทางผ่านเข้า-ออก ผู้เดินทางจะต้องเดินทางภายในขอบเขตบริเวณซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่อีกฝ่ายหนึ่งกำหนดและเดินทางกลับในวันเดียวกัน สำหรับมาตรการควบคุมการเดินทางเข้า-ออก เพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้านี้ให้ถือว่าผู้มีชายแดนติดต่อกับบริเวณช่องอานม้า กำหนดในรายละเอียดต่อไป
 - 3.2 กรณีเจ็บป่วยกะทันหันระหว่างมาซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ณ จุดผ่อนปรนช่องอานม้า ฝ่ายไทยจะอนุญาตให้เข้ารับการรักษายาบาลที่โรงพยาบาลน้ำยืนโดยให้เดินทางกลับภายใน 1 วัน หากมีความจำเป็นต้องอยู่รักษายาบาลจะพิจารณาอนุญาตให้ครั้งละไม่เกิน 3 วัน กรณีไม่มีเงินจ่ายค่ารักษายาบาลให้ฝ่ายกัมพูชาเรียกเก็บจากผู้เข้ารับการรักษายาบาล นำส่งให้กับฝ่ายไทยโดยผ่านทางสำนักงานประสานงานชายแดนไทย-กัมพูชา ประจำอำเภอ น้ำยืน ในเวลาอันสมควร (จังหวัดอุบลราชธานี 2542)

หลังการเปิดจุดผ่อนปรนช่องอานม้า ผู้ค้าจะนำสินค้าไปขายเฉพาะวันอังคารกับวันพฤหัสบดีที่มีการเปิดจุดผ่อนปรนเท่านั้น จะไม่นำสินค้าไปขายทุกวัน เนื่องจากการเดินทางของทั้งฝั่งไทยและกัมพูชาไปยังช่องอานม้าค่อนข้างลำบาก ประกอบกับการซื้อขายที่มีปริมาณไม่มากนัก การนำสินค้าไปขายครั้งเดียวทีละมากๆ จึงคุ้มค่ามากกว่า

สำหรับการส่งเสริมการค้าชายแดนช่องอานม้า นายสวัสดิ์ ลุนผง เจ้าหน้าที่ธุรการอุทยานแห่งชาติเขาวะวิหาร ให้สัมภาษณ์ว่า หลังจากทีประกาศเปิดจุดผ่อนปรนช่องอานม้า ทางอุทยานแห่งชาติเขาวะวิหาร

วิหารได้ขอสนับสนุนสิ่งปลูกสร้างในบริเวณจุดผ่อนปรนช่องอานม้าจากอำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี ในปี 2548 เพื่อสร้างสิ่งปลูกสร้าง ได้แก่

1. อาคารที่ทำการศูนย์ จำนวน 1 หลัง
2. ศาลาเอนกประสงค์ จำนวน 1 หลัง
3. ห้องน้ำ จำนวน 1 หลัง
4. ร้านค้าชุมชน จำนวน 20 หลัง
5. ระบบประปา ขนาด 12 ลบ.ม. จำนวน 1 ชุด

ในขณะนั้นมีผู้ประกอบการประมาณ 18 ราย โดยเป็นการเปิดค้าขายแบบชั่วคราว

การค้าขายแดนระหว่างประชาชนสองประเทศดำเนินด้วยดีมาโดยตลอด กระทั่ง ในช่วงปี 2551-2554 เป็นปีที่ไทยและกัมพูชามีข้อพิพาทเรื่องการอ้างอิงเหนือดินแดนในบริเวณรอบปราสาทเขาพระวิหาร ทหารพราณที่ช่องอานม้าต้องย้ายกองกำลังเพื่อไปช่วยสู้รบที่ภูมะเขือทั้งหมด โดยมีทหารประจำอยู่ประมาณ 10 คน กัมพูชาใช้จังหวะดังกล่าวก่อสร้างอนุสาวรีย์ตามูม ในช่วงปี 2553 โดยที่ทางทหารไม่ได้มีโอกาสระงับยับยั้งอย่างจริงจัง เนื่องจากต้องสู้รบประจำที่ภูมะเขือ

อย่างไรก็ดี ภายใต้สถานการณ์การสู้รบในพื้นที่ไม่ไกลกันมากนัก พบว่า ได้มีการประชุมพบปะหารืออย่างไม่เป็นทางการระหว่างผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี กับผู้ว่าราชการจังหวัดพระวิหาร เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2554 และวันที่ 5 พฤศจิกายน 2554 มีความประสงค์จะให้ขยายวันเปิดจุดผ่อนปรนช่องอานม้าจากเดิม สัปดาห์ละ 2 วัน เป็นสัปดาห์ละ 7 วัน จึงมีประกาศจังหวัดอุบลราชธานี ลงวันที่ 21 พฤศจิกายน 2554 เรื่องการขยายวันเปิดจุดผ่อนปรนพื้นที่ชายแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้าน (จังหวัดอุบลราชธานี 2542) โดยมีเนื้อหาเพิ่มเติมที่น่าสนใจ เช่น

3. อนุญาตให้ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าอุปโภคบริโภค ที่ไม่ต้องห้ามทางกฎหมายอื่นใดหรือตามที่ทางราชการของแต่ละประเทศกำหนด และกระทำการกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และกิจกรรมที่สามัคคีดีงามประชาชน

4. บุคคลที่ได้รับอนุญาตให้เดินทางเข้ามาหรือออกไปจะต้องเดินทางกลับภายใน 1 วัน ยกเว้นการเข้ามาเพื่อเยี่ยมญาติ รักษาพยาบาล ผ่อนผันให้อยู่ได้เกิน 1 วัน และไม่เกินเขตอำเภอนั้นๆ โดยหากเกิดเหตุการณ์กระทบต่อความมั่นคงปลอดภัย หรือความสงบเรียบร้อยเมื่อใด ให้อำเภอปิดจุดผ่อนปรนทันที แล้วรายงานให้จังหวัดทราบเพื่อมีประกาศต่อไป

การปรับปรุงเส้นทางคมนาคมมีผลต่อการพัฒนาพื้นที่ช่องอานม้าอย่างมาก เพราะเส้นทางที่สะดวกสบายจะทำให้มีการท่องเที่ยวและการซื้อขายสินค้าได้มากขึ้น จากการสืบค้นข้อมูลของผู้วิจัย พบว่า ปรากฏภาพจากบล็อกของคุณซาร⁷ ที่บันทึกเรื่องราวการเดินทางไปยังช่องอานม้า พบว่าในปี 2550 เส้นทางไปยังช่องอานม้าเกือบทั้งหมดยังเป็นลูกรัง และมีเส้นทางลาดยางในระยะสั้น แต่ถนนก็มีลักษณะผูกพันไปเกือบหมด (ในที่นี้ไม่สามารถนำภาพมานำเสนอได้เนื่องจากภาพสงวนลิขสิทธิ์)

ในปี 2555 มีความพยายาม ในการยกระดับจุดผ่อนปรนเป็นจุดผ่านแดนถาวร โดยปรากฏหลักฐานการประชุมคณะทำงานร่วมระหว่างจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดพระวิหาร ในวันที่ 13 กันยายน 2555 โดยมีนายประวัติ รัฐธรมย์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี และนายอิม จันดา รองผู้ว่าราชการจังหวัดพระวิหารเป็นประธาน (สำนักงานหนังสือเดินทางชั่วคราว จังหวัดอุบลราชธานี 2555) หลัง

⁷ <http://oknation.nationtv.tv/blog/exit/2007/08/14/entry-1>

การประชุมดังกล่าว กัมพูชาก็ได้เดินทางปรับปรุงพื้นที่โดยรอบซึ่งส่งผลต่อภูมิทัศน์ของช่องอานม้าและอาจจะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเส้นเขตแดน

สำหรับเหตุการณ์ที่มีการระงับหรือปิดจุดผ่านแดนนั้น ในปลายปี 2555 ฝ่ายไทยโดยกองกำลังสุรนารี ได้สั่งปิดจุดผ่อนปรนช่องอานม้า ทำให้ฝ่ายกัมพูชาขอให้ฝ่ายไทยพิจารณาปัญหาดังกล่าว ซึ่งนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้มีบัญชามอบให้สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย และกองทัพบก่วมกันหารือแก้ไขปัญหาก็ได้นำเรื่องดังกล่าวเข้าสู่การประชุมคณะอนุกรรมการพิจารณาการเปิดจุดผ่านแดน ครั้งที่ 1/2561 เมื่อวันที่ 24 มกราคม 2556 ซึ่งที่ประชุมมีมติว่า การดำเนินการใดๆ เกี่ยวกับการสั่งปิดจุดผ่อนปรนขอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและกองกำลังในพื้นที่ประสานกับผู้ว่าราชการจังหวัดอย่างใกล้ชิด หากมีปัญหาทางด้านนโยบายขอให้ประสานงานกับสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ

ปี 2556 มีข่าวการทหารกัมพูชาประจำช่องอานม้า ต.โขง อ.น้ำยืน ใช้รถบรรทุกขนดิน 3 คัน ทำการขนดินจำนวนกว่า 50 เทียวก เพื่อปรับหน้าดินใกล้อนุสาวรีย์ตามตรงข้ามกับที่ตั้งฐานปฏิบัติการของกองร้อยทหารพรานที่ 2310 ของไทยในวันที่ 12 กันยายน เพื่อใช้เป็นพื้นที่ก่อสร้างบ่อนการพนัน (คาสีโน) ในบริเวณดังกล่าว การกระทำของทหารกัมพูชาเป็นการละเมิด MOU หรือข้อตกลงร่วมระหว่าง 2 ประเทศเนื่องจากบริเวณดังกล่าวยังไม่มีมีการปักปันเขตแดนอย่างชัดเจน เมื่อทหารกัมพูชาถูกหักท้วงจากทหารไทยทำให้ช่วงบ่ายวันเดียวกันได้หยุดถมดิน (ผู้จัดการออนไลน์ 2556)

ทั้งนี้ ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2556 ตลาดช่องอานม้าได้มีการปิดชั่วคราว เนื่องจากรอกท่าที่ค้าตัดสินของศาลโลกต่อคดีปราสาทเขาพระวิหารซึ่งมีในวันที่ 11 พฤศจิกายน 2556

ในปี 2557 เป็นปีที่มีการขับเคลื่อนให้เกิดการบริหารจัดการร่วม 2 ฝ่าย โดยในวันที่ 16-17 มกราคม 2557 ได้มีการประชุมว่าด้วยการบริหารจัดการจุดผ่อนปรนการค้า “ช่องอานม้า” ระหว่างจังหวัดอุบลราชธานี กับจังหวัดพระวิหาร ณ โรงแรมลายทอง จังหวัดอุบลราชธานี โดยผู้นำทั้ง 2 ฝ่ายพร้อมคณะฝ่ายต่างๆ ร่วมประชุมพร้อมเพรียง ฝ่ายไทยนำโดยนายวันชัย สุทธิวรชัย ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี เป็นประธานฯ ฝ่ายกัมพูชา นำโดยนายอุม มาลา ผู้ว่าจังหวัดพระวิหาร เป็นประธานการประชุม

ซึ่งการประชุมครั้งนี้ เป็นความต้องการของทั้ง 2 ฝ่ายไทย-กัมพูชา กล่าวคือ ตลอดระยะเวลา 2 ปีที่ผ่านมา มีการพบปะหารือพูดคุยกันมาโดยตลอด ก่อนบรรลุเป้าหมายในครั้งนี้ กล่าวคือ ฝ่ายไทยต้องการส่งเสริมพัฒนาการค้าที่ถูกต้องอย่างมีระบบ การเข้าออกของประชาชนทั้ง 2 ฝ่าย มีเอกสารการผ่านแดนอย่างเป็นทางการด้วยการเริ่มต้นริเริ่ม นำร่องจาก “เอกสารผ่านแดนบอเดอร์พาส” ขึ้นก่อนในเบื้องต้น ที่จะมีการยกฐานะระดับขึ้นเป็นด่านถาวรในอนาคตต่อไป โดยบันทึกการประชุมร่วมว่าด้วยการบริหารจัดการจุดผ่อนปรนการค้าช่องอานม้า ระหว่างจังหวัดอุบลราชธานี ราชอาณาจักรไทย กับจังหวัดพระวิหาร ราชอาณาจักรกัมพูชา วันที่ 17 มกราคม 2557 ณ จังหวัดอุบลราชธานี ในครั้งนั้นมีสาระสำคัญ ดังนี้

1. การประชุมร่วมว่าด้วยการบริหารจัดการจุดผ่อนปรนช่องอานม้า บ้านน้ำยืน หมู่ที่ 6 (บริเวณช่องอานม้า) ตำบลโขง อำเภอน้ำยืน ตรงข้ามกับ บ้านสะต๋เรียลกวาง อำเภอจอมกระสาน จังหวัดพระวิหาร คณะฝ่ายไทยนำโดย นายวันชัย สุทธิวรชัย ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี เป็นประธานร่วมฝ่ายไทย คณะฝ่ายกัมพูชา นำโดยนายอุม มาลา ผู้ว่าราชการจังหวัดพระวิหาร เป็นประธานร่วมฝ่ายกัมพูชา รายชื่อคณะผู้ร่วมประชุมทั้งสองฝ่ายตามเอกสารแนบท้าย เลขที่ 1 และ 2 ตามลำดับ ประธานการประชุมร่วมทั้งสองฝ่ายได้กล่าวเปิดและกล่าวปิดการประชุมฯ

2. ที่ประชุมได้มีการปรึกษาหารือร่วมกัน โดยมีจุดประสงค์ในการจัดมาตรการ การบริหารจัดการ จุดผ่อนปรน ช่องอานม้า ที่ตั้ง ณ บ้านน้ำเย็น หมู่ที่ 6 (บริเวณช่องอานม้า) ตำบลโชน อำเภอน้ำเย็น ตรงข้าม กับบ้านสะเตรียลกวาง อำเภोजอมกระสาน จังหวัดพระวิหาร เพื่อให้สอดคล้องกับความตกลงระหว่าง รัฐบาลทั้งสองประเทศ ลงวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2540 เพื่อประสานสัมพันธ์มิตรภาพ การอำนวยความสะดวก ในการผ่านแดนของประชาชนในพื้นที่ชายแดน การรักษาความสงบเรียบร้อยร่วมกันตามแนว ชายแดนไทย-กัมพูชา และการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าทั่วไป การร่วมพิธีกรรมทางศาสนา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และกิจกรรมอันดีงามอื่น ๆ ร่วมกัน

3. การประสานงานแต่ละการรักษาความสงบเรียบร้อย

4. บริเวณและเวลาที่เปิดจุดผ่อนปรน จุดที่ทำการเปิดเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าการท่องเที่ยว ของประชาชนทั้งสองฝ่าย คือ บริเวณช่องอานม้า บ้านน้ำเย็น หมู่ที่ 6 (บริเวณช่อง อานม้า) ตำบลโชน อำเภอ น้ำเย็น ตรงข้ามกับบ้านสะเตรียลกวาง อำเภोजอมกระสาน จังหวัดพระวิหาร บริเวณพื้นที่ห่างจากจุดช่อง อานม้า ระยะ 200 เมตรของทั้งสองฝ่าย ระยะเวลาเปิด-ปิด ให้ทำการค้าและสัญจรไป-มา ระหว่างเวลา 09.00 – 17.00 น.

5. การปฏิบัติเกี่ยวกับการเข้า-ออก ของบุคคล

6. การปฏิบัติเกี่ยวกับการเข้า-ออก ของยานพาหนะทั้งสองฝ่าย

7. ประเภทสินค้าที่ทำการซื้อขายกัน

8. การปฏิบัติต่อสินค้า ณ จุดผ่อนปรน

9. การพัฒนาจุดผ่อนปรนให้เป็นจุดถาวร ผู้ว่าราชการจังหวัดทั้งสองจังหวัด เห็นพ้องกันว่าสมควร ที่จะพัฒนาจุดผ่อนปรนช่องอานม้าให้เป็นจุดผ่านแดนถาวรในอนาคต จึงให้ทั้งสองฝ่ายนำเสนอรัฐบาลเพื่อ พิจารณาให้ความเห็นชอบต่อไป

บันทึกการประชุมครั้งนี้ ได้จัดทำขึ้นเป็นสองภาษา ทั้งภาษาไทย และภาษาเขมร มีความหมายและ คุณค่าเท่าเทียมกัน การเปลี่ยนแปลงแก้ไขสามารถดำเนินการได้ตาม สภาวการณ์และความเหมาะสมที่ทั้ง สองฝ่ายเห็นชอบร่วมกัน บันทึกการประชุมนี้จะมีผลบังคับใช้ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลแห่ง ราชอาณาจักรไทยและรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา และผู้ว่าราชการจังหวัดทั้งสองจังหวัดได้ออก ประกาศร่วมว่าด้วยการบริหารจัดการจุดผ่อนปรนช่องอานม้า ระหว่างจังหวัดอุบลราชธานี ราชอาณาจักร ไทย กับจังหวัดพระวิหารราชอาณาจักรกัมพูชาแล้ว (ไคด์อุบล 2557)

ในปลายปี 2557 มีคำสั่งจังหวัดอุบลราชธานี ที่ 5089/2557 ลงวันที่ 22 ธันวาคม 2557 เรื่อง แต่งตั้งคณะทำงานย่อยปฏิบัติงานขับเคลื่อนการเตรียมการยกระดับจุดผ่อนปรนการค้าช่องอานม้าขึ้นเป็น จุดผ่านแดนถาวรโดยจัดทำโครงการขออนุญาตใช้พื้นที่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร เพื่อยกระดับจุด ผ่อนปรนช่องอานม้าให้เป็นจุดผ่านแดนถาวร จำนวน 1,050 ไร่ เพื่อขอให้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและ พันธุ์พืชดำเนินการเพิกถอนเขตอุทยานแห่งชาติตามขั้นตอน

9 ธันวาคม 2557 อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารได้ขอสนับสนุนปรับปรุงสิ่งปลูกสร้างในบริเวณจุด ผ่อนปรนช่องอานม้า จากอำเภอน้ำเย็น จังหวัดอุบลราชธานี ทำการปรับปรุงพื้นที่สิ่งก่อสร้างใน ปิงบประมาณ 2557 สำเนาหนังสือ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช มีหนังสือ ด่วนที่สุด ที่ ทส 0910.505/24326 ลงวันที่ 28 พฤศจิกายน 2557 อนุมัติโครงการพัฒนาจุดผ่อนปรนช่องอานม้าและ เห็นชอบแบบแปลนก่อสร้างตามโครงการฯ ดังนี้

1. อาคารที่ทำการหน่วยฯ จำนวน 1 หลัง

2. บ้านพักคนงาน จำนวน 1 หลัง
3. เสาวิทยุ จำนวน 1 เสอ
4. ระบบประปาและสระเก็บน้ำ จำนวน 1 แห่ง
5. ปรับปรุงอาคารเอนกประสงค์ จำนวน 1 หลัง
6. ปรับปรุง ห้องน้ำ ห้องสุขา จำนวน 1 หลัง
7. ปรับปรุง ศาลาพักผ่อน จำนวน 1 หลัง

อย่างไรก็ดี เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2557 หน่วยทหารช่างสนามที่ 715 ของราชอาณาจักรกัมพูชา ได้ใช้เครื่องจักรปรับปรุงพื้นที่โดยรอบอนุสาวรีย์ตาอุม ซึ่งเป็นการละเมิด MOU 2553 ซึ่งเป็นบันทึกความเข้าใจระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลกัมพูชาว่าด้วยการสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนทางบก ฝ่ายไทยได้ประท้วงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และนำไปสู่การระงับการผ่านเข้า-ออกบริเวณจุดผ่อนปรนช่องอานม้าชั่วคราว ซึ่งในการประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2557 นายกรัฐมนตรีได้สั่งการว่าสำหรับพื้นที่ตามแนวชายแดนระหว่างไทยกับกัมพูชา หากมีความขัดแย้งไม่ให้ปิดเส้นทางตามแนวชายแดน แต่ให้ส่งเรื่องมาให้กระทรวงกลาโหมเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ดังนั้นสำนักนโยบายและแผน กระทรวงกลาโหม จึงได้จัดประชุมเพื่อพิจารณาแนวทางการระงับการผ่านเข้าออกบริเวณชายแดน กรณีมีความขัดแย้งกับประเทศเพื่อนบ้านเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2558 โดยมีผู้แทนสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ กระทรวงมหาดไทย กรมยุทธการทหาร กรมกิจการชายแดนทหาร กรมแผนที่ทหาร กรมยุทธการ ของเหล่าทัพ และกรมพระธรรมนูญทหารเข้าร่วมการประชุม ซึ่งที่ประชุมเห็นชอบตาม สมช. เสนอว่า จะได้นำเสนอในที่ประชุมคณะอนุกรรมการพิจารณาการเปิดจุดผ่านแดนเพื่อพิจารณากลไก ขั้นตอน และอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาการเปิดจุดผ่านแดนให้ชัดเจน ซึ่งเป็นไปตามสั่งการของนายกรัฐมนตรี และในระหว่างรอการพิจารณาของคณะอนุกรรมการให้ฝ่ายทหารและฝ่ายปกครองในพื้นที่ได้หารือและรายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามสายบังคับบัญชาของตนต่อไป

20 มิถุนายน 2558 มีการประชุมชุดสำรวจเขตแดนร่วมไทยกัมพูชา (Joint Detail Survey) โดยทั้งสองฝ่ายจะได้ทำการส่งเจ้าหน้าที่ชุดสำรวจของทั้งสองฝ่ายเข้าดำเนินการในพื้นที่เขตแดนร่วมตั้งแต่ 22 มิถุนายน 2558 รวม 90 วัน และแล้วเสร็จในเดือนกันยายน 2558 (กรมแผนที่ทหาร 2558)

ปลายปี 2558 มีการดำเนินงาน เช่น ออกแบบวางผังพื้นที่เฉพาะชุมชนชายแดนบริเวณช่องอานม้า จังหวัดอุบลราชธานี ของกรมโยธาธิการและผังเมือง (วันที่ประกาศ 3 พฤศจิกายน 2558) และมีหนังสือจังหวัดอุบลราชธานีที่ อบ 0013.3/ว 6420 ลงวันที่ 23 ธันวาคม 2558 เรื่องโครงการขออนุญาตใช้พื้นที่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร เพื่อยกระดับจุดผ่อนปรนช่องอานม้าให้เป็นจุดผ่านแดนถาวร ไปยังหน่วยงานต่างๆ โดยสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) ที่ ทส. 0919.504/9839 ลงวันที่ 29 ธันวาคม 2558 ไปยังอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารและได้มีผลการตรวจสอบสภาพพื้นที่ ตามหนังสือที่ ทส 0919.506/70 ลงวันที่ 14 มกราคม 2559 สรุปลักษณะพื้นที่ โดยสรุปใจความสำคัญดังนี้

“สภาพพื้นที่ปัจจุบัน (2559) ที่ดำเนินการขออนุญาตใช้พื้นที่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร รวมเนื้อที่ 1,050 ไร่ สภาพพื้นที่ทั่วไป เป็นป่าที่บสลับป่าโปร่ง ต้นไม้มีขนาดเล็ก ส่วนใหญ่เป็นลูกไม้ที่มีขนาดความโตประมาณ 50-100 เซนติเมตร เป็นป่าที่กำลังฟื้นตัว เนื่องจากบริเวณป่าดังกล่าวเป็นพื้นที่ติดชายแดนผ่านการสู้รบมาก่อน โดยพื้นที่ 1,050 ไร่ ดังกล่าวจากการตรวจสอบมีลักษณะเป็นทุ่งหญ้าบางส่วน มีการใช้ประโยชน์อยู่แล้วจำนวน 101 ไร่ โดยมีหน่วยงานความมั่นคง (กองร้อยทหารพรานที่ 2310) ตั้งฐานปฏิบัติงานอยู่ในพื้นที่ บางส่วนเป็นตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าของประชาชนไทย-กัมพูชา และในพื้นที่ดังกล่าว

จังหวัดอุบลราชธานี ได้จัดสรรงบประมาณเพื่อก่อสร้างหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติ ประกอบด้วย อาคาร 1 หลัง อาคารบ้านพัก 1 หลัง ศาลาอเนกประสงค์ 1 หลัง ห้องน้ำ-ห้องสุขา 1 หลัง และลานจอดรถยนต์ 1 แห่ง คณะได้ร่วมพิจารณาปรับลดพื้นที่เพื่อให้เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ตามข้อเท็จจริง โดยเพิ่มพื้นที่เพื่อความจำเป็นในการใช้ของหน่วยงานหลัก เช่น เจ้าหน้าที่ศุลกากร เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง เจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคง และพื้นที่แหล่งน้ำ โดยปรับลดลงเหลือขอใช้พื้นที่โครงการ 240 ไร่”

ในวันที่ 25 พฤษภาคม 2559 เกิดเหตุการณ์ปิดด่าน โดยในวันที่ 26 พฤษภาคม 2559 ก็ได้มีการประชุมเจรจากันระหว่างเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยและกัมพูชา โดยคณะเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย นำโดย นายเกริกชัย ผ่องแผ้ว นายอำเภอสำโรงชัย, พ.อ.ประจวบ มูลประดับ รอง ผบ.ฉก.1 ,พ.อ.วีระยุทธ รักศิลป์ หน.น.ปพท.1 ร่วมเจรจา กับ ฝ่ายกัมพูชาที่ละเมิด MOU ซึ่งฝ่ายกัมพูชา นำโดย พลโท พาด สุเพ็ญ รอง ผบ.พล สน.3 , นายเจีย กิมเส็งนายอำเภอจอมกระสาน พร้อมคณะ โดยฝ่ายไทยประท้วงการละเมิดต่อบันทึกความเข้าใจ ปี 2546 (MOU 43) โดยผลการเจรจา เป็นไปด้วยดี ฝ่ายกัมพูชายินยอมที่จะรื้อถอน สิ่งปลูกสร้าง รวมทั้ง กลุ่มพืชทางการเกษตรที่ได้ทำการลักลอบเข้ามาในไทย หลังจากเสร็จสิ้นการประชุมโดยรับปากว่าจะแล้วเสร็จภายใน 2 ชม. (ข่าวสด 2559)

ทั้งนี้ ในปลายปี 2559 นั้น มีการเตรียมความพร้อมเพื่อยกระดับจุดผ่อนปรนเพื่อการค้าช่องทางแม่น้ำเป็นด่านพรมแดนถาวร โดยตามวาระการประชุมคณะกรรมการย่อยฯ ในวันที่ 13 ธันวาคม 2559 ได้ให้ทุกส่วนประมาณการค่าใช้จ่ายในการจัดตั้งหน่วยงานและส่งรายละเอียดประมาณการค่าใช้จ่าย เช่น ปรากฏหลักฐานที่สำคัญเช่น หนังสือที่ กษ 0505.5.5/16 ลงวันที่ 14 ธันวาคม 2559 เรื่อง ขอส่งประมาณการค่าใช้จ่ายในการจัดตั้งด่านตรวจสัตว์น้ำจังหวัดอุบลราชธานี (ช่องทางแม่น้ำ) ในปีงบประมาณ 2559 มีประกาศจัดซื้อจัดจ้าง โครงการศึกษา ออกแบบวางผังพื้นที่เฉพาะชุมชนชายแดนบริเวณช่องทางแม่น้ำ จังหวัดอุบลราชธานี ของกรมโยธาธิการ เป็นต้น

ปี 2560 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดมซึ่งเป็นหน่วยงานที่รักษาพื้นที่ทางเข้าช่องทางแม่น้ำ ได้ประกาศและทำความเข้าใจกับผู้ค้าในการเก็บค่าบริการ โดยการจัดเก็บค่าบริการ เป็นไปตามระเบียบกรมป่าไม้ ว่าด้วยการเก็บค่าบริการหรือค่าตอบแทนในการที่พนักงานเจ้าหน้าที่ให้บริการหรือให้ความสะดวกในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่า พ.ศ. 2540 ข้อ 5 ประกอบพระราชกฤษฎีกาโอนกิจการบริหารและอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 มาตรา 67 และมาตรา 161 ที่กำหนดให้ผู้เข้าไป หรือนายานพาหนะ หรือยานพาหนะอื่นใด เข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่าแห่งใด ต้องเสียค่าบริการหรือค่าตอบแทน ตามอัตราที่อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชกำหนด และได้เริ่มเก็บค่าบริการในเดือนกุมภาพันธ์ 2561 โดยผู้ค้าได้รับการยกเว้นการเรียกเก็บค่าบริการตามข้อตกลงร่วมกัน

สำหรับการพัฒนาเส้นทางไปยังช่องทางแม่น้ำมีการปรับปรุงหลายครั้ง ล่าสุดในปีงบประมาณ 2561 กรมทางหลวงได้มีการปรับปรุงถนนเส้นทางช่องทางแม่น้ำให้ดีขึ้น มีการซ่อมสร้างผิวทางลาดยาง สาย อบ. 4120 แยกทางหลวงหมายเลข 2248 – ช่องทางแม่น้ำ ระยะทาง 9.300 กม ซึ่งเป็นการพัฒนาเส้นทางคมนาคมเพื่อการขนส่งสินค้าเชื่อมโยงการค้าชายแดน ตามโครงการพัฒนาและส่งเสริมการค้าชายแดนกลุ่มจังหวัด

ในต้นปี 2562 ปศุสัตว์อำเภอได้กำหนดจุดตรวจสัตว์ในพื้นที่คูขนานกับด่านห้วยจันทร์แดงขึ้นใหม่ เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับผู้ค้าชายสัตว์ปีก และควบคุมดูแลในส่วนที่เกี่ยวข้อง จากเดิมที่ผู้ค้า

ต้องนำสินค้าไปตรวจในบริเวณที่ว่าการอำเภอ เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับผู้ค้าสัตว์ในบริเวณจุดผ่อนปรน

อำนาจในการเปิด-ปิดจุดผ่อนปรน

สำหรับอำนาจตามกฎหมายกระทรวงมหาดไทยกำหนดให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้มีอำนาจในการประกาศเปิดจุดผ่อนปรน โดยให้ผู้ว่าราชการจังหวัดใช้ดุลพินิจตามความเหมาะสม สอดคล้องกับนโยบายและมาตรการปฏิบัติที่ทางราชการกำหนดไว้ ทั้งนี้ให้มีการตรวจสอบเพื่อทบทวนสถานการณ์ และผลกระทบต่าง ๆ ทุกระยะ รวมทั้งพิจารณาความสอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศ ประกอบกันด้วย

บริเวณช่องอานม้าค่อนข้างมีการปิดด่านบ่อยครั้ง เหตุของการระงับหรือปิดจุดผ่านแดนตามข้อกำหนดของกระทรวงมหาดไทย โดยคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2559⁸ ตามแนวทางดังนี้

1. เกิดภัยสงครามหรือการจลาจลที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงในพื้นที่
2. เกิดสาธารณภัยขนาดใหญ่ที่มีผลกระทบต่อสวัสดิภาพ ชีวิตความเป็นอยู่ และการดำเนินกิจกรรม
3. เกิดความเสียหายด้านโครงสร้างพื้นฐาน ณ บริเวณจุดผ่านแดน ทำให้ไม่สามารถสัญจรข้ามแดนหรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้
4. เกิดการกระทำใดๆ ณ บริเวณจุดผ่านแดนทำให้มีผลกระทบต่อเอกราช อธิปไตย และบูรณภาพแห่งดินแดนของประเทศ
5. มีการก่อสร้างหรือดำเนินการใดๆ ของอีกฝ่ายหนึ่งตามบริเวณจุดผ่านแดน ที่มีผลกระทบต่อสันปันน้ำและเส้นเขตแดน รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
6. สถานการณ์อื่นๆ ที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงในพื้นที่

ขั้นตอนการปฏิบัติในการสั่งระงับหรือปิดจุดผ่อนปรนการค้า มี 2 แนวทาง ดังนี้

1. ผู้ว่าราชการจังหวัดพิจารณาความเหมาะสมในการสั่งระงับหรือปิดจุดผ่อนปรนการค้า และรายงานให้กระทรวงมหาดไทยทราบโดยทันที
2. ในกรณีเร่งด่วนหรือฉุกเฉินเฉพาะหน้าเกี่ยวกับความมั่นคงปลอดภัยตามบริเวณจุดผ่อนปรนการค้า ส่วนราชการที่มีอำนาจตามกฎหมายย่อมสามารถสั่งระงับหรือปิดจุดผ่อนปรนการค้าได้ แต่ให้แจ้งสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทราบโดยด่วนเพื่อกลั่นกรองเหตุผลและดุลยพินิจก่อนแจ้งนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีต่อไป

กลไกการพิจารณาการสั่งระงับหรือปิดจุดผ่านแดน

⁸ อ้างถึงหนังสือ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ด่วนที่สุด ที่ นร 0505/3025 ลงวันที่ 27 มกราคม 2559 เรื่อง หลักเกณฑ์และแนวทางการปฏิบัติในการพิจารณาการเปิด-ระงับปิดจุดผ่านแดนประเภทต่างๆ

1. หากมีสถานการณ์ที่ส่งผลต่อการระงับหรือปิดจุดผ่านแดน ในกรณีจำเป็นเร่งด่วนหรือฉุกเฉิน เฉพาะหน้า⁹ หน่วยงานรับผิดชอบหลักตามสถานการณ์นั้นๆจะอาศัยอำนาจตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกำหนด มาตรการควบคุม จุดผ่านแดนในพื้นที่ รวมทั้งประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการระงับการผ่านเข้า - ออก ทั้งคน ยานพาหนะ และสิ่งของในพื้นที่ดังกล่าวเป็นการชั่วคราวได้ จนกว่าสถานการณ์จะกลับเข้าสู่ ภาวะปกติ

2. กรณีที่มีการก่อสร้างหรือดำเนินการใดๆ ของอีกฝ่ายหนึ่งตามบริเวณจุดผ่านแดนที่มีผลกระทบ ต่อ สันปันน้ำและเส้นเขตแดน รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หน่วยงานในพื้นที่ต้องดำเนินการ เจริญ หรือประท้วงโดยทันที หากเลยเวลาอันสมควรแล้วยังไม่ยุติการกระทำ หน่วยงานรับผิดชอบหลักจะ อาศัย อำนาจตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกำหนดมาตรการควบคุมจุดผ่านแดนในพื้นที่ รวมทั้งประสาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการระงับการผ่านเข้า-ออก ทั้งคน ยานพาหนะ และสิ่งของในพื้นที่ดังกล่าว เป็นการชั่วคราวได้ จนกว่าสถานการณ์จะกลับเข้าสู่ภาวะปกติ

ในที่นี้ การดำเนินการเปิดปิดด่านช่องอานม้า กองกำลังสุรนารีในฐานะที่เป็นกองกำลังที่ปฏิบัติ หน้าที่ประจำอยู่ที่ด่านชายแดน จะสามารถรู้สถานการณ์ดีกว่าหน่วยงานอื่น ถึงแม้จะมีเจ้าหน้าที่ อาสาสมัครจากอำเภอมาดูแลการเปิด-ปิดด่าน แต่มาในช่วงเวลาที่เปิด-ปิดด่านเท่านั้น ไม่ได้อยู่รักษาการ ประจำต่างจากทหาร เมื่อมีเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เป็นเหตุให้ต้องปิดด่านเกิดขึ้น หน่วยงานที่อยู่ใน พื้นที่จะรู้ก่อนเสมอ โดยทางทหารจะทำการตรวจสอบข้อเท็จจริง ประสานจังหวัด ขอใช้อำนาจทางจังหวัด ในการระงับการเปิดด่าน กรณีมีเหตุการณ์ความไม่สงบ

ระยะเวลาและสินค้าที่ทำการค้าขาย

จุดผ่อนปรนช่องอานม้า ได้รับการอนุมัติให้และขยายวัน ตามประกาศจังหวัดอุบลราชธานี ลงวันที่ 21 พฤศจิกายน 2554 ห้วงเวลาการอนุญาต ทุกวันตั้งแต่ 09.00 – 15.00 น. ของทุกวัน อนุญาตให้ซื้อขาย แลกเปลี่ยนสินค้าอุปโภคบริโภค ที่ไม่ต้องห้ามตามกฎหมายอื่นใด หรือตามที่ทางราชการของแต่ละประเทศ กำหนด บุคคลที่ได้รับอนุญาตให้เดินทางเข้ามาหรือออกไปจะต้องเดินทางกลับภายใน 1 วัน ยกเว้นการเข้า มาเพื่อเยี่ยมญาติ รักษาพยาบาล ผ่อนผันให้อยู่ได้เกิน 1 วัน และไม่เกินขอบเขตอำเภอนั้น ๆ หลักฐานการ อนุญาตให้เข้า-ออก อำเภอกับผู้กำหนดหรือปรับตามความเหมาะสมให้สัมพันธ์กับการรักษาความ ปลอดภัย

จะเห็นได้ว่าพัฒนาการของช่องอานม้ามีการเปลี่ยนแปลงจากการเป็นพื้นที่สัญจรและการทำมาหา กินตามธรรมชาติของประชาชน สู่การเป็นพรมแดนรัฐชาติ และมีผู้กระทำการภาครัฐเข้าไปเกี่ยวข้องและ กำหนดกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการบริหารจัดการพื้นที่ใหม่ โดยพัฒนาการโดยย่อผู้วิจัยสรุปได้ดังตาราง 2.1

⁹ มอบให้กองกำลังในพื้นที่ร่วมกับจังหวัดโดยศูนย์สั่งการชายแดนจังหวัดพิจารณาการสั่งระงับหรือปิด จุดผ่านแดนประเภท ต่างๆ ให้เกิดความเหมาะสมกับสถานการณ์ก่อนรายงานตามลำดับชั้น พร้อมทั้งประสาน กระทรวงการต่างประเทศด้วย (การประชุมคณะอนุกรรมการพิจารณาการเปิด-ระงับหรือปิดจุดผ่านแดนประเภทต่างๆ ครั้งที่ 1/2559 เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2559)

ตารางที่ 2.1 สรุปเหตุการณ์สำคัญของการพัฒนาพื้นที่ช่องอานม้า

ปี	วัน/เดือน	เหตุการณ์
2536	-	เริ่มมีผู้ค้าท้องถิ่นไปทำการค้าที่ช่องอานม้า
2539	13 กันยายน	หนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0205.1/15401 เห็นชอบให้จังหวัดอุบลราชธานี เปิดจุดผ่อนปรนช่องอานม้า
2539	19 กันยายน	จังหวัดอุบลราชธานีประกาศเปิดจุดผ่อนปรนช่องอานม้า ในวันอังคารและพฤหัสบดี เวลา 9.00-15.00 น.
2540	2 กรกฎาคม	เปิดจุดผ่อนปรนอย่างเป็นทางการ
2541	20 มีนาคม	ประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร
2542	11 พฤษภาคม	กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้า
2542	17 พฤษภาคม	คำสั่งจังหวัดอุบลราชธานี (ฉบับใหม่) ประกาศเปิดจุดผ่อนปรนทางการค้า
2543	17 ธันวาคม	กระทรวงมหาดไทยออกแนวปฏิบัติในการเข้า-ออก ณ จุดผ่อนปรนด่านกัมพูชา (ตามหนังสือกระทรวงมหาดไทย ด่วนมาก ที่ มท 0205.1/ว3651 ลงวันที่ 17 ธันวาคม 2543)
2548		มีการก่อสร้างร้านค้าในบริเวณพื้นที่จำนวน 20 ร้าน โดยการสนับสนุนงบประมาณจาก อบจ.
2552		การทำถนนลาดยางทำให้การค้าคึกคัก
2554	สิงหาคม	29 สิงหาคม และ 5 พฤศจิกายน มีการหารือ ระหว่างผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดพระวิหารในการขยายวันเปิดจุดผ่อนปรน
2554	21 พฤศจิกายน	ได้รับการอนุมัติให้และขยายวันทุกวันตั้งแต่ 09.00 – 15.00 น. (ตามประกาศจังหวัดอุบลราชธานี เรื่อง การขยายวันเปิดจุดผ่อนปรนพื้นที่ชายแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้าน)
		มีการก่อสร้างอนุสาวรีย์ตาอูมของกัมพูชา
2555	26-27 เมษายน	ช่องอานม้าได้ถูกผลักดันให้ยกระดับเป็นจุดผ่านแดนถาวร ในการประชุมผู้ว่าชายแดนไทย-กัมพูชา ครั้งที่ 4
	25 ธันวาคม	กองกำลังสุรนารี ได้สั่งปิดจุดผ่อนปรนช่องอานม้า
2556	พฤศจิกายน	ช่องอานม้าหยุดค้าขายชั่วคราว ในช่วงระหว่างที่ศาลโลกกำลังจะมีคำพิพากษากรณีปราสาทพระวิหาร
2557	22 ธันวาคม	มีคำสั่งจังหวัดอุบลราชธานีที่ 5198/2557 แต่งตั้งคณะทำงานย่อย ปฏิบัติงานขับเคลื่อนการเตรียมการยกระดับจุดผ่อนปรนการค้าช่องอานม้าขึ้นเป็นจุดผ่านแดนถาวร โดยมีนายอำเภอโนนไยเป็นประธานคณะทำงาน
	28 ธันวาคม	หน่วยทหารช่างสนามที่ 715 ของราชอาณาจักรกัมพูชาได้ใช้เครื่องจักรปรับปรุงพื้นที่โดยรอบอนุสาวรีย์ตาอูม ซึ่งเป็นการละเมิด MOU 2553
2558	มกราคม	มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2558 ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของจุดผ่อนปรนว่าเป็นการเปิดจุดผ่อนปรนเพื่อการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในชีวิตประจำวันของประชาชน ไม่ใช่ช่องทางเข้า-

ปี	วัน/เดือน	เหตุการณ์
		ออกตาม พรบ.คนเข้าเมือง พ.ศ.2522
		มีการเข้าบริหารพื้นที่ตลาดโดยหน่วยงานอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ตามระเบียบ เกิดการแบ่งพื้นที่ตลาดเป็น 2 โซน
2558	กรกฎาคม	11 กรกฎาคม 2558 มีการลงนามความตกลงว่าด้วยการข้ามแดนระหว่างประเทศ โดยความตกลงฉบับใหม่มีผลบังคับใช้ 12 กรกฎาคม 2558
2558	พฤศจิกายน	กระทรวงมหาดไทยแจ้งแนวปฏิบัติในการเข้า-ออก ณ จุดผ่อนปรนด้านกัมพูชา โดยเปลี่ยนแปลงคำว่า “พื้นที่ชายแดน” จากเดิมที่จำกัดพื้นที่อำเภอชายแดน เป็นพื้นที่จังหวัดชายแดนทั้งจังหวัด (ตามหนังสือกระทรวงมหาดไทย ด่วนที่สุด ที่ มท 0204.3/ว6612 ลงวันที่ 5 พฤศจิกายน 2558 โดยยึดถือแนวทางการปฏิบัติตามความตกลงว่าด้วยการข้ามแดนไทย-กัมพูชา ตามหนังสือกระทรวงมหาดไทย ด่วนที่สุด ที่ มท 0204.3/ว4131 ลงวันที่ 22 กรกฎาคม 2558 เรื่อง แนวปฏิบัติตามความตกลงว่าด้วยการข้ามแดนไทย-กัมพูชา)
2561	กุมภาพันธ์	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฮอยไซม เริ่มดำเนินการเก็บค่าตอบแทนในการที่พนักงานเจ้าหน้าที่ให้บริการหรือให้ความสะดวกในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่า นับตั้งแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2561
2562	มกราคม	กำหนดจุดตรวจสัตว์คู่ขนานกับด่านห้วยจันทรแดง

กล่าวโดยสรุป ในบทที่ 2 ได้แสดงให้เห็นพัฒนาการของพื้นที่ช่องอานม้าผ่านการนำเสนอตามลำดับเวลา ซึ่งจะเห็นว่าประชาชนทั่วไปและภาครัฐเข้าไปมีบทบาทในการจัดการพื้นที่แตกต่างกันไปตามแต่ละช่วงเวลาและภายใต้สถานการณ์ที่แตกต่างกัน การเปลี่ยนแปลงพื้นที่มีนัยสำคัญในการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนได้เข้าไปใช้ประโยชน์ในลักษณะที่เปิดกว้าง คือการพัฒนาการค้าชายแดนที่เกิดขึ้นจากนโยบายภาครัฐ จนเกิดการพัฒนาด้านและสาธารณูปโภคที่จำเป็น แม้ว่าการค้าชายแดนจะเป็นหนึ่งในกิจกรรมทางสังคมที่รัฐมีส่วนเข้าไปพัฒนาและกำหนดควบคุมกิจกรรม แต่ประชาชนซึ่งเป็นผู้ค้ารายย่อยก็มีส่วนในปฏิบัติการดังกล่าวร่วมด้วย การประกาศกฎเกณฑ์ข้อบังคับหรือข้อห้ามในการทำกิจกรรมในเส้นพรมแดนที่เปิดกว้างมากขึ้นตามลำดับ ทำให้มีจำนวนผู้ค้าและนักท่องเที่ยวเข้าไปทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าในระดับประชาชนมากขึ้น ในขณะเดียวกัน เมื่อกฎเกณฑ์ของรัฐมีความยืดหยุ่นก็มีผู้ค้ารายใหญ่เข้าไปขนส่งสินค้าด้วยในช่วงระยะเวลาหนึ่งแต่ก็ต้องหยุดไปเพราะการอำนวยความสะดวกในภาพรวมทำไม่ได้ง่ายและไม่คุ้มค่า นอกจากนี้ ลักษณะของชายแดนช่องอานม้าที่มีลักษณะเป็นภูเขาและมีสภาพธรรมชาติซึ่งไม่สามารถขยายพื้นที่ค้าขายได้มากนักและลักษณะของกฎเกณฑ์ที่กำกับควบคุมการค้าชายข้ามแดนต่างมีส่วนในการกำหนดกิจกรรมการค้าขายอย่างมีนัยสำคัญซึ่งจะกล่าวถึงลักษณะของการค้าชายแดนในบทถัดไป

บทที่ 3

ตลาดการค้าชายแดน

สินค้า ผู้ค้าชายแดน กับปฏิบัติการทางการค้า

ในบทนี้กล่าวถึงพัฒนาการของตลาดการค้าชายแดน ลักษณะของการค้าซึ่งมีลักษณะของความ เป็นท้องถิ่น ในปัจจุบันมักเป็นการซื้อขายระหว่างประชาชนกับประชาชน ไม่ใช่ทุนขนาดใหญ่ สินค้า นำเข้า-ส่งออก ปริมาณการซื้อขายของนักท่องเที่ยว และผู้ค้าชายแดนในฐานะที่เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญใน การบุกเบิกและพัฒนาการค้าชายแดนช่องอานม้า โดยใช้ข้อมูลจากสัมภาษณ์ผู้ค้าและผู้ที่เคยทำการค้าชาย ายแดน ประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตผู้ค้า กิจกรรมทางเศรษฐกิจ สินค้า และลูกค้า ปฏิสัมพันธ์ ทางการค้า รวมถึงความเปลี่ยนแปลงของบริบทพื้นที่ทางการค้า

โดยสำหรับระบบบริหารจัดการตลาดการค้าชายแดน อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารในฐานะ เจ้าของพื้นที่ตลาดเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่บริหารจัดการตลาด ภายใต้ระเบียบที่เกี่ยวข้อง โดยมีหน่วยงาน ราชการอื่นๆ ทำหน้าที่กำกับควบคุมสินค้าและการเดินทางเข้าออกของประชาชน ดังจะกล่าวใน รายละเอียดต่อไป

3.1 พัฒนาการตลาดและการเปลี่ยนแปลงของการค้าชายแดนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน: มุมมองจากผู้ค้า

การตั้งตลาดเริ่มเกิดขึ้นราวปี พ.ศ. 2535 โดยเริ่มต้นด้วยการให้ฝั่งกัมพูชาเข้ามาค้าขายโค-กระบือ และหมู ในบริเวณเขตอุทยานห้วยจันทรแดง ตลาดค้าวัว ควาย หมู เป็นที่พูดถึงกันในวงกว้าง ทำให้ กระบวนการค้าระหว่างประเทศทราบว่ามีการตั้งตลาดดังกล่าวเกิดขึ้น และมองเห็นว่าเป็นการค้าขายแบบไม่ถูก กฎหมาย ไม่มีระบบการค้าที่ชัดเจน ไม่มีการตรวจโรคของสัตว์จากกัมพูชาก่อนนำมาขายที่ไทย และเกรงว่า จะเป็นการนำเอาโรคระบาดที่เกิดจากวัว ควาย หมู เข้ามาระบาดที่ฝั่งไทย และยังเป็นการค้าลักลอบค้าขาย อีกทั้งผู้ค้ากัมพูชาถูกทหารไทยยึดเอาสิ่งของ วัว-ควาย ส่งผลให้ผู้ค้าเดือดร้อน และเกิดการร้องเรียน ทาง เจ้าหน้าที่ทั้งสองฝ่าย จึงได้มีการเจรจาพูดคุยกับทางกัมพูชาเพื่อทำการเปิดจุดผ่อนปรนชั่วคราว เพื่อการค้า ขยายสินค้าระหว่างกัน และทำให้เป็นการค้าที่ถูกกฎหมายและมีระบบ โดยมีอดีตผู้ว่าราชการจังหวัด อุบลราชธานี สายสิทธิ์ พรแก้ว เป็นผู้ผลักดันให้สร้างทางเชื่อมสัมพันธ์ไทย – กัมพูชา

บัวเพียร จะโรจร อายุ 66 ปี ซึ่งเป็นผู้ค้าเก่าแก่ ปัจจุบันได้เลิกขายแล้ว เล่าว่า ในอดีตมีอาชีพทำไร ่ทำนา เพื่อนำข้าวไปขายที่ในตัวอำเภอเดชอุดม ในช่วงแรกที่เกิดจุดผ่อนปรนช่องอานม้า เมื่อ 20 ปีที่แล้ว ได้เริ่มทำการค้าขายที่ช่องอานม้า โดยการเลือกขายอาหารทั่วไป จากนั้นจึงเปลี่ยนมาทำอาชีพขั้บถรับจ้าง ส่งของข้ามไปที่อำเภอจอมกระสาน ถนนในขณะนั้นยังคงเป็นทางเกวียนอยู่ ซึ่งยากลำบากต่อการเดินทาง ในช่วงที่เดินทางไปส่งของ จำเป็นต้องไปที่ละ 3-4 คัน เพื่อช่วยเหลือกันเวลาฉุกเฉิน เช่น รถติดโคลนหรือรถ เสีย ทั้งนี้ผู้ที่จ้างเหมา เป็นทั้งคนทั่วไป/ผู้ค้ากัมพูชาที่ข้ามมาซื้อของฝั่งไทย และผู้ค้าคนไทยที่ส่งของไปขาย ที่กัมพูชา

“ในอดีต มักมีผู้ค้าหมูชาวกัมพูชา นำหมูมาขายที่ฝั่งไทย (ระยะทางจากอำเภอจอม กระสานมาไทย ประมาณ 23 กิโลเมตร) โดยมีจุดนัดขายอยู่ที่บริเวณตีนเขา (วัดภูปะงัเข าลาญไทร) เมื่อขายหมูจนหมดแล้ว ผู้ค้าชาวกัมพูชาจะเดินทางไปซื้อของที่ตลาดในตัว

อำเภอไทรโยค จากนั้นจึงจะเหมาขนจากฝั่งไทยให้ไปส่งที่ฝั่งกัมพูชา หลังจากเกิดจุดผ่อนปรนช่องอานม้า ผู้ค้าชาวกัมพูชาจึงเลิกขายหมู และหันมาขายของทั่วไปที่จุดผ่อนปรนช่องอานม้าแทน” (บัวเพียร จะโรจร, สัมภาษณ์ 2562)

ช่วงแรกที่มีการเปิดด่าน มีผู้ค้าเข้ามาขาย มีเพียง 5-6 รายเท่านั้น ผู้ค้าเป็นคนในพื้นที่ เพราะข้อบังคับของการเปิดด่าน เพื่อให้คนในพื้นที่ได้มีรายได้ และตลาดตั้งอยู่ที่บริเวณที่เป็นรั้วพรมแดนและบริเวณพระพุทธรูปในปัจจุบัน ร้านขายของยังคงเป็นโครงสร้างไม้ (ทิว สำนันท์, สัมภาษณ์ 2562) ในช่วงแรกที่เปิดจุดผ่อนปรน ไม่มีการจองล๊อคขายของและไม่มีการจ่ายค่าล๊อค เพราะผู้ค้ามีจำนวนน้อย (บัวเพียร จะโรจร, สัมภาษณ์ 2562)

เส้นทางการคมนาคม แรกๆ เป็นถนนลูกรัง ยังไม่เป็นถนนลาดยางเหมือนกับปัจจุบัน การทำถนนไปที่ช่องอานม้าเริ่มจากที่มีบริษัทตัดไม้ของไทย ไปตัดไม้ (ต้นยางนา) ที่กัมพูชา เพื่อนำไม้ไปส่งให้ที่โรงเลื่อยเดชอุดม เห็นว่าถนนการสัญจรนั้นไม่เหมาะที่จะขับรถสิบล้อผ่าน จึงทำถนนให้รถสิบล้อได้วิ่งสะดวกมากขึ้น (บัวเพียร จะโรจร, สัมภาษณ์ 2562)

จากนั้นตลาดได้ย้ายขึ้นมาอยู่ในพื้นที่ที่เป็นตลาดในปัจจุบัน ลักษณะตลาดในขณะนั้นมีเพียงโครงสร้างพื้นฐานที่สร้างขึ้นให้กับร้านค้าเพียง 20 ล๊อคเท่านั้น (ล๊อคที่มีหลังคาสีแดงในปัจจุบัน) จากนั้นตลาดเริ่มคึกคัก ผู้คนเริ่มรู้จักมากขึ้น และเริ่มมีการเข้ามาค้าขายเพิ่มมากขึ้น จึงเกิดเป็นตลาดขึ้นดังที่พบในปัจจุบัน ซึ่งการเก็บค่าล๊อคและจองล๊อคเพิ่งเกิดขึ้นได้ไม่นาน เนื่องจากผู้ค้ามีจำนวนเพิ่มมากขึ้น (บัวเพียร จะโรจร, สัมภาษณ์ 2562)

จากการตั้งตลาดในบริเวณติดกับจุดผ่านแดน และขยับมาอยู่ที่ตลาดโซนบน ต่อมาได้มีการขยายตลาดโซนล่างโดยเดิมที่ถูกวางให้เป็นที่จอดรถ ต่อมาเมื่อผู้ค้ามีจำนวนมากขึ้น อุทยานฯ จึงมีการจัดล๊อคในโซนล่าง และให้ผู้ค้าที่ตั้งสินค้าขายวางเรียงรายตามถนนหรือบนรถของตนไปขายของตามล๊อคแทน เพื่อให้มีความเป็นระเบียบมากขึ้น

ภาพที่ 3.1 ภาพถ่ายสภาพถนนในปัจจุบัน ที่เป็นถนนลาดยาง
ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2563

3.2 บริบทตลาดของชาวกำพูชาในบริเวณช่องอานม้า

ในปัจจุบัน ช่องอานม้าเปิดให้ข้ามไปท่องเที่ยวยังชายแดนฝั่งตลาดกำพูชาทุกวัน ในบริเวณช่องอานม้าจะมีตลาดมี 2 ฝั่ง คือ ตลาดฝั่งไทย และตลาดฝั่งกำพูชา โดยนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเดินทางมาวันเสาร์อาทิตย์ ผู้ค้าที่จะมาซื้อของจากชาวกำพูชาไปขายต่อจะไม่ได้ระบุว่าจะต้องเดินทางไปวันใด ผู้ค้าที่นำสินค้ามาขายให้กับชาวกำพูชามักจะเดินทางมาในวันที่มีตลาดนัด โดยตามประกาศการเปิดจุดผ่อนปรนกำหนดให้มีตลาดนัดในทุกวันอังคารและวันพฤหัสบดี เวลาเปิดตลาด 09.00 – 15.00 น.

บรรยากาศช่องอานม้าจากเข้าจรดเย็น

หากเดินทางไปยังช่องอานม้า ด้านจะเปิดให้ข้ามไป-มาในเวลา 9.00 น. และปิดในเวลาประมาณ 15.00 น. โดยยึดหยุ่นให้นักท่องเที่ยวและผู้ค้าตามความเหมาะสม ระยะทางจากตลาดฝั่งไทยไปยังตลาดฝั่งกำพูชาประมาณ 200 เมตร ตรงจุดผ่านแดนฝั่งซ้ายมือ เป็นศาลาลงชื่อข้ามด่านสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทย มีเจ้าหน้าที่อาสาสมัครรักษาดินแดน (อส.) และทหารพรานนั่งประจำจุดการผ่านแดนของไทย ก่อนจะมีการเดินทางผ่านออกไป ประชาชนจะต้องลงชื่อที่จุดตรวจดังกล่าวก่อนผ่านแดน ซึ่งจากการลงพื้นที่สังเกตการณ์ในหลายครั้ง ผู้วิจัยพบว่าบางวันมีการให้ลงชื่อพร้อมการเก็บบัตรประชาชน และบางวันไม่มีทั้งเก็บบัตรประชาชนและลงชื่อผ่านแดน ด้านหลังจุดผ่านแดนเป็นที่พักของทหารพราน ทางฝั่งขวามือ เป็นจุดตรวจของเจ้าหน้าที่จากด่านกักกันสัตว์ มีลวดหนามเป็นตัวแบ่งเส้นทางผ่านแดน

ผู้ค้าจะเดินทางไปยังด่านแต่เช้าประมาณแปดโมงเช้าเป็นต้นไปเพื่อเตรียมของขาย ที่บริเวณด่านในตอนเช้าทั้งสองฝั่งของจุดผ่านแดนเต็มไปด้วยผู้คนที่มารอกันหน้าจุดผ่านแดนเพื่อรอเวลาเปิดด่านในเวลา 09.00 น. ผู้คนฝั่งกำพูชาที่มารอส่วนใหญ่เป็นผู้ค้ารายย่อย และรถเข็นรับจ้างที่รอข้ามไปซื้อสินค้าที่ตลาดฝั่งไทยเข้ามาขายในประเทศ และผู้คนฝั่งไทย เป็นทั้งนักท่องเที่ยวทั่วไป ทั้งมาซื้อของ กินอาหารป่า และผู้ค้ารายย่อยที่ข้ามไปซื้อสินค้าฝั่งกำพูชามาขายที่ไทยเช่นกัน เมื่อถึงเวลาด่านเปิด เจ้าหน้าที่ อส. จะดึงเอาลวดหนามที่กั้นเขตออกไปให้คนกำพูชาเดินข้ามฝั่งขวามือ และคนไทยเดินข้ามฝั่งซ้ายมือ

พื้นที่ตลาดฝั่งกำพูชา

เมื่อหันหน้าเข้าทางกำพูชา เดินออกจากจุดผ่านแดนของไทย ตลาดของกำพูชาอยู่ฝั่งขวามือของถนน ก่อนถึงตลาดจะมองเห็นป้อมของทหารกำพูชา มีอนุสาวรีย์ดาอุมซึ่งเป็นอนุสาวรีย์ที่เคยทำให้เกิดข้อพิพาทโดยตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างทางไปยังจอมกระสาน ด้านซ้ายมือจะเป็นจุดจอดรถ และมีแม่ค้าตั้งแผงสำหรับแลกเงินไทยอยู่ด้วย

ณรงค์ สุรนาค (สัมภาษณ์ 2562) เล่าว่า ตลาดของทางฝั่งกำพูชา เดิมเป็นพื้นที่สำหรับพักไม้ ของนักธุรกิจค้าไม้ของคนไทย (เสียบุญชัย) แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์สู้รบที่เรียกว่า “เขมรแดง” คนกำพูชาซึ่งเป็นกลุ่ม “เขมรขาว” ถูกอพยพมาในพื้นที่นี้เพื่อเป็นกันชน “ระบบเขมรจะใช้คน เป็นเขตแดนกันชน” จากนั้นเมื่อสงครามสงบลงพบว่าไม่มีการย้ายออกของคนกำพูชา จึงทำให้พื้นที่กลายเป็นที่อยู่อาศัยของคนกำพูชาในปัจจุบัน

ภาพที่ 3.2 ด้านขวาเป็นตลาดของชาวกัมพูชา ด้านซ้ายของอนุสาวรีย์ตาอุม ซึ่งเป็นเส้นทางไปยังอำเภอจอมกระสาน ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2562

ตลาดของกัมพูชาในปัจจุบัน ค่อนข้างแออัด แผงขายที่อยู่โซนหน้าตลาดเป็นแผงขายที่วางสินค้าขายบนพื้น มีเพียงแผ่นไม้เป็นตัวรองสินค้าเอาไว้ และมีร่มขนาดใหญ่ไว้เพื่อบังแดดบังฝน การเกิดขึ้นของแผงในตลาดเป็นการก่อสร้าง สันนิษฐานว่าอยู่ภายใต้การควบคุมของทหารกัมพูชา แต่ไม่มีการระบุอย่างชัดเจน ผู้ค้าเก่าแก่มากเป็นญาติพี่น้องกับทหารกัมพูชาที่ประจำอยู่ที่พรมแดน และผู้ค้าส่วนหนึ่งย้ายมาจากช่องสะง่า ส่วนผู้ค้ารายอื่นๆ ย้ายมาจากเขาพระวิหาร สวัสดิ์ ลุนผง เล่าว่า ได้เจอผู้ค้าเก่าที่เคยขายของที่เขาพระวิหารย้ายไปขายของที่ช่องอานม้า (สัมภาษณ์ 2562) เมื่อผู้วิจัยได้ลองสอบถามกับผู้ค้าที่ค้าขายพืชผักในตลาด ซึ่งสามารถพูดภาษาไทยได้เล็กน้อย ผู้ค้าชาวกัมพูชาหลายคนบอกว่ามาตนจากเมืองกัมปงจาม (Kampong Cham) และกัมปงชะนัง (Kampong Chhnang) ซึ่งห่างไกลจากชายแดนมาก

สินค้าที่ขายในโซนหน้าจะเป็นประเภทสินค้าเกษตร ได้แก่ มะม่วง ฝรั่ง หวาน ดอกกระเจียว หอมเห็ด กระเทียม หวาย ฯลฯ เมื่อเดินเข้าไปในตัวตลาด แบ่งเป็น 2 ซอย ซอยแรก เป็นแผงขายสินค้า สุรา เบียร์ บุหรี่ แก้วน้ำ วิญญู รูปหล่อ ของเด็กเล่น ขี้ไต้ กระต่าย เก้ง ตะกวด เครื่องราง สินค้าเกษตร ฯลฯ แผงขายค่อนข้างดีกว่าตลาดโซนหน้า เพราะวางขายสินค้าบนโต๊ะ และมีหลังคาบังแดด กลุ่มผู้ค้าชาวกัมพูชาที่ขายสินค้าประเภทสัตว์ป่าจะห้ามไม่ให้ถ่ายรูปสินค้า

ภาพที่ 3.3 ภายในตลาดฝั่กัมพูชา ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2562

เมื่อเดินไปจนถึงซอยที่ 2 เป็นแผงขายสินค้า เสื้อผ้า ชุดกีฬา ผ้าไหม ผ้า สุรา บุหรี่ หมวก ฯลฯ ผู้ค้าชาวกัมพูชาพูดภาษาไทยได้เกือบทุกร้าน โซนนี้ส่วนใหญ่เป็นร้านของผู้ค้าเก่าแก่ ซึ่งมีต้นไทรใหญ่เป็นหมุดหมาย ผู้ค้าชาวไทยรายหนึ่งเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ตลาดฝั่กัมพูชามีการขยายเติบโตมากขึ้น ซึ่งจากเดิมมีเพียงบริเวณต้นไทร จำนวน 2 แถวเท่านั้น แต่ในปัจจุบัน มี “ตาคม” ชาวกัมพูชาทำหน้าที่เสมือนเป็นผู้ใหญ่บ้านดูแลในพื้นที่ตลาด โดยตลาดมีการขยายออกเป็นชุมชน และมีการซื้อขายเปลี่ยนมือกัน โดยผู้ค้ารายหนึ่งเล่าว่าราคาล็อตเริ่มต้นที่ 10,000 บาท และมีราคาสูงถึงกว่า 100,000 บาท

โรง หรือที่เรียกกันในหมู่ผู้ค้าว่า แม่ะระ แม่ค้าชาวกัมพูชา อายุ 44 ปี ซึ่งเป็นผู้ค้าเก่าแก่ ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ตนเองมาอยู่ตั้งแต่เปิดตลาด เดิมนั้นผู้ค้ามีไม่มาก มีเพียงผู้ค้าที่มีบ้านอยู่บริเวณตลาด โดยเมื่อก่อนตนเองขายบุหรี่ ขายเหล้า ที่เลิกขายบุหรี่เพราะลูกค้าชอบเปิดบุหรืลอง เปิดเหล้าชิม ทำให้ขาดทุน จึงหันมาขายเสื้อกีฬา เริ่มขายเสื้อผ้าได้ 1 ปี ปัจจุบันมีผู้ค้าจากต่างถิ่นเข้ามาเป็นจำนวนมาก มาซื้อล๊อค และมาเช่าล๊อค เช่าล๊อคละ 1,000 – 3,000 บาท สำหรับแม่ะระเอง ไม่เองเช่าหรือซื้อ โดยบอกว่าที่ที่ตนเองอยู่เป็นที่ของตนเอง (แม่ะระ, สัมภาษณ์ 2562)

เมื่อเดินเข้าไปท้ายซอยหลังตลาดเป็นบ้านของผู้ค้าชาวกัมพูชา มีพวกสัตว์ป่าทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ และไม่มีชีวิตวางขายอยู่หน้าบ้าน ฝั่งซ้ายของตลาดเป็นหน้าผา บริเวณหน้าผา มีซุ้มร้านอาหารสำหรับให้นักท่องเที่ยวมากินของป่า เช่น แล่น เนื้อแก้ง กระต่าย กระรอก ฯลฯ ซึ่งนักท่องเที่ยวที่มากินของป่าส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย มากันเป็นครอบครัวใหญ่ หรือเป็นกลุ่มเพื่อนที่ชวนกันมาทำอาหารจากสัตว์ป่ากิน เพราะสัตว์เหล่านี้ไม่สามารถนำเข้าประเทศไทยได้ นักท่องเที่ยวที่จะต้องการจะกินของเหล่านี้ต้องมานั่งปรุงอาหารทานกันในบริเวณนี้ เมื่อมองจากหน้าผาไปจะมองเห็นศาลาขนาดใหญ่ตั้งอยู่อย่างโดดเด่น แต่ยังไม่เปิดให้บริการ

ในบริเวณหน้าผา เดิมยังเคยเป็นพื้นที่เล่นการพนันของนักพนันชาวไทยและชาวกัมพูชาในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งตั้งเป็นบ่อนเล่นไฮโลจำนวน 2 วง จากการสังเกตผู้วิจัยประมาณการมีผู้เล่นราวหกสิบคน

หมุนเวียนกันไป ในปี 2561 ก่อนที่บ่อนดังกล่าวจะย้ายออกไปพื้นที่บ่อนไก่ซึ่งตั้งในจุดห่างออกไปด้านพื้นที่ประเทศกัมพูชา ในปี 2562 บ่อนดังกล่าวมีลักษณะเป็นเครื่องเล่นแบบในคาสีโน มีการเล่นไฮโลและบาคาร่า จำนวน 3 โต๊ะ

ภาพที่ 3.4 ภาพมุมกว้างคาสีโนในฝั่งกัมพูชา

ด้านซ้ายมือจะเห็นสิ่งปลูกสร้างหลังคาสีน้ำเงินเป็นชิงพื้นที่เล่นพนันในลักษณะบ่อนไก่

ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 26 กันยายน 2562

จากการสังเกตการณ์ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เข้ามาเที่ยวที่ตลาดช่องอานม้าส่วนใหญ่จุดประสงค์หลักคือ มาซื้อของ กินของป่า และมาเล่นการพนัน ตามลำดับ สินค้าหลักที่นักท่องเที่ยวซื้อกลับไปเป็นสินค้าเกษตรตามฤดูกาล เสื่อกีฬา บุหรี่ และเปียร์

ในช่วงบ่าย ตลาดฝั่งไทยทั้งโซนบนและโซนล่างนักท่องเที่ยวชาวกัมพูชาเริ่มทยอยกลับ มีแต่นักท่องเที่ยวชาวไทยที่ยังคงไปตลาดฝั่งกัมพูชาอยู่ โดยจะเห็นว่าในช่วงบ่ายจะมีผู้ค้าชาวไทยขึ้นรถมาขายสินค้าที่ตลาดฝั่งกัมพูชา บางรายถือใส่ตะกร้ามาขาย สินค้าที่นำเข้ามาขาย เช่น น้ำปลา น้ำมัน ผงชูรส ขนมะพร้าว และยังมีผู้ค้าชาวไทยบางคนก็ตามมาเก็บเงินจากลูกค้าชาวกัมพูชา บริเวณทางเดินกลับตลาดฝั่งไทยมีรถเข็นขนสินค้าเข้า – ออกตลอดเวลา รถเข็นที่ขน มะพร้าว ไก่ เป็ด เป็นของผู้ค้าฝั่งกัมพูชาที่ซื้อมาจากฝั่งไทย ส่วนรถเข็นที่ขนมะม่วง หน่อไม้ เป็นของผู้ค้าชาวไทยที่ซื้อมาจากฝั่งกัมพูชา คนเข็นรถเป็นคนกัมพูชาทั้งหมด โดยผู้ค้าจะจ้างคนเป็นรอบ ค่าขนอยู่ที่ประมาณ 20-100 บาท แล้วแต่จำนวนสินค้า สำหรับตลาดโซนล่างในช่วงบ่ายร้านค้าจะทยอยปิดร้านจนเกือบหมดทุกร้าน โดยเฉพาะร้านขายไก่ มะพร้าว และร้านอาหาร เนื่องจากลูกค้าชาวกัมพูชาส่วนใหญ่จะมาซื้อของในช่วงเช้า

ภาพที่ 3.5 การขนส่งสินค้าข้ามแดนด้วยรถเข็น มีแรงงานชาวกัมพูชาทั้งเด็กและผู้ใหญ่ โดยแรงงานเหล่านี้ยังรับจ้างขนของให้กับผู้ค้าชาวไทยที่ไปซื้อของจากตลาดกัมพูชา
ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 26 กันยายน 2562

สถิติการเข้าออกจุดผ่านแดน

สำหรับการจัดเก็บข้อมูลสถิติการเดินทางเข้าออกเป็นหน้าที่ของฝ่ายปกครอง โดยอำเภอน้ำยืนจะให้อาสาสมัครเป็นผู้จัดเก็บข้อมูลและนำมาจัดทำเป็นสถิติ โดยยอดรวมดังสรุปในตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 สถานการณ์เข้า – ออก จุดผ่อนปรนช่องอานม้า ประจำปี 2560 - 2562

เดือน	ราษฎรประเทศเพื่อนบ้านผ่านเข้า – ออก เพื่อซื้อสินค้า (คน)			ราษฎรไทยที่เดินทางผ่านเข้า – ออก (คน)		
	2560	2561	2562	2560	2561	2562
มกราคม	4,315	3,902	3,448	11,845	17,726	11,271
กุมภาพันธ์	3,939	3,548	3,692	8,811	12,248	9,864
มีนาคม	4,594	4,930	3,378	11,202	15,795	11,317
เมษายน	9,169	7,465	6,111	22,839	23,167	17,356
พฤษภาคม	4,901	4,761	4,750	15,879	21,489	14,779
มิถุนายน	4,253	3,947	3,431	11,927	11,686	13,255
กรกฎาคม	4,091	3,257	3,858	11,567	11,820	14,654
สิงหาคม	5,456	3,867	3,683	14,445	12,045	11,785
กันยายน	5,465	3,393	2,679	14,248	9,679	11,052
ตุลาคม	4,594	4,206	4,149	17,589	9,136	12,921
พฤศจิกายน	3,895	3,244	3,592	17,466	10,902	10,509
ธันวาคม	5,644	4,307	3,995	23,781	13,609	15,742
รวม	60,316	50,827	46,766	181,599	169,302	154,505

ที่มา : ที่ทำการปกครองอำเภอแม่สาย (ฝ่ายความมั่นคง)

ทั้งนี้ ในการเก็บข้อมูลสถิติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอดโดมก็ได้มีการเก็บสถิติโดยมีเจ้าหน้าที่ของเขตหน่วยพิทักษ์ป่าห้วยจันทร์แดงซึ่งเป็นหน่วยงานย่อยเป็นผู้เก็บข้อมูลในบริเวณทางเข้าด้าน โดยให้ข้อมูลจำนวนผู้เข้า-ออก ณ จุดเก็บอัตราค่าบริการบริเวณเขตหน่วยพิทักษ์ป่าห้วยจันทร์แดงในรอบ 3 ปี (2559-2561) ดังนี้

1. ปี พ.ศ.2559 มีจำนวนผู้เข้า – ออก ประมาณ 230,000 คน เฉลี่ยรายเดือนประมาณ 15,000 – 20,000 คน
2. ปี พ.ศ.2560 มีจำนวนผู้เข้า – ออก ประมาณ 200,000 คน เฉลี่ยรายเดือนประมาณ 15,000 – 20,000 คน
3. ปี พ.ศ.2561 มีจำนวนผู้เข้า – ออก (9 เดือน) ประมาณ 140,000 คน เฉลี่ยรายเดือนประมาณ 15,000 – 20,000 คน

เมื่อเปรียบเทียบข้อมูลสถิติปี 2560 ของหน่วยงานทั้งสองพบว่า ข้อมูลของทั้งสองแห่งไม่ตรงกัน โดยข้อมูลที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้มีนั้น มีจำนวนสูงกว่า 3 เท่า โดยผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตเบื้องต้นว่าเนื่องจากการจัดเก็บสถิติเกิดขึ้นคนละจุด ผู้คนที่ผ่านเข้าออกด้านห้วยจันทร์แดง อาจจะได้ข้ามไปด้านประเทศกัมพูชา ก็เป็นไปได้

ตารางที่ 3.2 สถิติคนเข้า – ออก ปี 2561 (กุมภาพันธ์ – ธันวาคม)

เดือน	สถิติรายเดือน ปี 2561		สถิติรายเดือน ปี 2562	
	จำนวนรถ (คัน)	จำนวนรถ (คัน)	จำนวนคน (คน)	จำนวนคน (คน)
กุมภาพันธ์	2,921	2,921	3,029	21,765
มีนาคม	3,019	3,019	2,895	22,151
เมษายน	5,171	5,171	3,030	25,857
พฤษภาคม	5,397	5,397	4,776	21,042
มิถุนายน	3,008	3,008	4,964	20,070
กรกฎาคม	3,177	3,177	4,271	17,811
สิงหาคม	3,462	3,462	-	-
กันยายน	2,607	2,607	-	-
ตุลาคม	3,023	3,023	-	-
พฤศจิกายน	3,248	3,248	-	-
ธันวาคม	3,311	3,311	-	-
รวม	38,344	38,344	22,965	128,696

ที่มา: เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอดโดม

เมื่อเปรียบเทียบสถิติรายวัน พบว่า จำนวนคน-เข้าออกด้าน ในวันเสาร์-อาทิตย์ซึ่งเป็นวันหยุดโดยเฉลี่ยมีจำนวนมากกว่าวันที่เปิดเป็นจุดผ่อนปรน ผู้วิจัยลองใช้ข้อมูลเปรียบเทียบสถิติคนเข้า-ออกในเดือนเมษายนและพฤษภาคม 2562 ได้ดังตารางที่ 3.3

ตารางที่ 3.3 เปรียบเทียบสถิติคนเข้า – ออกเดือนเมษายน และเดือนพฤษภาคม 2562

วัน	วันที่	เดือนเมษายน 2562		วันที่	เดือนพฤษภาคม 2562	
		จำนวนรถ (คัน)	จำนวนคน (คน)		จำนวนรถ (คัน)	จำนวนคน (คน)
จันทร์	1	77	259	-	-	-
อังคาร	2	116	467	-	-	-
พุธ	3	95	385	1	134	534
พฤหัสบดี	4	126	538	2	139	521
ศุกร์	5	102	373	3	117	481
เสาร์	6	121	493	4	160	657
อาทิตย์	7	141	666	5	186	813
จันทร์	8	125	491	6	158	713
อังคาร	9	164	707	7	130	560
พุธ	10	110	445	8	103	400
พฤหัสบดี	11	116	747	9	154	597
ศุกร์	12	230	1,010	10	117	437
เสาร์	13	232	1,080	11	117	502
อาทิตย์	14*	520	2,818	12	160	706
จันทร์	15	411	2,151	13	92	322
อังคาร	16	410	2,001	14	152	634
พุธ	17	198	907	15	106	451
พฤหัสบดี	18	207	947	16	135	536
ศุกร์	19	151	608	17	145	536
เสาร์	20	169	697	18	270	1,079
อาทิตย์	21	169	718	19	323	1,345
จันทร์	22	121	525	20	264	1,148
อังคาร	23	173	763	21	260	1,004
พุธ	24	110	447	22	159	657
พฤหัสบดี	25	156	638	23	179	651
ศุกร์	26	130	541	24	165	599
เสาร์	27	143	597	25	201	801
อาทิตย์	28	147	673	26	229	904
จันทร์	29	105	438	27	110	429
อังคาร	30	161	729	28	151	610
-	-	-	-	29	104	420
-	-	-	-	30	133	540
-	-	-	-	31	116	482
รวม		5,236	23,859	รวม	4,969	20,069

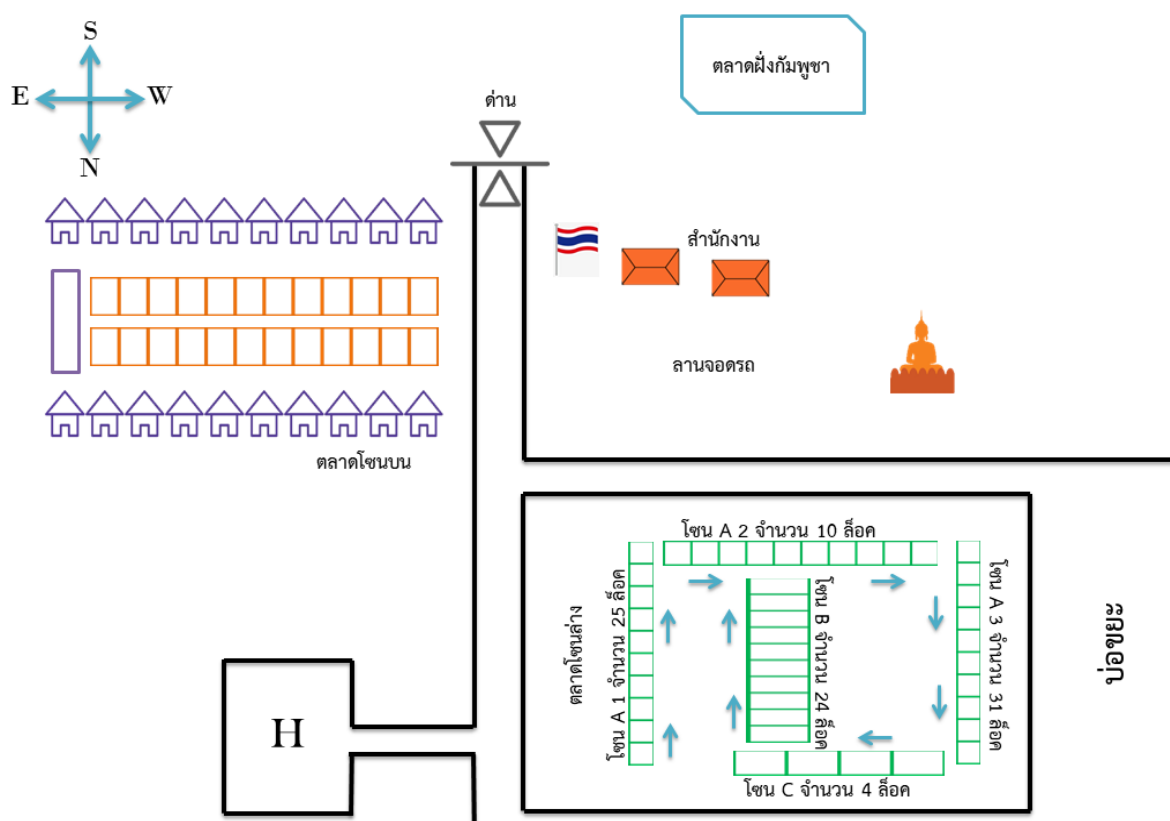
* ยกเว้นค่าเข้าอุทยาน (ที่มา: เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าฮอยแอน)

จากตารางที่ 3.3 จะพบข้อสังเกตว่าข้อมูลในวันที่ 14-16 เมษายน ซึ่งตรงกับวันสงกรานต์ จะมีสถิติจำนวนคนเข้าออกสูงกว่าปกติ เนื่องจากมีการจัดงานเทศกาลในบริเวณดังกล่าว และมีญาติพี่น้องของ คนในพื้นที่มาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก เช่นเดียวกับช่วงวันที่ 18 - 21 พฤษภาคม ซึ่งเป็นวันหยุดยาว ที่มี สถิติคนเข้าออกจำนวนมากเช่นกัน โดยหากสังเกตจะพบว่า จำนวนคนเข้าออกในวัน อังคาร พุธ สิบสี่ ซึ่งเป็นวันที่ตลาดนัด กับวันเสาร์ อาทิตย์จะมีสถิติไม่สูงแตกต่างกันมากนัก โดยในวันเสาร์อาทิตย์กลับมีจำนวน สูงขึ้น เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวมากกว่า ซึ่งตรงกับข้อมูลจากการสังเกตของผู้วิจัย ที่พบว่าจำนวน นักท่องเที่ยวในวันหยุดมีจำนวนมากกว่าวันราชการ โดยพ่อค้าแม่ค้าในโซนตลาดล่างจะมีจำนวนมากในวัน อังคารและวันพุธ สิบสี่ซึ่งเป็นวันที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากับผู้ค้าชาวกรุงเทพฯ

3.3 ลักษณะของตลาดขายแดนช่องอานม้าของไทยและระบบบริหารจัดการตลาดในปัจจุบัน

3.3.1 ลักษณะตลาดของชาวไทยในปัจจุบัน (พ.ศ. 2562)

ปัจจุบันตลาดจุดผ่อนปรนช่องอานม้า ถูกแบ่งออกเป็นสองโซน คือ ตลาดโซนบนและตลาดโซนล่าง

ภาพที่ 3.6 แผนผังตลาดโดยคร่าว (วาดโดยทีมวิจัย)

โซนแรก เป็นตลาดโซนล่าง เมื่อหันหน้าไปด้านกัมพูชา ตลาดจะอยู่ฝั่งขวาของถนน แผงขายเป็นแผงที่สร้างขึ้นด้วยไม้ และมุงหลังคาสังกะสี ทำเป็นแผงขายชั่วคราว แผงขายตั้งเป็นรูป 4 เหลี่ยม แบ่งเป็นแถว 5 แถวแรกติดถนนเป็นแผงขายมะพร้าว และร้านอาหารประเภทส้มตำไก่ย่าง แถวที่ 2 เป็นแผงขายสินค้า เสื้อผ้า ผลไม้ แถวที่ 3 และแถวที่ 4 เป็นแผงขายไก่ และเป็ด แถวสุดท้ายอยู่ตรงกลาง เป็นแผงขาย

สินค้าทั่วไป เช่น อาหารสด อาหารทะเล ของเล่น เครื่องอุปโภคบริโภค ฯลฯ ผู้ค้าในแถวแรก แถวที่ 2 และแถวสุดท้ายส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่อำเภอน้ำยืน ผู้ค้าในแผงแถวที่ 3 และแถวที่ 4 ส่วนใหญ่เป็นคนนอกพื้นที่อำเภอน้ำยืน เช่น อำเภอกันทรลักษ์ อำเภอดงขุดม อำเภวารินชำราบ ฯลฯ ผู้ขายในตลาดโซนล่างส่วนใหญ่จะมาขายเฉพาะวันที่มีตลาดนัด โดยผู้ค้ากัมพูชาจะเดินทางมาซื้อสินค้าเฉพาะวันที่มีตลาดนัด จะได้ขนสินค้าไม่บ่อย ประหยัดการเดินทาง ประกอบกับสินค้าของผู้ค้าฝั่งไทยก็จะรวบรวมมาขายอาทิตย์ละครั้งเท่านั้น

ภาพที่ 3.7 ตลาดโซนล่าง
ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2563

ในโซนที่ 2 ถัดขึ้นไปอยู่ฝั่งซ้ายถนนเป็นตลาดโซนบน แผงขายแบ่งเป็น 3 แถว แถวที่ 1 และแถวที่ 3 แผงขายเป็นอาคารและมีหลังคา ภูมิความมั่นคงถาวรกว่าแผงขายตลาดโซนล่าง เป็นแผงขายสินค้าเสื้อผ้า รองเท้า เครื่องสำอาง ร้านอาหารนั่งทาน ส่วนแถวที่ 2 เป็นแผงขายลักษณะเดียวกันกับแผงขายตลาดโซนล่าง เป็นแผงสินค้าอุปโภค บริโภค ร้านส้มตำไก่ย่าง ร้านก๋วยเตี๋ยว ร้านน้ำหวาน เสื้อผ้า ฯลฯ ซึ่งผู้ค้าส่วนใหญ่ที่อยู่ตลาดโซนบน เป็นผู้ค้ารายเก่าที่บางรายเปิดร้านมาตั้งแต่มีประกาศเปิดตลาดช่องอานม้า และเป็นผู้ค้าในพื้นที่อำเภอน้ำยืน พื้นที่ตลาดตรงกลางตลาดโซนบน จะมีร้านที่เปิดเป็นประจำ

ตรงข้ามตลาดโซนบน ฝั่งซ้ายถนนเป็นลานจอดรถ และมีสำนักงาน อาคารอเนกประสงค์ ห้องน้ำ และบ้านพักเจ้าหน้าที่ตั้งอยู่รอบลานจอดรถ

ผู้ค้าส่วนใหญ่เช่าล๊อคคนละ 1 ล๊อค อย่างเช่น พี่ตุ้ย อายุ 44 ปี ขายรองเท้า เครื่องสำอาง ของใช้ส่วนตัว เช่าล๊อคเพียง 1 ล๊อค อยู่ตลาดโซนบน มาขายเฉพาะวันอังคารและวันพฤหัสบดี ซึ่งมีรายได้อยู่ที่ 2,000 – 3,000 บาทต่อวัน (สัมภาษณ์ 2562) โดยตามกำหนดของอุทยาน 1 คนสามารถเช่าได้เพียง 1 ล๊อค เท่านั้น แต่มีผู้ค้าบางรายที่เช่ามากกว่า 2 ล๊อค อย่างเช่น ผู้ค้ารายหนึ่ง ที่เล่าว่า เช่าล๊อคทั้งหมด 4 ล๊อค โดยใช้วิธีการเอาชื่อของคนในครอบครัวหรือญาติพี่น้องเป็นผู้เช่าล๊อคแทน (สัมภาษณ์ 2562)

ผู้ค้าบางคนมีลูกจ้างประจำร้านเป็นคนชาวกัมพูชา เช่น นางวิไล จำเริญ แม่ค้าขายเสื้อผ้า เล่าว่า ลูกจ้างที่ร้านเดิมเป็นเด็กรับจ้างขนของข้ามด่าน แล้วตนเห็นว่าเป็นคนขยัน จึงชวนมาทำงานที่ร้านด้วย ให้ค่าจ้างวันละ 250 บาท ซึ่งลูกจ้างคนนี้สามารถพูดภาษาไทยได้ (วิไล จำเริญ, สัมภาษณ์ 2562)

ภาพที่ 3.8 ตลาดโชนบน
ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2563

จากการสังเกตการณ์ ลูกค้าชาวกัมพูชาที่เข้ามาตลาดฝั่งไทย จะมีทั้งนักท่องเที่ยวที่เข้ามาซื้อของกินของใช้จีปาดะ และผู้ค้าที่มาซื้อของเพื่อนำไปขาย ส่วนใหญ่ผู้ค้าชาวไทยจะมีลูกค้าประจำ ไม่ว่าจะเป็นรายขายปลีกหรือขายส่ง

ตัวอย่างเช่น มะลิวัลย์ โกสันต์ (สัมภาษณ์ 2562) แม่ค้าขายกล้วยเดี่ยวจากบ้านน้ำเย็น ในตลาดโชนบน เล่าว่าลูกค้าประจำของตนจะมีทั้งที่มาจาก เสียมเรียบ กำปงชนัง ปอยเปต อุดรมิชัย สะแอม จอมกระสาน และพระวิหาร ที่มักจะเข้ามานั่งทานอาหารที่ร้านเป็นประจำเมื่อเข้ามาสั่งซื้อสินค้าให้ผู้ค้ารายใหญ่ชาวกัมพูชา แม่हनัน แม่ค้าผลไม้ในโชนตลาดล่าง (สัมภาษณ์ 2562) เล่าว่า ลูกค้าที่มาซื้อผลไม้ที่ร้าน ไม่ใช่ลูกค้าประจำ ส่วนใหญ่เป็นลูกค้าชาวกัมพูชาที่เข้ามาเที่ยวตลาด หรือเป็นคนไทยที่ไปเยี่ยมญาติที่ฝั่งกัมพูชาซื้อไปเป็นของฝาก

ลูกค้าชาวกัมพูชาที่มาซื้อของร้านแม่ทวี เป็นแม่ค้าที่ตลาดฝั่งกัมพูชา มาขายของได้ 5 ปี เป็นคนจังหวัดกำแพงจาม ระยะทางมาถึงช่องอานม้าประมาณ 550 กิโลเมตร มาซื้อของที่ร้านแม่ทวีประจำ สินค้าที่ซื้อได้แก่ ช้อน ขนมห และสินค้าเบ็ดเตล็ด นำไปขายต่อที่ตลาดฝั่งกัมพูชา (สัมภาษณ์ 2562)

3.3.2 การบริหารจัดการตลาด

ในช่วงแรกของการเปิดตลาด ไม่ได้มีการบริหารจัดการตลาดอย่างเป็นระบบ ผู้ค้าต่างนำสินค้าขึ้นไปขายและไปซื้อสินค้าจากชาวกัมพูชา โดยวางขายสินค้าตามแนวรอยต่อชายแดนและริมถนนทางเชื่อมไปยังจุดหน้าผาที่เป็นพื้นที่กันชน ต่อมา มีการกระจายการวางสินค้าไปตามเส้นทางถนน และร้านค้าชุมชน ก่อนที่จะมีการปรับพื้นที่และผลักดันร้านค้าไปขายในโชนล่างซึ่งเดิมเป็นที่จอดรถ และมีการปรับปรุงพื้นที่ให้เป็นที่ยอดรถในด้านตรงข้ามกับโชนบน

สำหรับระบบการบริหารจัดการตลาดในช่วงแรกเริ่มเป็นการจัดการตลาดโดยกลุ่มผู้ค้าจัดการกันเอง ผู้ค้าสามารถขึ้นมาค้าขายได้โดยไม่มีการเก็บค่าเช่าล็อค ต่อมาองค์กรบริหารส่วนตำบลโขง (อบต.โขง) เป็นผู้เข้ามาบริหารจัดการ อยู่ประมาณ 1-2 ปี (ไม่ทราบปีที่แน่ชัด) ซึ่งได้มีการจัดเก็บ 240 บาท/เดือน/ล็อค แบ่งเป็น ค่าเช่าล็อค 200 บาท และ ค่าขยะ 40 บาท

จากนั้น อบต.โขงหยุดการบริหารจัดการตลาด โดยมีผู้ค้าเป็นผู้บริหารจัดการตลาดเอง โดยเก็บค่าเช่า ล็อคละ 30 บาท/วัน เก็บเฉพาะวันที่มาขาย และเก็บค่าขยะ 20 บาท/เดือน เงินที่เก็บ

ทั้งนี้ มีคำสั่งอำเภอน้ำยืนที่ 140/2558 ลงวันที่ 8 มิถุนายน 2558 เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารตลาดจุดผ่อนปรนช่องอานม้า ตำบลโซง อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี และคำสั่งอำเภอน้ำยืน ที่ 190/2558 เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารตลาดจุดผ่อนปรนช่องอานม้า (เพิ่มเติม) ลงวันที่ 6 กรกฎาคม 2558 โดยอ้างอิงคำสั่งจังหวัดอุบลราชธานีเมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2542 โดยมีนายอำเภอน้ำยืน (นายเกริกชัย ผ่องแผ้ว ในขณะนั้น) เป็นประธานฝ่ายอำนวยการ และปลัดอำเภอกู้หน้ากลุ่มบริหารงานปกครอง (นายเขมราษฎร์ ชัมภรัตน์ ในขณะนั้น) เป็นประธานฝ่ายบริหารจัดการ และนายณรงค์ สุรนาค ประธานกลุ่มผู้ค้าตลาดช่องอานม้า เป็นรองประธานฯ โดยมีว่าที่ ร.อ.วัชรศักดิ์ คำศรี ปลัดอำเภอกู้หน้าฝ่ายความมั่นคง เป็น กรรมการและเลขานุการ

โดยฝ่ายบริหารจัดการมีหน้าที่ ดังนี้

1. กำหนดแผนและเกณฑ์มาตรฐานตลาดและการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ควบคุมการดำเนินงานของตลาด
2. กำหนดระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศหรือคำสั่ง เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะอาด ความเป็นธรรม สำหรับผู้บริโภคและข้อห้ามการค้าขายสิ่งผิดกฎหมายหรือหลักเลียงภาษี
3. พัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการในตลาดในการให้บริการที่มีคุณภาพ บริการด้วยความเต็มใจ สินค้ามีคุณภาพสะอาดได้มาตรฐาน และประชาสัมพันธ์และเผยแพร่การดำเนินงานของตลาด
4. จัดทำทะเบียนผู้ค้าขายบริเวณตลาดให้เป็นปัจจุบัน สามารถควบคุมตรวจสอบได้
5. กำหนดพื้นที่ค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า พื้นที่พักผ่อนของนักท่องเที่ยว พื้นที่จอดรถ พื้นที่ส่วนราชการ ฯลฯ บริเวณตลาดให้เป็นสัดส่วนชัดเจน
6. ตรวจสอบและรายงานสินค้าผ่านแดนเข้า-ออก บริเวณจุดผ่อนปรนเพื่อการค้าช่องอานม้า
7. เสนอแนะฝ่ายอำนวยการในการพิจารณาอนุญาตให้ยานพาหนะฝั่งไทยและฝั่งกัมพูชา ขนส่งสินค้าผ่านแดน ยกเว้นยานพาหนะที่ผ่านพิธีการศุลกากรและได้รับอนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบ เช่น รถยนต์ บรรทุกน้ำมันเชื้อเพลิงหรือวัสดุก่อสร้าง ฯลฯ

ทั้งนี้ได้มีการกำหนดกฎระเบียบร่วมกันเบื้องต้นในขณะนั้น คือ

1. ราคาสินค้าต้องไปทิศทางเดียวกัน
2. การวางสินค้าต้องเป็นระเบียบไม่กีดขวางการจราจร
3. รถพ่อค้าแม่ค้าต้องจอดขายในที่ที่กรรมการช่องอานม้าจัดให้เท่านั้น
4. ห้ามจอดรถและวางสิ่งของบริเวณฐานพระ ศาลาแปดเหลี่ยม และที่พักข้าราชการ
5. ให้ผู้ประกอบการช่วยกันรักษาความสะอาดในพื้นที่ของตนเอง
6. ตลาดช่องอานม้าไม่มีการซื้อขายล๊อก
7. ผู้ประกอบการถ้าไม่มาประกอบการภายใน 1 เดือน คณะกรรมการจะจัดคนใหม่เข้าแทนที่
8. พ่อค้าแม่ค้าต้องปฏิบัติตามระเบียบของคณะกรรมการตลาดช่องอานม้า
9. การส่งสินค้าต้องส่งบริเวณตลาดฝั่งไทยเท่านั้น เพื่อความเสมอภาค
10. พ่อค้าแม่ค้าชาวจีนที่มาประกอบการค้าต้องอยู่ในดุลพินิจของคณะกรรมการตลาดช่องอานม้า

โดยมีรายชื่อผู้ค้าในขณะนั้นจำนวน 37 ราย ประกอบด้วย ผู้ค้าสินค้าเบ็ดเตล็ด/ของชำ 5 ราย เสื้อผ้า 2 ราย ผัก ผลไม้ 4 ราย น้ำแข็ง/น้ำดื่ม 1 ราย นมและอื่นๆ 1 ราย ไก่ย่าง ส้มตำ 5 ราย อาหารทั่วไป/เครื่องดื่ม/ขนม 5 ราย เครื่องพลาสติก 1 ราย ไก่ 1 ราย และไม่ระบุอีก 12 ราย

ต่อมา อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารดำเนินการจัดระเบียบตลาดใหม่ โดยใช้กฎระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืชว่าด้วยการขออนุญาตให้เข้าใช้ดำเนินกิจการ การท่องเที่ยวและพักอาศัยในเขตอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2547 ด้วยเหตุผลด้านการจัดระเบียบพื้นที่และการดูแลพื้นที่ให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของกรม โดยอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารได้ส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาดูแลและจัดการ และได้มีการเก็บค่าล๊อค 400 บาทต่อเดือน โดยแบ่งเป็น 2 ครั้งต่อเดือน

ในปัจจุบันมีผู้ค้าจำนวน 155 ราย และทางอุทยานได้มีการจัดเก็บค่าเช่าล๊อคในราคาล๊อคละ 200 บาท/15 วัน เดือนละ 400 บาท โดยแบ่งจ่าย 2 รอบ คือ วันที่ 1 และ วันที่ 16 ของทุกเดือน โดยตามระเบียบพื้นที่ช่องอานม้า ไม่สามารถทำให้เป็นแบบถาวรได้ จึงได้ดำเนินการอนุญาตแบบชั่วคราว

3.4 สินค้าข้ามแดนและการค้าขายระหว่างกัน

สินค้าข้ามแดนที่มีการซื้อขายระหว่างชาวไทยและชาวกัมพูชา เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทเงื่อนไขเวลาและเงื่อนไขการกำกับควบคุมด้านชายแดน ในยุคก่อนการจัดการพื้นที่ด้านชายแดนที่มีความร่วมมืออย่างไม่เป็นทางการ ผู้คนและสินค้าข้ามไปมาอย่างสะดวก เมื่อมีการกำกับควบคุมการเข้าออกด้านสินค้าอย่างเป็นระบบ สินค้าหลายชนิดก็หายไป เพราะเงื่อนไขกฎเกณฑ์หลายอย่างเป็นตัวกำกับควบคุมการเคลื่อนย้ายสินค้านี้ระหว่างประเทศ ตัวอย่างเช่น การเคลื่อนย้ายสัตว์และซากสัตว์ทั้งในและระหว่างประเทศจะมีกฎหมายและระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องหลายฉบับ เช่น ระเบียบกรมปศุสัตว์ว่าด้วยการอนุญาตการตรวจโรคและการทำลายเชื้อโรคในการเคลื่อนย้ายสัตว์หรือซากสัตว์ ภายในราชอาณาจักร พ.ศ. 2544 พระราชบัญญัติโรคระบาดสัตว์ พ.ศ. 2499 และฉบับที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งต้องมีการขออนุญาตผ่านขั้นตอนจากด่านกักกันสัตว์ ทำให้สินค้านำเข้าประเภทสัตว์และซากในยุคแรกหายไป เป็นต้น ส่วนสินค้าประเภทพืช ก็ถูกจำกัดการนำเข้าส่งออกตาม พรบ. พันธุ์พืช พ.ศ. 2518 รวมถึง สินค้าประเภทอื่นต้องปฏิบัติตาม พรบ. ศุลกากร พ.ศ. 2480 สินค้า เช่น เหล้า บุหรี่ ก็เป็นของต้องกำกัด นำเข้า – ส่งออก ต้องได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากส่วนราชการและต้องนำมาแสดงในเวลาปฏิบัติงานพิธีการศุลกากร เป็นต้น

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยนำเสนอสินค้าข้ามแดน โดยเลือกนำเสนอสินค้าเฉพาะบางรายการที่มีความน่าสนใจและมีความโดดเด่น สำหรับสินค้าสินค้าที่คนไทยนำเข้าในช่วงแรกคือสัตว์ประเภท หมู วัว และควาย โดยมีสินค้าประเภทพืชผักตามฤดูกาล เช่น เห็ด ด้วยแต่มีจำนวนไม่มากนัก และมะม่วง รวมถึงพืชผักตามฤดูกาล ซึ่งเป็นสินค้านำเข้าเป็นจำนวนมากในระยะหลัง โดยเห็ดเช่น เห็ดเผาะเป็นสินค้าขึ้นชื่อของช่องอานม้า นอกจากนี้ยังมีฟักทองเป็นสินค้าที่คนกัมพูชานำเข้ามาขายเพิ่มเติม โดยจะพบว่าสินค้าหลายชนิดมีความคล้ายคลึงกับสินค้าที่มีขายตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในบริเวณด้านอื่นๆ เช่นกัน

ส่วนสินค้าส่งออกหลักในยุคแรกของการเปิดตลาด คือสินค้าประเภทเครื่องอุปโภคบริโภค เครื่องใช้ต่างๆ ซึ่งมีจำนวนไม่มาก โดยมีมะพร้าวทั้งมะพร้าวสดและมะพร้าวกะทิเป็นสินค้าที่ชาวกัมพูชานิยมต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน ต่อมาในยุคหลังมีน้ำมันเป็นสินค้าส่งออกซึ่งทำรายได้ให้กับด่านเป็นจำนวนมาก ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง นอกจากนี้ ในปัจจุบันสินค้าเกษตรได้แก่ ไข่ เป็นสินค้าส่งออกที่ทำรายได้อันดับต้นๆ ที่สำคัญของช่องอานม้า และมีการขายส่งข้าวโพดตามฤดูกาลอีกด้วย

1) สินค้านำเข้า

ไม้ พลอย : สินค้ายุคสงคราม

ในสมัยการสู้รบของเขมร 3 ฝ่าย การที่เขมรแดงจะมีเงินซื้ออาวุธ ดูแลกำลังทหาร จำเป็นต้องใช้เงินจำนวน บริเวณใกล้เคียงกับช่องอานม้าเป็นพื้นที่ควบคุมของเขมรแดง เขมรแดงได้ตัดไม้ขายส่งไม้ขายให้กับพ่อค้าฝั่งไทย ตั้งแต่ช่วง 2520 – 2539 ซึ่งมีทั้งการลักลอบตัดไม้ตามแนวบริเวณและกลายเป็นพื้นที่ซุกซ่อนไม้เพื่อส่งให้พ่อค้าฝั่งไทย พื้นที่เนินเขาเดิมเป็นพื้นที่เก็บไม้ของกลุ่มคนที่ลักลอบตัดไม้และนำไม้มาเก็บไว้ จึงเห็นเป็นลานกว้างเตียนเพราะโดนตัดไม้ไปหมด โดยเดิมในบริเวณดังกล่าวก็มีสภาพเป็นป่าเหมือนภูเขาลูกอื่น โดยช่องสะง่าและช่องอานม้าเป็นพื้นที่ที่ไม่มีการสู้รบ ช่องสะง่าเป็นพื้นที่ทำการค้าหลักของเขมรแดง อำเภอลองเวง เป็นฐานใหญ่ของเขมรแดง มีเศรษฐกิจการส่งเข้า – ออก ของช่องสะง่าและอานม้า คิดเป็นช่องสะง่า 70% ช่องอานม้า 30% ในช่วงนั้น เขมรแดงมีสินค้าอะไรที่ขายได้ นำมาขายทุกอย่าง เช่น ไม้ วัว-ควาย พลอย¹ หลังจากเปิดด่านสินค้าเหล่านี้ได้หายไปจากการค้าที่ช่องอานม้า เนื่องจากการค้าต้องทำให้เป็นระบบมากขึ้น ซึ่งการค้าก่อนเปิดด่านเป็นการค้าที่ค่อนข้างไม่ถูกกฎหมาย เป็นการซื้อขายผ่านผู้ค้าด้วยกันเอง (ณัฐ ศรีอินทร์ 2562) ต่อการมีทหารเข้าไปควบคุมในพื้นที่ การกำจัดกลุ่มมอดไม้ที่เข้มแข็งขึ้น จึงทำให้สินค้าประเภทไม้หายไป (อย่างไรก็ดี ปัจจุบันก็ยังมีความลักลอบลักลอบตัดไม้ชาวเขมรอยู่บ้าง)

หมู

หมู เริ่มมีการเข้ามาค้าขายในช่วงก่อนที่จะมีการเปิดจุดผ่อนปรนชายแดนช่องอานม้าอย่างเป็นทางการ โดยผู้ค้าชาวกัมพูชาจะเดินทางตอนหมูจากอำเภอยะมกระสาน ประเทศกัมพูชา มายังเขตแดนประเทศไทย รวมระยะทาง 23 กิโลเมตร ซึ่งพื้นที่การค้าซื้อขายหมู จะอยู่บริเวณเขตวัดภูปะงาพลาญไทร หลังจากนั้นเมื่อเกิดสงครามอินโดจีน ทำให้การค้าขายระหว่างเทศหยุดลง และหลังจากที่สงครามยุติลง การค้าระหว่างชายแดนไทย-กัมพูชา ก็ยุติลงตามไปด้วย

บัวเพียร จะโรจระ ได้กล่าวถึงการค้าขายหมู ระหว่างผู้ค้าชาวกัมพูชา และผู้ค้าชาวไทย ไว้ว่า ในอดีต มักมีผู้ค้าหมูชาวกัมพูชา นำหมูมาขายที่ฝั่งไทย (ระยะทางจากอำเภอยะมกระสานมาไทย ประมาณ 23 กิโลเมตร) โดยมีจุดนัดขายอยู่ที่บริเวณเชิงเขา (วัดภูปะงาพลาญไทร ชาวบ้านจะเรียกสั้นๆว่า วัดภูพลาญ) เมื่อขายหมูจนหมดแล้ว ผู้ค้าชาวกัมพูชาจะเดินทางไปซื้อของในตลาดในตัวอำเภอน้ำยืน จากนั้นจึงจะเหมาขนจากฝั่งไทยให้ไปส่งที่ฝั่งกัมพูชา หลังจากประกาศจุดผ่อนปรนช่องอานม้า ผู้ค้าชาวกัมพูชาจึงเลิกขายหมู และหันมาขายของทั่วไปที่จุดผ่อนปรนช่องอานม้าแทน

¹ สินค้าในช่วงสงครามนี้ สอดคล้องกับงานของ พวงทอง ภวัครพันธุ์ (2552: 44) ที่กล่าวว่า หลังจากเวียดนามบุกกัมพูชา เขมรแดงได้ถูกยกสถานะเป็นให้กลายเป็นพันธมิตรทางการทหารและการทูตที่ใกล้ชิดกับไทย และด้วยเหตุที่เขตยึดครองเขมรแดงเต็มไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่ากับเศรษฐกิจไทยอย่างยิ่ง (ไม้และพลอย) เขมรแดงจึงกลายเป็นคู่ค้าในธุรกิจที่สร้างผลกำไรมหาศาลให้กับทั้งไทยและเขมรแดง

"สมัยที่สงครามหมด เขมรเอาหมูมาขายที่ไทย บริเวณภูปลวก บางคนเอาลงมาขาย ที่หมู่บ้าน ขายเสร็จวัน 2 วันก็กลับบ้าน บางคนเอามาวันละ 2 -3 ตัว เจ้าของหนึ่ง หมู 1 ตัว หรือ 2-3 ตัว ขายหมดก็กลับ ราคาไม่แพง หมูจืด ราคาตัวละประมาณ 200-300 บาท แล้วก็มีเอาวัวมาขาย ทำเป็นคอกวัวใหญ่ๆ พอทางไทยซื้อก็นำรถขึ้นไปขนเอา ทางเขมรโลมา"

(สาม พะวงศ์, สัมภาษณ์ 2562)

วัว-ควาย: สินค้าเศรษฐกิจยุคแรก

วัว-ควาย เป็นสินค้าเศรษฐกิจที่มีมาตั้งแต่อดีตและเป็นสินค้าในยุคแรกเริ่มที่มีการกลับมาทำการค้าระหว่างชายแดนไทย-กัมพูชาอีกครั้ง ซึ่งในครั้งนี้นี้จะมีเจ้าหน้าที่ทหาร ควบคุมอยู่ระหว่างชายแดน โดยผู้ค้าฝั่งกัมพูชาจะเดินทางเท้าเข้ามาทำการค้าขาย แลกเปลี่ยนสินค้า ยังบริเวณวัดภูปะบังพลาญไทร ซึ่งอยู่ห่างจากจุดผ่านแดนช่องอานม้า โดยราคาขายสินค้าในช่วงเริ่มแรกนั้นอยู่ที่ตัวละ 2-3 พันบาท จากนั้นเมื่อทำการค้าขายเสร็จผู้ค้าชาวกัมพูชาจะเดินทางเข้าไปซื้อสินค้าในตัวอำเภออานม้า คมสิทธิ์ กิติพิเชษฐสรรค์ (สัมภาษณ์ 2562) หัวหน้ากลุ่มยุทธศาสตร์และสารสนเทศการปศุสัตว์ รักษาการแทนปศุสัตว์จังหวัดอุบลราชธานี ให้ข้อมูลว่า การกระตุ้นให้มีการซื้อขายวัวควายเกิดขึ้นในช่วงที่ นายพรชัย พงษ์พะกิจ เป็นปศุสัตว์อำเภออานม้าในขณะนั้น มีบทบาทสำคัญในการชักชวนให้เครือข่ายพ่อค้าแม่ค้าชาวกัมพูชาทำการค้าวัวควาย โดยราวปี 2545 การค้าวัวควายก็สิ้นสุดลง เป็นการค้าขายอย่างอื่นแทน

ทองอินทร์ สีหาบุตร (สัมภาษณ์ 2562) นายกเทศมนตรีตำบลสีวิเชียร ซึ่งเป็นอดีตผู้ค้าวัวควายในสมัยนั้น เล่าให้ฟังว่า "ในสมัยก่อนทางขึ้นช่องอานม้าลำบากมาก การซื้อขายแลกเปลี่ยนวัวควาย ซื้อกันตรงลานกว้างที่มองเห็นส่วนใหญ่เป็นของผู้ค้าชาวเขมร ชาวเขมรจะต้อนวัวควายขึ้นมา เราก็ไปเลือกซื้อ พูดภาษาเขมรไม่เป็นแต่มีผู้ช่วยที่พูดได้ ตอนนั้นวัวควายตัวละ 2-3 พันบาท ซื้อมาก็จ้างเขาต้อนลงจากเขาลงมาไว้ที่นาและก็ไปขายต่อตลาดแถวห้วยชะยุ้ง ขายต่อตัวละ 7-8 พันถือว่ากำไรดีมาก แต่ทำได้ 2 ปีก็เลิก เพราะปศุสัตว์เข้ามาควบคุม มีขั้นตอนยุ่งยากขึ้น ค่าใช้จ่ายมากขึ้นต้องต้อนวัวไปด่านกักสัตว์ ไม่คุ้ม ก็เลยเลิก"

พอสมาน ผู้ค้าขายพริก ขายหอมที่ตลาดช่องอานม้า และเป็นอดีตผู้ค้าวัว เล่าว่า เมื่อก่อนที่เปิดด่านแรกๆ มีชาวกัมพูชานำสุกร โค-กระบือมาขายให้กับคนไทย ที่พักวัว-กระบืออยู่ใกล้ๆกับด่าน ที่ขึ้นไปซื้อวัวได้ เพราะทหารที่อยู่ที่ด่านอนุญาตให้ขึ้นไป ถือเงินขึ้นไปซื้อประมาณ 40,000 บาท ก็จะได้วัวประมาณ 10 ตัว ราคาซื้อวัวประมาณ 3,000 - 5,000 บาท แล้วแต่ขนาด ซื้อวัวไปขายเพื่อเอากำไร ไม่กำหนดว่าซื้อมาเท่าไรต้องขายในราคานี้ เน้นขายแต่ว่าขายได้กำไรเท่านั้น กำไรตัวละ 50 ก็เคยขายได้ เอาวัวลงไปขายที่ตลาดโนนน้อย อ.วารินชำราบ และตลาดวัวควายที่ อ.กันทรลักษ์ในวันอาทิตย์ บางครั้งก็มีคนมาซื้อที่บ้าน เขามาซื้อไปประกอบอาหารในงานเลี้ยงต่างๆ เจ้าใหญ่สุดที่มาซื้อวัวไปขาย มี เสี่ยยอร์ช และครูชู (สมาน ครองประจิตร, สัมภาษณ์ 2563)

มะม่วง: สินค้าหลังปี 2550

มะม่วง ได้กลายเป็นสินค้าที่พบมากที่สุดในตลาดของผู้ค้าชาวกัมพูชา เนื่องจากพื้นที่กัมพูชายังคงมีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรมากกว่า จึงสามารถเก็บผลผลิตเหล่านี้เพื่อนำมาขายให้กับคู่ค้าชาวไทยได้ ซึ่งส่วนใหญ่สินค้าจะมาจากอำเภอจอมกระสาน และอำเภออื่นๆในบริเวณใกล้เคียง และคู่ค้าชาวไทยเองก็

มักสั่งเข้ามาขายเป็นจำนวนมากจวบจนเช่นปัจจุบันนี้ที่พบว่า มีการขนส่งสินค้า อย่างเช่น มะม่วง เข้ามาให้กับลูกค้าชาวไทยเป็นจำนวนมาก

ภาพที่ 3.9 มะม่วงที่ผู้ค้าชาวกัมพูชานำมาขาย
ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2562

ตักแตน

ตักแตนตัวเป็นๆ ถูกนำไปใส่ถุงตาข่ายเพื่อนำมาขายให้กับเหล่าบรรดาผู้ค้าในประเทศไทยที่ยืนถือถุงตาข่ายรอคอยการเปิดด่านในช่วงเช้า เพื่อช่วงชิงตักแตนกลับมาขายยังประเทศไทย ตักแตนที่ถูกขายมีทั้งที่ตายแล้วและตัวที่ยังไม่ตาย ซึ่งตัวที่ยังไม่ตาย จะมีราคาที่สูงกว่าตัวที่ตายแล้ว ประมาณ 30 บาท ทั้งนี้ราคาซื้อขายขึ้นอยู่กับความสามารถในการต่อรองราคาสินค้าระหว่างผู้ค้าทั้งสองคน ซึ่งในการขายตักแตนนั้นใช้เวลาไม่นาน เพียงครึ่งวัน นับจากเวลาเปิดด่านจนถึงช่วงเที่ยง พบว่าตักแตนจำนวนที่ผู้ค้าชาวกัมพูชานำมาขาย ได้ถูกขายให้กับลูกค้าชาวไทยเกือบหมด

โดยในช่วงสิงหาคมตักแตนจะมีจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น จากข่าวในเดือนสิงหาคม 2559 พบว่าในพ่อค้าแม่ค้าคนกลาง ตักแตนปาทั้งก้า ที่ชาวกัมพูชานำมาวางจำหน่ายเพื่อนำไปจำหน่ายยังตลาดสดในพื้นที่ จ.อุบลราชธานี ส่วนแม่ค้าคนไทยจะไปขายต่อเท่าไรแล้วแต่ระยะทางใกล้ไกล โดยตักแตนมีตั้งแต่ตัวที่มีปีกสีเขียว ชาวอีสานเรียก “ตักแตนอีโม” ลักษณะทั้งตัว หัว และปีกจะมีสีเขียว ถ้าตัวเล็กปีกบางๆหน่อยราคาจะอยู่ที่กิโลกรัมละ 150 บาท บางรายจะทำเป็นถุงไม่ถึงกิโลขายถุงละ 100 บาท แต่ถ้าต่อรองราคาได้จะเหลือถุงละ 80 สองถุง 150 บาท เป็นต้นเพราะแม่ค้าตักแตนมีหลายเจ้าทำให้เกิดการขายตัดราคากัน ส่วนตักแตนอีกชนิดหนึ่ง ลำตัวมีลักษณะสีน้ำตาลอ่อนๆ ตัวใหญ่ปีกจะดูแข็งแรงและยาวไปตลอดตามลำตัว นิยมนำมาทอดกินจะอร่อย คือ ตักแตน “ปาทั้งก้า” อันนี้ค่อนข้างแพงราคาจะพุ่งขึ้นสูงอีกเท่าตัวคือ กิโลกรัมละ 300 บาท ซึ่งแม่ค้าคนไทยนิยมนำมาทอดขาย และยังมีตักแตนอีกชนิดหนึ่งซึ่งเป็นตัวเล็กๆตัวเขียวๆยังไม่มีปีกงอกออกมา เรียกว่า ตักแตนเสื้อกั๊ก ไม่เหมาะเอาไปทอดเพราะตัวยังอ่อนเกินไปทอดแล้วไม่อร่อย ตัวนี้จะขายรวมๆกันกับตักแตนอีโมสีเขียว (เซเวนเดย์นิวส์ออนไลน์ 2559)

พืชผัก เห็ด หวาย: สินค้าตามฤดูกาล

ผักนานาชนิด เช่น ผักอีรุ่ม หวาย และเห็ด โดยเฉพาะเห็ดเผาะได้กลายเป็นสินค้าเศรษฐกิจอีกชนิดหนึ่งของกัมพูชา ซึ่งคู่ค้าชาวไทยส่วนใหญ่ล้วนแล้วแต่เป็นพ่อค้าแม่ค้าคนกลางที่เข้าไปสั่งซื้อและนำไปขายต่อให้กับแม่ค้ารายย่อยในตลาดเขตอำเภอของตนเอง เห็ดเผาะมีเพียงหนึ่งรอบในหนึ่งปี โดยจะในช่วงเดือนเมษายน-พฤษภาคมจึงทำให้ราคาเห็ดเผาะมีราคาที่สูงมาก และเป็นที่ชื่นชอบของชาวอีสานมาก ซึ่งราคาของเห็ดเผาะของกัมพูชาจะมีราคาที่ถูกว่าครึ่งหนึ่งของราคาที่พบเห็ดเผาะที่เราพบเห็นในตลาดสดของประเทศไทย ดังนั้นจึงทำให้คู่ค้าชาวไทยหลายคนรวมถึงนักท่องเที่ยวจึงเลือกเดินทางเข้าไปซื้อยังตลาดของกัมพูชา

โดยจะเห็นจากข่าวในปี 2559 ตัวอย่างเช่น นางหนูแดง ศิริบุตร อายุ 52 ปี อยู่บ้านเลขที่ 68/1 หมู่ 9 บ้านโคกน้อย ต.บ้านตุม อ.นาจะหลวย จ.อุบลราชธานี ซึ่งเข้าไปซื้อสินค้าเมื่อ กล่าวว่า ตนมาเลือกซื้อเห็ดเผาะจากชาวกัมพูชา เพื่อนำไปขายต่อทำกำไร ซึ่งเห็ดเผาะชาวอีสานจะนิยมรับประทานกันมาก และเป็นเห็ดที่หายาก กินอร่อย มีปีละครั้งเท่านั้น โดยตนเริ่มมารับซื้อเห็ดเผาะที่ฝั่งกัมพูชา ทางช่องอานม้านี้ ตั้งแต่ต้นเดือนพฤษภาคม ที่ผ่านมา เริ่มต้นที่กิโลกรัมละ 400 บาท สามารถนำไปขายได้กำไรถึงเท่าตัว ต่อมาเห็ดเผาะเริ่มมีปริมาณมากขึ้น ปัจจุบันเห็ดเผาะที่นี้จึงราคาลดลง เหลือกิโลกรัมละ 100-120 บาท แต่สามารถนำกลับไปขายต่อทำกำไรได้อีก 2-3 เท่าตัว แต่ละวันตนเดินทางมารอข้ามด่านเข้าไปซื้อเห็ดเผาะออกมาขายวันละ 200-300 กิโลกรัม สร้างรายได้เลี้ยงครอบครัวได้เป็นอย่างดีในช่วงนี้ (ไทยรัฐออนไลน์ 2559) เช่นเดียวกับที่ อนุช ติ่งวงศ์ไชย อายุ 55 ปี กล่าวว่า หลังฝนตกมาต่อเนื่องส่งผลให้เห็ดป่าหลายชนิดเริ่มขึ้นเองตามธรรมชาติ โดยเฉพาะเห็ดเผาะ ชาวบ้านจะออกมาเก็บได้ในช่วงต้นฤดูฝนเท่านั้น ในปี 2559 ราคาเห็ดเผาะในไทยราคาสูงขึ้นถึงกิโลกรัมละ 600-800 บาท (โดยทั่วไปราคาสูงสุดที่มักพบคือ กิโลกรัมละ 500 บาท-ผู้วิจัย) ซึ่งแม้ว่าจะมีราคาสูงแต่ก็ยังได้รับความนิยมซื้อไปบริโภค เพราะใน 1 ปี จะมีครั้ง ทำให้เห็ดไม่พอขาย ขณะเดียวกันพ่อค้าแม่ค้าในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีต่างเดินทางไปเป็นจำนวนมาก เพราะชาวกัมพูชาขายเพียงราคากิโลกรัมละ 120 บาท ถือเป็นช่วงทำเงินทำทองของพ่อค้าแม่ค้า ทำให้ตลาดที่ช่องอานม้านี้คึกคักเป็นพิเศษ (มติชนออนไลน์ 2559) แม่น้อย ผู้ค้าที่ขายส่งผักและผลไม้ที่ตลาดจะซื้อสินค้าที่ตลาดมาขายส่งต่อเป็นประจำ เล่าให้ฟังว่า มักจะเดินทางไปซื้อเห็ดเผาะฝั่งตลาดกัมพูชาเพื่อที่จะนำไปขายให้กับผู้ค้าที่ตลาดเจริญศรี โดยซื้อมาในราคากิโลกรัมละ 400 บาท ส่งขายต่อที่กิโลกรัมละ 500 - 600 บาท แล้วแต่จะตกลงกันได้ (แม่น้อย, สัมภาษณ์ 2562)

ภาพที่ 3.10 เห็นเฉพาะช่วงต้นฤดูฝนขายดีมาก
ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2562

ฟักทอง

พบว่า ในปี 2559 มีการนำฟักทองมาขายที่ช่องอานม้าเป็นจำนวนมาก ฟักทองจะมี 2 เกรด เกรดแรกคือฟักทองที่ได้จากเถาแล้วมาตากค้างอยู่หลายวัน ส่วนอีกอันคือฟักทองที่ได้มาใหม่ๆยังไม่ทันข้ามคืน ราคาจะขยับมาอยู่ที่กิโลกรัมละ 3 บาท ขนาดใหญ่ 7-8 กิโลกรัม ฟักทองมีการซื้อขายนอกทุกวัน วันละหลาย 10 ตัน ตลอดระยะเวลา 1 เดือน แล้วยังคงทยอยขายออกอย่างต่อเนื่อง (ไทยรัฐออนไลน์ 2559) ในกรณีนี้มีผู้เขียนบล็อกท่านหนึ่งตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “สิ่งที่น่าสนใจ สินค้าเกษตร คือ ฟักทอง จากเมื่อก่อนมีการนำเข้าเยอะที่ด่านช่องจอม จังหวัดสุรินทร์ อะไรคือประเด็นที่ทำให้ฟักทอง เปลี่ยนช่องทางการส่งเข้าไทย มุมมองที่คนๆ บ้านๆ คือ ด่านช่องจอม มีการเก็บภาษีนำเข้า ชนิดแบบนี้ปลูกฟักทองกันเลย (คำบอกเล่าจากปากคนที่ด่านช่องจอม) พ่อค้ากัมพูชาแบกรับภาษี ไม่ไหว จึงเกิดการเปลี่ยนเส้นทาง มายังช่องอานม้า ซึ่งเป็นด่านชั่วคราว เรื่องภาษียังไม่เข้มงวด”²

อย่างไรก็ดี ฟักทองเป็นพืชที่ห้ามนำเข้าจากกัมพูชา และยังเป็นผลผลิตทางการเกษตรรองของจังหวัดอุบลราชธานี เมื่อมีการนำฟักทองเข้ามาขายในบริเวณช่องอานม้า ทำให้ภาครัฐต้องควบคุมการนำเข้าฟักทอง โดยไม่ให้แม่ค้าชาวกัมพูชานำฟักทองเข้ามาขายเป็นจำนวนมาก ฟักทองจึงขายได้เฉพาะในตลาดของกัมพูชา และนักท่องเที่ยวสามารถซื้อได้เป็นของบริโภคกลับได้ในจำนวนไม่เกิน 3 ลูก โดยเจ้าหน้าที่จะตั้งตาช่วงไว้ที่ด่านเพื่อจำกัดจำนวน ผู้ค้าชาวไทยบางรายที่เห็นว่าฟักทองมีราคาถูกและต้องการนำกลับไปขายด้วยจึงต้องพาดูตาพี่น้องไปด้วยเพื่อถือฟักทองกลับให้ได้มากที่สุด

² <http://aec789.blogspot.com/2016/08/aec.html>

ในปี 2562 มีกรณีที่ชาวกัมพูชาไม่สามารถขายส่งให้กับผู้ค้าชาวไทยได้ ทำให้ชาวกัมพูชากดดันผู้ค้าชาวไทยด้วยการไม่รับซื้อมะพร้าวเช่นเดียวกัน ทำให้ผู้ค้าชาวไทยได้รับความเดือดร้อนและไปชุมนุมที่ว่าการอำเภอไทรโยค โดยภาครัฐได้มีกลไกในการไกล่เกลี่ยด้วยการเจรจา

ในกรณีที่ฟักทอง ไม่สามารถนำมาขายส่งให้กับชาวไทยได้นั้น ทำให้พ่อค้าแม่ค้าชาวกัมพูชาไม่พอใจอยู่บ้าง เพราะเราสามารถขายของเขาได้แต่เขากลับมองว่าเหตุใดเราไม่ซื้อของเขาของเขา แต่สำหรับภาครัฐเองก็ต้องทำหน้าที่ตามกฎหมายหลักที่วางไว้ (นายอำเภอไทรโยค, สัมภาษณ์ 2562)

ภาพที่ 3.11 ป้ายแสดงรายชื่อพืชห้ามนำเข้าของด่านตรวจพืชช่องเม็ก ที่ติดไว้ระหว่างทางไปยังพรมแดน
ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2562

2) สินค้าส่งออก

เครื่องใช้พลาสติก

สินค้าที่ถูกสร้างขึ้นด้วยพลาสติก เช่น กะละมัง ถังน้ำ กลายเป็นสินค้าที่ถูกสั่งซื้อโดยผู้ค้าชาวกัมพูชา เพื่อนำไปจำหน่ายในประเทศกัมพูชา ปริมาณการขายสินค้าเหล่านี้หนึ่งรอบการสั่งซื้อสินค้า ต่อผู้ค้า จะอยู่ที่ 50,000 บาท ซึ่งเป็นราคาสูงที่สุดตามที่กฎหมายการค้าระหว่างประเทศกำหนด ซึ่งการขนส่งสินค้าผู้ค้าชาวไทย จะขนส่งโดยรถเข็นรับจ้าง ข้ามไปส่งยังรถของผู้ค้าชาวกัมพูชาที่ยังพื้นที่เขตชายแดนบริเวณตลาดของกัมพูชา

มะพร้าว: น้ำคั้นลิ้นห่านน้ำ

มะพร้าวเป็นสินค้าส่งออกของชาวไทยมาตั้งแต่อดีต โดยการใช้เพื่อแลกเปลี่ยนสินค้านี้ระหว่างคนไทยกับคนกัมพูชา โดยเมื่อไหร่ที่คนไทยหามะพร้าวได้เป็นจำนวนมาก ญาติพี่น้องชาวไทย ก็มักจะเดินทางไปยังอำเภอจอมกระสานเพื่อแลกเปลี่ยนข้าวสารกับญาติชาวกัมพูชา เพื่อนำกลับมาทาน เกลิม สาริก ขวบ้านบ้านน้ำเย็น ซึ่งเป็นอดีตอาสาสมัครรักษาดินแดน เล่าให้ฟังว่า ในอดีตมีการเดินทางเอามะพร้าวไปแลกข้าวที่จอมกระสานมากิน เนื่องจากที่จอมกระสานมีข้าวอุดมสมบูรณ์ แต่ขาดแคลนมะพร้าว ส่วนที่บ้านน้ำเย็นมีมะพร้าวเป็นจำนวนมาก แต่แห้งแล้ง ไม่สามารถปลูกข้าวกินได้ อัตราการแลก มะพร้าวไม่เกิน 10 ลูก แลกข้าวครึ่งกระสอบ และในราวปี 2547 มะพร้าวกลายเป็นสินค้าที่ได้รับความนิยมอย่างมาก จนปัจจุบันนี้ยังคงมีการส่งออกมะพร้าวอยู่เช่นเดิม โดยจะเป็นมะพร้าวที่ถูกปอกเปลือกเรียบร้อยแล้ว เนื่องจากข้อบังคับทางกฎหมายที่มีการห้ามนำมะพร้าวเข้าประเทศกัมพูชา โดยหากสังเกตพื้นที่ปลูกผลไม้ตามแนวชายแดนไปยังช่องอานม้าจะพบว่า มีการปลูกมะพร้าวของเกษตรกรจำนวนหนึ่ง

มะพร้าวจัดอยู่ในพืชสวน 11 ชนิดที่ห้ามส่งออก ตาม พรบ.พันธุ์พืช พ.ศ. 2518 การส่งออกมะพร้าวจึงห้ามส่งออกเป็นต้นมะพร้าว หรือหากเป็นลูกมะพร้าวต้องเป็นมะพร้าวสดในสถานะผลไม้ และหากเป็นมะพร้าวแห้ง จะต้องปอกเปลือก เพื่อไม่ให้สามารถนำไปปลูกต่อได้

มะพร้าวเป็นสินค้าที่เป็นที่นิยมตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ไม่ว่าจะเป็นที่ด่านช่องสะงำ ช่องจอม ตัวอย่างเช่นคำสัมภาษณ์ของ พ่อค้าที่ช่องสะงำ ริด ตามับ อายุ 50 ปี พ่อค้าชาวเขมรจากจังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา กล่าวว่า ตนมารับซื้อมะพร้าวจากฝั่งไทย รอบนี้ได้มะพร้าวอ่อนไป 1,200 ลูก รับซื้อในราคาลูกละ 15- 20 บาทตามขนาด เพื่อจะขนไปขายในตลาดที่จ.จอมกระสาน จ.พระวิหาร กัมพูชา ซึ่งมะพร้าวถือว่าเป็นสินค้ายอดฮิตของชาวเขมร ที่นิยมดื่มน้ำมะพร้าวกันอย่างแพร่หลาย เนื่องจากเห็นว่าน้ำมะพร้าวเป็นน้ำทิพย์ที่เทวดาประทานให้ ดื่มแล้วดีต่อสุขภาพ ปราศจากสารเคมีเจือปน ส่วนเนื้อมะพร้าวยังสามารถนำไปประกอบอาหารคาว หวานได้อีกด้วย สาเหตุที่ต้องมาซื้อมะพร้าวครั้งละจำนวนมากๆเพราะประเทศเขมรปลูกมะพร้าวแล้วแทบไม่ให้เกิดผลผลิตเลยต้องนำเข้าจากไทยอย่างเดียว (77 ชาวเค็ด 2560)

สำหรับช่องอานม้า ปัจจุบันมีจำนวนผู้ประกอบการขายมะพร้าว 10 กว่าราย ในการเปิดตลาดนัดแต่ละครั้ง มีทั้งพ่อค้าชาวกัมพูชารายหลักและลูกค้ารายย่อยที่มามีเลือกซื้อบริเวณตลาดเอง (แม่น้อย, สัมภาษณ์ 2562) มีพ่อค้ากัมพูชาที่เข้ามาซื้อขายสินค้าในฝั่งไทย ประมาณ 30-50 คน ซึ่งพ่อค้าเหล่านี้เป็นกลุ่มคนที่มีอยู่ไม่ห่างไกลจากชายแดน ประมาณ 20-30 กิโลเมตร และทำการส่งต่อสินค้าให้กับพ่อค้าในรายย่อยที่อยู่ในกัมพูชา มีลักษณะเป็นการมาซื้อจากฝั่งไทยและนำไปส่งต่อให้กับพ่อค้ารายย่อยในฝั่งกัมพูชาเป็นทอด ๆ นอกจากนี้ (ติก, สัมภาษณ์ 2562)

แม่น้อย อายุ 49 ปี แม่ค้ามะพร้าวในบริเวณตลาดโซนล่าง จากบ้านปลาขาว อำเภอน้ำเย็น ให้สัมภาษณ์ว่า ตนเองมาขายของที่ช่องอานม้าได้ 7 ปี ก่อนที่จะมาขายของที่ช่องอานม้า เดิมขายปิ้งไก่ที่บ้านแล้วได้มีโอกาสมาเที่ยวที่ช่องอานม้า เห็นมีคนมาขายมะพร้าวกะทิและขายได้ราคาดี จึงมีความคิดอยากขายมะพร้าวสด แล้วได้ชวนแฟนขึ้นมาขาย วันแรกนำมะพร้าวมาขาย 50 ลูก และขายได้หมด สถานที่ขายขณะนั้นยังไม่มีตลาดโซนล่าง อาศัยขายท้ายรถของตน จอดขายบริเวณริมถนน และลูกค้าขายมะพร้าวมีเพียง 3 รายเท่านั้น เมื่อเห็นว่ามะพร้าวขายได้ และราคาดี ตนจึงเริ่มหามะพร้าวสดมาขายเพิ่มขึ้น และนอกจากขายมะพร้าวแล้ว ยังรับซื้อลองกองที่ตลาดเจริญศรีมาขายร่วมด้วย แต่ระยะหลังไม่ได้ขายลองกอง ขายมะพร้าวเพียงอย่างเดียว เพราะสิ้นเปลืองค่าน้ำมันที่ต้องไปรับซื้อลองกองที่ตลาดเจริญศรี

มะพร้าวที่แม่น้อยขายเป็นการขายส่ง ลูกค้าชาวกัมพูชาจะมารับสินค้าด้วยตัวเอง โดยค่าขนส่งสินค้า ลูกค้าเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายเอง มะพร้าวที่แม่น้อยนำมาขายจะขายตามที่ตนเองหาได้จากการขับรถเร่ซื้อตาม หมู่บ้านต่างๆ มีลูกค้าประจำเพียง 1 คน คือ เจ้ตา (ทำหน้าที่รับซื้อจากผู้ค้าชาวไทย ไปขายส่งหรือปลีกแก่ ลูกค้าชาวกัมพูชา ขายที่อำเภอจอมกระสาน) ในแต่ละครั้ง หาได้มากที่สุด 800 – 1,000 ลูก น้อยสุด 200 ลูก (ในวันที่สัมภาษณ์แม่น้อยนำมาขายมะพร้าวมาขาย 600 ลูก) โดยราคาช่วงฤดูฝน และฤดูหนาว มะพร้าวสด รับซื้อ 4 – 6 บาท ขายลูกละ 8 บาท ในช่วงฤดูร้อน รับซื้อลูกละ 8 บาท ขายลูกละ 11 บาท ส่วนมะพร้าว กะทิ ซื้อลูกละ 5 บาท ขายลูกละ 6 บาท รายได้ของแม่น้อยขึ้นอยู่กับช่วงราคาของมะพร้าว ฤดูร้อน ได้ครั้ง ละ 3,000 – 5,000 บาท ฤดูฝน และฤดูหนาว ได้ครั้งละ 2,000 – 3,000 บาท

สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการค้าขาย พบในเรื่อง ผู้ค้ามะพร้าวด้วยกันตัดราคาขายกัน ไม่มีการ ตกลงราคาขายกัน การที่มีผู้ค้ามะพร้าวเพิ่มมากขึ้น เป็น 10 กว่าราย ทำให้หามะพร้าวมาขายได้น้อยลง ทั้ง ยังราคาลดลงตามไปด้วย จากที่เคยขายได้ลูกละ 15 – 20 บาท ตอนนี้ขายได้ลูกละ 11 บาทเท่านั้น (แม่น้อย, สัมภาษณ์ 2562)

เสก (สัมภาษณ์ 2562) อายุ 40 ปี พ่อค้าจากอำเภอน้ำขุ่น ซึ่งขายมะพร้าวสดและมะพร้าวกะทิ เช่นเดียวกับแม่น้อย มาทำการค้าที่ช่องอานม้าได้ 3 ปี เล่าให้ฟังว่า เดิมขายมะพร้าวตามที่ต่างๆ จากนั้นมี ผู้ค้าที่ช่องอานม้าชวนมาขายมะพร้าว เพราะเห็นว่ามะพร้าวขายได้ราคาดีที่ช่องอานม้า ช่วงแรกที่เข้ามา ขาย ยังไม่มีลูกค้า อาศัยขายบนท้ายรถ จอดขายบริเวณริมถนน ทางเจ้าหน้าที่อุทยานเห็นว่า กีดขวาง เส้นทางจราจร จึงได้จัดล้อให้ขาย

เสกจะขับรถเร่ซื้อในหมู่บ้านตน และหมู่บ้านใกล้เคียง ขายส่งมะพร้าวให้กับลูกค้าชาวกัมพูชา โดย ผูกขาดขายให้กับลูกค้าเพียงคนเดียว คืออะตึก (คำว่า “อะ” เป็นคำที่มักใช้นำหน้าก่อนเรียกชื่อ) ซึ่งเป็น ชาวจังหวัดพระวิหาร เสกรู้จักกับอะตึกจากการที่ลูกค้าเดินทางมาหาซื้อมะพร้าว ซึ่งครั้งแรกที่เขามาติดต่อ ไม่ขายให้ จึงโยนไปให้ผู้ค้ามะพร้าวรายอื่น แต่ผู้ค้ารายอื่นก็โยนต่อไปเรื่อยๆ ตนเห็นว่า ลูกค้ามีความ ต้องการซื้อมะพร้าวมาก จึงตัดสินใจรับเป็นลูกค้าประจำ และผูกขาดขายให้กับลูกค้าประจำเพียงคนเดียว เนื่องจากหากมีลูกค้าหลายราย จะเป็นการแย่งสินค้ากันระหว่างลูกค้าด้วยกัน

ผู้ค้าจะขายมะพร้าวตามปริมาณที่หามาได้ ไม่มีกำหนดว่าต้องขายเท่าไร เสกให้ข้อมูลอีกว่า เมื่อก่อนมะพร้าวหาซื้อได้ง่าย และขายได้ราคาดี หาได้ครั้งละ 1,000 ลูก แต่ปัจจุบัน มะพร้าวหายากมาก ขึ้น หาได้มากที่สุดแค่ 700 ลูก เพราะมีคนเริ่มขายมะพร้าวมากขึ้น ผู้ค้าเพิ่มมากขึ้น ทำให้มะพร้าวราคาลดลง เช่น มะพร้าวกะทิ เมื่อก่อน กัมพูชาไม่รู้จักมะพร้าวกะทิ ทำให้ขายได้ลูกละ 20-25 บาท แต่ปัจจุบันนี้ มะพร้าวกะทิตราด และยังหาซื้อได้ง่าย ทำให้ต้องขายในราคาไม่ถึง 10 บาท โดยราคามะพร้าวสด ราคา ขึ้นอยู่กับฤดูกาล ในช่วงฤดูฝน รับซื้อลูกละ 4 บาท ขายได้ 8 บาท ฤดูร้อน และฤดูหนาว รับซื้อลูกละ 6 บาท ขายได้ 11 บาท ส่วนมะพร้าวกะทิ รับซื้อลูกละ 5-6 บาท ขายได้ 8 บาท รายได้ขึ้นอยู่กับช่วงราคา ของมะพร้าว ฤดูร้อน ได้ครั้งละ 3,000 – 5,000 บาท ฤดูฝน และฤดูหนาว ได้ครั้งละ 2,000 – 3,000 บาท (เสก, สัมภาษณ์ 2562)

แม่เนาว์ อายุ 50 ปี แม่ค้าจากอำเภอฟุ่ตริภูมิ ขายมะพร้าวกะทิ เล่าให้ฟังว่า มะพร้าวกะทิที่ นำมาขาย ไปรับซื้อมาจากที่ต่างๆ รับซื้อมาลูกละ 5 บาท หาได้มากที่สุดประมาณ 500 ลูก วันที่หาได้น้อย อยู่ที่ 300 ลูกเท่านั้น แล้วนำมาแพ็คใส่ถุงขาย ถุงละ 10 ลูก ราคาถุงละ 120 บาท ลูกค้าที่มาซื้อไม่ใช่ลูกค้า ประจำ ส่วนใหญ่เป็นลูกค้าทั่วไปที่มาซื้อไปทำกะทิประกอบอาหาร (เนาว์ บุคตาวงค์, สัมภาษณ์ 2562)

ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์อดีต พ่อค้าชาวกัมพูชาวัย 35 ปี ซึ่งเป็นลูกค้ารับซื้อมะพร้าวของเสก อะตีกเป็นชาวอำเภอจอมกระสาน จังหวัดพระวิหาร บ้านของอะตีก อยู่ห่างจากจุดผ่อนปรนบริเวณ ชายแดนไทย-กัมพูชา ประมาณ 50 กิโลเมตร เขาจะเดินทางด้วยรถยนต์ส่วนตัวเข้ามาทำการซื้อมะพร้าวที่ ตลาดฝั่งไทยในทุกวันอังคารและวันพฤหัสบดี เป็นระยะเวลาราว 3-4 ปีมาแล้ว ในช่วงเริ่มแรกที่ได้เข้าทำ การค้าขาย เนื่องจากเคยเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวและเห็นช่องทางทำการค้า จึงมีการเข้ามาสำรวจ ปริมาณของมะพร้าวและทำความรู้จักกับพ่อค้าในฝั่งไทย โดยปัจจุบัน อะตีกสามารถสื่อสารทำการค้ากับ พ่อค้าคนไทยด้วยภาษาไทยได้อย่างคล่องแคล่ว

อะตีกให้ข้อมูลว่า ปัจจุบันมีพ่อค้ากัมพูชาที่เข้ามาซื้อขายสินค้าในฝั่งไทย ประมาณ 30-50 คน ซึ่ง พ่อค้าเหล่านี้เป็นกลุ่มคนที่มีอยู่ไม่ห่างไกลจากชายแดน ประมาณ 20-30 กิโลเมตร และทำการส่งต่อสินค้า ให้กับพ่อค้าในรายย่อยที่อยู่ในกัมพูชา มีลักษณะเป็นการมาซื้อจากฝั่งไทยและนำไปส่งต่อให้กับพ่อค้าราย ย่อยในฝั่งกัมพูชาเป็นทอด ๆ นอกจากนี้ อะตีกเล่าเพิ่มเติมว่าการมาซื้อมะพร้าวของตนในแต่ละรอบจะซื้อ มะพร้าวจำนวนเงิน 10,000 - 20,000 บาทต่อรอบ โดยตนเองจะจ้างแรงงานสำหรับขนมะพร้าวและจ่าย ค่าธรรมเนียมการขนสินค้าข้ามพรมแดน คันละ 150 บาท (ตีก, สัมภาษณ์ 2562)

สุนิวัตร บาลจบ อายุ 41 ปี พ่อค้าจากอำเภอมานรนิวาส จังหวัดสกลนคร ซึ่งแต่งงานกับภรรยาซึ่ง เป็นคนอำเภอน้ำยืน และได้ลาออกจากงานเดิมที่กรุงเทพมหานครกลับมาอยู่ที่อำเภอน้ำยืน ปี พ.ศ. 2549 ภายหลังที่กลับมาอยู่บ้าน เขาและภรรยาได้เดินทางมาเที่ยวที่ตลาดช่องอานม้าและเห็นโอกาสในการค้าขาย จึงได้ร่วมกันตัดสินใจในการออกรถกระบะ 1 คัน เพื่อทำการค้าขาย สินค้าที่ขายในช่วงแรก คือ น้ำแข็ง เกล็ดหิมะ ขายให้กับกลุ่มลูกค้าทั่วไปทั้งกลุ่มลูกค้าคนไทยและกัมพูชา ที่เดินทางเข้ามาซื้อขายสินค้าใน ตลาด ต่อมาได้เล็งเห็นว่ามะพร้าวเป็นที่ต้องการของลูกค้ากัมพูชา

ในประมาณปี พ.ศ. 2558 จึงได้เริ่มขายมะพร้าว โดยมีการไปรับซื้อจากสวน เช่น ในพื้นที่อำเภอ บุนนาค อำเภอกันทรลักษ์ อำเภอเดชอุดม เป็นต้น ซึ่งเฉลี่ยแล้วมีราคาต้นทุนลูกละ 6 บาท ในช่วงก่อน หน้านี้พี่วัตรจะขายมะพร้าว 2 รูปแบบ คือ การขายปลีกลูกละ 10-11 บาท ขายส่งในราคาลูกละ 9 บาท ปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นขายส่งเพียงอย่างเดียว ในราคาลูกละ 11 บาท รายได้ต่อเดือนไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับ ช่วงฤดูกาล ทั้งนี้บรรดาพ่อค้าแม่ค้าที่ทำการค้าขายมะพร้าวจะมีข้อตกลงในการขายร่วมกัน คือ 100 ลูก จะ แถมเพิ่มให้กับลูกค้า 5 ลูก (ไม่มีการขายตัดราคาระหว่างพ่อค้าด้วยกันเอง) (สุนิวัตร บาลจบ, สัมภาษณ์ 2562)

คุณทรัพย์ คำเอี่ยม อายุ 57 ปี พ่อค้าขายมะพร้าวและผลไม้ตามฤดูกาล และทำการค้าขายในพื้นที่ ตลาดช่องอานม้าเป็นระยะเวลา 10 ปี พ่อคุณเล่าว่า เดิมตนเองอยู่บ้านดอนไม้งาม ต.หนองหมี่ อ.ราชสีห์ล จ.ศรีสะเกษ ประกอบอาชีพทำนาและปลูกหอม ต่อมาเมื่อได้แต่งงานกับแม่พร ซึ่งเป็นคนอำเภอกันทรลักษ์ ตนเองจึงได้ย้ายมาอยู่บ้านภรรยา ที่บ้านทุ่งใหญ่ ต.ทุ่งใหญ่ อ.กันทรลักษ์ จ.ศรีสะเกษ ขณะนั้นประกอบ อาชีพปลูกยางพารา ปลูกไม้ผลและทำไร่นาสวนผสม เพื่อนำผลผลิตไปขายที่ตลาดนัดในตัวอำเภอกันทร ลักษ์ ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2552 ได้เริ่มมาขายสินค้าที่ตลาดช่องอานม้า โดยมีการนำผลไม้จากสวน ของตนเองมาขาย เช่น เงาะ ลำไย กล้วย มังคุด และมะพร้าว

ปัจจุบันพ่อคุณนอกจากจะนำผลผลิตที่อยู่ในสวนของตนเองมาขายแล้ว ยังมีการรับซื้อผลไม้จาก ตลาดกันทรลักษ์และจากสวนอื่น ๆ โดยเฉพาะมะพร้าว ซึ่งมีการออกตระเวนรับซื้อในราคาลูก 5-6 บาท ใน พื้นที่อำเภอกันทรลักษ์ เบญจลักษ์ และบุนนาค เป็นต้น เมื่อนำมะพร้าวมายาว จะขายในราคาส่งลูกละ 11

บาท หรือหากมีการปรับราคาจะมีการขายเท่ากับพ่อค้าคนอื่น ๆ ในตลาด และในการมาค้าขายแต่ละครั้ง พ่อคุณจะต้องมีปริมาณสินค้าที่มากพอเพื่อให้คุ้มค่ากับการเดินทางมาขาย

พ่อคุณได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ในการค้าขายจะต้องมีเทคนิควิธีการสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้า เช่น การให้ชิมสินค้าก่อนตัดสินใจซื้อ สินค้าที่นำมาขายจะต้องเป็นของดีมีคุณภาพ และการพยายามสื่อสารด้วยภาษากัมพูชา เพราะภาษาเป็นสิ่งสำคัญในการค้าขาย ทำให้พ่อคุณมีลูกค้าชาวกัมพูชาที่มาซื้อของประจำประมาณ 10 ราย

นอกจากทำการค้าขายแล้วกลุ่มพ่อค้าแม่ค้ายังได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ภายใต้การดำเนินงานของหน่วยงานท้องถิ่นของประเทศไทยและกัมพูชา เช่น ร่วมกิจกรรมตักบาตรในช่วงปีใหม่ ประเพณีสงกรานต์ และร่วมบริจาคเงินทำบุญในทุก ๆ ปี (คุณทรัพย์ คำเอี่ยม, สัมภาษณ์ 2562)

ภาพที่ 3.12 การซื้อขายมะพร้าวกะทิในบริเวณโซนตลาดล่าง
ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2562

ภาพที่ 3.13 ผู้ค้ามะพร้าวรายย่อยในบริเวณโซนตลาดล่าง
ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2562

ไก่อ่: สินค้าเศรษฐกิจหลังปี 2550

ไก่อ่เป็นสินค้าที่ผู้ค้าชาวไทยส่งออกไปยังกัมพูชา โดยไก่อ่ส่วนหนึ่งที่ถูกส่งไปได้มาจากการเลี้ยงตามธรรมชาติ และอีกส่วนหนึ่งเป็นไก่อ่ที่ถูกเลี้ยงโดยระบบฟาร์ม การซื้อขายไก่อ่ในปัจจุบันมีความคึกคักขึ้นมาก ซึ่งวิธีการซื้อขายเป็นไปด้วยความสะดวก ด้วยการติดต่อส่งสินค้าผ่านทางแอปพลิเคชันไลน์ จึงทำให้ความสะดวกมากยิ่งขึ้น ชาวกัมพูชานิยมซื้อไก่อ่พื้นเมืองมากกว่าไก่อ่ฟาร์ม โดยผู้ค้าจะนำไก่อ่ทั้งไก่อ่พื้นเมือง ไก่อ่ไขปลดระวาง มาขายไม่เพียงแต่ไก่อ่เท่านั้น แต่เป็ด ผู้ค้าก็จะนำมาขายด้วย แต่ก็มีส่วนน้อย และในบางครั้งเราก็จะเห็นไก่อ่วงด้วย ขึ้นอยู่กับการสั่งซื้อด้วย

ผู้ค้าไก่อ่ส่วนใหญ่จะไปที่ตลาดเวลาประมาณ 08.00 น. เพื่อไปพ่นยาฆ่าเชื้อ เชื้อครด และตรวจเช็คใบอนุญาตในจุดตรวจสัตว์ หากขายหมดก็กลับออกไปก่อน อย่างไรก็ตาม ผู้ค้าชาวไทยไม่ได้มาแต่เช้าทุกราย ขึ้นอยู่กับการนัดเวลากันกับผู้ซื้อชาวกัมพูชาด้วย บางรายมาที่ด่านเกือบเที่ยงและกว่าจะซื้อขายเสร็จก็บ่ายสองก็มี การซื้อขายไก่อ่จะซื้อขายในบริเวณตลาดโซนล่างเท่านั้น ซึ่งคู่ค้าชาวกัมพูชามีทั้งมารับซื้อเอง หรือจะส่งเพียงลูกน้องหรือตัวแทนของตนเองเดินทางเข้ามาตรวจสอบสินค้าและนำกลับไปขายในประเทศของตนแทน ในปัจจุบันผู้รับซื้อไก่อ่มีลักษณะของนายหน้ารับซื้อ ซึ่งราคาไก่อ่จะถูกลงกว่าผู้รับซื้อโดยตรง แต่แม่ค้าก็ต้องขาย เพราะสินค้าเมื่อขนมาขายแล้วผู้ค้าก็ต้องขายให้หมดเพื่อไม่ให้ขาดทุน

จากข้อมูลการให้สัมภาษณ์ของ นายคมสิทธิ์ กิตติพิเชฐสรรค์ หัวหน้ากลุ่มยุทธศาสตร์และสารสนเทศการปศุสัตว์ พบว่า มีความรุ่งเรืองในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา โดยราว ปี พ.ศ. 2556 นายพรชัย พงษ์พะกิจ ปศุสัตว์อำเภอซึ่งย้ายจากอำเภอภูสิงห์มาเป็นปศุสัตว์อำเภอน้ำยืน ได้ชักชวนผู้ค้าทางกัมพูชามาซื้อสัตว์ทางช่องอานม้า ทำให้มีการซื้อไก่อ่พื้นเมืองเกิดขึ้นโดยที่เมื่อก่อนไก่อ่พื้นเมืองส่งออกทางช่องสะง่า และช่องจอม

หลังจากที่มีการค้าไก่เกิดขึ้น ผู้ค้ากัมพูชา มี 4-5 ราย ส่วนผู้ค้าขณะนั้นส่วนใหญ่มาจากศรีสะเกษ และระยะหลังๆ มีผู้ค้าจากอุบลราชธานี ยโสธร เพิ่มมากขึ้น ไก่พื้นเมือง แบ่งเป็น 2 เกรด ช่วงที่ต้องการช่วง 7 ซีด - 1.3 กิโลกรัม และต้องแข็งแรงเหลือ อีกขนาดคือไก่พื้นเมืองปลดระวาง คือมีเดือยแล้ว และไก่ไขปลดระวาง และเปิดเทศ ตัวอย่างราคาไก่ ซื้อจากไทยไป 130 บาท เมื่อส่งไปที่เสียมเรียบ ขายที่กิโลกรัมละ 300 บาท ช่วงฤดูฝนราคาไก่จะลดลงเพราะมีสินค้าอื่นๆมาแทน เช่น ปลา ผัก ไก่มีราคาในช่วงฤดูร้อน เทศกาลปีใหม่ ตรุษจีน สงกรานต์

ในการดำเนินการซื้อขายไก่ในบริเวณช่องอานม้านั้น เป็นการดำเนินงานส่งเสริมการค้าของประชาชนโดยการยึดหยุ่นของภาครัฐ โดยสำนักงานปศุสัตว์อำเภอน้ำยืนเป็นผู้ดูแลด้านการจัดเก็บข้อมูล การดำเนินงานด้านใบอนุญาต รวมถึงการดำเนินการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้ค้าไก่ส่วนใหญ่จะไปตลาดเวลา ประมาณ 08.00 น. เพื่อไปพ่นยาฆ่าเชื้อ เชื้อครด และตรวจเช็คใบอนุญาตในจุดตรวจสัตว์ หลังจากผู้ค้าขายเสร็จแล้วในวันที่มีตลาดนัดไก่ ทางปศุสัตว์ให้ทางผู้ค้าเป็นผู้ทำความสะอาดในบริเวณจุดที่ขายเอง แล้วทางเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์จะเข้าไปดำเนินการด้านป้องกันโรค ขึ้นไปพ่นยาฆ่าเชื้อที่จุดขายไก่ในวันศุกร์ ส่วนด้านวัคซีนบริการตลอดให้มารับฟรีโดยทางปศุสัตว์ไม่จำหน่วย ขอรับวัคซีนจากทางจังหวัดมาแล้วนำมาแจก มาใช้ได้ตลอด ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มหรือไม่เป็นกลุ่มก็สามารถมารับวัคซีนได้ เพื่อจะมีไก่ไปขาย (ปศุสัตว์อำเภอน้ำยืน, สัมภาษณ์ 2562)

ผู้ค้าไก่มีทั้งผู้ค้าเก่าแก่ และรายใหม่ ผู้ค้าต่างมีความชำนาญในการทำเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้ค้าที่ค้าขายมานานกว่า 10 ปี นั้นหลายคนเปลี่ยนสถานที่ค้าไก่มาจากช่องทางการค้าอื่นๆ ตัวอย่างเช่น แม่น้อย ทองคำ ใจเอื้อ ผู้ค้าไกรรายหนึ่ง (สัมภาษณ์ 2562) ซึ่งผันตัวจากการเป็นผู้เลี้ยงเปิดไก่ขายให้กับพ่อค้าคนกลาง และโดนกดราคา และหันมาเป็นผู้ค้าส่งตรงให้กับร้านค้า และได้กลายเป็นผู้ค้าส่งตรงให้กับผู้รับซื้อชาวต่างประเทศ ในราวปี พ.ศ. 2545 คือชาวลาว โดยขายผ่านด่านช่องเม็ก โดยมีทั้งขายดีและโดนโกง ตนเองตระเวนขายในตลาดแบบหมุนเวียน ไม่ได้ขายทุกวัน เช่น ขายที่ช่องเม็กสัปดาห์ละครั้ง และไปขายที่ตลาดอื่นด้วย เนื่องจากขาดทุนที่ตลาดลาว คนไทยแข่งขันขายมากขึ้น และพ่อค้าแม่ค้าลาวมักจะเอาสินค้าไปก่อนค่อยจ่ายเงิน จากนั้นไปขายที่ตลาดช่องสง่างา หลังจากช่องสง่างามีการควบคุมขายแดนมากขึ้น ได้เปลี่ยนได้มาขายที่ตลาดช่องอานม้าราวปี พ.ศ. 2553 โดยมีเจ้าประจำที่รับซื้อคือ แม่น้อยเล่าว่าการค้าขายไก่ทำให้ตนเองลืมตาม้าปากได้ ปัจจุบันแม่น้อยเป็นประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจตำบลแสนสุข รวมถึงเป็นเกษตรกรดีเด่นของจังหวัดอีกด้วย

สำหรับผู้ค้ารายใหม่อย่าง เสา เสทสี่สุข พ่อค้าไกรจากอำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี ขายไก่ที่ช่องอานม้าได้ประมาณ 6-7 ปี มาขายในช่วงหลังจากที่ตลาดได้สร้างล๊อคโซนล่างให้ผู้ค้าได้เช่าแล้ว ที่ขึ้นมาขายที่ช่องอานม้า เนื่องจากมีญาติพี่น้องเป็นเจ้าของพื้นที่ที่ช่องอานม้าบอกให้นำไก่มาขายที่ช่องอานม้า เพราะเห็นว่าไก่เป็นสินค้าที่ขายดีที่สุดในตลาดช่องอานม้า โดยไก่ที่ขายเป็นไก่ที่เลี้ยงเอง

งานของสุวิทย์ ธีรศาวัต และคณะ (2563: 185-190) นำเสนอคำบอกเล่าของแดง ผู้ค้าไกรอายุ 55 ปี จากอำเภอบึงขังจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นผู้ค้าใหม่กว่า ทำการค้าโดยเริ่มการค้าไก่สดที่บ้าน และเริ่มมาขายไกรราวปี 2558 โดยซื้อไกรมาจากฟาร์มเลี้ยงไก่พันธุ์ (ซึ่งต่างจากกรณีศึกษารายงานของงานวิจัยชิ้นนี้ที่ผู้ค้าส่วนหนึ่งต่างให้ข้อมูลว่าตระเวนรับซื้อไกรบ้านมาขาย) แดงมีกำไรจากขายไกรจำนวนมาก โดยได้กำไรประมาณเที่ยวละ 39,000-59,000 บาท โดยพ่อค้ากัมพูชาที่ติดต่อซื้อนำไปค้าร้านอาหารในกัมพูชาและส่งออกปเวียตนาม

ภาพที่ 3.14 การซื้อขายไก่ของคู่ค้าชาวกัมพูชาและผู้ค้าชาวไทย
ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2562

น้ำมัน: สินค้าเศรษฐกิจช่วงปี 2557-2559

น้ำมันเคยเป็นสินค้าเศรษฐกิจส่งออกที่สำคัญของจุดผ่อนปรนช่องอานม้าในช่วงปี 2557-2559 โดยช่องอานม้ามีการส่งออกน้ำมันผ่านทางช่องอานม้า เดือนละประมาณ 40-80 คัน โดยจะเห็นร่องรอยของรางขนส่งน้ำมัน ณ ชายแดนด้านกัมพูชา ซึ่งมีมูลค่าหลายร้อยล้านในแต่ละปี ปัจจุบันได้หยุดส่งออกน้ำมันมาแล้ว 2 ปี เนื่องจากกัมพูชาได้เปลี่ยนนโยบายหันไปใช้การขนส่งทางเรือแทน โดยให้เรือไปขึ้นที่ท่าเรือฝั่งกัมพูชา แล้วใช้รถกระจายสินค้าไปตามจุดต่างๆ ซึ่งทางกัมพูชาไม่ให้ไทยไปส่งตามจุดชายแดนต่างๆ เดิมมีการส่งออกน้ำมันทุกด้าน เช่น ช่องสายตะกู ช่องจอม ช่องสะง่า และช่องอานม้า นอกจากนี้สันนิษฐานว่าอาจจะมีการไม่ปฏิบัติตามนโยบายของส่วนกลางของเจ้าหน้าที่ตามแนวชายแดนของกัมพูชาอีกด้วย (ฉลอง นิ่มเนื่อง, สัมภาษณ์ 2562)

3.5 นักท่องเที่ยวและการซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยว

ในส่วนนี้ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลของนักท่องเที่ยวจากการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม ณ จุดผ่านแดนและข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเบื้องต้นผู้วิจัยสนใจจำนวนนักท่องเที่ยวว่ามีปริมาณมากน้อยเพียงใด ซึ่งจำนวนจะมีผลต่อปริมาณการซื้อขายด้วย ซึ่งจะเป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ภาพรวมมูลค่าการซื้อขาย และให้สนใจว่าจำนวนนักท่องเที่ยวจะมีผลต่อการตัดสินใจเปิดจุดผ่านแดนถาวรอย่างไร

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลนักท่องเที่ยวในวันที่ 2 และ 6 กรกฎาคม 2562 โดยเก็บข้อมูลนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางไปยังช่องอานม้ารวม จำนวน 400 คน เพื่อทราบวัตถุประสงค์หลักในการเดินทาง และปริมาณการซื้อสินค้า โดยการสุ่มแบบไม่เฉพาะเจาะจง โดยเก็บข้อมูลนักท่องเที่ยวในวันอังคารที่มีการเปิดจุดผ่อนปรนและวันเสาร์ซึ่งเป็นวันหยุด ผลการศึกษามีดังนี้

ข้อมูลทั่วไป

ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 41.3 เพศหญิงร้อยละ 58.8 ส่วนใหญ่ อายุระหว่าง 41- 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 51.7 อายุระหว่าง 19-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 27.3 อายุ 61 ปีขึ้นไปร้อยละ 20 และ อายุต่ำกว่า 18 ปีร้อยละ 1 ส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอน้ำเย็น จังหวัดอุบลราชธานี ร้อยละ 30.5 อำเภออื่นในจังหวัดอุบลราชธานี ร้อยละ 43.75 อยู่ในจังหวัดศรีสะเกษซึ่งเป็นจังหวัดที่ติดกับช่องอานม้า ร้อยละ 21.5 อยู่ในจังหวัดอื่นๆนอกเหนือจากอุบลราชธานีและศรีสะเกษ รวมร้อยละ 4.25 โดยส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร รองลงมาทำอาชีพค้าขาย ดังแสดงในตารางที่ 3.4, 3.5, 3.6 และ 3.7

ตารางที่ 3.4 เพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	165	41.3
หญิง	235	58.8
รวม	400	100.0

ตารางที่ 3.5 อายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 18 ปี	4	1.0
19 – 40 ปี	109	27.3
41 - 60 ปี	207	51.7
61 ขึ้นไป	80	20.0
รวม	400	100.0

ตารางที่ 3.6 ภูมิลำเนาของนักท่องเที่ยว

ภูมิลำเนา	จำนวน	ร้อยละ
อ.น้ำเย็น จ.อุบลราชธานี	122	30.5
อำเภออื่นๆใน จ.อุบลราชธานี	175	43.75
จ.ศรีสะเกษ	86	21.5
จังหวัดอื่นๆ ในภาคอีสาน	14	3.5
จังหวัดอื่นๆ นอกภาคอีสาน	3	0.75
รวม	400	100

ตารางที่ 3.7 อาชีพ (ตอบมากกว่า 1 คำตอบ)

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
เกษตรกร	262	62.7
ค้าขาย	60	14.4
รับราชการ	16	3.8

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
รับจ้างทั่วไป	47	11.2
พระสงฆ์	6	1.4
ลูกจ้างประจำ	7	1.7
กำลังศึกษา	4	1.0
ว่างงาน	16	3.8
รวม	418	100.0

ลักษณะการเดินทางไปที่ช่องอานม้า

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มักจะเดินทางด้วยรถยนต์ส่วนตัวโดยมาเป็นกลุ่มกับญาติหรือครอบครัว มีส่วนน้อยที่เดินทางมาคนเดียว โดยร้อยละ 17.3 เพิ่งเดินทางมาเป็นครั้งแรก โดยร้อยละ 27.25 เดินทางไปที่ช่องอานม้ามากกว่า 2 ครั้ง ในรอบ 1 เดือน ส่วนใหญ่ไม่ได้เฉพาะเจาะจงไปในวันใดเป็นพิเศษ ดังแสดงในตารางที่ 3.8, 3.9 และ 3.10

ตารางที่ 3.8 ลักษณะการเดินทาง

ลักษณะการเดินทาง	จำนวน	ร้อยละ
เดินทางมาคนเดียว	10	2.5
มากับญาติครอบครัว	334	83.5
มากับเพื่อน	50	12.5
อื่นๆ	6	1.5
รวม	400	100.0

ตารางที่ 3.9 จำนวนครั้งที่มาช่องอานม้าในรอบ 1 เดือน

ความถี่	จำนวน	ร้อยละ
มา 1-2 ครั้ง	291	72.8
มา 3-5 ครั้ง	70	17.5
มากกว่า 5 ครั้ง	39	9.8
รวม	400	100.0

* มาครั้งแรก 69 คน

ตารางที่ 3.10 วันที่เดินทางมาช่องอานม้าต่อสัปดาห์ (ไม่ถามในกรณีที่เดินทางมาครั้งแรก)

วัน	จำนวน	ร้อยละ
มาเฉพาะอังคารและพฤหัสบดี	55	16.6
มาเฉพาะวันหยุด	17	5.1
ไม่ระบุเฉพาะเจาะจงวัน	259	78.2
รวม	331	100.0

จุดประสงค์ในการเดินทางไปที่ช่องอานม้าและปริมาณการซื้อสินค้า

นักท่องเที่ยวที่เดินทางไปยังจุดผ่อนปรนช่องอานม้า ที่ข้ามไปยังตลาดฝั่กัมพูชา ต่างเดินทางมาซื้อสินค้าเป็นหลัก โดยการท่องเที่ยวเป็นวัตถุประสงค์รองลงมา และวัตถุประสงค์อื่นๆ ได้แก่ มาพบปะญาติพี่น้องชาวกำพูชา เล่นพนัน (3 ราย) เก็บเงินลูกค้า ขายสินค้า ทำงาน มาดูสวนในบริเวณใกล้เคียง ดังแสดงในตารางที่ 3.11

ตารางที่ 3.11 วัตถุประสงค์ในการเดินทางไปที่ช่องอานม้า (เลือกตามลำดับไม่เกิน 3 ลำดับ)

วัตถุประสงค์/ ลำดับที่เลือก	1	2	3	จำนวน	ร้อยละ
ซื้อสินค้า	282	75	2	359	89.75
ท่องเที่ยว	82	97	3	182	45.50
กินข้าวป่า	11	7	5	23	5.75
อื่นๆ	25	3	25	53	13.25
รวม	400	182	35		

จากตารางจะเห็นว่าการตอบแบบสอบถามการเลือกอื่นๆ มีจำนวนมากกว่า กินข้าวป่า เนื่องจากให้เลือกตอบ 3 ลำดับ ซึ่งนักท่องเที่ยวบางรายที่ตอบแบบสอบถามเป็นญาติพี่น้องของแม่ค้าที่มาขายสินค้าในฝั่กไทย ซึ่งคุ้นเคยกับผู้ค้าชาวกำพูชาด้วยจึงให้ข้อมูลว่ามาพบปะญาติพี่น้อง

สำหรับสินค้าสินค้าที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาซื้อได้แก่ อาหารป่าประเภทเนื้อสัตว์ เช่น ตั๊กแตน กบ เขียด รองลงมาคือ บุหรี่ อาหารประเภทพืชตามฤดูกาล ชุดกีฬา/เครื่องนุ่งห่ม เหล้า/เบียร์ และสินค้าอื่นๆ ได้แก่ ของใช้ในครัวเรือน เช่น แก้ว ถ้วย กาน้ำ ร่ม ของเล่นเด็ก ชีโต้ เครื่องใช้ไฟฟ้า เต็นท์ เบลอนน มุ้ง ภูมิล่อย ยาแก้นุง ยาแก้คัน น้ำตาลอ้อย น้ำหอม รองเท้า วิทย์ หม้อแบตเตอรี่ อาหาร ดังแสดงในตารางที่ 3.12

ตารางที่ 3.12 สินค้าที่ซื้อ (เลือกตามลำดับไม่เกิน 3 ลำดับ)

ประเภท/ลำดับที่เลือก	1	2	3	รวม	ร้อยละ
อาหารป่าประเภทเนื้อสัตว์	241	26	6	273	68.25
บุหรี่	72	117	49	238	59.50
อาหารประเภทพืชตามฤดูกาล	55	104	18	177	44.25
ชุดกีฬา/เครื่องนุ่งห่ม	11	7	4	22	5.50
เหล้า/เบียร์	4	6	4	14	3.50
อื่นๆ	13	20	19	52	13.00
ไม่ได้ซื้อ	4	-	-	4	1
รวม	400	280	100		

จากตารางจะเห็นว่าการตอบแบบสอบถามการเลือกอื่นๆ มีจำนวนสูง เนื่องจากให้เลือกตอบ 3 ลำดับ ซึ่งสินค้าอื่นๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้นเป็นสินค้าเบ็ดเตล็ดที่ชาวกำพูชาขายในตลาดฝั่กัมพูชา และมีลักษณะแยกรายการ

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นำเงินมาใช้จ่ายซื้อของไม่มากนัก จากกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่สินค้าที่ซื้อเพื่ออุปโภคบริโภค และพบว่ามี 44 ราย ที่นำเงินมากกว่า 1,000 บาท โดยมี 37 รายให้ข้อมูลว่าเดินทางมาซื้อสินค้าไปขายต่อโดยเฉพาะ มีจำนวน 3 ราย ที่ระบุว่านำเงินมาเล่นพนันโดยนำเงินมาจำนวน 3,000 บาท 1,000 บาท และ 500 บาท ดังแสดงภาพรวมในตารางที่ 3.13 และ 3.14

ตารางที่ 3.13 จำนวนเงินที่นำมาในครั้งนี้

จำนวนเงิน	จำนวน	ร้อยละ
น้อยกว่า 1,000 บาท	352	88.9
1,001 – 5,000 บาท	37	9.3
5,001 – 10,000 บาท	7	1.8
ไม่ระบุคำตอบ	4	0.1
รวม	400	100

ตารางที่ 3.14 วัตถุประสงค์ในการซื้อสินค้า (เรียงลำดับ)

วัตถุประสงค์ / ลำดับที่	1	2	3
ซื้อเพื่อบริโภค/อุปโภค	348	25	-
ซื้อเพื่อไปขายต่อ	37	6	-
ซื้อเพื่อเป็นของฝากญาติพี่น้อง	9	92	5
อื่นๆ (ทำบุญ)	3	-	1
ไม่ระบุ	3	-	-
รวม	400	123	6

ตารางที่ 3.15 สินค้าที่ซื้อประจำ (ตอบมากกว่า 1 คำตอบ)

สินค้าที่ซื้อประจำ	จำนวน	ร้อยละ
สินค้าตามฤดูกาล	12	26.7
บุหรี	10	22.2
ตึกแตน	6	13.3
กระเทียม	4	9.0
ปลา	3	6.7
เห็ด	3	6.7
มะม่วง	2	4.4
ธูปไต้ยุง	1	2.2
เต็นท์ เสื้อผ้า	1	2.2
ฟักทอง	1	2.2
ยาแก้คัน	1	2.2
หวาย	1	2.2
รวม	45	100.0

พ่อค้าแม่ค้าที่นำสินค้าไปขายต่อนั้น ส่วนใหญ่จะมีร้านประจำอยู่แล้ว โดยซื้อผู้ค้าที่ผู้ตอบแบบสอบถามให้ข้อมูลว่าไปซื้อเป็นประจำ เช่น ซื้อหูหิ้วจากคุณนาวา ซื้อปลากับมะม่วงจากตากะแลม ซื้อผักทองจากครูอุ๊/ครูกอล์ฟ และซื้อหอยกับเห็ดจากเจ๊อ้วน สินค้าที่ซื้อผู้ตอบแบบสอบถามระบุแหล่งขายต่อได้แก่ตลาดสดในอำเภอน้ำเย็น, อำเภอกันทรวิชัย, ตลาดบ้านตบหู อำเภอนาจะหลวย, ตลาดสดอำเภอนาจะหลวย, ตลาดเทศบาล2 เดชอุดม, ตลาดเทศบาลน้ำเย็น, ตลาดมนตรี อำเภอกันทรวิชัย, ตลาดบ้านจาน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดศรีสะเกษ, ตลาดไท กทม. และนำไปเร่ขายตามตลาดนัดในชุมชน จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามรายหนึ่งนำเงินมาจำนวนหนึ่งหมื่นบาทเพื่อซื้อหอยและเห็ดจากเจ๊อ้วนส่งไปยังตลาดไทที่กรุงเทพฯ

ตารางที่ 3.16 สถานที่ที่นำสินค้าไปขายต่อ

สถานที่ที่นำสินค้าไปขายต่อ	จำนวน	ร้อยละ
ตลาดสด	20	54.05
เร่ขายตามตลาดนัด	8	21.63
ที่บ้านของตน	9	24.32
รวม	37	100.0

จากข้อมูลนักท่องเที่ยวข้างต้นจะพบว่า การการท่องเที่ยวของผู้ค้านั้นมาพร้อมกับความต้องการซื้อสินค้าตามธรรมชาติ โดยพื้นที่ชองอานม้ามีชื่อเสียงด้านการเป็นแหล่งซื้อขายสินค้าตามธรรมชาติที่มีราคาถูก สด ใหม่ ทำให้เป็นจุดหมายสำคัญของแม่ค้าที่ต้องการนำสินค้าไปขายต่อในราคาสูงขึ้นและประชาชนที่ชื่นชอบสินค้าดังกล่าว ดังสินค้าที่กล่าวมาในหัวข้อ 3.4

แม้ว่าข้อมูลการซื้อขายสินค้าจะมีปริมาณการซื้อไม่สูงนัก แต่นักท่องเที่ยวมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นเศรษฐกิจในแง่ของการสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับพื้นที่ แต่การไหลเวียนของเศรษฐกิจการเงินจำนวนมากจะเกิดขึ้นจากกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าที่ต้องการนำสินค้าไปขายต่อของทั้งสองฝั่งมากกว่า ข้อมูลจากแบบสอบถามนักท่องเที่ยวข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าการเกิดขึ้นของลักษณะของเศรษฐกิจในบริเวณชายแดนเกิดขึ้นจากปฏิบัติการของนักท่องเที่ยวไปพร้อมกับผู้ค้าท้องถิ่น

3.6 ผู้ค้าชายแดนและปฏิสัมพันธ์ทางการค้า

จากการศึกษาผู้ค้าในพื้นที่ตลาด พบว่า ผู้ค้าในตลาดจุดผ่อนปรนช่องอานม้า แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มคนในพื้นที่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ดั้งเดิม และกลุ่มคนจากต่างถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่เกิดขึ้นหลังจากเกิดตลาดล่าง ดังรายละเอียด ดังนี้

1. กลุ่มคนในพื้นที่

ผู้ค้าส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่อำเภอน้ำเย็น ส่วนมากเป็นคนในพื้นที่บ้านน้ำเย็น จะทำการค้าขายสินค้านี้ 1. สินค้าเบ็ดเตล็ด อย่างเช่น สบู่ ยาสระผม ผงซักฟอก น้ำมันพืช ขนมห และสินค้าจำพวกพลาสติก เป็นต้น และ 2. เปิดร้านขายอาหาร อย่างเช่น ร้านก๋วยเตี๋ยว และร้านส้มตำ เพื่อบริการชาวักมพูชาที่เดินทางข้ามมาจับจ่ายซื้อสินค้าและเพื่อมาพบปะสังสรรค์กันที่ตลาดในฝั่งประเทศไทย ผู้ค้ากลุ่มนี้ ส่วนใหญ่เป็นผู้ค้าดั้งเดิมมีอยู่ประมาณ 10 ราย ส่วนใหญ่ยังคงขายอยู่ในบริเวณตลาดโซนบน และมีบาง

รายที่ย้ายไปขายโชนล่าง ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในอำเภอน้ำยืน เช่น นายเพ็ญกวน (สัมภาษณ์ 2562) เล่าว่า ก่อนมาขายที่ช่องอานม้าเปิดร้านขายของที่บ้าน มีผู้ค้าในช่องอานม้าที่รู้จักกัน มาบอกว่าจะมีการเพิ่มล๊อคขายของ จึงได้ขึ้นไปจองล๊อคเพื่อทำการค้าขาย และยังมีผู้ค้าอีกกลุ่มหนึ่งผันตัวจากการเป็นลูกจ้างของร้านในช่องอานม้า เมื่อมีการขยายพื้นที่และล๊อคร้านค้า ก็ไปจับจองพื้นที่ค้าขายเอง เนื่องจากตลาดเปิดมาเป็นระยะเวลาพอสมควร ผู้ค้าบางคนรับช่วงต่อจากบิดามารดาซึ่งไปขายของก่อน

ผู้ค้าบางคนเริ่มมาจากการที่เป็นลูกจ้างของผู้ค้าในตลาดช่วงแรกๆ พอเริ่มมีการขยายล๊อคเกิดขึ้นจึงออกมาจับจองล๊อคเพื่อขายของ นางกิม (สัมภาษณ์, 2652) ให้สัมภาษณ์ว่า เมื่อก่อนเป็นลูกจ้างที่ร้านนายณรงค์ ได้ค่าจ้างวันละ 180 บาท เป็นลูกจ้างอยู่ประมาณ 4 ปี เมื่อทางเจ้าหน้าที่อุทยานได้ทำการขยายล๊อคขายของ จึงออกมาจองล๊อคขายเป็นของตนเอง

วิรัตน์ พ่อค้าขายส้มตำ เป็นคนในพื้นที่บ้านน้ำยืน เล่าว่า เมื่อก่อนเคยเป็นลูกจ้างของผู้ค้าตลาดโชนบน ชื่อ สุริย์ไทย แก่นแก้ว โดยได้ค่าจ้างวันละ 200 บาท และต่อมาทางอุทยานประกาศว่ามีการเพิ่มล๊อคขายของที่ตลาดโชน จึงรีบไปจองที่ไว้ขายของเป็นของตนเอง (วิรัตน์ สะดา, สัมภาษณ์ 2562)

2. กลุ่มคนนอกพื้นที่

ผู้ค้าหลายรายไม่ได้เป็นชาวอำเภอน้ำยืน ส่วนหนึ่งเดินทางมาจากต่างอำเภอ อย่างเช่น อำเภอเดชอุดม อำเภอวารินชำราบ และอำเภอพิบูลมังสาหาร และต่างจังหวัด อย่างเช่น จังหวัดศรีสะเกษ ผู้ค้ากลุ่มนี้มาจับจองพื้นที่ค้าขายเนื่องจากเห็นช่องทางในการค้าขายจากการเดินทางไปเที่ยว หรือมีคนแนะนำให้มาขายสินค้า เช่นเจ้าหน้าที่ที่รู้จักกัน เป็นต้น โดยส่วนใหญ่มักเป็นผู้ค้ารายใหม่ที่เพิ่งมาขายได้ไม่นาน แต่ก็มียุคเก่าแก่ที่ขายมานานกว่า 10 ปีแล้ว ยกตัวอย่างเช่น นายเสา เสทสีสุข ผู้ค้าไก่จากอำเภอน้ำขุ่น เล่าว่า “ที่ขึ้นมาขายที่ตลาดช่องอานม้า เนื่องจากมีญาติพี่น้องเป็นเจ้าหน้าที่อาสาสมัครรักษาดินแดนที่ช่องอานม้าแล้วบอกให้นำไก่มาขายที่ช่องอานม้า เพราะเห็นว่าไก่เป็นสินค้าที่ขายดีที่สุดในตลาดช่องอานม้า” (นายเสา เสทสีสุข, สัมภาษณ์ 2562)

กุหลาบ (นามสมมติ) (สัมภาษณ์ 2562) อายุ 28 ปี ได้เล่าถึงความเป็นมาของการมาขายของที่ช่องอานม้าว่า เริ่มมาค้าขายที่ช่องอานม้าได้เพียง 3 ปี ซึ่งก่อนหน้านี้ทำงานที่ปรีชญ์ แล้วได้มีโอกาสมาเที่ยวที่ช่องอานม้า เห็นว่าการค้าที่ตลาดคึกคัก จึงมีความสนใจอยากขึ้นมาขายของที่ตลาดช่องอานม้า โชคดีที่พ่อของตนรู้จักกับหัวหน้าอุทยานคนเก่า จึงขอให้หัวหน้าอุทยานหาล๊อคขายของให้ เมื่อได้ล๊อคขายของแล้ว จึงได้ลาออกจากงานเพื่อมาขายของ

พีสมศักดิ์ (สัมภาษณ์ 2562) อายุ 50 ปี เป็นคนเดชอุดม เล่าว่า รู้จักกับผู้ค้าไก่ด้วยกัน พ่อสมร (พ่อสมรได้เสียชีวิตไปแล้ว) แนะนำให้มาขายไก่ที่ช่องอานม้า ปัจจุบันขายมาแล้ว 3 ปี

กลุ่มผู้ค้าเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วทำการค้าขายไก่ และมะพร้าว ให้กับคู่ค้าชาวกัมพูชา ซึ่งเป็นการค้าในลักษณะการค้าส่ง คู่ค้าส่วนใหญ่ มาจากเมืองจอมกระสาน กำปงจาม และพนมเปญ ซึ่งทำการค้าโดยการติดต่อสื่อสารผ่านระบบอินเทอร์เน็ต (ผ่านไลน์) สั่งสินค้ากับผู้ค้าชาวไทย จากนั้นจะส่งตัวแทน เข้ามาซื้อและขนส่งสินค้าในตลาดจุดผ่อนปรนช่องอานม้า แม่น้อย ทองคำ ใจเอื้อ ผู้ค้าไก่ อายุ 58 ปี เล่าว่า ก่อนจะนำไก่ไปขาย จะโทรไปถามยังผู้รับซื้อก่อนว่าต้องการซื้อเท่าไร แล้วให้มารับสินค้าที่ฝั่งไทย พร้อมกับจ่ายเงินที่ฝั่งไทย (เงินไทย) ถ้าไม่ได้เงิน ก็เอาของกลับ ปัจจุบันใช้วิธีถ่ายรูปส่งทางไลน์ให้ผู้ซื้อสินค้าก่อนส่ง (นางทองคำ ใจเอื้อ, สัมภาษณ์ 2562)

นอกจากนี้แล้ว ยังมีผู้ค้าบางรายที่เช่าลื้คต่อจากเจ้าของลื้คเดิม ตัวอย่างเช่น พ่อค้าขายนมรายหนึ่ง (สัมภาษณ์ 2562) เล่าว่า พี่เริ่มมาขายได้ ประมาณ 4 เดือน มาขายต่อลื้คของคนที่ยองไว้ แล้วจ่ายค่าลื้คแทนเจ้าของลื้ค เดิมเช่นรถเร่ขายที่ด้านมาก่อน แต่ช่วงนั้นไม่ได้เช่าลื้คเพราะจองลื้คไม่ทัน เมื่อเห็นว่าลื้คที่เช่าในปัจจุบันนั้นผู้เช่าไม่ได้มาค้าแล้ว จึงได้ติดต่อไปยังผู้ขาย เพื่อขอจ่ายค่าลื้คต่อจากเจ้าของลื้คคนเดิม

ปฏิสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างผู้ค้าชาวไทยกับคู่ค้า/ลูกค้าชาวกัมพูชา

ผู้ค้าทั้งชาวไทยและชาวกัมพูชาดั้งเดิมจะมีความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน มีความสนิทสนมและติดต่อสัมพันธ์ผ่านการไปมาหาสู่ระหว่างกันบนพื้นที่ชายแดนช่องอานม้า ผู้ค้าต่างมีกลยุทธ์การขายสินค้าทั้งการฝึกภาษาของกันและกัน และส่งเสริมการขายด้วยการลดราคาหรือแถมสินค้า นอกจากนี้ ผู้ค้ายังส่งเสริมการทำกิจกรรมงานรื่นเริงต่างๆ เพื่อสร้างความครึกครื้นในช่วงเทศกาล ดังนี้

1) การฝึกภาษากัมพูชาในการค้าขาย

ผู้ค้าหลายคนไม่มีพื้นฐานทางภาษากัมพูชา ดังนั้นการเรียนรู้ของผู้ค้า จึงเป็นการเรียนรู้เฉพาะพื้นฐานที่ตนเองจำเป็นต้องใช้เพียงเท่านั้น อย่างเช่น การเรียนรู้ตัวเลข และการต่อรองราคาสินค้า เพื่อใช้สื่อสารในการบอกราคาสินค้าให้กับลูกค้าชาวกัมพูชา ในบางครั้งเมื่อผู้ค้าไม่สามารถพูดภาษากัมพูชาได้ ผู้ค้าจะใช้วิธีการเรียกร้านค้าข้างๆ มาช่วยแปลภาษาให้ เนื่องจากผู้ค้าในตลาดบางคนโดยเฉพาะคนที่อยู่ในพื้นที่อำเภออานม้าสามารถพูดภาษากัมพูชาได้ จากการสังเกตการณ์ พบว่า ผู้ค้าหลายรายสามารถสื่อสารกับลูกค้าชาวกัมพูชาได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการซื้อขายสินค้า ลูกค้าชาวกัมพูชาส่วนใหญ่เข้าใจภาษาไทยได้ด้วย รวมถึงผู้ค้าชาวกัมพูชาที่เป็นคู่ค้าก็เรียนรู้ภาษาไทยด้วย จึงทำให้การซื้อขายเป็นไปด้วยความสะดวก

ตัวอย่างของพ่อคุณ (สัมภาษณ์ 2562) ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ในการค้าขายจะต้องมีเทคนิควิธีการสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้า เช่น การให้ชิมสินค้าก่อนตัดสินใจซื้อ สินค้าที่นำมาขายจะต้องเป็นของดีมีคุณภาพ และการพยายามสื่อสารด้วยภาษากัมพูชา เพราะภาษาเป็นสิ่งสำคัญในการค้าขาย ทำให้พ่อคุณมีลูกค้าชาวกัมพูชาที่มาซื้อของประจำประมาณ 10 ราย

2) กลยุทธ์การขายและการสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มลูกค้า/คู่ค้าชาวกัมพูชา

การขายมีทั้งการขายส่งและการขายปลีก ผู้ค้าชาวไทยกับลูกค้าชาวกัมพูชาที่มีการติดต่อซื้อขายกันเป็นประจำ จะมีความสนิทสนมกัน และมีความเข้าใจกันในการซื้อขายสินค้า เช่น เมื่อลูกค้าต้องการที่จะนำสินค้าไปก่อนจ่ายเงิน ผู้ค้าก็ยินดีให้ลูกค้าสามารถนำสินค้าไปก่อนได้ โดยผู้ค้าจะตามลงไปเก็บเงินหลังจากที่ขายของเสร็จ หรือใช้วิธีโอนเงิน โดยตัวลูกค้าชาวกัมพูชาเองก็ไม่มีภาระจุกจิกในการจ่ายเงินทุกครั้ง ผู้ค้าชาวไทยส่วนใหญ่จะมีคู่ค้าชาวกัมพูชาเป็นลูกค้าประจำของตนเอง

การขายส่ง

การขายส่งสินค้าในตลาดจุดผ่อนปรนช่องอานม้า ส่วนใหญ่ได้แก่ ไข่ มะพร้าว และเครื่องใช้พลาสติก ซึ่งลักษณะการขนส่งสินค้าให้กับลูกค้าชาวกัมพูชา ผู้ค้าจะส่งตามจำนวนสินค้าที่ลูกค้าสั่ง และลูกค้าเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการขนส่งเอง อย่างเช่น การขนส่งไข่ คู่ค้าชาวกัมพูชาบางราย จะใช้วิธีการติดต่อสั่งสินค้าผ่านไลน์ จากนั้นจะส่งให้คนงานเป็นคนเดินทางเข้ามาตรวจเช็คสินค้ากับผู้ค้าชาวไทย และดำเนินการทางธุรกิจบริเวณตลาดแทน หรือบางคู่ค้าบางรายจะเลือกเดินทางเข้าซื้อไข่เอง(จ่ายเงิน)

เพื่อเป็นการตรวจเช็คสินค้าด้วยตนเอง เช่นที่ฟู้ดคิต์ เล่าว่า ติดต่อกับคู่ค้าชาวกัมพูชาทางไลน์ แล้วหามาส่งให้ตามจำนวน คู่ค้าจะเป็นผู้มาขนส่ง เจ้าของเอง โดยไม่เสียค่าธรรมเนียม (ศักดิ์, สัมภาษณ์ 2562)

การขายปลีก

สินค้าที่ขายปลีก ส่วนใหญ่เป็นผลไม้ เครื่องใช้พลาสติก เสื้อผ้า เครื่องใช้สุขภัณฑ์ และอาหารทั่วไป ซึ่งลูกค้าส่วนใหญ่เป็นคนที่เข้ามาเที่ยวเพื่อจับจ่ายใช้สอยในตลาด

นอกจากนี้ ผู้ค้ายังมีกลยุทธ์ในการค้าขายอีกวิธีหนึ่ง คือ หากสินค้าขายไม่หมด จะนำสินค้าไปขายโดยตรงในพื้นที่การค้าของชาวกัมพูชา โดยการขนส่งสินค้าใส่รถเข็น หรือตะกร้าไปเดินเร่ขายให้กับผู้ค้า หรือนักท่องเที่ยวชาวกัมพูชา สินค้าเหล่านี้ ได้แก่ เครื่องอุปโภค บริโภค ตัวอย่างเช่น แม่สาย แม่ค้าขายโตเกียวกล่าวว่า หากวันไหนที่ขายโตเกียวไม่หมด จะเอาโตเกียวใส่ตะกร้ามาเร่ขายในตลาดฝั่กัมพูชา เพราะถ้าโตเกียวเหลือ ก็จะเสียของไปโดยเปล่าประโยชน์ (แม่สาย, สัมภาษณ์ 2562)

4) การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อความบันเทิงในวันสำคัญ

ในระยะหลังผู้ค้าผลักดันให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และเป็นการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อความบันเทิงในวันสำคัญโดยกิจกรรมหลักในพื้นที่ช่องอานม้า คือกิจกรรมตักบาตรสองแผ่นดิน ซึ่งจัดขึ้นในวันปีใหม่ และกิจกรรมวันสงกรานต์ กิจกรรมดังกล่าวแม้ว่าผู้ค้าจะเป็นผู้ผลักดัน แต่คนที่เป็นเจ้าของภาพคือหน่วยงานฝ่ายปกครองเป็นผู้จัดงานหลัก โดยในแต่ละปี ณรงค์ สุรนาค ในฐานะแกนนำผู้ค้าจะเป็นขอรวบรวมนเงินเพื่อการส่งเสริมกิจกรรมบันเทิงในช่วงเวลาดังกล่าวโดยร้านค้าจะร่วมสมทบรายละ 300 บาท ต่อครั้ง ซึ่งผู้ค้าต่างให้ความร่วมมือ เพราะถือว่าเป็นแหล่งทำมาหากินและเป็นการส่งเสริมกิจกรรมอันดีร่วมกัน ได้แก่

- 1) กิจกรรมตักบาตร 2 แผ่นดิน ไทย – กัมพูชา จัดขึ้นในช่วงวันขึ้นปีใหม่ทุกๆปี ณ ช่องอานม้า

ภาพที่ 3.15 กิจกรรมตักบาตรสองแผ่นดินเมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2562

ที่มา: <https://www.komchadluek.net/news/local/407830>

2) กิจกรรมวันสงกรานต์ 2 ประเทศ กิจกรรมที่ส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เป็นประเพณีประจำปีที่ฝั่งไทยจะเชิญชนเผ่ากัมพูชามาทำกิจกรรมร่วมกัน ได้แก่ ทำบุญตักบาตร รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ หลังจากนั้นจะเป็นการเล่นน้ำสงกรานต์ร่วมกันระหว่างชาวไทยและชาวกัมพูชา

ภาพที่ 3.16 (ซ้าย) เวทีกลางแสดงมหรสพในวันสงกรานต์ปี 2562

(ขวา) ถนนบนตลาดซึ่งมีผู้ค้ามาตั้งแผงขายจากเดิมที่ห้ามวางขายของตามแนวถนน และมีนักท่องเที่ยวมากกว่าปกติ

ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2562

กิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ดังกล่าวมีผู้เข้าร่วมงานเป็นจำนวนมากในแต่ละครั้ง และไม่เพียงแต่เป็นกิจกรรมของผู้ค้ากับลูกค้าชาวไทย-กัมพูชา เท่านั้น แต่เป็นกิจกรรมร่วมมือที่มีนัยยะสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชนของทั้งสองประเทศ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวมีลักษณะของ “ความร่วมมือข้ามพรมแดน” ดังจะกล่าวในบทที่ 4 ต่อไป

ปัญหาและอุปสรรคในการค้าขายของผู้ค้า

จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มย่อย พบว่า ผู้ค้าต่างเผชิญปัญหา ปัญหาและอุปสรรคของผู้ค้าในการค้าขาย มีทั้งการถูกโกง การลักขโมยในอดีต ปัจจุบันผู้ค้าขายตัดราคากันเอง รวมถึงคู่แข่งที่มีมากขึ้น ทำให้รายได้จากสินค้าลดลง ซึ่งเป็นไปตามกลไกตลาด รวมถึงปัญหาการใช้พื้นที่และการสวมสิทธิ์ผู้ค้ารายละเอียดยังมี

1. การถูกโกง

นายชาคริต อายุ 46 ปี (สัมภาษณ์ 2562) เล่าถึงประสบการณ์การถูกโกงค่าสินค้า ว่าตนเองเคยถูกโกงไปหลายหมื่นบาท จึงทำให้ไม่ค่อยไว้วางใจลูกค้าคนใหม่ที่เข้ามาซื้อสินค้าเงินเชื่อและจะขายให้เฉพาะที่จะจ่ายเงินสดเท่านั้น จึงทำให้การขายสินค้าเงินเชื่อในปัจจุบัน จะขายให้กับลูกค้าที่สนิทและไว้วางใจเท่านั้น หากลูกค้าบางรายยังจ่ายเงินค่าสินค้าไม่ครบ ในช่วงตอนเย็น นายชาคริต จะเดินข้ามไปยังตลาดฝั่งกัมพูชา เพื่อเรียกเก็บเงินค่าสินค้ากับลูกค้าด้วยตนเอง

“ปัญหาในอดีตคือ ผู้ซื้อชาวแกมพูชามักจะขโมยสินค้า โดยคนกลุ่มนี้จะใช้วิธีการเข้าไปซื้อของในร้าน โดยไปกันเป็นจำนวนมาก เพื่อเป็นการดึงความสนใจของเจ้าของร้านให้สนใจกับกลุ่มลูกค้ากลุ่มนั้น แล้วจะมีคนที่คอยขโมยเอาของขณะที่เจ้าของร้านไม่เห็นหรือกำลังคุยกับกลุ่มผู้ซื้อกลุ่มใหญ่อยู่” (บัวเพียร จะโรจร, สัมภาษณ์ 2562)

2. รายได้จากขายสินค้าลดลง

ผู้ค้าหลายคนพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า ขายของไม่ดีเหมือนเมื่อก่อน ส่วนหนึ่งอาจจะเนื่องมาจากผู้ค้ามีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีคู่แข่งทางการค้า ส่วนหนึ่งอาจจะเนื่องมาจากอัตราการซื้อของลดน้อยลง อย่างเช่นที่ นางธัญลักษณ์ แก้วพิลา อายุ 55 ปี แม่ค้าขายกระเทียม ให้ข้อมูลว่า ในปัจจุบันเห็นว่า ตลาดขายไม่ดีเท่ากับอดีต ซึ่งเคยขายกระเทียมได้ ปีละ 40 ตัน แต่ปัจจุบันขายได้เพียง 3-4 ตันเท่านั้น

ซึ่งข้อมูลดังกล่าว สอดคล้องกับข้อมูลของผู้ค้าจากงานวิจัยของ สุวิทย์ อธิศาสดา และคณะ (2563: 281) ที่แม่เนียงผู้ค้าผลไม้รายใหญ่สะท้อนว่า “การค้าขายในปัจจุบันไม่ดีเท่าแต่ก่อน เพราะสินค้าของเกษตรกรฝั่งไทยราคาไม่ดี ค่าขายไม่ดีเท่ากับค้ากับคนฝั่งแกมพูชาซึ่งเขาเศรษฐกิจโตขึ้น...”

3. การขายตัดราคากันเองของผู้ค้า

อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน ผู้ค้าชาวไทยต่างเผชิญกับการขายตัดราคากัน ตัวอย่างเช่น พ่อเฉลิม ให้ข้อมูลว่า มักเจอกับปัญหาผู้ค้าด้วยกันขายของตัดราคากันบ่อยๆ เช่น ผู้ค้ารายเก่าขาย 55 บาท ผู้ค้ารายใหม่เข้ามาขายในราคา 50 บาท หรือ ขาย 55 เท่ากัน แต่ใช้วิธีนำไปส่งให้ถึงที่ โดยไม่ต้องให้ผู้ค้าชาวแกมพูชาซื้อที่ร้านเอง (เฉลิม บังศรี, สัมภาษณ์ 2562)

วัชรศักดิ์ คำศรี (สัมภาษณ์ 2563) ปลัดอำเภอฝ่ายใน ให้ข้อมูลว่า ผู้ค้ามักมีเรื่องมีราวต่อกันว่าร้านนั้นขายแพง ร้านนั้นขายถูก เช่น ผู้ค้าขายนมเปรี้ยวที่บางเจ้าขายถูกกว่า อีกเจ้าก็กล่าวว่า ทำไมไม่ขายราคาเท่ากัน เจ้าที่ขายถูกกว่าก็บอกว่า ว่าขายเท่านี้เขาก็ได้กำไรแล้ว จึงเกิดเรื่องการทะเลาะกัน เรียกร้องร้องกัน

4. ปัญหาเรื่องพื้นที่การค้าและการสวมสิทธิ์ผู้ค้า

เนื่องจากพื้นที่การค้ามีทั้งตลาดบนและตลาดล่างซึ่งเป็นพื้นที่ใหม่ ในบริเวณตลาดล่างมีการค้าขายรวมสินค้า ทั้งสินค้าสัตว์ปีก สินค้าเกษตร และขายอาหารซึ่งมีความไม่เหมาะสมในด้านสุขอนามัย ผู้ค้าโดยเฉพาะร้านอาหารต่างสะท้อนว่าอยากให้มีการแบ่งโซนที่ชัดเจน เพราะกังวลในเรื่องโรคสัตว์ปีกและฝุ่นละออง เพื่อสุขภาพที่ดี

นอกจากนี้ ในหลายล๊อคที่ถูกจับจองไว้มีปัญหาการใช้ล๊อคระหว่างกันเอง ซึ่งผู้ค้าหลายรายเห็นว่าไม่ถูกต้องและเป็นการกีดกันสิทธิ์ผู้ค้าอื่น ตัวอย่างเช่น ผู้ค้าหญิงรายหนึ่ง เล่าว่า เพิ่งเริ่มมาขายได้ ประมาณ 4 เดือน มาขายต่อล๊อคของคนที่ย้ายไป แล้วจ่ายค่าล๊อคแทนเจ้าของล๊อค เดิมเข็นรถเร่ขายที่ด้านมาก่อน แต่ช่วงนั้นไม่ได้เช่าล๊อคเพราะจองล๊อคไม่ทัน เมื่อเห็นว่าล๊อคที่เขาในปัจจุบันนั้นผู้เช่าไม่ได้มาค้าแล้ว จึงได้ติดต่อไปยังผู้ขาย เพื่อขอจ่ายค่าล๊อคต่อจากเจ้าของล๊อคคนเดิม (กรรณกา สีจันดา, สัมภาษณ์ 2562)

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้ค้าต่างเห็นว่า ปัญหาการสวมสิทธิ์ และการขายตัดราคาของผู้ค้ารายเก่าและรายใหม่เป็นปัญหาสำคัญที่ต้องการได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ไม่เช่นนั้นจากเดิมที่ผู้ค้าชาวไทยได้เปรียบดุลการค้ากับชาวแกมพูชา ก็จะกลายเป็นการขาดทุนและไม่คุ้ม

กล่าวโดยสรุป ในบทที่ 3 ผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นข้อมูลทั่วไปในการจัดการจัดตลาด ภาพของพัฒนาการตลาดซึ่งมาจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ผู้ค้ารายเก่าที่มีส่วนในการกระตุ้นการกำเนิดตลาดและมาจากประชาชนที่ใช้เส้นทางของช่องอานม้า การให้ข้อมูลของผู้ค้ารายใหม่ทำให้เห็นพัฒนาการของตลาด วิธีชีวิตของผู้ค้า การต่อสู้ดิ้นรน ลักษณะของเศรษฐกิจ สินค้า-เข้าออก ปริมาณการซื้อขายเปรียบเทียบจากการสอบถามนักท่องเที่ยว ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่าผู้ค้าท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในปฏิบัติการซื้อขายระหว่างชาวไทยและกัมพูชาและลักษณะของเศรษฐกิจในบริเวณชายแดน นอกจากนี้ ภายใต้การซื้อขายของผู้ค้าท้องถิ่นดังกล่าวยังเห็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้าและลูกค้าที่ต้องคงฐานลูกค้าเดิมไว้ และระหว่างผู้ค้ากันเองที่อาศัยเกื้อกูลกัน รวมถึงยังคงมีปัญหาอุปสรรคในการทำการค้า ที่ผู้ค้าต่างก็พยายามแก้ไขปัญหาด้วยตัวเองและอยากเห็นการแก้ไขปัญหา โดยแม้ว่าผู้ค้าและนักท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในผู้กระทำการสำคัญในการค้าขายชายแดน แต่พวกเขาก็ยังมีผู้กระทำการอื่นที่มีส่วนในการกำหนด กำกับ ปรับเปลี่ยนพื้นที่หรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในพื้นที่ช่องอานม้าซึ่งส่งผลต่อกิจกรรมเหล่านี้เช่นกัน ดังจะนำชี้ให้เห็นบทบาทของผู้กระทำการต่างๆ ในบทถัดไป

จากนั้นจะเป็น จุดตรวจเพื่อความมั่นคงชายแดนด้านตรวจห้วยจันทร์แดง ของทหารพราน 2310 ซึ่งอยู่ติดกัน โดยเจ้าหน้าที่จะดำเนินการตรวจร่วมในบริเวณเดียวกัน

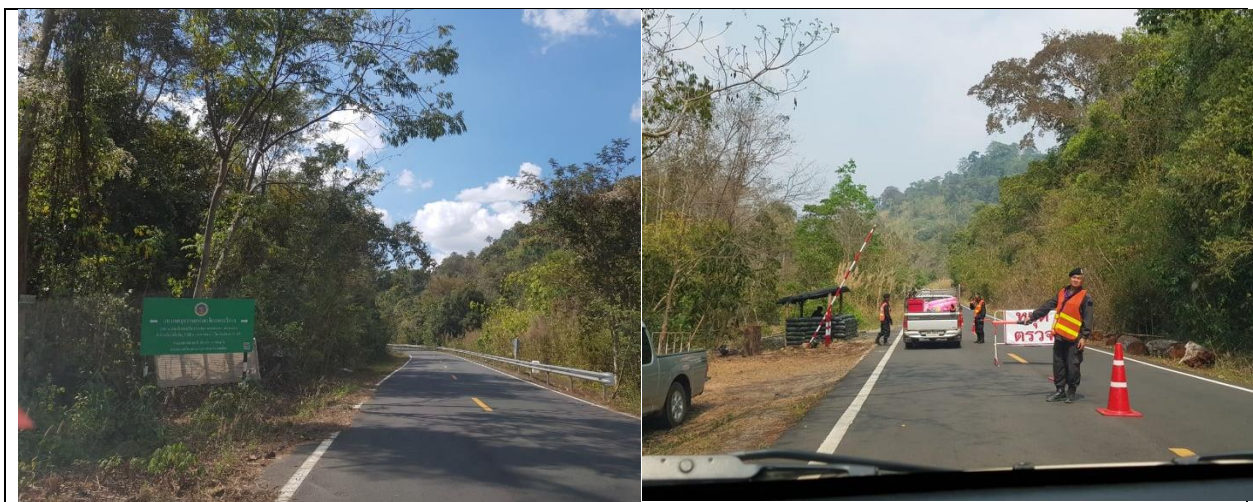

ภาพที่ 4.1 (ซ้าย) จุดเก็บค่าผ่านทางของด่านตรวจหน่วยพิทักษ์ป่าห้วยจันทร์แดง
(ขวา) ป้ายจุดตรวจเพื่อความมั่นคงชายแดนด้านตรวจห้วยจันทร์แดงที่อยู่ห่างกันไม่มากนัก
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 7 มกราคม 2563

ในบริเวณเดียวกัน จะมีจุดตรวจสัตว์เป็นเส้นทางคู่ขนานกับเส้นทางดังกล่าว โดยผู้ค้าสัตว์ปีกจะต้องนำรถผ่านบริเวณดังกล่าวเพื่อสวอป (swap) อูจจาระ ไก่ เก็บตัวอย่าง และฉีดพ่นสารเคมีที่รถเพื่อฆ่าเชื้อ

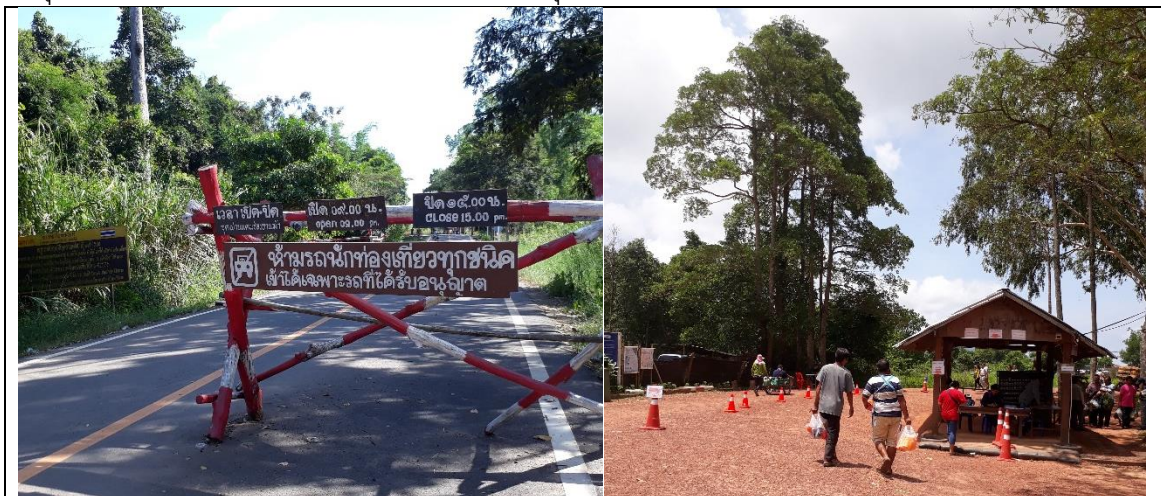
ภูเขาที่เป็นเส้นทางผ่านไปยังช่องอานม้า ถูกเรียกว่าภูปราสาท เนื่องจากมีปราสาทเก่าของชาวกัมพูชา ซึ่งถูกทิ้งร้าง และเหลือซากปรักหักพังอยู่ เรียกว่า โบราณสถานภูปราสาท มีเส้นทางเข้าด้านซ้ายมือ ถัดจากบริเวณจุดตรวจประมาณ 1 กิโลเมตร ซึ่งสำนักศิลปากรที่ 9 อุบลราชธานีได้ขออนุญาตเข้าไปดำเนินการศึกษามรดกทางวัฒนธรรม และบูรณะเพื่อการท่องเที่ยว

ก่อนถึงช่องอานม้าประมาณ 1 กิโลเมตร จะผ่านป้ายที่แสดงว่าเป็นเขตของอุทยานเขาพระวิหาร และจะมีจุดตรวจอีกหนึ่งจุดซึ่งเป็นจุดตรวจคนขาออกจากพื้นที่

ภาพที่ 4.2 (ขวา) ป้ายแสดงเขตอุทยาน (ซ้าย) ด้านตรวจ (ถ่ายจากมุมมองขาเข้าประเทศไทย)
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย ภาพขวาถ่ายภาพ วันที่ 7 มกราคม 2563 ภาพซ้ายถ่ายภาพวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2562

เมื่อขับรถไปถึงช่องอานม้า จะพบป้าย **จุดสกัดช่องอานม้า** ในบริเวณที่ทำการชั่วคราวของอุทยานฯ โดยในบริเวณก่อนจะถึงรั้วชั่วคราว จะมีพื้นที่การค้าของชาวไทยอยู่สองข้างทางมี 2 โซน คือ ตลาดบน (ตลาดดั้งเดิม) ซึ่งตั้งอยู่ด้านซ้ายมือ และตลาดล่าง (ตลาดใหม่) ซึ่งอยู่ด้านขวามือ ตลาด 2 แห่งนี้อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารเป็นผู้บริหารจัดการ (ซึ่งได้กล่าวถึงแล้วในบทที่ 3) ถัดจากพื้นที่ตลาด จะเป็นค่ายทหารพราน และป้อมยามซึ่งเป็นจุดตรวจคนเข้าออก จะมีอาสาสมัครรักษาดินแดนของอำเภอเป็นผู้ทำหน้าที่เก็บข้อมูลและช่วยดูแลความสงบเรียบร้อยทั่วไป และมีทหารพราน ดูแลพื้นที่ด้านความมั่นคงควบคู่ด้วย โดยในบางครั้ง จะพบว่า มีเจ้าหน้าที่หน่วยงานอื่นๆ มาดำเนินการด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น สรรพสามิตจะตรวจสินค้าผิดกฎหมายที่จุดดังกล่าว หรือในระยะหลังจะมีการตรวจ ณ จุดผ่านแรก

ภาพที่ 4.3 (ซ้าย) ป้ายก่อนถึงจุดตรวจประมาณ 100 เมตร
(ขวา) จุดตรวจ (ขวามือของป้อมซึ่งเป็นจุดตรวจจะเป็นที่ตั้งของกองทหารพราน)
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย ถ่ายภาพวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2562

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่า “พื้นที่” เป็นสิ่งที่กำหนดบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานอย่างมาก ช่งอานม้าจึงมีหลายหน่วยงานเข้ามาเกี่ยวข้องในการดูแลและบริหารจัดการพื้นที่ ซึ่งการที่มีหลายหน่วยงานนี้เองทำให้การบังคับใช้กฎเกณฑ์ต่างๆระหว่างหน่วยงานจึงมีความแตกต่างและบางกฎเกณฑ์ถูกนำมาใช้ในเวลาเดียวกัน และทำให้เกิดความทับซ้อนเล็กน้อยในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่แตกต่างกันในหลายระดับ ดังจะกล่าวในเรื่องของบทบาทของแต่ละหน่วยงานต่อไป

4.2 บทบาทของหน่วยงานภาครัฐในช่งอานม้า

ในการดำเนินงานขับเคลื่อนเศรษฐกิจชายแดน อำนวยความสะดวก และการกำกับควบคุมพื้นที่ชายแดน พบว่ามีหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนในการควบคุม กำกับดูแล และบริหารจัดการพื้นที่ที่สำคัญ โดยผู้วิจัยแบ่งหน่วยงานออกเป็นสี่ด้าน ได้แก่

- 1) ด้านความมั่นคง ซึ่งมีทหารเป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในการรักษาความมั่นคงชายแดน
- 2) ด้านการปกครอง โดยอำเภอผู้นำเป็นเป็นผู้มีบทบาทหลักในการกำกับดูแลผู้ที่เข้าออก การแก้ไขปัญหาการนำเข้าส่งออกสินค้า รวมถึงการประสานความร่วมมือด้านการปกครองและการสร้างความสัมพันธ์ในระดับพื้นที่ระหว่างสองประเทศ
- 3) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ด้านศุลกากรช่องเม็ก ด้านตรวจพืชช่องเม็ก สำนักงานปศุสัตว์อำเภอ ด้านกักกันสัตว์ และสำนักงานสรรพสามิต
- 4) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ อุทยานเขาพระวิหาร และหน่วยรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม หน่วยงานทั้งสองแห่งอยู่ภายใต้สังกัดสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) ที่น่าสนใจคือ หน่วยงานทั้งสองแห่งนี้เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการตลาดในยุคหลัง ภายใต้กฎระเบียบของหน่วยงานที่มีอยู่

ในที่นี้ ผู้วิจัยกล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.2.1 ด้านความมั่นคง

สำหรับกลไกการบริหารจัดการชายแดนร่วมกันของไทย-กัมพูชาเองนั้น อยู่ภายใต้กลไกของคณะกรรมการชายแดนทั่วไปไทย - กัมพูชา (General Border Committee: GBC) ซึ่งเป็นผู้กำหนดแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน ในขณะเดียวกันบทบาทของคณะกรรมการระดับจังหวัดและท้องถิ่นก็มีส่วนในการผลักดันให้เกิดนโยบายด้านการจัดการชายแดนในฐานะที่เป็นผู้ปฏิบัติการและผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงด้วย

หน่วยงานด้านความมั่นคงนั้นมีบทบาทหลักในการรักษาความมั่นคงชายแดน โดยจะพบว่ามีการวิจัยหลายชิ้นที่ชี้ว่าหน่วยงานความมั่นคงมีบทบาทในการส่งเสริมการค้าชายแดน โดยเฉพาะในช่วงการเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ในส่วนของการค้าชายแดนช่งอานม้าก็เช่นกัน มีกองร้อยทหารพราน 2310 ภายใต้สังกัดกองกำลังสุรนารี เป็นหน่วยงานหลักในการรักษาความมั่นคงในพื้นที่และมีส่วนสำคัญในการเปิดปิดด่านเพื่อความมั่นคง

กองกำลังสุรนารี /กองร้อยทหารพราน 2310

บทบาทหลักในการทำงานคือการดูแลด้านความมั่นคง โดยเฉพาะการดำเนินงานตามกลไกความมั่นคงชายแดน (GBC) การแก้ไขปัญหาความมั่นคงชายแดนร่วมกับกัมพูชา โดยกองกำลังสุรนารีจะเป็นผู้ปฏิบัติงานหลักในพื้นที่ โดย เริ่มมีกองกำลังเข้าไปดูแลป้องกันพื้นที่ชายแดน ในปี 2508 ปัจจุบันมีกองกำลัง ทหารพรานปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ช่องอานม้า 30 คน โดยคณะรัฐมนตรีได้มีมติให้กองทัพบก ได้จัดตั้งกองกำลังป้องกันชายแดน เมื่อ 31 พฤษภาคม 2521 เป็น กองร้อยทหารพราน กองร้อยทหารราบ ตามแนวชายแดน

กองร้อยมีการหมุนเวียนกำลังตลอดปีงบประมาณหรือตามสถานการณ์บ้านเมือง เดิมพื้นที่ช่องอานม้าเป็นทหารหลักดูแล ซึ่งหลักการทำงานในการวางกองกำลัง มีทหารหลัก ทหารพราน ตชด. นลช. แนวล่าน้ำโขง นลช. รับผิดชอบดูแล ขึ้นกับกองกำลังสุรนารี แนวพื้นที่ที่มีปัญหาหลัก เช่น ปัญหาแนวเขตแดน ปัญหาใหญ่ๆ ใช้กำลังทหารหลักไปรับผิดชอบ ในส่วนพื้นที่ที่ไม่ค่อยมีปัญหา หรือปัญหาเล็กน้อย ใช้กำลังทหารพรานหรือ ตชด. รับผิดชอบ ทั้งนี้ การปรับกองกำลัง แล้วแต่สถานการณ์ เช่น ปราสาทเขาพระวิหาร ก่อนปี 2554 ยังไม่มีปัญหาเกิดขึ้น มีทหารพรานปฏิบัติหน้าที่อยู่ หลังปี 2554 มีปัญหาเกิดขึ้น ทหารหลักเข้าไปแทน ตัวอย่างเช่น ช่องอานม้า สมัยที่มีการสู้รบ 2535 มีทหารเข้าไปอยู่ 200-300 คน เมื่อปัญหาลดลง ปรับกำลัง โยกกำลังไปยังพื้นที่ที่มีปัญหาใหญ่เกิดขึ้น ปรับกำลังทุกปีตามปีงบประมาณ (ณัฐ สุริอินทร์, สัมภาษณ์ 2562)

บทบาทของหน่วยกองร้อยทหารพรานในพื้นที่ถือเป็นหน่วยปฏิบัติเริ่มแรกในการปิดด่าน เนื่องจากกองกำลังสุรนารีมีกองกำลังที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ด่านชายแดนประจำ จึงสามารถรู้สถานการณ์ดีกว่าหน่วยงานอื่น ถึงแม้จะมีเจ้าหน้าที่ อส. จากอำเภอมาดูแลการเปิด-ปิดด่าน แต่มาในช่วงเวลาที่เปิด-ปิดด่านเท่านั้น ไม่ได้อยู่ตลอดเหมือนกับทหาร เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้น หน่วยงานที่อยู่ในพื้นที่จะรู้ก่อนเสมอ ทางทหารตรวจสอบข้อเท็จจริง ประสานจังหวัด ขอใช้อำนาจทางจังหวัดระงับด่าน (ณัฐ สุริอินทร์, สัมภาษณ์ 2562) ทหารยังมีบทบาทดำเนินงานร่วมกับอำเภอในการแก้ไขระดับข้อพิพาทต่างๆ ตามแนวชายแดน ทั้งการค้าและการรุกร้าพื้นที่พิพาท

ภาพที่ 4.4 การประชุมแก้ปัญหาชายแดนช่องอานม้า ระหว่างไทย-กัมพูชา ที่จุดผ่อนปรนช่องอานม้า
วันที่ 26 พฤษภาคม 2559

ที่มา <https://mgronline.com/local/detail/9590000052932>

ปัจจุบันกองกำลังสุรนารี นอกจากมีบทบาทในด้านความมั่นคงแล้ว ยังมีโครงการการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และจัดทำโครงการการพัฒนาหมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนานตามแนวความมั่นคงชายแดน โดยโครงการดังกล่าวจะเป็นความร่วมมือกับอำเภอและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องไปดำเนินงานในพื้นที่ช่องอานม้าหรือในพื้นที่ประเทศกัมพูชา ตัวอย่างเช่น โครงการด้านการส่งเสริมสุขภาพ ให้บริการสาธารณสุข โครงการด้านจิตอาสาการพัฒนาพื้นที่ เป็นต้น

ตัวอย่างของกิจกรรม มีดังนี้

- วันที่ 22 กรกฎาคม 2562 หัวหน้าส่วนราชการอำเภอน้ำยืน ผู้นำท้องถิ่น พ่อค้า ประชาชนและนักเรียน จำนวน 700 กว่าคน ร่วมกันปลูกป่าเพื่อพื้นที่สีเขียว นอกจากนั้นยังมีการฝึกทักษะการปฐมพยาบาล โดยต้องการให้ทั้ง 2 ประเทศได้มีการจัดการฝึกเพิ่มทักษะในการปฐมพยาบาล และ การบรรเทาสาธารณภัยให้กับกำลังพล เพื่อให้พร้อมดูแลและให้การช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่ตามชายแดนของทั้งสองประเทศ รวมทั้งได้จัดให้มีกิจกรรมการปลูกป่าอาเซียนเพื่อเป็นการอนุรักษ์และการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในบริเวณชายแดนพื้นที่ช่องอานม้า อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี ได้ทำการปลูกต้นยางนา พะยูง จำนวน 1,000 ต้น (ข่าวเด่นนิวส์สยามออนไลน์ 2562)

- เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2562 กองกำลังสุรนารี เจ้าหน้าที่จากอำเภอน้ำยืน และอำเภอน้ำขุ่น จ.อุบลราชธานี ได้เดินทางไปทอดผ้าป่าสามัคคี ถวายปัจจัยในการก่อสร้างศาลาหอฉัน และถวายเทียนพรรษาเนื่องในเทศกาลเข้าพรรษา ตามโครงการ “หมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนานตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา” ที่วัดเปี้ยะสะแบก ต.ROOMเต้าหู้สะแร อ.จอมกระสาน จ.พระวิหาร โดยมี พล.ท. อุ นาริน รองผู้บัญชาการกองพลสนับสนุนที่ 3 เป็นประธานฝ่าย กัมพูชา พร้อมด้วยนาย เจีย กิมเส็ง นายอำเภอจอมกระสาน จ.พระวิหาร นักเรียนนักศึกษาประชาชนชาวไทยและกัมพูชา ประมาณ 800 คน นอกจากนี้ฝ่ายไทยได้จัดหน่วยแพทย์เคลื่อนที่จากกองกำลังสุรนารี จากโรงพยาบาลและสาธารณสุขอำเภอกันทรลักษ์ อำเภอน้ำยืน ให้บริการตรวจรักษาโรค พร้อมกันนี้ นักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคกันทรลักษ์ ยังได้ให้บริการตัดผม ซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้าแก่ชาว กัมพูชา ก่อนที่จะเดินทางไปส่งมอบอาคารศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง มอบพันธุ์ปลาและปล่อยพันธุ์ปลาลงแหล่งน้ำสาธารณะด้วย (แนวหน้า 2562)

4.2.2 ด้านการปกครอง

อำเภอน้ำยืน

อำเภอน้ำยืนเป็นผู้ปฏิบัติงานหลักในการทำงานด้านปกครองและประสานความร่วมมือด้านต่างๆ โดยเฉพาะการดำเนินงานด้านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับฝ่ายปกครองของกัมพูชาด้านอำเภอจอมกระสาน โดยเป็นผู้กำหนดหลักฐานในการอนุญาตให้เข้า-ออก และมีเจ้าหน้าที่อาสาสมัครรักษาดินแดน (อส.) ทำหน้าที่ในส่วนของการเปิด-ปิดด่าน และตรวจตราควบคุมคนเข้า-ออกราชอาณาจักร ประจำการ ณ จุดสกัดช่องอานม้า ข้อมูลคนเข้าออกราชอาณาจักรจะถูกส่งต่อไปให้กับตรวจคนเข้าเมืองจังหวัดอุบลราชธานี

สำหรับบทบาทของอำเภอในส่วนของการส่งเสริมการค้าชายแดนนั้น กลไกการค้าชายแดน อำเภอยังปล่อยให้ไปตามกลไกของตลาด แต่ทว่าเมื่อเกิดปัญหาระหว่างผู้ค้ากับผู้ซื้อของทั้งสองประเทศ อำเภอและฝ่าย

ความมั่นคงจะเป็นหน่วยงานหลักที่จะเข้าไปดูแลและเจรจาไกล่เกลี่ยให้ปัญหาสิ้นสุดลง โดยส่วนมากที่พบมักจะเป็นปัญหาเรื่องของการห้ามนำสินค้าเกษตรบางชนิด

“ที่ผ่านมามีกรณีที่ผู้ซื้อชาวไทยมีการนำสินค้าชาวกัมพูชาไปโดยติดเงินไว้และไม่นำเงินมาจ่าย เรื่องไปจนถึงศูนย์ดำรงธรรม ปัญหาเรื่องเราไม่ให้เราเอาผักทองเข้า กัมพูชาก็ไม่รับซื้อมะพร้าว ผู้ค้าก็มารวมตัวร้องเรียนหน้าอำเภอ เราก็ต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาให้”
(วัชรศักดิ์ คำศรี, สัมภาษณ์, 2563)

อำเภอยังมีบทบาทในการจัดกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศ โดยมีโครงการ “ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับประชาชนในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา” โดยอำเภอจะประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ โดยส่วนใหญ่หน่วยงานเจ้าภาพในการดำเนินงานมักจะเป็นทหารกับอำเภอ โดยอำเภออาจจะนำโครงการที่อำเภอจัดทำไปดำเนินงานพร้อมกันด้วย โดยมีโครงการด้านสุขภาพ ด้วย

ตัวอย่างเช่น เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2562 นายสมชัย บุรณะ นายอำเภอน้ำยืน พันเอก สุรกิจ กาฬเนตร ผู้บังคับหน่วยเฉพาะกิจกรมทหารพราน ที่ 23 พร้อมด้วยหัวหน้าส่วนราชการอำเภอน้ำยืนและอำเภอกันทรลักษ์ จัดโครงการให้บริการด้านสาธารณสุข ตามโครงการหมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนานตามแนวแดนไทย-กัมพูชา เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศ ณ บ้านอานแซะ ตำบลจอมกระสาน จังหวัดพระวิหาร ราชอาณาจักรกัมพูชา เพื่อสานสัมพันธ์อันดีงามระหว่างสองประเทศ โดยมีผู้ใหญ่บ้าน ประชาชน และนักเรียนอำเภोजอมกระสาน มารับบริการจำนวนมาก (อุบลนิวัศ 2562)

กิจกรรมที่อำเภอดำเนินงาน เช่น

- แข่งขันกีฬากระชับความสัมพันธ์โดยอำเภोजอมกระสานและอำเภอน้ำยืนผลัดกันเป็นเจ้าภาพ โดยการแข่งขันล่าสุดเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2561 ที่อำเภोजอมกระสาน จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา จัดกิจกรรมโครงการ การแข่งขันกีฬามิตรภาพ ไทย – กัมพูชา (ช่องอานม้า - ช่องอานแซะ) ตามโครงการหมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนานตามแนวชายแดนไทย – กัมพูชา โดยมีบุคลากรจากไทยไปร่วมกว่า 300 คน

- โครงการ"ปัน ปัน บุญ สองล้อ สองแผ่นดิน" ซึ่งมีกิจกรรมปันจักรยานและทอดผ้าป่าเชื่อมความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา วันที่ 12 ตุลาคม 2562 ที่วัดบ้านโคก ตำบลจอมกระสาน อำเภोजอมกระสาน จังหวัดพระวิหาร

นอกจากนี้ ยังดำเนินกิจกรรมด้านมนุษยธรรมและจิตอาสา เช่น การนำขาเทียม วิลแชร์ไปบริจาค และนำวิลแชร์ไปให้โรงพยาบาลอำเภोजอมกระสาน ซึ่งยังขาดอุปกรณ์ที่จำเป็นหลายอย่าง (วัชรศักดิ์ คำศรี, สัมภาษณ์, 2563)

ภาพที่ 4.5 กิจกรรมของอำเภอน้ำเย็น เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2562

ที่มา: <https://www.ubonnews.in.th/locality/27667/>

นายสมชัย บุรณะ นายอำเภอน้ำเย็น (สัมภาระ 2562) กล่าวว่า อำเภอน้ำเย็นมีแนวทางการพัฒนาที่จะดำเนินการอยู่ 3 เรื่อง เรื่องการท่องเที่ยว เศรษฐกิจ และบ้านสวยเมืองสุขอำเภอน้ำเย็น ซึ่งตัวเศรษฐกิจคือตัวเติมเต็มในเรื่องการพัฒนาการค้าขายแดนทั้งหมด ทั้งนี้ นายอำเภอน้ำเย็นมองว่า ในเรื่องขายแดนประโยชน์ที่คนจังหวัดอุบลราชธานีหรือคนอำเภอน้ำเย็นได้รับจริงอาจจะยังมีน้อย อยากเห็นการส่งเสริมกระบวนการค้าขายชายแดนหรือแนวทางให้คนในอำเภอน้ำเย็นซึ่งเป็นคนในพื้นที่จะได้ประโยชน์มากกว่านี้ เช่น ทางเขมรชอบมะพร้าว ทำไมเราไม่ส่งเสริมการปลูกมะพร้าวเพื่อรองรับ หรือโกพื้นบ้าน ซึ่งคนที่เลี้ยงโกพื้นบ้านในอำเภอน้ำเย็นมีน้อยมาก อยากเห็นพัฒนาการค้าขายแดนให้คนของจังหวัดอุบลราชธานีได้ประโยชน์มากขึ้น เพื่อสร้างรายได้เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของคนจังหวัดอุบลให้ดีขึ้น หากมีการเปิดด่านและเก็บข้อมูลที่เป็นระบบจะทำให้ได้ประโยชน์มากขึ้น

4.2.3 ด้านเศรษฐกิจ

ด้านศุลกากรช่องเม็ก

ด้านศุลกากรช่องเม็ก จัดตั้งขึ้นโดยกฎกระทรวง กำหนดท่าหรือที่สนามบิน ทางอนุมัติด้านพรมแดน และด้านศุลกากร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2555 เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2555 ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 129 ตอนที่ 105 วันที่ 9 พฤศจิกายน 2555 ลักษณะการที่ให้กระทำ

- นำของเข้า ของทุกประเภท
- ส่งของออก ของทุกประเภท
- ส่งออกซึ่งของที่ขอคืนอากรขาเข้าหรือของที่มีทัณฑ์บน ของทุกประเภท

ภารกิจและความรับผิดชอบ

- จัดเก็บรายได้ของรัฐในรูปภาษีอากรและค่าธรรมเนียม
- ปกป้องความปลอดภัยทางสังคมและทางเศรษฐกิจ
- อำนวยความสะดวกและส่งเสริมการค้าและการท่องเที่ยวชายแดน
- ส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน
- สนับสนุนการพัฒนาและยกระดับมาตรฐานการค้าท้องถิ่น

ด่านศุลกากรช่องเม็ก มีพื้นที่รับผิดชอบครอบคลุมจังหวัดอุบลราชธานี (ยกเว้นอำเภอเขมราฐ อำเภอ กุดข้าวปุ้น อำเภอโพธิ์ไทร อำเภอตระการพืชผล อำเภอนาตาล อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี) จังหวัด ยโสธร และจังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีจุดผ่านแดนถาวรและจุดผ่อนปรนอยู่ในความรับผิดชอบ คือ หนึ่ง จุดผ่านแดน ถาวรช่องเม็ก เป็นจุดนำเข้า-ส่งออก ที่สำคัญและเป็นเส้นทางหลักของจังหวัดอุบลราชธานีกับแขวงจำปาสัก และถูกบรรจุอยู่ในยุทธศาสตร์จังหวัดอุบลราชธานี ที่ทำให้เป็นประตูทางการค้าของไทย-ลาว-เวียดนาม สอง จุดผ่อนปรนทางการค้า มีจำนวน 3 แห่ง โดยเป็นจุดผ่อนปรนทางการค้าที่มีพื้นที่ชายแดนติดกับ สปป.ลาว 2 แห่ง คือ จุดผ่อนปรนทางการค้าโขงเจียม และจุดผ่อนปรนทางการค้าช่องตาอู และเป็นพื้นที่ที่มีชายแดนติดกับ กัมพูชา 1 แห่ง คือ จุดผ่อนปรนทางการค้าช่องอานม้า (ด่านศุลกากรช่องเม็ก, เว็บไซต์)

บทบาทในการทำงานของด่านศุลกากรช่องเม็ก ณ จุดผ่อนปรนช่องอานม้า คือ การเก็บข้อมูลทาง การค้าในบริเวณช่องอานม้า โดยเริ่มเก็บอย่างเป็นทางการเมื่อ ปี 2557 แล้วสิ้นสุดการเก็บข้อมูลในปี 2560 โดยทางด่านศุลกากรเก็บข้อมูลการนำเข้า – ส่งออกสินค้าในระดับที่ 2 – 3 ไม่เก็บสินค้าที่ไม่ต้องเสียภาษี อำเภอก็จะเป็นฝ่ายเก็บข้อมูลในระดับที่ 1

ทางด้านศุลกากรไม่มีเจ้าหน้าที่ประจำอยู่ที่ช่องอานม้า ใช้วิธีการบริหารความเสี่ยงโดยการส่งเจ้าหน้าที่ ด้านปราบปรามไป เช่น การนำเข้าน้ำมันยาง ในปี พ.ศ. 2560 ทางด่านศุลกากรได้ส่งเจ้าหน้าที่ปราบปรามไป ทำหน้าที่ตรวจปล่อย เก็บภาษี เป็นต้น ทางเจ้าหน้าที่ด่านช่องอานม้าจะประสานกับทางด้านศุลกากรช่องเม็ก เมื่อมีการนำเข้าน้ำมันยาง ช่องอานม้าไม่ใช่ด่านถาวร เป็นเส้นทางนอกการอนุมัติ การที่จะมีการขนส่งสินค้า เข้า – ออก ต้องขออนุญาตนายด่านศุลกากรก่อน ซึ่งทางจังหวัดมีนโยบาย เมื่อมีการขนส่งสินค้าเข้า – ออกพรมแดน ต้องมีการแจ้งในทางจังหวัดทราบ เพื่อให้แจ้งหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องไปตรวจร่วมกัน เป็นการขอความร่วมมือ หากเกิดเหตุการณ์ที่ไม่ปกติเกิดขึ้นทางด่านจะส่งเจ้าหน้าที่ไป เช่น มีการนำฟักทองกัมพูชาเข้ามาไทย กระเทียม ในปริมาณมาก ไม่มีการขออนุญาต

สินค้าที่ผิดกฎหมาย มี 2 ประเภท คือ ประเภทที่ 1 ของต้องห้ามนำเข้า คือ ของที่ห้ามไม่ให้นำเข้ามา หรือส่งออกนอกราชอาณาจักร เช่น สินค้าลามก ของลอกเลียนแบบเครื่องหมายการค้า ละเมิดลิขสิทธิ์และ ทรัพย์สินทางปัญญา ยาเสพติด เป็นต้น ประเภทที่ 2 ของต้องกำกัดในการนำเข้า คือ สินค้าที่สามารถนำเข้า – ส่งออกได้ แต่ต้องขออนุญาตจากหน่วยงานต่างๆ มี 36 หน่วยงานในการดูแล

ด่านศุลกากรใช้ระบบ C.I.Q (Customs Immigration Quarantine) คือ การตรวจสอบเอกสารและ พิธีการศุลกากรผ่านการควบคุมของเจ้าหน้าที่ ซึ่งด่านศุลกากรต้องทำหน้าที่ดูแลแทนทั้งหมด 8 หน่วยงาน คือ

- 1) ศุลกากร
- 2) ตำรวจตรวจคนเข้าเมือง
- 3) ด่านตรวจพืช

- 4) ด้านกักกันสัตว์
 - 5) ด้านตรวจสัตว์น้ำ (กรมประมง)
 - 6) ไชเตส (CITES) อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์
 - 7) สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.)
 - 8) ด้านควบคุมโรคติดต่อระหว่างประเทศ
- (อนันต์ สิทธิฤทธิ์, สัมภาษณ์ 2562)

สำนักงานปศุสัตว์ อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี

สำนักงานปศุสัตว์อำเภอน้ำยืน มีบทบาทในการส่งเสริมการค้าสัตว์ปีกในบริเวณชายแดน และมีบทบาทในการส่งเสริมผู้ค้าสัตว์ปีกในช่วงของ นายพรชัย พงษ์พะกิจ เป็นปศุสัตว์อำเภอน้ำยืน ราวปี 2558 โดยการดำเนินงานส่งเสริมการค้าได้ดำเนินงานตามระเบียบของกรมปศุสัตว์ สำนักงานจะดำเนินงานในการเก็บตัวอย่าง swab สัตว์ปีก (ประเภท เป็ด ไก่) และทำลายเชื้อโรคนานาพาหนะผ่านจุดตรวจ (พ่นยาป้องกันโรคระบาด) พร้อมทั้งตรวจจำนวนเป็ด ไก่ ที่จะส่งออก ณ จุดผ่อนปรนช่องอานม้า

ตามระเบียบของกรมปศุสัตว์ การส่งออกสัตว์ปีก ผู้ค้าที่เข้าสู่กระบวนการค้าระหว่างประเทศ ต้องจดทะเบียนสัตว์ ซึ่งมี 2 ประเภท คือ การค้าสัตว์มีชีวิตภายในประเทศ และการค้าสัตว์มีชีวิตต่างประเทศ และต้องเก็บตัวอย่าง (swab) สัตว์ แล้วรอผลตรวจก่อน จึงสามารถเคลื่อนย้ายสัตว์ ใบอนุญาตเคลื่อนย้ายมี 2 ประเภท ถ้าภายในจังหวัดใช้ใบ ร.3 ใบอนุญาตเคลื่อนย้ายสัตว์หรือซากสัตว์ภายใน เข้าใน หรือออกนอกเขตโรคระบาด ถ้าต่างจังหวัดใช้ใบ ร.4 ใบอนุญาตเคลื่อนย้ายสัตว์หรือซากสัตว์ระหว่างเขตปลอดโรคระบาด

การเก็บตัวอย่างสัตว์ ผู้ค้าจะประสานเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์อำเภอน้ำยืนเข้าไปเก็บตัวอย่างที่สถานกักกันสัตว์ สถานกักกันสัตว์ในที่นี้หมายถึง ที่รวบรวมสัตว์ของผู้ค้า ขึ้นอยู่กับผู้ค้าว่าจะรวบรวมสัตว์ไว้ที่ใด เมื่อปศุสัตว์อำเภอน้ำยืนเก็บตัวอย่างแล้วจะส่งตัวอย่างไปที่ สวพ.สุรินทร์ แล้วต้องรอผลตรวจตัวอย่างสัตว์ก่อน จึงจะสามารถเคลื่อนย้ายสัตว์ได้ สำหรับที่ช่องอานม้า มีเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์อำเภอน้ำยืนจะอำนวยความสะดวกผู้ค้าโดยในปี 2562 เริ่มไปเก็บตัวอย่างสัตว์ที่ด่านห้วยจันทร์แดง เป็นการไปเก็บสุ่มตัวอย่างที่ปลายทางของอำเภอน้ำยืน เพื่อดูที่มาของสัตว์แต่ละล๊อคความจากที่ใดบ้าง และรวบรวมอยู่ที่ใด โดยข้อมูลที่ได้จะถูกรวบรวมส่งต่อไปยังอำเภอน้ำยืน เพื่อรวบรวมข้อมูลทั้งหมดส่งจังหวัดต่อไป (คมสิทธิ์ กิติพิเชฐสรรค์, สัมภาษณ์ 2562)

กิตติภพ บุญโสตากร ปศุสัตว์อำเภอน้ำยืน (สัมภาษณ์ 2562) กล่าวว่า ที่ผ่านมามีปศุสัตว์อำเภอน้ำยืนได้ไปขอความร่วมมือในการทำความสะดวก การป้องกันโรค ให้ดำเนินการตามระเบียบ และยังเป็นหน่วยงานที่ดำเนินการพ่นยา เพื่อป้องกันโรคระบาดให้กับรถขนส่งไก่ของผู้ค้า ซึ่งเดิมทีให้ผู้ค้ามาพ่นยาไก่ที่อำเภอน้ำยืน ด้านหลังอำเภอน้ำยืน แต่มักเกิดความวุ่นวาย เพราะบางทีก็มีการประชุมของอีกงาน จึงหาสถานที่ที่จะอำนวยความสะดวกให้กับผู้ค้าไก่ ย้ายไปทำที่ทำการชั่วคราวบริเวณตรงข้ามกับจุดเก็บค่าบริการเข้าอุทยาน โดยดำเนินการขออนุญาตจากป่าไม้เพื่อใช้พื้นที่ตรงนั้น

สำหรับบทบาทในการส่งเสริมผู้ค้านั้น กรมปศุสัตว์มีโครงการที่เกี่ยวกับการส่งเสริมศูนย์เรียนรู้การเลี้ยงสัตว์ปีก คือเราจะต้องจัดตั้งกลุ่ม กลุ่มจะต้องมีสมาชิกอย่างน้อย 20 คน แล้วในกลุ่มนั้นจะต้องมีศูนย์เรียนรู้อยู่ 1 จุด ให้ทำ ให้เห็น 1 คน กรมปศุสัตว์ก็ต้องสนับสนุน ช่วงๆแรกๆสนับสนุนพันธุ์ไก่พื้นเมือง พันธุ์เป็ด วัสดุโรงเรือน วัคซีน อาหารในเบื้องต้น เมื่อเกษตรกรทำสำเร็จแล้ว หน่วยงานก็จะเรียกสมาชิกประมาณ 20 คน มา

อบรมในส่วนที่เกี่ยวข้อง ทางเจ้าหน้าที่ของกรมปศุสัตว์ก็จะเข้าไปให้ความรู้วิชาการ ส่วนประสบการณ์ในการเลี้ยงดูตั้งแต่เริ่มต้นก็จะให้เจ้าของศูนย์เรียนรู้เป็นคนพูดให้ฟัง และพาดูจุดเลี้ยง ให้วิธีการเลี้ยง จุดศูนย์เรียนรู้จะเป็นผู้ค้าคนกลางที่จะรวบรวมไถ่จากสมาชิกมาขายที่ด่านช่องอานม้า โดยในอำเภอน้ำยืนมีกลุ่มของ นางละมัย เตอฮอนต์ บ้านโนนสูงตำบลโดมประดิษฐ์ และกำลังจัดตั้งอีก 6 กลุ่ม นอกจากสนับสนุนเป็นกลุ่มศูนย์เรียนรู้ ก็ยังมีสนับสนุนเป็นรายบุคคลด้วย (กิตติภาพ บุญโสตาการ, สัมภาษณ์, 2562)

ด่านกักกันสัตว์อุบลราชธานี (ช่องเม็ก)

ด่านกักกันสัตว์อุบลราชธานี (ช่องเม็ก) ตั้งอยู่ในตำบลช่องเม็ก อำเภอสิรินธร อุบลราชธานี มีหน้าที่ให้บริการการนำสัตว์และซากสัตว์เข้า-ออก ผ่านราชอาณาจักร พิธีการนำสัตว์/ซากสัตว์ออกนอกราชอาณาจักร ตรวจคอกสัตว์ สถานกักกันสัตว์หรือฟาร์ม หรือสถานที่ผลิตซากสัตว์ โดยตรวจดูความเหมาะสมของสถานที่เพื่อประกอบการพิจารณาอนุญาตนำออกราชอาณาจักรตรวจดูสภาพสัตว์ ตรวจซากสัตว์ ก่อนพิจารณาอนุญาตให้นำออกนอกราชอาณาจักร ทำลายเชื้อโรคที่ตัวสัตว์ ซากสัตว์ และยานพาหนะ ก่อนนำออกนอกราชอาณาจักร

บทบาทของด่านกักสัตว์ในอดีตนั้น จะมีเจ้าหน้าที่พิจารณาอนุญาตนำออกราชอาณาจักรในช่วงเปิดจุดผ่อนปรนที่มีการนำวัวควายเข้ามาเป็นจำนวนมาก ในปัจจุบัน ด่านกักกันสัตว์ไม่มีบทบาทมากนักในบริเวณจุดผ่อนปรนช่องอานม้า เนื่องจากไม่มีการแจ้งการนำเข้าสัตว์ในจุดผ่อนปรน

อย่างไรก็ดี เราจะเห็นบทบาทการดำเนินงานของกักกันสัตว์ ตัวอย่าง ในปี 2562 ได้มีการตรวจตราการนำเข้าสัตว์ที่เข้มงวดขึ้น ในช่วงเดือนมิถุนายนถึงกรกฎาคม เนื่องจากเป็นช่วงที่มีการระบาดของโรค อหิวาต์แอฟริกาในสุกร (African Swine Fever : ASF) โดยจังหวัดอุบลราชธานี ได้มีการจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการเฝ้าระวังและควบคุมโรคอหิวาต์แอฟริกาในสุกร (War Room) โดยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นการปฏิบัติหน้าที่ร่วมกันของด่านกักกันสัตว์อุบลราชธานี สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดอุบลราชธานี สำนักงานปศุสัตว์อำเภอ กรมการปกครอง ทหาร ตำรวจ ด้านศุลกากรและหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง การเฝ้าระวังของกักกันสัตว์ในระยะดังกล่าวเป็นการหมุนเวียนเจ้าหน้าที่จากพื้นที่อื่นมาประจำ ณ จุดผ่านแดน เพื่อเตรียมความพร้อมตอบโต้ภาวะฉุกเฉินกรณีเกิดโรคฯในเบื้องต้นได้วางมาตรการเฝ้าระวัง ควบคุม ป้องกันโรค ASF อย่างเข้มงวด โดยเฉพาะมาตรการควบคุมการเคลื่อนย้ายสุกร ซาก หรือผลิตภัณฑ์ เข้า ออก หรือภายในพื้นที่ตามระเบียบปฏิบัติของกรมปศุสัตว์อย่างเคร่งครัดโดยตั้งจุดตรวจและลาดตระเวนตามแนวจุดผ่านแดน ซึ่งในบริเวณช่องอานม้าไม่พบการระบาดของโรค เนื่องจากไม่มีการนำเข้าเนื้อหมู

ภาพที่ 4.6 ทหารพรานร่วมกับเจ้าหน้าที่กักกันสัตว์ตรวจ ณ จุดผ่านแดน
ที่มา: ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย วันที่ 6 กรกฎาคม 2562

สำนักงานสรรพสามิต จังหวัดอุบลราชธานี

สำนักงานสรรพสามิตจังหวัดอุบลราชธานี เป็นหน่วยงานสังกัดกรมสรรพสามิต กระทรวงการคลัง มีภารกิจเกี่ยวกับการบริหารจัดการเก็บภาษีรวมทั้งตรวจสอบป้องกันและปราบปรามตามพระราชบัญญัติภาษีสรรพสามิต พ. ศ. 2560 และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง ปัจจุบันจัดเก็บภาษีสินค้า และบริการเฉพาะอย่าง 20 ชนิดได้แก่

1) สินค้าน้ำมัน และผลิตภัณฑ์น้ำมัน เครื่องดื่ม เครื่องใช้ไฟฟ้า แบตเตอรี่ แก้ว และเครื่องแก้ว รถยนต์ รถจักรยานยนต์ เรือ ผลิตภัณฑ์เครื่องหอม และเครื่องสำอางพรม และสิ่งทอปูพื้นอื่นๆ หินอ่อน และแกรนิต สารทำลายชั้นบรรยากาศ สุรา ยาสูบ ไฟ ผลิตภัณฑ์ที่ใช้เป็นเครื่องดื่มที่มีลักษณะผงเกล็ด หรือเครื่องดื่มเข้มข้นที่มีส่วนผสมของน้ำตาล และสามารถละลายในน้ำได้

2) บริการ ในท์คลับดีสโกเธค อบอบนวด สนามกอล์ฟ

สำหรับช่องอานม้าอำเภอน้ำยืน ปัจจุบันมีการป้องกันและปราบปรามผู้ที่ลักลอบนำสินค้ายาสูบและสุราที่ไม่ได้เสียภาษีเข้ามาในราชอาณาจักรเท่านั้น เพราะไม่มีการนำสินค้าที่ถูกต้องตามกฎหมาย การดำเนินงานเป็นหน่วยงานระดับสำนักงานสรรพสามิตสาขาเดชอุดมเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ โดยในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา ช่องอานม้าเป็นจุดผ่อนปรนที่ส่งออกสินค้าน้ำมันและผลิตภัณฑ์น้ำมันที่ได้รับการยกเว้นเสียภาษีสรรพสามิตไปยังจังหวัดพระวิหาร

สำหรับสินค้าประเภทบุหรี่ยี่ห้อและสุรานั้น ประชาชนจะได้รับอนุญาตให้สามารถซื้อบุหรี่ยี่ห้อคนละ 1 ซอง สุราคนละ 1 ขวด เท่านั้น หากเกินกว่านั้น จะโดนปรับซึ่งเคยมีประชาชนเคยถูกปรับมาแล้ว อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เป็นลักษณะของการสุ่มตรวจ มากกว่าจะมีการตรวจแบบเข้มข้น โดยจากการเดินทางเข้าศึกษาวิจัยในพื้นที่ช่องอานม้า พบว่าบางวันจะมีเจ้าหน้าที่ตรวจตราที่จุดตรวจสกัดห้วยจันทร์แดง

ฉลอง นิ่มเนื่อง สรรพสามิตพื้นที่อุบลราชธานี (สัมภาษณ์ 2562) กล่าวว่า ในพื้นที่ช่องอานม้า สรรพสามิตมีภารกิจที่ต้องทำเป็นจำนวนมาก และมีความเคร่งครัดพอสมควร เนื่องจากพื้นที่เหล่านี้ เป็นพื้นที่เหมาะต่อการลักลอบขนสินค้าที่ผิดกฎหมาย ทางสรรพสามิตให้เจ้าหน้าที่สรรพสามิตไปตั้งจุดตรวจที่ห้วยจันทร์แดง ไม่ได้ขึ้นไปตรวจที่ด่านพรมแดน แต่ที่ด่านมีเจ้าหน้าที่ทหารเป็นฝ่ายทำหน้าที่ตรวจจะหว่งพรมแดนแทน เจ้าหน้าที่ไปตรวจที่ด่านอาทิตย์หนึ่งอย่างน้อย 1 วัน เนื่องจากพื้นที่ใหญ่ มีเจ้าหน้าที่ในสำนักงานไม่ถึง 10 คน

ทั้งนี้เจ้าหน้าที่สรรพสามิตไม่ได้ประจำอยู่ที่ด่านช่องอานม้า เนื่องจากไม่มีสำนักงานอยู่ที่ด่าน แต่จะใช้วิธีสืบสวน โดยจัดกำลังสายตรวจ เจ้าหน้าที่ประมาณ 2-3 คน ออกไปสืบสวนการกระทำผิดในพื้นที่ และออกไปตรวจจับปราบปราม ใช้วิธีสืบจากคนที่เกี่ยวข้อง สืบจากเจ้าหน้าที่ที่อยู่ด่านประจำ หรือเป็นสายสืบของทางสรรพสามิต จะได้ข้อมูลว่ามีคนลักลอบนำเข้าเกินกว่ากฎหมายกำหนดไว้หรือไม่ และหากพบการกระทำผิด ขั้นตอนต่อไปคือการตรวจจับ ปราบปราม โดยอาจจะร่วมกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ หรือเฉพาะเจ้าหน้าที่สรรพสามิตก็สามารถจับผู้กระทำผิดได้ ตามกฎหมาย ป.วิอาญา ตัวอย่างวิธีการสืบสวน อย่างเช่น เมื่อมีคนเข้า-ออก ทางด่านเป็นจำนวนมาก จะจดบันทึกไว้ว่าใครเข้า ออกบ้าง แล้วสืบดูว่า คนเหล่านี้เป็นใคร เช่น ถ้าเป็นพ่อค้า มีร้านค้าขายบุหรี่ยี่ห้อ เหล่า ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ก็ไปสืบที่ร้านของเข่า ว่ามีการนำเอาบุหรี่ยี่ห้อต่างประเทศมาขายหรือไม่ ถ้าสืบว่ามีขายบุหรี่ยี่ห้อต่างประเทศด้วย ก็แสดงว่าเขาข้ามไปเพราะไปขนเอาบุหรี่ยี่ห้อมาขาย

เมื่อ 19 กันยายน พ.ศ. 2560 ได้มีการเปลี่ยนกฎหมาย พรบ. ยาสูบใหม่ ทำให้ไม่มีข้อผ่อนปรนใดๆ ทางสรรพสามิตจึงนำกฎหมายของศุลกากรมาใช้ในการผ่อนปรนสินค้านี้ดังกล่าว

กล่าวคือ การกระทำผิดในการขนสินค้าผิดกฎหมายมี 2 รูปแบบคือ กระทำในพื้นที่ และการนำเข้าจากต่างประเทศ โดยเฉพาะ สุรา บุหรี่ เป็นสินค้าที่หาซื้อง่าย และยังเป็นสินค้านำเข้าจากต่างประเทศ จะเป็นสินค้าที่ปลอดภาษี และราคาจะถูกมากขึ้น ทำให้ประชาชนหันไปใช้กัน ฉะนั้น ผู้คนที่อยู่บริเวณชายแดนจะก็นำสินค้าเหล่านี้เข้าจากต่างประเทศ ผ่าน ด่านประเพณี เมื่อรัฐเข้าไปบริหารจัดการในส่วนนั้นได้กลายเป็น จุดผ่อนปรน

ส่วนโทษของความผิด ดูในเรื่ององค์ประกอบความผิด เช่น การมีไว้ในครอบครอง หมายถึง มีสินค้าที่ผ่านจากพรมแดนเข้ามาแล้ว ครอบครองไม่เกิน 500 กรัม หากนำสินค้าผ่านแดนเข้ามาแล้ว ผ่านช่องผ่านแดนตามกฎหมาย หรือช่องผ่านแดนธรรมชาติ ถือว่าเป็นการนำเข้า ยาสูบไม่เกิน 200 มวน ซึ่งตามกฎหมายของการนำเข้าเรื่องยาสูบที่จุดผ่อนปรนช่องอานม้า 1 คน จะสามารถนำเข้ายาสูบได้คนละ 1 คอตตอน หรือไม่เกิน 200 กรัม

ทั้งนี้ พบว่า พ่อค้าที่มาในรูปแบบนักท่องเที่ยวจะมีกลยุทธ์ในการซื้อบุหรี่ยี่ห้อ เช่น รถ 1 คัน มีผู้โดยสารมา 10 คน โดยคนขับรถหรือเจ้าของรถเป็นพ่อค้าที่จะเข้าไปซื้อยาสูบ ต้องการซื้อ 10 คอตตอน แต่เพื่อไม่ให้เป็นการนำเข้าเกินกฎหมายที่กำหนดห้ามเกินคนละ 1 คอตตอน พ่อค้าจึงใช้วิธีการให้ผู้โดยสารที่มาด้วยอีก 9 คน ถือเข้ามาในเขตไทยคนละ 1 คอตตอน ซึ่งกฎหมายที่สรรพสามิตใช้ในการดำเนินงาน เดิมใช้กฎหมายตาม พรบ.

ยาสูบ สามารถผ่อนปรนได้ คือ หากนำเข้าไม่เกิน 200 ม้วน ก็อนุญาตให้นำเข้าได้ พรบ. สุรา สุรา 1 ลิตร เปิดขวดแล้วสามารถนำเข้าได้ ดังนั้น จึงมักไม่พบการตรวจจับที่ด่านมากนัก (ฉลง นิ่มเนื่อง, สัมภาษณ์ 2562)

ตารางที่ 4.1 สรุปข้อมูลผลกระทบผิ ด ณ จุดผ่อนปรนช่องอานม้า ปี พ.ศ. 2561

จำนวนคดี	จำนวนค่าปรับ	จำนวนของกลาง
รวมทั้งสิ้น 38 ราย	รวม 616,066.24 บาท	- บุหรี่ซิการ์ต่างประเทศ จำนวน 2,039 ซอง - สุรากลั่น จำนวน 3.700 ลิตร

ที่มา: สรรพสามิตจังหวัดอุบลราชธานี

ด้านตรวจพืชช่องเม็ก

ด้านตรวจพืชช่องเม็ก มีบทบาทในการควบคุมการนำเข้า – ส่งออกและการเคลื่อนย้ายพืช รวมทั้งปัจจัยการผลิตทางการเกษตร เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง เป็นต้น ตามกฎหมายว่าด้วยการกักพืช ที่กระทรวงพาณิชย์กำหนด โดยการตรวจทางเจ้าหน้าที่จะไปตรวจสอบเมื่อมีการแจ้งว่า จะมีส่งการออก – นำเข้า พืช และปัจจัยการผลิตทางการเกษตรเข้ามาในระบบ National Single Window (NSW) ตรวจในเรื่องของปริมาณนำเข้า – ส่งออก โรค แมลง และศัตรูพืช โดยการดำเนินงานหลักส่วนใหญ่จะอยู่ที่ด่านช่องเม็ก เนื่องจากมีการนำเข้า-ส่งออกในปริมาณมาก

กิตติพงษ์ นวงศ์ศรี (สัมภาษณ์ 2562) หัวหน้าด้านตรวจพืชช่องเม็ก ให้สัมภาษณ์ว่า จุดผ่อนปรนช่องอานม้าก็จะมีพืชผลทางการเกษตร จะเป็นการซื้อขายตามแนวสินค้าชายแดนมากกว่าการซื้อขายรายใหญ่ โดยสำหรับช่องอานม้า ในปี 2559 จะมีการนำเข้าน้ำมันยาง (อุดเรือ) แต่ว่าเป็นชาวบ้านที่นำเข้า และตอนนี้ยังไม่เข้าระบบ NSW ก็จะเป็นการตรวจปกติ เป็นการสุ่มตรวจ ไม่ได้ไปทุกวัน และเคยมีการนำเข้าน้ำมันสำปะหลังผ่านช่องทางดังกล่าว อำนาจการกำหนดนำเข้ามันสำปะหลัง เป็นของกระทรวงพาณิชย์ แต่ตั้งแต่กระทรวงพาณิชย์ออกประกาศให้นำเข้าตามจุดผ่านแดนถาวร จึงไม่มีการนำเข้า เพราะว่าเข้าได้ที่ช่องเม็กเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตามที่เขาระกาศไม่ให้นำเข้า แต่ทางด่านตรวจพืช ถ้าเกิดว่ามีใบอนุญาตนำเข้าถูก เราก็สามารถให้นำเข้าได้ การอนุญาตนำเข้า กระทรวงพาณิชย์จะดูปริมาณว่าที่บ้านเรามีสินค้านั้นมากน้อยแค่ไหน

ถ้าผู้นำเข้ามีใบอนุญาต ผู้ประกอบการจะแจ้งเข้ามาว่า วันนี้จะมีการนำเข้า – ส่งออกสินค้าอะไรบ้าง โดยจะแจ้งเข้ามาในระบบ NSW (National Single Window) ที่เชื่อมโยงข้อมูลระบบทั้งหมดของกรมศุลกากร และตรวจพืช ทางเราก็จะส่งเจ้าหน้าที่ไปตรวจสอบให้ ส่วนสินค้าที่จะนำเข้ามาจะต้องมีใบรับรองสุขอนามัยพืช (Phytosanitary Certificate) ส่วนมันสำปะหลังจะต้องมีใบอนุญาตนำเข้า ทางเราจะไปตรวจสอบ ถ้าเกิดเป็นไปตามปริมาณที่กระทรวงพาณิชย์กำหนด เราก็อนุญาตให้นำเข้า กรณีชาวบ้านที่เป็นสินค้าข้ามแดนทั่วไปเขาจะไม่มีนำเข้าในปริมาณที่มาก ซึ่งเป็นหน้าที่ของกรมศุลกากรที่ทำหน้าที่เก็บภาษีอากร

สำหรับการปฏิบัติหน้าที่ที่ช่องอานม้า เจ้าหน้าที่ด้านตรวจพืชจะไปในช่วงที่เขามีแจ้งนำเข้า – ส่งออกเข้ามาทางระบบ ถ้าผู้ประกอบการไม่สะดวกให้ไปตรวจ ผู้ประกอบการก็จะนำมาที่ช่องเม็ก เพราะว่าใบขนสินค้า ผู้ประกอบการก็ต้องมาทำที่ช่องเม็ก เนื่องจากด่านศุลกากรช่องเม็กเป็นผู้รับผิดชอบในการทำใบขนสินค้า (กิตติพงษ์ นวงศ์ศรี, สัมภาษณ์ 2562)

สำหรับสินค้าที่ควบคุมปริมาณการส่งออกได้แก่ พืช เมล็ดพันธุ์ที่สามารถนำไปขยายพันธุ์ต่อได้ เช่น มะพร้าว หากจะส่งออก ต้องเป็นมะพร้าวอ่อน และหากเป็นมะพร้าวแก่ให้ปลอกเปลือกก่อนจึงจะสามารถส่งออกได้ พืชต้องห้ามนำเข้าเพื่อการค้าขาย ได้แก่ พักทอง ให้นำเข้าได้ไม่เกิน 10 กิโลกรัม นำเพื่อการบริโภคเท่านั้น ไม่ให้นำไปเพื่อการค้าขาย

พืชและผลิตภัณฑ์ที่ห้ามนำเข้าจากกัมพูชา ได้แก่ พักทอง แตงกวา แตงไทย แตงโม มะระ ฟักเขียว ใบตอง มะเขือเทศ มะเขือ ต้นกาแฟ ข้าวเปลือก แกลบดิบ มะพร้าว ท่อนพันธุ์ และมันสำปะหลัง

พืชสงวน 11 ชนิดตามพระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. 2518 ที่ห้ามส่งออก เว้นแต่ได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากรัฐมนตรี และเฉพาะเพื่อประโยชน์ในการทดลอง หรือวิจัยในทางราชการเท่านั้น หากผู้ใดฝ่าฝืนต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือ ปรับไม่เกินสี่พันบาท หรือ ทั้งจำทั้งปรับ พืชสงวนทั้ง 11 ชนิด ได้แก่ ทูเรียน ส้มโอ องุ่น ลำไย ลิ้นจี่ สับปะรด สละ มะพร้าว มะขาม กราวเครือ ทองเครือ

ภาพที่ 4.7 แสดงป้ายห้ามนำเข้าพืชที่จุดตรวจ
ที่มา: ถ่ายภาพโดยทีมวิจัย วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2562

สำนักงานพาณิชย์จังหวัดอุบลราชธานี

บทบาทของสำนักงานพาณิชย์ คือ ขับเคลื่อนเศรษฐกิจในจังหวัด เพื่อที่จะเป็นหน่วยดำเนินการด้านปลายน้ำ การขยายตลาดการค้า การลงทุน เชื่อมโยงตลาดในประเทศ และต่างประเทศ โดยเฉพาะการขยายตลาดกับประเทศเพื่อนบ้าน (ตลาดการค้าชายแดน) ทั้งในแง่การเป็นตลาดที่เป็นฐานในการผลิตสินค้า แลกเปลี่ยนสินค้า และการค้าผ่านแดน เศรษฐกิจในประเทศต้องดูในภาพรวม ในส่วนของจังหวัดอุบลราชธานี ต้องพยายามผลักดันผู้ประกอบการหรือผลักดันเกษตรกร ให้มีความสามารถหรือมีศักยภาพในการแข่งขัน ที่จะนำสินค้าเข้าสู่ระบบการแข่งขันในตลาดการค้าชายแดนให้ได้ ถ้ามีการส่งออก มีการเรียนรู้กฎระเบียบในการค้า

ชายแดน กฎระเบียบด้านศุลกากร จะนำไปสู่การค้าระหว่างประเทศเป็นผู้ส่งออกที่จะเคลื่อนได้ต่อไปในอนาคต (ชาญชัย วันดี, สัมภาษณ์ 2562)

บทบาทของพาณิชย์จังหวัด ยังเป็นการดำเนินงานในภาพรวมของทั้งจังหวัด ไม่ได้เน้นการพัฒนาในช่องทางมาเป็นกรณีพิเศษ ที่ผ่านมามีจังหวัดอุบลราชธานียังไม่ได้มีการส่งเสริมผู้ประกอบการระหว่างสองประเทศที่ชัดเจนมากนัก โดยอุปสรรคที่สำคัญหนึ่งคือด้านภาษา แม้ว่าพาณิชย์จังหวัดจะเคยเข้าไปร่วมกิจกรรมส่งเสริมการค้าในประเทศกัมพูชาในจังหวัดพระวิหารก็ตามแต่ความร่วมมือก็ยังไม่ชัดเจนมากนัก โดยเคยมีกรณีผู้ประกอบการที่มาติดต่อกับสำนักงานเพื่อจะไปค้าขายกับกัมพูชา คือ น้ำปลา บริษัทแสงไทยน้ำทิพย์ สำนักงานเคยพาไปเปิดตลาดที่ไร่กาแฟ ที่จังหวัดพระวิหาร ในปี พ.ศ. 2560 ซึ่งในขณะนั้น มีผู้ประกอบการไปร่วมขายด้วยประมาณ 10 ราย

ดังนั้น ในการดำเนินงานด้านการส่งเสริมค้าชายแดนบทบาทหลักคืออำเภอคำม่วน ส่วนพาณิชย์จังหวัดจะเป็นปลายน้ำที่ช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูลหรือออกใบอนุญาตตามอำนาจหน้าที่ในระดับจังหวัดที่กฎหมายกำหนด ตัวอย่างเช่น การดำเนินงานในปี 2560 สำนักงานพาณิชย์จังหวัดอุบลราชธานี ดำเนินการออกใบอนุญาตขนย้ายมันสำปะหลังและมันสำปะหลังเส้น ที่ขออนุญาตนำเข้าจากกัมพูชาทางจุดผ่อนปรนช่องทางม้า อำเภอคำม่วน จังหวัดอุบลราชธานี ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม – 20 กรกฎาคม 2560 จำนวน 91 ฉบับ (คัน) ปริมาณ 2,275 ตัน คิดเป็นมูลค่าประมาณ 9.1 ล้านบาท

ชาญชัย วันดี พาณิชย์จังหวัดอุบลราชธานี (สัมภาษณ์ 2562) เห็นว่า เศรษฐกิจในประเทศต้องดูในภาพรวม ในส่วนของจังหวัดอุบลราชธานีต้องพยายามผลักดันผู้ประกอบการ หรือผลักดันเกษตรกร ให้มีความสามารถหรือมีศักยภาพในการแข่งขัน ที่จะนำสินค้าเข้าสู่ระบบการแข่งขันในตลาดการค้าชายแดนให้ได้ ถ้ามีการส่งออก มีการเรียนรู้กฎระเบียบในการค้าชายแดน กฎระเบียบด้านศุลกากร จะนำไปสู่การค้าระหว่างประเทศ เป็นผู้ส่งออกที่จะเคลื่อนได้ต่อไปในอนาคต ทั้งนี้ ตนได้มีโอกาสไปลงพื้นที่ที่ช่องทางม้า เห็นว่า ต้องมีการพัฒนาอีกมาก เพราะมีข้อจำกัดหลายอย่างเป็นพื้นที่อุทยาน เรื่องปักปันเขตแดน เป็นเรื่องของฝ่ายความมั่นคงที่จะต้องเข้าไปกำกับดูแลอย่างเข้มงวด ทั้งในเรื่องของการผลักดันชาวกัมพูชาให้ออกไปจากเขต Buffer Zone ถ้ายังไม่ออกจากบริเวณดังกล่าวจะพัฒนาอะไรก็ค่อนข้างลำบาก

4.2.4 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

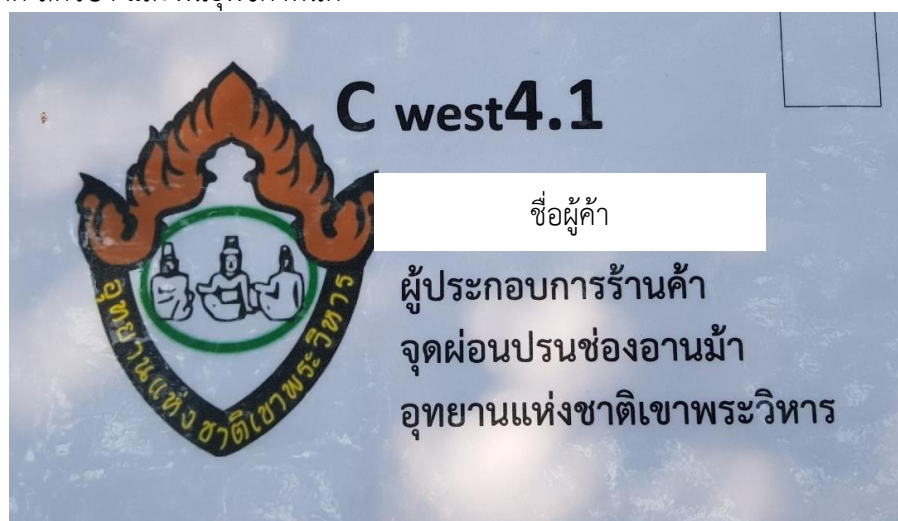
สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี)

สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) รับผิดชอบบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ รวม 6 จังหวัด ได้แก่ อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ ยโสธร อำนาจเจริญ และมุกดาหาร ประกอบด้วยพื้นที่อุทยานแห่งชาติ จำนวน 6 แห่ง เนื้อที่ 947,187 ไร่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า จำนวน 6 แห่ง เนื้อที่ 1,301,791 ไร่ และวนอุทยาน จำนวน 5 แห่ง เนื้อที่ 34,697 ไร่ รวมเนื้อที่ป่าอนุรักษ์จำนวน 2,283,675 ไร่ พื้นที่ส่วนมากอยู่ติดต่อประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และราช อาณาจักรกัมพูชา บางช่วงมีแม่น้ำโขงเป็นอาณาเขต โดยมีหน่วยงานที่อยู่ภายใต้สังกัดที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับช่องทางม้า คือ หน่วยรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม และอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม ตั้งอยู่ที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ ในท้องที่ตำบลโดมประดิษฐ์ และตำบลศรีวิเชียร อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี ทิศตะวันตกจรดลำน้ำบอนซึ่งเป็นแนวเขตระหว่างเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม กับอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ตำบลโขง อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี

โดยในจุดตรวจมีการเก็บค่าบริการดังที่กล่าวมาแล้ว ทั้งนี้การจัดเก็บค่าบริการ เป็นไปตามระเบียบกรมป่าไม้ ว่าด้วยการเก็บค่าบริการหรือค่าตอบแทนในการที่พนักงานเจ้าหน้าที่ให้บริการหรือให้ความสะดวกในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่า พ.ศ. 2540 ข้อ 5 ประกอบพระราชกฤษฎีกาโอนกิจการบริหารและอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 มาตรา 67 และมาตรา 161 ที่กำหนดให้ผู้ที่เข้าไป หรือนำยานพาหนะ หรือยานพาหนะอื่นใด เข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่าแห่งใด ต้องเสียค่าบริการหรือค่าตอบแทน ตามอัตราที่อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชกำหนด

ภาพที่ 4.8 ตัวอย่างเอกสารขนาดA4 ใช้วางไว้หน้ารถซึ่งออกโดยอุทยานเขาพระวิหาร เพื่อเป็นหลักฐานการผ่านทางโดยไม่ต้องเสียเงิน ณ จุดตรวจ
ที่มา: ผู้ค้าในพื้นที่ช่องอานม้ารายหนึ่ง

นายสันหวัช ศิริทวี (สัมภาษณ์ 2562) หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม ให้สัมภาษณ์ว่าพื้นที่ของช่องอานม้า จากเขตของอุทยานไปช่องอานม้า ใช้ร่องห้วยตึกนิง ในการแบ่งเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร กับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม โดยบริเวณเส้นทางเข้าไปยังช่องอานม้าเป็นพื้นที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ยอดโดม ประมาณ 12 กม. ส่วนสถานที่ที่ตั้งตลาดและจุดผ่านแดนช่องอานม้าเป็นพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร

บทบาทหน้าที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับช่องอานม้า คือ การเก็บค่าบริการหรือค่าตอบแทนในการที่เจ้าพนักงานเจ้าหน้าที่ให้บริการหรือให้ความสะดวกในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเก็บข้อมูลจำนวนคนเข้า - ออกในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า โดยมีเจ้าหน้าที่ในหน่วยพิทักษ์ป่าห้วยจันทร์แดง

ท้องเที่ยวและพักอาศัยในอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2547 ซึ่งผู้ค้าจะต้องมีการทำสัญญา เป็นสัญญาฉบับชั่วคราว คือ 15 วัน/ครั้ง ซึ่งผู้ค้าจะต้องมาเซ็นสัญญาใหม่ทุกครั้ง โดยรายได้ที่ได้จะถูกนำส่งต้นสังกัดและต้นสังกัดจะบริหารจัดการตามสัดส่วนที่กำหนด เช่น นำไปจ้างเจ้าหน้าที่ที่ดูแลพื้นที่ หรือการทํานุบำรุงพื้นที่ตามนโยบายต่อไป

สวัสดี ลุนผง (สัมภาษณ์ 2562) เจ้าหน้าที่อุทยานพระวิหาร ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ที่ทำงานในพื้นที่มาตั้งแต่ช่วงเปิดช่องอานม้าในสมัยแรกๆ เล่าว่า พื้นที่เขตแนวในบริเวณช่องอานม้า ยึดตามแนวเขตของทหารที่เขาทำขึ้น โดยการจัดการของอุทยานเกิดขึ้นหลัง ประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2541 ซึ่งทำให้ต้องนำระเบียบกฎหมายของอุทยานมาใช้ในพื้นที่ด้วย ช่วงเปิดจุดผ่อนปรนช่องอานม้าใหม่ๆ นั้นยังเข้าลำบาก คนจะไม่ค่อยได้สนใจช่องอานม้า โดยเส้นทางเดิมคือช่องทางที่เขาทำการค้าไม้ และเส้นทางดังกล่าวก็ถูกปิดหลังประกาศเป็นอุทยาน โดยอุทยานใช้ช่องทางในเรื่องของการท้องเที่ยวในการจัดการ ช่วงนั้นแหล่งท้องเที่ยวยังไม่มีคนรู้จัก จำเป็นต้องอยู่ในเงื่อนไขของการจัดการข้อที่ 3 เรื่องการท้องเที่ยว ผนวกกับทางจังหวัดที่อยากให้ยกระดับจุดค้าขายที่ช่องอานม้า โดย หลังจากปี 2541 มีการปิด-เปิดมาเรื่อยๆ แต่เป็นในเรื่องของการแลกเปลี่ยนสินค้า จากนั้น สุวรรณ วัฒนพิทักษ์พงศ์ เข้ามาเป็นหัวหน้าอุทยานใน ปี 2542 อุทยาน ได้คุยกับนายอำเภออำเภอน้ำยืนในขณะนั้น ของบจังหวัดมาเพื่อสร้างร้านค้าชุมชนที่ช่องอานม้า 20 หลัง และห้องน้ำ 1 หลัง ระบบประปา 1 แห่ง มีผู้ประกอบการประมาณ 18 ราย มีการเปิดค้าขายแบบชั่วคราว คนเริ่มรู้จัก ประกอบกับอุทยานทำสารคดีท้องเที่ยวอุทยาน คนมาเที่ยวผามออีแดง ก็ไปเที่ยวช่องอานม้า อย่างไรก็ตาม ส่วนอุทยานมีหน้าที่คือ ปกป้องไม่ให้คนมากระทำผิดในเรื่องของการผิดกฎหมายสัตว์ป่า ลำสัตว์ สัตว์ป่าต่างๆที่ผิดเงื่อนไข

เมื่อดูแนวเขตพื้นที่กับเส้นทางเข้าไปยังช่องอานม้าจะพบว่าต้องผ่านสองพื้นที่ดังกล่าวมาแล้ว คือแนวเขตรหว่างอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม ตามกฎกติกา จะแบ่งเขตแดนตามร่องน้ำ (ร่องห้วยตามแผนที่) ทำให้พื้นที่ของอุทยานเขาพระวิหารไปมีแนวเขตตรงบริเวณจุดผ่อนปรนช่องอานม้า ตรงกันข้ามกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม ก็ขีดขึ้นไปด้านบนจึงเกิดการทับซ้อนกัน ภายหลังจึงใช้เส้นขีดแบ่งสีแดงเพื่อไม่ให้เกิดการทับซ้อนกัน คล้ายๆเป็นข้อตรงกัน คล้ายๆ One Map ก็เลยเกิดเป็นลักษณะเป็นสำนักเดียวกัน โดยการแบ่งแนวเขตจริงๆยึดตาม กฎกติกาของอุทยานตามแผนที่ L7017 แต่ที่นี้เส้นแดงนี้ถูกแบ่งขึ้นใหม่ตามเส้น L7018 หรือ WGS84 แต่ยังไม่เป็นกฎกติกา เพราะต้องมาเชื่อมกับพระราชบัญญัติใหม่ที่ประกาศฉบับล่าสุด (พระราชบัญญัติแห่งชาติ 2562)

สำหรับการบริหารจัดการตลาดนั้น อุทยานได้เข้าไปมีบทบาทในการจัดการตลาดช่วงหลังปี 2557 เนื่องจากจำนวนผู้ค้าที่มากขึ้น ตามกระแสการเปิดจุดผ่านแดนถาวร ซึ่งทำให้บริเวณตลาดเกิดความไม่เป็นระเบียบ มีขยะจำนวนมาก และมีเสียงบ่นจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อุทยานในฐานะเจ้าของพื้นที่จึงเข้าไปบริหารจัดการตลาด โดยอุทยานได้เข้าไปจัดระเบียบใหม่และขยายพื้นที่ลือการค้าตรงบริเวณลานจอดรถเดิม อย่างไรก็ตาม อุทยานก็ประสบปัญหาการใช้รถม้าพื้นที่ลือการค้าของผู้ค้า

“จริงๆตามหลักของระเบียบร้านค้าจะลือใครลือคมัน แต่แม่ค้าบางส่วนอาจเห็น ว่าใครไม่อยู่ก็ยึดถือลือคนอื่นข้างๆเป็นของตัวเอง พอเจ้าหน้าที่เข้าไปตรวจระเบียบเขาก็จะอยู่ในลือของเขา”

(สวัสดี ลุนผง, สัมภาษณ์ 2562)

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารเป็นผู้บริหารจัดการพื้นที่ตลาดในปัจจุบัน อุทยานไม่ได้บริหารจัดการอย่างราบรื่น เพราะหากยึดหลักการตามระเบียบกฎเกณฑ์อย่างเคร่งครัด ระเบียบอุทยานจะไม่อนุญาตให้นำสัตว์เข้ามาในพื้นที่¹ รวมถึงระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ว่าด้วยการอนุญาตให้เข้าไปดำเนินกิจการท่องเที่ยวและพักอาศัยในอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2547 ก็ไม่ได้ระบุกิจการประเภทที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายสัตว์เศรษฐกิจบนพื้นที่อุทยาน เพราะฉะนั้น การค้าบางชนิดโดยเฉพาะการค้าสัตว์ปีกจึงเป็นลักษณะการค้าขายทั่วไป โดยสังเกตว่าผู้ค้าบางรายจะไม่ได้ระบุว่าจะขายสินค้าประเภทใด เพราะเป็นลักษณะการนำสัตว์เข้าไปในเขตอนุรักษ์

ปัญหาที่เจ้าหน้าที่ประสบคือ ความไม่เข้าใจแนวทางการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ ที่มีกฎเกณฑ์ของราชการกำหนดการกระทำบางอย่างไว้ ผู้ประกอบการบางรายก็จะเข้าใจในการดำเนินงาน บางรายก็อาจจะไม่มีความเข้าใจมากนัก ผู้ประกอบการหลายรายเข้าใจผิด ระเบียบหรือเงื่อนไขการเข้าขายของในเขตพื้นที่อุทยาน กิจการทั้งหมดในอุทยาน ผู้ประกอบการจะต้องดำเนินการเองทั้งหมด แม้กระทั่งขยะ สิ่งปฏิกูล สิ่งปลูกสร้างต่าง ซึ่งส่วนมากผู้ประกอบการไม่ศึกษาเงื่อนไขอย่างละเอียด (สวัสดี้ ลุนผง, สัมภาษณ์ 2562)

“ตอนนี้มีการรณรงค์เรื่องปัญหาขยะ ว่าผู้ประกอบการจะต้องเอากลับ แต่ที่ขยะเหลือ เขาก็บอกว่าเป็นขยะที่เพื่อนบ้านหลงเหลือไว้ ทั้งๆที่เราเองก็ประชาสัมพันธ์เวลาประชุมระหว่างสองประเทศเราก็พูดตลอด ท่านนายอำเภอท่านเคยยื่นบอกว่าจะขออนุญาตจัดการขยะฝั่งนั้น ให้ฝั่งนั้นจัดเก็บ แต่เขาไม่ยอมรับ มันก็เกิดปัญหาอย่างที่เราเห็น” (สวัสดี้ ลุนผง, สัมภาษณ์ 2562)

¹ ตาม พรบ.อุทยานแห่งชาติ 2504 มาตรา 16 ระบุไว้ว่าภายในเขตอุทยานแห่งชาติห้ามมิให้บุคคลใด (11) นำหรือปล่อยปศุสัตว์เข้าไป (12) นำสัตว์เลี้ยงหรือสัตว์พาหนะเข้าไป เว้นแต่จะได้ปฏิบัติตามระเบียบที่อธิบดีกำหนดโดยอนุมัติของรัฐมนตรี และใน พรบ.อุทยานแห่งชาติ 2562 ซึ่งมีผลใช้บังคับหลังจากวันที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา 180 วัน ตรงกับวันที่ 25 พฤศจิกายน 2562 ไม่มีการระบุข้อความดังกล่าวและไม่มีความคล้ายคลึงที่ปรากฏอยู่ โดยมีมาตรา 21 ระบุไว้ว่า บุคคลใดนำหรือปล่อยสัตว์เข้าไปในอุทยานแห่งชาติต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

ภาพที่ 4.10 ภาพรวมพื้นที่ช่องอานม้า
ที่มา: อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร

ตารางที่ 4.2 สรุปการทำงานของแต่ละหน่วยงานในพื้นที่ช่องอานม้า

หน่วยงาน	บทบาทหลัก	บทบาทรอง	หมายเหตุ
ด้านความมั่นคง			
กองร้อยทหารพราน 2310 กองกำลังสุรนารี	รักษาความมั่นคงชายแดน	ดูแลผู้เข้า – ออกด่าน และตรวจ สินค้านำเข้า – ส่งออก	จุดตรวจห้วยจันทร์ แดง
ด้านการปกครอง			
อำเภอเขาน้อย	อนุมัติการเข้า-ออกกรณีพิเศษ รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องส่งต่อ หน่วยงานต่างๆ	ดูแลจำนวนผู้เข้า – ออกด่าน	ส่งต่อข้อมูลให้กับ ตม. อุบลฯ
อาสาสมัครรักษาดินแดน (อส.)	ดูแลการเข้าออก จำนวน	ช่วยตรวจสอบการซื้อสินค้า ประเภทเหล้า-บุหรี่	
ด้านเศรษฐกิจ			
ศุลกากรช่องเม็ก	จัดเก็บภาษีสินค้าชายแดน	เก็บข้อมูลสถิติทางการค้า และ ตรวจสินค้าห้ามนำเข้าตาม กฎหมาย	
สรรพสามิต	ตรวจจับสินค้าหนีภาษี ควบคุมการซื้อขายประเภท เหล้า-บุหรี่	ตรวจจับสินค้าหนีภาษี ควบคุมการซื้อขายประเภท เหล้า-บุหรี่	
ปศุสัตว์จังหวัด/อำเภอ	อำนวยความสะดวกในการขาย สินค้าปศุสัตว์	เก็บตัวอย่าง swap สัตว์ปีก (ประเภท เป็ด ไก่) และทำลาย เชื้อโรคยานพาหนะผ่านจุด	

หน่วยงาน	บทบาทหลัก	บทบาทรอง	หมายเหตุ
		ตรวจ	
ด่านกักกันสัตว์อุบลราชธานี	ให้บริการการนำสัตว์และซากสัตว์เข้า-ออก ผ่านราชอาณาจักร	ให้บริการการนำสัตว์และซากสัตว์เข้า-ออก ผ่านราชอาณาจักร	
ด่านตรวจพืชช่องเม็ก	ควบคุมการนำเข้า – ส่งออก และการเคลื่อนย้ายพืช รวมทั้งปัจจัยการผลิตทางการเกษตร	ตรวจสอบการส่งสินค้าทางการเกษตรเมื่อมีผู้ประกอบการแจ้งผ่านระบบ NSW	
ด้านทรัพยากรธรรมชาติ			
หน่วยรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม หน่วยพิทักษ์ป่าห้วยจันทร์แดง	เก็บค่าธรรมเนียมเข้าพื้นที่	เก็บสถิติผู้เข้าออก	
อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร	ดูแลปกป้องรักษาพื้นที่ป่าไม้	จัดการตลาดช่องอานม้าด่านชายแดนไทย	

4.3 บทบาทของผู้กระทำกรอื่นๆ ในการพัฒนาการค้าชายแดน

4.3.1 บทบาทของผู้ค้าต่อการพัฒนาการค้าชายแดน

จากที่กล่าวมาแล้วถึงการค้าชายและบทบาทของผู้ค้าในบทที่ 3 ซึ่งจะพบว่าผู้ค้าในพื้นที่ช่องอานม้าเป็นผู้ที่มีบทบาทสูงกลุ่มหนึ่งในการพัฒนาการค้าชายแดน โดยเฉพาะผู้ค้ารุ่นบุกเบิก ผู้ค้ามีหลากหลายกลุ่มทั้งผู้ค้าดั้งเดิม และผู้ค้าใหม่ ซึ่งมีส่วนร่วมในการผลักดันการพัฒนาพื้นที่แตกต่างกัน โดยผู้ค้าใหม่จะไม่มีบทบาทมากนัก แต่ผู้ค้าดั้งเดิมจะยังคงมีบทบาทในการพัฒนา กลุ่มผู้ค้ากลุ่มนี้ยังเป็นกลุ่มแกนนำที่ส่งเสริมกิจกรรมส่งเสริมการค้าและความสัมพันธ์ในระดับพื้นที่ ประสานกลุ่ม คือ คุณณรงค์ สุรนาค ถือเป็นแกนนำที่มีบทบาทสำคัญในพื้นที่ ที่ทำหน้าที่ประสานความร่วมมือกับผู้ค้าทั้งหน้าเก่าและหน้าใหม่ในการส่งเสริมกิจกรรมในพื้นที่ เช่น กิจกรรมปีใหม่และสงกรานต์ และบทบาทอีกอย่างหนึ่งของแกนนำคือการช่วยเจรจาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ค้า หรือเป็นตัวแทนของผู้ค้าในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับภาครัฐ

ผู้ค้าไม่ได้เป็นผู้กระทำกรที่เป็นแรงผลักดันในการพัฒนาพื้นที่แบบแยกส่วน แม้ว่าจะไม่เห็นผู้กระทำกรที่เป็นปัจเจกอย่างชัดเจน แต่ทว่าการที่มีผู้ค้าเข้าไปประกอบการในพื้นที่จำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ก็ส่งผลต่อการเข้าไปดำเนินงานของภาครัฐ ทั้งในส่วนของการบริหารจัดการและควบคุมดูแลจัดระเบียบผู้ค้า

การเข้าไปบริหารจัดการของภาครัฐไม่ได้เป็นไปอย่างราบรื่น เพราะการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในด้านการบริหารจัดการตลาดย่อมเกิดแรงกระเพื่อมจากผู้ค้า และข้อกังขาในหลายเรื่อง ตัวอย่างเช่น ในเรื่องของการเก็บค่าบริการ ค่าผ่านทางไปยังช่องอานม้า ซึ่งผู้ค้าหลายรายมองว่า กฎระเบียบที่ถูกนำมาใช้ของภาครัฐไม่ได้มีความสอดคล้องหรือเป็นไปในทางเดียวกัน

ผู้ค้ารายหนึ่งเห็นว่า “ช่องอานม้าไม่ได้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ตาม พรบ.อุทยาน จะมาเก็บค่าบริการได้ยังไง” อีกรายหนึ่งเห็นว่า “การเก็บค่าผ่านทางของอุทยาน ฯ ไม่ควรเก็บ เพราะเป็นเพียงจุดผ่อนปรน ไม่ใช่ด่าน

ถาวร และไม่ใช่แหล่งท่องเที่ยว” นอกจากนี้ ผู้ค้ายังตั้งคำถามเกี่ยวกับงบประมาณที่นำไปบริหารจัดการ เพราะเห็นว่าอุทยานเก็บค่าธรรมเนียมไปมากแต่กลับไม่ได้บริการที่ดีเท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม การตอบสนองเสียงของผู้ค้าจากภาครัฐก็ยังมีไม่มากนัก

อย่างไรก็ดี ก็ไม่ใช่ว่าเสียงของผู้ค้าจะถูกกลืนทั้งหมด เพราะในแต่ละครั้งที่มีปัญหาทั้งในเรื่องการจัดการตลาด ปัญหาการซื้อขายระหว่างผู้ค้า หรือ ในกรณีปัญหาการรับซื้อระหว่างประเทศ ผู้ค้าจะรวมตัวกันเพื่อร้องเรียน หรือเจรจาต่อรอง ให้ภาครัฐช่วยแก้ไขปัญหา ซึ่งอำเภอจะเป็นกลไกหลักในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าเสียงของผู้ค้ายังมีผลต่อการจัดการของเจ้าหน้าที่อยู่ เช่น

“เดิมพื้นที่ตลาดไก่ ไม่มีหลังคา เดิมเป็นลานจอดรถ แต่ด้วยความที่ประชาชนมีจำนวนมาก เราจะไปไล่ออกเลย ก็เกิดปัญหาร้องเรียนส่วนราชการไม่ให้ความเป็นธรรม”

(สวีสดี ลุนผง, สัมภาษณ์ 2562)

ในขณะเดียวกัน ผู้ค้าใหม่ก็มักจะโอนอ่อนยอมตามกฎเกณฑ์ที่ทางราชการแจ้ง เพราะเกรงจะไม่ได้พื้นที่ค้าขาย โดยเฉพาะผู้ค้าสัตว์ปีก ที่การปฏิบัติหลายอย่างยังไม่ได้มีความคลุมเครือหรือถูกต้องมากนัก เช่น ผู้ค้าบางรายใช้พื้นที่ลื้อคของผู้อื่นในการขายสินค้า ก็จะทำให้ผู้ค้าจะไม่ได้มีการร้องขออะไรจากเจ้าหน้าที่มากนัก แต่หากเป็นผู้ค้าที่ปฏิบัติตามอย่างถูกต้องจะสามารถพูดคุยเจรจากับเจ้าหน้าที่อย่างมีน้ำหนักร

4.3.2 บทบาทของประชาชนในพื้นที่ชายแดนต่อพัฒนาการค้าชายแดน

ประชาชนทั่วไปในพื้นที่ไม่ได้มีบทบาทในการพัฒนาพื้นที่การค้าชายแดนโดยตรงเหมือนกับผู้ค้า อย่างไรก็ตาม ประชาชนในอำเภอน้ำยั้นได้ร่วมมีบทบาทในการดำเนินการดำเนินงานสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยร่วมมือกับภาครัฐผ่านการประชาสัมพันธ์ของผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้านเป็นหลัก จากหัวข้อบทบาทของหน่วยงานภาครัฐที่ผ่านมา จะเห็นว่ากิจกรรมในพื้นที่ชายแดนเกิดขึ้นอยู่ตลอดทั้งปี โดยมีอำเภอและทหารจะเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงานขอความร่วมมือและประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชน ขึ้นอยู่กับลักษณะของกิจกรรมด้วย

การทำงานในระดับพื้นที่นั้น บุคลากรในหน่วยงานจะไม่ดำเนินงานแบบโดดๆ แต่มีการสร้างความร่วมมือกับประชาชนให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้วย อย่างไรก็ตาม ในระดับประสานความร่วมมือในเชิงนโยบาย ประชาชนก็ไม่ได้มีส่วนในการผลักดันมากนัก

กิจกรรมที่ประชาชนมีบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนเป็นอย่างมาก คือ งานทอดผ้าป่าสามัคคี ตัวอย่างกิจกรรม เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2562 ที่อำเภอจอมกระสาน กัมพูชา จัดขึ้นโดยพระหมู่บ้านโซง ผู้คนที่เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนที่เป็นผู้ค้าในตลาดช่องอานม้า เป็นประเพณีสานความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา นายสาม พะวงค์ ผู้ใหญ่บ้านบ้านน้ำยั้น กล่าวว่า การทำผ้าป่าชาวบ้านเป็นผู้ริเริ่ม แล้วผู้ใหญ่นำเรื่องไปปรึกษากับอำเภอ เพื่อให้ลงไปได้ง่ายๆ เอาชื่อ ทะเบียนรถของคนที่จะเข้าไปให้อำเภอ อำเภอจึงทำให้เป็นในนามของอำเภอ ไปสร้างโบสถ์ (สาม พะวงค์, สัมภาษณ์ 2562) นอกจากนี้ นายเฉลิม สาริก อติตอสาสมัครรักษาดินแดน ยังเล่าให้ฟังถึงบรรยากาศในการดำเนินงานว่า “วันที่ลงไปทอดผ้าป่า คนเดินทางลงไปเป็น 200 กว่าคน รถกว่า 150 คัน วิ่งตามกันลงไป นายอำเภอเป็นผู้พา

ลงไป มีชาวกำพูชามานั่งเข้าแถวรอต้อนรับ พนมมือไหว้เหมือนว่าคนที่ลงไปทั้งหมดเป็นเจ้า” (เฉลิม สาริก, สัมภาษณ์ 2562)

สาม พะวงศ์ (สัมภาษณ์ 2562) ผู้ใหญ่บ้านบ้านน้ำเย็น เล่าว่า ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม ตนเองได้มีส่วนร่วมทั้งในการร่วมกิจกรรมในพื้นที่และในประเทศ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับหมู่บ้านเข้มแข็งคู่ขนาน เช่น กิจกรรมการปลูกต้นไม้เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2562 กิจกรรมปีใหม่ สงกรานต์ การปั่นจักรยานไปที่อำเภอจอมกระสานเมื่อวันที่ 12 ตุลาคมเป็นต้น หรือกิจกรรมศูนย์เรียนรู้ กับทหารพราน 23 เศรษฐกิจพอเพียง ที่โอดา มีบ่อเลี้ยงปลา ไปทำให้เขาดู ใช้งบของทหารพราน 23 ชวนไปในนามหมู่บ้านคู่ขนานริมแม่น้ำโขงตอนล่าง “เราฟังเขาไม่ได้รู้เรื่องเท่าไร อยู่นอกกรอบวงคุย เราเป็นคนไปดู และปฏิบัติ”

สำหรับเพชร พวงศรี (สัมภาษณ์ 2562) ผู้ใหญ่บ้านบ้านโขง เล่าว่า โดยส่วนตัวไม่ค่อยได้เดินทางไปที่ช่องอานม้าบ่อยนัก ส่วนใหญ่จะไปเมื่อไปร่วมงานกิจกรรมต่างๆ โดยตนเดินทางไปจอมกระสาน 2 ครั้ง คือเดินทางไปผ้าป่า ไปกับหลวงปู่ชัน ซึ่งเป็นพระที่มาจากอำเภอจอมกระสานตั้งแต่ช่วงที่รบกันและในช่วงเดือนมีนาคม ได้มีโอกาสเดินทางไปเป็นจิตอาสา ร่วมกับหน่วยแพทย์และสภากาชาด จากอำเภอกันทรลักษ์ ไปที่บ้านอานแซะ ไปตั้งหน่วยที่บ้านผู้ใหญ่เพื่อตรวจโรค ที่ได้ไปเพราะเป็นหมู่บ้านคู่ขนานซึ่งตัวแทนผู้นำหมู่บ้านต้องลงไปด้วย

ช่องอานม้า ยังเป็นจุดหมายสำคัญด้านการประชาสัมพันธ์ต่างๆของอำเภอน้ำเย็น ตัวอย่างเช่น โครงการ Walk & run เชื่อมสัมพันธ์สองแผ่นดิน (พิชิตช่องอานม้า ไทย-กัมพูชา) 2019 วันที่ 20 มกราคม 2562 ซึ่งเป็นการเดินวิ่งการกุศลเพื่อการพัฒนาาระบบสุขภาพอำเภอน้ำเย็น จากตัวอำเภอไปยังช่องอานม้า จัดโดยสาธารณสุข อำเภอน้ำเย็น จังหวัดอุบลราชธานี

4.3.4 บทบาทของนักท่องเที่ยวและสถิติจำนวนคนที่เดินทางไปยังช่องอานม้า

สำหรับบทบาทของผู้กระทำการภาคประชาชนที่เป็นนักท่องเที่ยวยังไม่เด่นชัดมากนัก ในช่วงแรกของการเปิดด่านจะมีกลุ่มผู้ค้าเดินทางไปค้าขายสินค้าให้กับชาวเขมรและทหารเขมร โดยไม่มีนักท่องเที่ยว เนื่องจากเส้นทางมีความยากลำบาก อย่างไรก็ตาม ใ้เริ่มมีนักท่องเที่ยวไปซื้อของชนิดอื่นภายหลังการพัฒนาเส้นทางถนน การมีเส้นทางคมนาคมที่มีความสะดวกสบายมากขึ้น ก็ทำให้ผู้ค้ามากขึ้นพร้อมกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นพร้อมด้วย ในทางกลับกัน จำนวนของนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้นก็เป็นสิ่งจูงใจผู้ค้าชาวไทยส่วนหนึ่งในการมาขายสินค้า โดยเฉพาะการเพิ่มจำนวนผู้ค้าชาวกำพูชาที่เพิ่มมากขึ้น รวมถึงยังสามารถใช้เป็นเหตุผลในการผลักดันในเชิงนโยบายในการพัฒนาพื้นที่อีกด้วยนอกจากนี้ ช่องอานม้ายังสามารถใช้เป็นเส้นทางชั่วคราวในการเดินทางไปยังประเทศกัมพูชา ซึ่งจะต้องขออนุญาตจากทางฝ่ายปกครอง

ดังที่กล่าวมาแล้ว อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมการท่องเที่ยวก็เป็นเหตุผลหนึ่งในการพัฒนาพื้นที่การค้าขายแดนให้มีความสะดวกสบายมากขึ้นใน ซึ่งได้กล่าวถึงจำนวนนักท่องเที่ยวมาแล้วในบทที่ 3 และดังที่กล่าวมาแล้วว่าอุทยานเขาพระวิหารใช้กฎเกณฑ์ด้านการท่องเที่ยวมาบริหารจัดการพื้นที่ ประชาชนที่เข้ามาซื้อของในพื้นที่ส่วนใหญ่จึงถูกเรียกว่า “นักท่องเที่ยว” โดยพื้นที่สำหรับท่องเที่ยวในปัจจุบันจะมีอยู่จุดเดียวคือจุดที่เป็นตลาดการค้า แม้ว่าในพื้นที่อุทยานจะมีพื้นที่ส่วนอื่นๆ ที่คนในพื้นที่เห็นว่าสามารถเปิดเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวได้ เช่น ภูปราสาท ซึ่งอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม จุดชมวิวผาเดียวดายซึ่งเป็นพื้นที่เสี่ยง รวมถึงจุดอื่นๆ ที่ยังเป็นจุดเสี่ยงที่อาจจะยังไม่มีมีการเก็บกู้ระเบิด แต่ในหลายจุดก็ยังคงอยู่ในระหว่างการปรับปรุงพื้นที่ โดยพบว่าในปี

2562 มีการปรับปรุงพื้นที่และเก็บข้อมูลอุปราคาเพื่อเตรียมรองรับการท่องเที่ยว แต่ก็ไม่ได้เปิดสำหรับท่องเที่ยวอย่างชัดเจน

4.4 วิเคราะห์บทบาทของผู้กระทำการต่อการพัฒนาพื้นที่การค้าชายแดน

จากภาพรวมในบทที่ 4 ผู้วิจัยได้นำเสนอภาพรวมของผู้กระทำการที่มีส่วนในการพัฒนาพื้นที่ช่องอานม้า โดยแบ่งผู้กระทำการหลักออกสองประเภทคือ ผู้กระทำการภาครัฐ และผู้กระทำการภาคประชาชน ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยผู้กระทำการภาคประชาชนรวมถึงผู้ค้าซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ค้ารายย่อย นักท่องเที่ยว และประชาชนทั่วไปที่มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆในพื้นที่ร่วมกับภาครัฐ โดยผู้กระทำการภาคเอกชนที่เป็นผู้ประกอบการรายใหญ่หรือภาคประชาสังคมมีบทบาทค่อนข้างน้อย ยกเว้นในอดีตที่มีผู้ประกอบการภาคเอกชน เช่น ผู้ค้าไม้ที่มีบทบาทในการพัฒนาเส้นทางถนน โดยเฉพาะผู้กระทำการภาครัฐที่สำคัญในพื้นที่ช่องอานม้าหลายหน่วยงานมีบทบาทที่ซับซ้อนหรือการดูแลพื้นที่ร่วมกัน

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำการแต่ละกลุ่มทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่และกิจกรรมในพื้นที่ภายใต้กฎเกณฑ์และการยืดหยุ่นของกิจกรรมในหลากหลายสถานการณ์ โดยสามารถวิเคราะห์บทบาทของผู้กระทำการในสองส่วนได้ ดังนี้

4.4.1 ผู้กระทำการภาครัฐในฐานะผู้กำกับควบคุม (Regulators) ผู้อำนวยการ (Facilitator) และผู้จัดการ (Manager) พื้นที่

ในบริเวณจุดผ่านแดนช่องอานม้า จะเห็นว่ามีเจ้าหน้าที่จากสองหน่วยงานคือฝ่ายปกครองและทหารที่มีบทบาทหลักในการกำกับควบคุม (Regulate) การเข้าออกของผู้คนและสินค้าให้เป็นไปตามเงื่อนไขที่กฎเกณฑ์ระหว่างประเทศกำหนด โดยจะพบว่ามีกักตุนนำเข้าสินค้าต้องห้าม มีการจับกุมผู้ผู้นำเข้าสินค้าผิดกฎหมาย และกา ซึ่งยังต้องประสานความร่วมมืออื่นกับหน่วยงานของประเทศกัมพูชาในการแก้ไขข้อพิพาทโดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่ยังไม่มีการปักปันเขตแดนไม่ให้เกิดชนวนความขัดแย้ง

นอกจากนี้ การบริการจัดการชายแดนของหน่วยงานภาครัฐในระดับท้องถิ่นมีลักษณะของการบริหารจัดการชายแดนร่วมระหว่างหน่วยงาน กล่าวคือ ฝ่ายปกครองจะทำหน้าที่ในการจัดเก็บข้อมูลคนและสินค้าต่างๆ ที่ขนส่งข้ามแดนเป็นหลัก และมีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานเฉพาะมาร่วมปฏิบัติงานตามภารกิจ ซึ่งภายใต้ข้อจำกัดของบุคลากรและปริมาณคนและสินค้าที่มีไม่มากนัก การปฏิบัติการร่วมของเจ้าหน้าที่ ณ จุดผ่านแดนจึงเป็นการอำนวยความสะดวก (Facilitate) การเข้าออกสินค้าและผู้คนด้วย การอำนวยความสะดวกทางการค้าไม่เพียงเกิดขึ้นผ่านการซื้อขาย ณ จุดผ่านแดนเท่านั้น แต่เกิดขึ้นภายใต้การสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมด้านประเพณี กิจกรรมความช่วยเหลือด้านการพัฒนาการเกษตรและสุขภาพของประชาชน เป็นต้น เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่มีส่วนในการสร้างความไว้วางใจและแสดงความจริงในการเป็นเพื่อนบ้านที่ดีต่อกัน ซึ่งมีส่วนในการส่งเสริมการค้าชายแดนให้คึกคักมากขึ้น

นอกจากนี้ ซึ่งการที่เป็นพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ชายแดนรัฐก็ยังคงทำหน้าที่ในการเป็นผู้เจรจาต่อรองระหว่างรัฐต่อรัฐในการสร้างความร่วมมือทางการค้า การยินยอมให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างยืดหยุ่นรวมถึงการเจรจาต่อรองเมื่อเกิดข้อพิพาทในการค้าขายระหว่างกัน ด้วยซึ่งกิจกรรมความช่วยเหลือเหล่านี้ที่แสดงถึงการไม่เอารัดเอาเปรียบจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยังช่วยในการเจรจาแก้ไขปัญหาทำได้ง่ายขึ้น

อีกบทบาทหนึ่งของหน่วยงานรัฐคือบทบาทของอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารที่เข้าไปทำหน้าที่บริหารจัดการพื้นที่ (Management) ภายหลังจากการเกิด พรบ.อุทยานแห่งชาติฯ ซึ่งการบริหารจัดการดังกล่าวจะไม่เป็นที่พอใจของผู้ค้ามากนัก อันเนื่องมาจากกฎเกณฑ์ที่ไม่อำนวยความสะดวกให้ผู้ค้าได้มีส่วนในการบริหารพื้นที่และการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกที่ไม่เป็นไปตามความคาดหวัง อย่างไรก็ตาม ก็มีความพยายามในการพูดคุยเจรจาระหว่างหน่วยงานรัฐในการพัฒนาพื้นที่ แม้ว่าจะยังไม่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสู่การเป็นด่านสากลที่ชัดเจน

อย่างไรก็ดี การบริหารจัดการพื้นที่ที่ไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งหมดที่กล่าวมา ส่วนหนึ่งแม้จะมีความยืดหยุ่น แต่ส่วนหนึ่งก็เป็นอุปสรรคต่อการจัดการพื้นที่ชายแดนที่ไม่มีประสิทธิภาพ

4.4.2 ผู้ค้าในฐานะผู้ปฏิบัติการทางการค้า

การเปลี่ยนแปลงของกฎเกณฑ์ควบคุมพื้นที่ ทำให้เห็นปฏิบัติการของผู้ค้าที่แตกต่างกัน ผู้ค้าชาวไทยและชาวกัมพูชา ต่างต้องเผชิญกับสถานการณ์และกฎเกณฑ์ที่มีทั้งยอมได้และที่เห็นว่าไม่เป็นธรรมหรือไม่ได้อำนวยความสะดวกให้เกิดประโยชน์ ตัวอย่างเช่น ภายใต้สถานการณ์สงคราม ผู้ค้าต่างยอมรับการปิดด่านการค้าขายโดยไม่ได้แย้ง แต่เมื่อเกิดการเก็บค่าธรรมเนียมเข้าออกพื้นที่ ผู้ค้าต่างเห็นว่าไม่เป็นธรรมก็มีการพยายามเข้าไปพูดคุยและเจรจาท่องรอง จนได้รับการผ่อนผันเป็นการเฉพาะ เป็นต้น

ช่องทางม้ากลายเป็นพื้นที่ของผู้ค้ากลุ่มหนึ่งที่ต้องการหลีกเลี่ยงข้อจำกัดของกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศที่เขาารู้สึกว่าความยุ่งยากในการจัดการ ผู้ค้าส่วนหนึ่งก็อาศัยช่องทางการละเมิดอ้อมอ้อมอำนวยความสะดวกการค้าในลักษณะที่ไม่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของหน่วยงานภาครัฐ เช่น การค้าไก่ ก็เป็นผลดีต่อการค้าขายของประชาชนในวงกว้าง โดยเฉพาะสินค้าเกษตรของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานีและพื้นที่โดยรอบ ทำให้เกิดการขายสินค้าระหว่างประเทศที่ได้กำไรมากกลายเป็นช่องทางทางการค้าที่ทำให้เขาลืมตาอ้าปากได้

นอกจากนี้ ภายใต้กฎเกณฑ์ของการเป็นจุดผ่อนปรน จะพบว่าการระบุกฎเกณฑ์ประเภทสินค้าสินค้าที่ต้องเสียภาษี จะพบว่าผู้ค้าส่วนหนึ่งก็จะพยายามหลีกเลี่ยงข้อจำกัดทางภาษี ด้วยการทยอยส่งออกสินค้าให้กับผู้รับซื้อชาวกัมพูชา หรือยกภาระการขนส่งสินค้าให้กับผู้ซื้อชาวกัมพูชาโดยให้มีการซื้อขายในฝั่งของไทยแทน หรือในฐานะผู้ซื้อสินค้าจากชาวกัมพูชาก็ทยอยนำเข้าสินค้าจากฝั่งกัมพูชา เป็นต้น

ในแต่ละปี จะมีภาพข่าวการประท้วงการไม่รับซื้อสินค้าของชาวกัมพูชา เช่น พักทอง ซึ่งเป็นสินค้าต้องห้าม จะพบว่ามีปฏิกิริยาโต้กลับระหว่างผู้ค้าและผู้รับซื้อ ซึ่งเกิดขึ้นในระดับประชาชนแต่มีผลในระดับรัฐกล่าวคือ การที่ผู้ค้าชาวกัมพูชาไม่สามารถขายสินค้าเกษตรบางอย่างให้ผู้ค้าชาวไทยได้ในขณะที่เขาขนส่งสินค้ามาถึงชายแดนแล้ว ผู้ค้าชาวกัมพูชาก็จะรวมตัวกันไม่ซื้อสินค้าของชาวไทย เช่น ไข่ มะพร้าว เป็นต้น ซึ่งก็ส่งผลต่อการขายสินค้าของชาวไทยด้วย ซึ่งเจ้าหน้าที่ภาครัฐส่วนท้องถิ่นก็ต้องทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างผู้ค้าและเจรจาท่องรอง รวมถึงไกล่เกลี่ยหากเกิดข้อพิพาท

กล่าวโดยสรุป ในบทที่ 4 นี้ ผู้วิจัยได้อธิบายบทบาทของผู้กระทำการที่มีส่วนในการพัฒนาพื้นที่และมีส่วนทำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ ผู้กระทำการภาครัฐมีบทบาทหลักทั้งในฐานะผู้จัดการ ผู้กำกับควบคุม และในขณะเดียวกันก็เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เกิดขึ้นได้โดยง่าย โดยผู้ค้าไม่ได้เป็นผู้ที่ยอมตามกฎเกณฑ์ของรัฐโดยสิ้นเชิง สำหรับปฏิบัติการของผู้ค้าต่างก็พยายามต่อสู้ดิ้นรนเพื่อหาเลี้ยงชีพและปรับเปลี่ยนยุทธวิธีทางการค้าเพื่อหลีกเลี่ยงข้อจำกัดของกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ภาครัฐเป็นผู้กำกับควบคุม

บทที่ 5

บทบาทของการค้าขายแดนต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนช่องอานม้า

การพัฒนาพื้นที่ชายแดนช่องอานม้าเปลี่ยนจากพื้นที่ความมั่นคงไปสู่การเป็นพื้นที่เศรษฐกิจ โดยการความมั่นคงยังคงเป็นประเด็นสำคัญในการรักษาพื้นที่พรมแดนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การเป็นพื้นที่เศรษฐกิจก็มีส่วนในการทำให้ความเข้มงวดในการรักษาความมั่นคงเกิดการผ่อนคลายและมีลักษณะยืดหยุ่น การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์พื้นที่ในด้านเศรษฐกิจถือว่ามีส่วนอย่างมากในการพัฒนาพื้นที่ผ่านการผลักดันของนโยบายระดับจังหวัดและระดับประเทศ รวมถึงความร่วมมือระหว่างกันทั้งจากภาครัฐและภาคประชาชน

ในบทนี้ วิเคราะห์บทบาทของการค้าขายแดนต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนในด้านกายภาพ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งมีมิติการเมืองสังคมวัฒนธรรม โดยเชื่อมโยงกับนโยบายที่สัมพันธ์กับการพัฒนาพื้นที่ และโดยเฉพาะบทบาทของการค้าขายแดนต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนในด้านเศรษฐกิจ เน้นนำเสนอข้อมูลมูลค่าทางเศรษฐกิจ รวมทั้งกล่าวถึงความพยายามยกระดับจุดผ่อนปรนเป็นจุดผ่านแดนถาวร ปัญหาและอุปสรรค รวมถึงข้อเสนอต่างๆในการพัฒนาพื้นที่

5.1 บทบาทการค้าขายแดนต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนช่องอานม้าด้านกายภาพ

การเกิดขึ้นของการค้าขายแดนตามนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าเป็นต้นมานั้น ส่งผลให้เกิดการพัฒนาพื้นที่โดยพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งพื้นที่ช่องอานม้าก็ถูกผลักดันให้เกิดเป็นจุดผ่อนปรนเพื่อการค้า ซึ่งลักษณะของพื้นที่เป็นภูเขาและต้องผ่านอุทยานแห่งชาติถือว่ามีส่วนในการกำหนดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่แตกต่างจากพื้นที่ชายแดนที่มีช่องทางระหว่างประเทศในลักษณะแนวราบ และการเชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจจะหว่งประเทศที่ไม่ใช่เส้นทางเศรษฐกิจสำคัญ ทำให้การพัฒนาพื้นที่ค่อนข้างจำกัด พัฒนาการที่เห็นในการพัฒนาพื้นที่เชิงกายภาพคือการปรับปรุงถนน โครงสร้างตลาด และการเพิ่มพื้นที่ค้าขายของตลาด รวมถึงปลูกสร้างของทางราชการ ที่ไม่ได้ใหญ่โตมากนัก และก็ไม่ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงกายภาพในภาพรวมของพื้นที่อาเภอมากนักเนื่องจากนโยบายการพัฒนาพื้นที่ของจังหวัดที่ยังไม่ได้มุ่งเน้นไปในพื้นที่ดังกล่าวซึ่งประโยชน์ด้านมูลค่าทางเศรษฐกิจยังมีน้อยอยู่ อย่างไรก็ตาม ความพยายามในผลักดันให้กลายเป็นด่านสากลก็ยังมีอยู่อย่างต่อเนื่อง

เมื่อพิจารณาแผนพัฒนากลุ่มจังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 2 (ราชธานีเจริญศรีโสธร ได้แก่ อุบลราชธานี อำนาจเจริญ ศรีสะเกษ และยโสธร) พบว่าแผนใน ปี 2557-2560 มีแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ชายแดน โดยมีวิสัยทัศน์ คือ “ข้าวหอมมะลิเป็นเลิศ การท่องเที่ยวและการค้าขายแดนได้มาตรฐานสากล” ซึ่งมีประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 ในการพัฒนาระบบสนับสนุนการบริหารจัดการธุรกิจการค้าและเพิ่มมูลค่า การค้าขายแดนครบวงจรและได้มาตรฐานสากล โดยมีกลยุทธ์ในการเสริมสร้างเครือข่ายพันธมิตรทางการค้า การลงทุนในกลุ่มจังหวัดและประเทศเพื่อนบ้าน พัฒนาด้านการค้าขายแดนให้มีมาตรฐานรองรับการค้าการลงทุนระหว่างประเทศ มุ่งให้เกิดการเพิ่มขึ้นของมูลค่าการค้าขายแดนร้อยละ 4 ต่อปี ทั้งนี้ ยังวางแผนต่อเนื่องในแผนปี 2561-2564 ที่เน้นในเรื่องของ “การค้าขายแดนได้มาตรฐานสากล” โดยได้นิยามถึง การมีโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกตามระบบและ

มาตรฐานการค้าระหว่างประเทศ กฎหมาย ระเบียบ และข้อปฏิบัติ มีความชัดเจนและเอื้อประโยชน์ต่อผู้ประกอบการและการทำงาน ของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง พนักงานและเจ้าหน้าที่ของรัฐมีความรู้ ความเข้าใจ ในการปฏิบัติงานตามระบบและมาตรฐานการค้าระหว่าง ประเทศ รวมทั้งการค้าชายแดน เป้าหมาย ร้อย ละ 3.5 ต่อปี โดยวางกลยุทธ์ด้านการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการและการสร้างเครือข่ายด้านการค้า การลงทุนทั้งในและต่างประเทศ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านเครือข่ายการคมนาคมขนส่งและระบบโล- จิสติกส์ การสร้างกลไกและพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือและบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐ และเอกชนกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยมีโครงการที่เห็นได้ชัดเจน คือ โครงการส่งเสริมความร่วมมือเพื่อกยกระดับความสัมพันธ์ท้องถิ่นกับประเทศเพื่อนบ้าน และโครงการพัฒนาเส้นทางถนนสี่เลนจาก จ. อุบลราชธานี – ชื่องานม้า

เมื่อพิจารณาแผนพัฒนาจังหวัดอุบลราชธานี ในปี 2561-2564 ซึ่งมีวิสัยทัศน์เป็น “เมืองน่าอยู่ ทันสมัย ประตูก้าวการค้าการลงทุน ท่องเที่ยวหลายมิติ เกษตรสู่สากล” โดยนิยามการเป็นประตูการค้า การลงทุน ด้วยการส่งเสริมการค้าชายแดน การเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าการลงทุนในภูมิภาค และเมืองที่มีการ เจริญเติบโต ทางการค้าการลงทุน มีเส้นทางคมนาคม เป็นจุดกระจายสินค้าทั้งส่งออกและนำเข้า ที่ส่งเสริม การติดต่อการค้าการลงทุนในภูมิภาค โดยวางเป้าหมายให้มีมูลค่าการค้าชายแดนเพิ่มขึ้นร้อยละ 3.5 และ วางกลยุทธ์ในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบการให้บริการ โลจิสติกส์ (Logistics) เพื่อสนับสนุน การค้าการลงทุน พัฒนาศักยภาพบุคลากร ด้านการค้า การลงทุน เพื่อสร้างโอกาสและเพิ่มขีดความสามารถ ในการแข่งขัน ยกย่องการผลิตสินค้าและบริการให้ได้มาตรฐาน และ ส่งเสริมการเปิดตลาด และพัฒนา ความร่วมมือทางการค้า การลงทุน ทั้งในและต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม ในระดับการพัฒนาตลาดการค้า ชายแดน พบว่าช่องอานม้ายังไม่ใช่พื้นที่ที่เป็นจุดเน้นทางยุทธศาสตร์ด้านการค้าและการลงทุน โดยจาก ข้อมูลการสัมภาษณ์พบว่า จังหวัดยังให้ความสนใจไปที่การพัฒนาด่านช่องเม็กและปากแซงในอำเภอโพธิ์ ไทร์ ซึ่งมีชายแดนติดกับประเทศลาวเป็นหลัก ในส่วนของอำเภอน้ำยืนเป็นการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ของ อำเภอแต่เมื่อพิจารณาจากการดำเนินงานจะเห็นว่ายังไม่เห็นการพัฒนาเชิงรูปธรรมมากนัก

5.2 บทบาทการค้าชายแดนต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนช่องอานม้าด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

สำหรับการพัฒนาความร่วมมือด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศนั้น นอกจากกลไกระดับประเทศ ที่มีอยู่แล้ว กลไกในระดับจังหวัดและระดับพื้นที่ถือว่าเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศในระดับปฏิบัติการ

สำหรับในระดับจังหวัด มีการประชุมผู้ว่าราชการจังหวัดชายแดน ไทย – กัมพูชา เป็นกลไกทวิ ภาคีซึ่งมีกระทรวงมหาดไทยของทั้งสองฝ่ายเป็นเจ้าภาพหลัก มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสัมพันธ์และ มิตรภาพอันดีระหว่างจังหวัดตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา และให้ผู้ว่าราชการจังหวัดชายแดนไทยกัมพูชา รวมทั้งส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ได้มีโอกาสพบปะหารือร่วมกันเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์อันดีระหว่างจังหวัด ชายแดนไทย – กัมพูชาให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น และสร้างความร่วมมือระหว่างสองประเทศในการพัฒนา อย่างต่อเนื่อง บนฐานความเข้าใจ และผลประโยชน์ร่วมกัน เพื่อให้ประชาชนทั้งสองประเทศ มีความเป็นอยู่ อย่างสงบ และปลอดภัย รวมทั้งดำรงไว้ซึ่งประเพณีอันดีงาม มีความช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกัน (สำนักงาน ปลัดกระทรวงมหาดไทย 2560) โดยทั้งสองประเทศสลับกันเป็นเจ้าภาพจัดการประชุม มีการประชุมมาแล้ว 6 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 วันที่ 4-6 พฤศจิกายน 2542 ณ พัทยา ชลบุรี ประเทศไทย

ครั้งที่ 2 วันที่ 5-6 มกราคม 2548 ณ กรุงเทพมหานคร ราชอาณาจักรกัมพูชา

ครั้งที่ 3 วันที่ 5-7 กรกฎาคม 2549 ณ จังหวัดภูเก็ต ประเทศไทย

ครั้งที่ 4 วันที่ 26-27 เมษายน 2555 ณ กรุงเทพมหานคร ราชอาณาจักรกัมพูชา

ครั้งที่ 5 วันที่ 26-28 สิงหาคม 2558 ณ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

ครั้งที่ 6 วันที่ 23-25 สิงหาคม 2560 ณ กรุงเทพมหานคร ราชอาณาจักรกัมพูชา

ผลการประชุมคณะผู้ว่าราชการจังหวัดชายแดนไทย-กัมพูชา มีความตกลงที่สอดคล้องกับกรอบความร่วมมือที่ทั้งสองประเทศได้ตกลงร่วมกัน ตัวอย่างเช่นในการประชุมครั้งที่ 2 เห็นชอบที่จะร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดในการปฏิบัติตามแผนงาน/โครงการร่วมกันตามยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจจิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (ACMECS) รวมถึงร่วมมือกันในการอำนวยความสะดวกด้านขนส่งสินค้าตามแนวชายแดน ที่จะอำนวยความสะดวกต่อผู้ประกอบการขนส่งข้ามแดน รวมถึงการร่วมมือกันในการป้องกันและปราบปรามกิจกรรมผิดกฎหมายในพื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมข้ามชาติ ตลอดจนการสร้างช่องทางการสื่อสารระหว่างหน่วยงานของทั้งสองฝ่ายในทุกระดับ การเปิดจุดผ่านแดนถาวรแห่งใหม่ โดยการผลักดันที่สำคัญต่อการยกระดับจุดผ่านแดนให้เป็นจุดผ่านแดนถาวรของช่องอานม้า จังหวัดอุบลราชธานี ตรงข้ามกับ ช่องอานแซะ จังหวัดพระวิหาร นั้น พบในบันทึกการประชุมครั้งที่ 4 เมื่อปี 2555 เป็นต้นมา ซึ่งความพยายามดังกล่าวมีทั้งการส่งเสริมจากเอกชนในระดับจังหวัดในการผลักดันความร่วมมือโดยเฉพาะด้านการค้าการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ปัญหาด้านภาษาก็กเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ความร่วมมือระหว่างเอกชนของทั้งสองประเทศทำได้ยาก

นิมิต สิทธิไธย์ (สัมภาษณ์ 2562) ประธานหอการค้า กล่าวว่า หอการค้าพยายามผลักดันให้เปิดช่องอานม้าเป็นด่านถาวร เพราะว่าถ้าเปิดช่องอานม้าได้ จะเกิดการค้าขายเพิ่มมากขึ้น และยังอยากให้เปิดช่องอานม้าเพื่อเป็นช่องทางในด้านการค้า และการท่องเที่ยว และสร้างจุดขายของจังหวัดอุบลราชธานีว่าเมื่อมาที่จังหวัดอุบลราชธานี สามารถไปลาว ไปกัมพูชาได้ นอกจากนี้ยังอาจส่งผลให้การค้าถ่านน้ำเย็น นาจะหลวย เดชอุดมเติบโตขึ้นได้ แต่ปัญหาด้านภาษาก็กเป็นอุปสรรค ที่ผ่านมาการสร้างความร่วมมือระหว่างอุบลราชธานีกับทางกัมพูชาต้องอาศัยกลไกของจังหวัดด้วย แต่กิจกรรมร่วมกันก็ยังมีน้อย ต่างกับลาว ซึ่งการสื่อสารไม่เป็นอุปสรรคและมีความร่วมมือกันมานาน อย่างไรก็ตาม ไทยมีสินค้าทุกอย่างที่ทางกัมพูชาต้องการ เพราะสินค้าที่ชาวกัมพูชาใช้อยู่ทุกวันนี้ส่วนใหญ่เป็นสินค้าไทย เพียงแต่ทำให้สิ่งที่เขาจะมาค้ากับเราสะดวกหรือไม่ จะเกิดการค้าทุกอย่างถ้าสามารถเข้าออกได้อย่างสะดวก การค้าจะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

อย่างไรก็ดี การผลักดันให้ช่องอานม้าเป็นจุดผ่านแดนถาวร ยังมีปัญหาข้อติดขัดในหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของพื้นที่ที่ยังไม่มีการปักปันเขตแดน การขอใช้พื้นที่ระหว่างหน่วยงานราชการ โดยเฉพาะเรื่องพื้นที่พรมแดนที่ไม่ชัดเจนเป็นปัญหาสำคัญในการเปิดด่านดังกล่าว จากการสัมภาษณ์หลายหน่วยงานผู้ให้สัมภาษณ์ต่างเห็นตรงกันว่า การจะผลักดันให้เปิดช่องอานม้าเป็นเรื่องยากหรือเป็นเรื่องระยะยาวที่ยังไม่มีข้อสรุปเพราะชาวกัมพูชาที่อาศัยในบริเวณดังกล่าวไม่ได้ย้ายออกจากพื้นที่โดยง่าย เนื่องจากปัจจัยด้านการเมืองของทางกัมพูชาเองด้วย ซึ่งทำให้ช่องอานม้าจะยังไม่มีพัฒนาการมากนัก ยังคงเป็นพื้นที่จุดผ่อนปรนไปอย่างน้อยในระยะ 2-3 ปีถัดจากนี้

การสร้างความร่วมมือในระดับท้องถิ่น

ในระดับท้องถิ่นยังมีการประสานความร่วมมือและพบปะหารือร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ความสัมพันธ์ในระดับพื้นที่ของหน่วยงานในท้องถิ่นทั้งอำเภอและหน่วยงานด้านความมั่นคงจึงมีความสัมพันธ์อันดีมาโดยตลอด โดยอำเภอน้ำย่นมีการประสานความสัมพันธ์กับอำเภอจอมกระสานทั้งด้านสังคมวัฒนธรรม และความช่วยเหลือทางการสาธารณสุข และหน่วยงานด้านความมั่นคงก็มีการประชุมร่วมกันในการรักษาความสงบและความมั่นคงชายแดนโดยเอาเป็นประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่และประเทศชาติเป็นที่ตั้ง

ในช่วงระยะ 5 ปี หลังนี้ หน่วยงานในระดับท้องถิ่นได้มีการทำกิจกรรมร่วมกันบ่อยครั้งมากขึ้น เพื่อเป็นการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่น โดยอำเภอน้ำย่นดำเนินการภายใต้ “โครงการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับประชาชนในพื้นที่ชายแดน (People to People Connectivity)” โดยมีกิจกรรมดังนี้

1. กิจกรรมแข่งขันกีฬาเชื่อมความสัมพันธ์ไมตรีน้ำย่น-จอมกระสาน

เป็นกิจกรรมแข่งขันกีฬาระหว่างอำเภอน้ำย่นและจอมกระสาน โดยสองฝ่ายผลัดกันเป็นเจ้าภาพ และอำเภอน้ำย่นได้เชิญอำเภอใกล้เคียงร่วมด้วย โดยมีกีฬา เช่น ฟุตบอล วอลเลย์บอล เปตอง เป็นต้น

2. กิจกรรมทำบุญตักบาตรสองแผ่นดิน

เป็นกิจกรรมตักบาตรในวันสงกรานต์ปีเก่าร่วมกับอำเภอจอมกระสาน ซึ่งอำเภอน้ำย่นได้เชิญอำเภอใกล้เคียงคืออำเภอกันทรลักษณ์และอำเภอน้ำขุ่นมาร่วมงานด้วย

3. การจัดประเพณีสงกรานต์สองแผ่นดิน

นอกจากนี้ ในปี 2562 ในระดับจังหวัดอุบลราชธานี ยังได้จัดประเพณีสงกรานต์ 4 แผ่นดิน โดยเชิญประเทศเพื่อนบ้านประกอบด้วย ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม เข้าร่วมอีกด้วย

4. การทอดผ้าป่าสามัคคี

กิจกรรมทอดผ้าป่าสามัคคี เป็นกิจกรรมที่ทางอำเภอร่วมกับประชาชนในพื้นที่ ไม่ได้จำกัดว่า จะต้องเกิดขึ้นเมื่อใด โดยจะเห็นว่าการทอดผ้าป่ามีอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง ในกรณีที่เป็นการจัดโดยประชาชนเป็นหลัก อำเภอจะทำหน้าที่ช่วยประสานหรือออกใบอนุญาตให้

นอกจากนี้ ในระดับอำเภอยังมีการประสานความร่วมมือด้านการสาธารณสุข โดยมีข้อตกลงร่วมกันในการรับผู้ป่วยฉุกเฉินในแนวชายแดนเพื่อช่วยเหลือทางมนุษยธรรม และยังมีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพที่เกี่ยวข้อง เช่น กิจกรรม Walk & Run เชื่อมสัมพันธ์สองแผ่นดิน (พิชิตช่องอานม้า ไทย-กัมพูชา) ในวันที่ 20 มกราคม 2562 เป็นต้น ซึ่งได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 4

การเกิดขึ้นของกิจกรรมด้านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่น เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยทำให้เห็นความว่าทั้งสองพื้นที่ต่างมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ทั้งไม่เพียงแต่เป็นกิจกรรมแบบรัฐต่อรัฐ แต่เป็นกิจกรรมที่ประชาชนมีโอกาสได้มีส่วนร่วมด้วย ซึ่งนอกจากเป็นการสร้างศรัทธาทางการค้าในพื้นที่แล้ว ยังทำให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อการในการสร้างความร่วมมืออีกด้วย ซึ่งในที่นี่ ผู้วิจัยไม่ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของแต่ละกิจกรรมในรายละเอียด

5.3 บทบาทของการค้าชายแดนต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนด้านเศรษฐกิจ

ในส่วนนี้ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลมูลค่าการค้าชายแดนในภาพรวมประเทศและในเฉพาะบริเวณพื้นที่ช่องอานม้า และวิเคราะห์ภาพรวมในเรื่องบทบาทการค้าชายแดนที่มีต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดน โดยสำหรับการเปิดจุดผ่อนปรนช่องอานม้า เป็นการเปิดเพื่อการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนของทั้งสองประเทศ ซึ่งทำให้มูลค่าการค้าชายแดนมีจำนวนไม่มากนัก

5.3.1 มูลค่าการค้าชายแดนระหว่างไทย-กัมพูชา

ชิตพล ชัยมะดันและ ศรุติ สุกุลรัตน์ (2558) ชี้ว่าการค้าชายแดนไทย-กัมพูชานั้นนับตั้งแต่ปี 2531-2557 มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัตต่อเนื่อง โดยเริ่มต้นพัฒนาการของนโยบายการค้าชายแดนนับแต่ปี 2531 เป็นนโยบายเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงแนวคิดและความหมาย ขอบข่ายเรื่องความมั่นคงของรัฐซึ่งนำมาใช้กับการแก้ไขปัญหาชายแดนและกำลังก้าวไปสู่พัฒนาการของนโยบาย พัฒนาเศรษฐกิจการค้าชายแดนเชื่อมโยงประชาคมอาเซียน ภายใต้แนวคิดการบูรณาการความร่วมมือทางเศรษฐกิจร่วมในอนุภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในรูปแบบตลาดร่วม (Common Market)

สำหรับมูลค่าการค้าชายแดนระหว่างไทย-กัมพูชา นั้นมูลค่าการค้ายังคงเป็นสินค้าที่ส่งออกผ่านด่านทางภาคตะวันออก ได้แก่ ด่านศุลกากรอรัญประเทศ ด่านศุลกากรคลองใหญ่ ด่านศุลกากรจันทบุรี เป็นต้น ซึ่งไทยได้เปรียบดุลการค้ากับทางกัมพูชา โดยในรอบ 5 ปีหลัง สถิติการค้ามีดังตารางที่ 5.1

ตารางที่ 5.1 ภาพรวมสถิติการค้าชายแดนไทย – กัมพูชา ปี 2557 – 2561 (หน่วย: ล้านบาท)

ปี พ.ศ.	มูลค่ารวม	ส่งออก	นำเข้า	ดุลการค้า
2557	115,012.39	96,078.16	18,233.50	78,545.39
2558	125,078.16	104,692.03	20,386.13	84,305.90
2559	121,098.01	101,421.71	19,676.30	81,745.41
2560	125,268.31	101,727.60	23,540.71	78,186.90
2561	145,799.82	123,022.29	22,777.53	100,244.76

ที่มา www.dft.go.th/bts/trade-report

ตารางที่ 5.2 สถิติสินค้าส่งออกชายแดนไทย – กัมพูชา (รายสินค้า) ปี 2557 – 2561 (หน่วย: ล้านบาท)

ลำดับที่	รายการสินค้าส่งออก	2557	2558	2559	2560	2561
1	เครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์	4,940.20	6,786.46	8,467.34	10,172.48	12,992.80
2	รถยนต์ อุปกรณ์และส่วนประกอบ	3,970.73	5,241.91	4,476.40	5,539.48	7,700.44
3	เครื่องยนต์สันดาปภายในแบบลูกสูบฯ	4,157.78	4,278.30	5,035.81	4,714.30	5,584.40
4	รถจักรยานยนต์และส่วนประกอบ	3,334.75	4,368.30	5,392.05	6,206.52	6,444.62

ลำดับ ที่	รายการสินค้าส่งออก	2557	2558	2559	2560	2561
5	สินค้าแร่และเชื้อเพลิง อื่นๆ	-	-	-	1,274.26	1,806.09
6	ยานพาหนะอื่นๆ และ ส่วนประกอบ	4,424.51	4,209.53	3,113.09	3,129.45	3,569.64
7	ผลิตภัณฑ์เหล็กและ เหล็กกล้า	-	2,748.63	2,033.14	2,442.94	3,591.92
8	ผ้าผืนและด้าย	2,001.81	2,433.11	2,853.37	3,168.31	3,775.07
9	สินค้าอุตสาหกรรม อื่นๆ	-	-	1,813.21	1,866.08	3,056.45
10	ยางยานพาหนะ	-	-	-	2,190.76	2,654.73
11	เครื่องจักรกลและ ส่วนประกอบอื่นๆ	2,641.63	4,209.53	3,847.96	-	-
12	น้ำมันเบนซิน	3,229.36	-	-	-	-
13	น้ำตาลทราย	1,983.63	-	-	-	-
14	ผลิตภัณฑ์พลาสติก อื่นๆ	1,859.77	2,529.14	-	-	-
15	ปูนซีเมนต์	-	2,898.62	-	-	-
	รวม 10 อันดับ	32,544.17	39,904.39	39,573.68	40,704.57	51,176.15
	อื่นๆ	64,234.72	64,787.64	61,768.76	61,023.03	71,846.14
	มูลค่ารวม	96,778.89	104,692.03	101,342.44	101,727.60	123,022.29

ที่มา www.dft.go.th/bts/trade-report

ตารางที่ 5.3 สถิติสินค้านำเข้าชายแดนไทย – กัมพูชา (รายสินค้า) ปี 2557 – 2561 (หน่วย: ล้านบาท)

ลำดับ ที่	รายการสินค้านำเข้า	2557	2558	2559	2560	2561
1	ผักและของปรุงแต่งจากผัก	2,237.42	5,976.54	9,253.24	9,874.10	6,560.72
2	ลวดและสายเคเบิล ที่หุ้มฉนวน	2,200.87	2,963.70	3,625.33	3,463.08	3,979.01
3	อะลูมิเนียมและผลิตภัณฑ์	1,069.83	1,065.62	1,783.76	2,904.23	3,525.87
4	เสื้อผ้าสำเร็จรูป	345.18	415.88	1,014.06	1,608.38	1,840.54
5	สัตว์น้ำ	107.13	84.35	199.34	530.15	781.01
6	ทองแดงและผลิตภัณฑ์	329.17	214.40	361.27	873.15	828.52
7	เครื่องจักรไฟฟ้าใช้ในอุตสาหกรรม	-	-	46.12	198.88	372.57
8	มอเตอร์ไฟฟ้า ชุดเครื่องกำเนิดไฟฟ้า	546.11	490.82	349.04	545.38	499.21
9	ส่วนประกอบและอุปกรณ์ยานยนต์อื่นๆ	-	-	-	118.15	278.74
10	ผลิตภัณฑ์โลหะทำด้วยอะลูมิเนียม	-	-	-	0.00	88.64
11	ธัญพืช	-	85.21	126.11	-	-
12	วัตถุดิบและผลิตภัณฑ์กึ่งสำเร็จรูปอื่นๆ	540.21	824.95	639.06	-	-
13	เครื่องรับ-ส่งสัญญาณและอุปกรณ์ติดตั้ง	6,172.65	-	-	-	-
14	ผลิตภัณฑ์สิ่งทออื่นๆ	523.21	416.73	-	-	-

ลำดับ ที่	รายการสินค้านำเข้า	2557	2558	2559	2560	2561
	รวม 10 อันดับ	14,071.78	12,538.21	17,397.35	20,115.50	18,754.82
	อื่นๆ	4,161.72	7,847.92	2,310.90	3,425.21	4,022.71
	มูลค่ารวม	18,233.50	20,386.13	19,708.25	23,540.71	22,777.53

ที่มา www.dft.go.th/bts/trade-report

5.3.2 ภาวะการค้าชายแดนไทย- กัมพูชา ด้านจังหวัดอุบลราชธานี จุดผ่อนปรนช่องอานม้า

มูลค่าการค้าชายแดนในส่วนของจังหวัดอุบลราชธานี ผ่านจุดผ่อนปรนช่องอานม้า มีด้านศุลกากรช่องเม็กเป็นผู้ดูแลและจัดเก็บสถิติการค้าในภาพรวม สินค้าที่มีการขายในตลาดนัดโดยส่วนใหญ่ร้อยละ 85 เป็นสินค้าอุปโภคบริโภค อาหารสด อาหารปรุงสำเร็จ ผลไม้ เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น และคนกัมพูชาจะนำสินค้าจากป่า ผลผลิตจากธรรมชาติตามฤดูกาล เช่น เห็ด กบ พืชสมุนไพร หวาย หน่อไม้ มาจำหน่ายที่ตลาดนัด มูลค่าการซื้อขายสินค้าประมาณ 300,000 – 400,000 บาท/วัน

พบว่าภาพรวมสถิติการค้ามีจำนวนไม่สูงนักดังแสดงในตารางที่ 5.4

ตารางที่ 5.4 สถิติการค้าชายแดนไทยกัมพูชาปี 2555-2558 (ข้อมูลจากแผนพัฒนาจังหวัดอุบลราชธานี)

ปี	รวม	มูลค่าการส่งออก	มูลค่าการนำเข้า	ดุลการค้า
2555	527.43	527.43	N/A	527.43
2556	424.79	424.79	N/A	424.79
2557	470.72	470.72	N/A	470.72
2558	394.59	394.59	N/A	394.59

ที่มา: ข้อมูลจากแผนพัฒนาจังหวัดอุบลราชธานี 2561-2564 (ฉบับใหม่) หน้า 11

ตารางที่ 5.5 มูลค่าการค้าชายแดนไทย – กัมพูชา (ด่านช่องอานม้า) ปี 2556-2561 (หน่วย: ล้านบาท)

ปี	รวม	มูลค่าการส่งออก	มูลค่าการนำเข้า	ดุลการค้า
2556	318.16	318.16	N/A	318.16
2557	370.72	370.72	N/A	370.72
2558	338.90	338.90	N/A	338.90
2559	921.07	921.07	N/A	921.07
2560	8.76	8.76	N/A	8.76
2561	4.82	4.82	N/A	4.82

ที่มา: ด้านศุลกากรช่องเม็ก

จากตารางที่ 5.4 และ 5.5 ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่ามีชุดข้อมูลที่ไม่ตรงกันในส่วนของรายละเอียดสินค้านำเข้า ตัวอย่างเช่น ข้อมูลการนำเข้าสินค้าในปี 2560-61 ที่มีข้อมูลไม่ตรงกันระหว่างสถิติในระดับประเทศและสถิติที่มีการจัดเก็บในระดับหน่วยงาน

จากภาพรวมสถิติข้างต้น พบว่ามีการส่งออกสินค้าประเภทน้ำมัน สินค้าอุปกรณ์ก่อสร้าง เครื่องอุปโภคบริโภค โดยพบว่าการส่งออกน้ำมันน้ำมันเบนซินไร้สารตะกั่วและน้ำมันดีเซลล์หมุนเร็วในช่วงปี

2557-2559 เป็นจำนวนมาก ต่อมาด้วยปัจจัยทางการเมืองภายในประเทศกัมพูชาและความขัดแย้งในการจัดเก็บผลประโยชน์ตามแนวชายแดนของกัมพูชาทำให้กัมพูชายกเลิกการนำเข้าสินค้าประเภทน้ำมันผ่านช่องทางบก และใช้วิธีการขนส่งทางเรือผ่านท่าเรือของประเทศกัมพูชาและใช้วิธีการกระจายไปตามจุดต่างๆในประเทศแทน ทำให้ไม่มีการส่งออกสินค้าประเภทน้ำมันในบริเวณจุดผ่านแดนดังกล่าว นอกจากนี้ พบว่าในช่วงปี 2560 เป็นต้นมา สินค้าปศุสัตว์เป็นสินค้าส่งออกที่สร้างรายได้ให้กับผู้ค้าที่เป็นผู้ประกอบการรายย่อยสูงโดยเฉพาะสัตว์ปีกประเภทไก่ รายละเอียดดังตารางที่ 5.6

ตารางที่ 5.6 มูลค่าสินค้าส่งออกจุดผ่อนปรนช่องอานม้า ระหว่างปี 2557-2561

ประเภทสินค้า	2557	2558	2559	2560	2561
1. น้ำมันเบนซินไร้สารตะกั่ว	429,012,000.00	547,630,641.00	768,820,834.28	-	
2. น้ำมันดีเซลล์หมุนเร็ว	18,449,000.00	5,616,400.00	98,194,262.40	-	
3. น้ำมันปิโตรเลียม	-	-	-	489,550.00	
4. คอนกรีตผสมเสร็จ	12,457,499.34	440,800.00	-	-	
5. ปูนซีเมนต์	4,816,629.86	13,598,991.49	1,265,880.00	-	
6. หินบะซอลล์	21,357,808.00	-	-	-	
7. อุปกรณ์ก่อสร้าง	-	-	341,639.00	-	
8. เหล็กเส้นตรง	-	1,033,087.00	-	-	
9. โครงสร้างเวทีย	741,685.00	-	-	-	
10. หิน	872,933.30	-	-	-	
11. หินคลุก	1,920,000.00	-	-	-	
12. ถังเปล่า	200,000.00	300,000.00	-	-	
13. แบตเตอรี่	-	-	3,094,210.00	-	
14. ท่อแอร์	-	-	1,577,986.15	-	
15. ตู้คอนเทนเนอร์	-	-	1,128,200.00	-	
16. เครื่องปั่นไฟ	-	-	320,200.00	-	
17. สายแอดดี	-	-	205,670.00	-	
18. เครื่องกำเนิดไฟฟ้าแสงอาทิตย์	-	-	24,000.00	-	
19. เครื่องอุปโภคบริโภค	-	-	20,767,981.00	-	
20. ชาเขียว น้ำมะพร้าว น้ำอัดลม นม แลคตาซอย	-	566,575.00	-	-	
21. น้ำส้ม	-	-	-	6,263,500.00	
22. สารปรับปรุงดิน	-	-	34,000.00	-	
23. ปุ๋ยเคมี				1,999,000.00	3,026,400.00
24. สัตว์ปีก				26,649,750.00	3,068,100.00
25. ไม่ทราบชนิดสินค้า				74,948,485.00	35,902,900.00
รวม	489,827,555.50	569,186,494.49	895,774,858.83	na	na

ที่มา: รายการที่ 1-2 และ 4-22 ข้อมูลจากด้านศุลกากรช่องเม็ก รายการที่ 23 ข้อมูลจากด้านตรวจพืชช่องเม็ก รายการที่ 3, 24, 25 ข้อมูลจากที่ทำการปกครองอำเภอน้ำยืน (ฝ่ายความมั่นคง) โดยปี 2561 เฉพาะรายการที่ 24 และ 25 ข้อมูลถึงเดือนเมษายน 2561

*หมายเหตุ: ไม่มีรายละเอียดสินค้าส่งออก ปี 2562

ตารางที่ 5.7 มูลค่าสินค้านำเข้า-ส่งออก เปรียบเทียบปี 2561-2562

เดือน	มูลค่าสินค้า (หน่วย: บาท) ปี 2561			มูลค่าสินค้า (หน่วย: บาท) ปี 2562		
	นำเข้า	ส่งออก	ดุลการค้า	นำเข้า	ส่งออก	ดุลการค้า
มกราคม	2,782,500	11,860,660	9,078,160	2,063,160	11,914,980	9,851,820
กุมภาพันธ์	2,378,240	9,475,150	7,096,910	1,528,390	5,649,230	4,120,840
มีนาคม	3,223,620	8,788,480	5,564,860	3,800,260	7,513,178	3,712,918
เมษายน	3,826,970	8,846,710	5,019,740	7,279,199	10,295,581	3,016,382
พฤษภาคม	33,341,025	9,072,500	-24,268,525	53,423,610	15,157,505	- 38,266,105
มิถุนายน	4,255,820	6,912,470	2,656,650	30,260,480	8,500,315	- 21,760,165
กรกฎาคม	1,610,850	6,673,650	5,062,800	9,369,530	10,360,416	990,886
สิงหาคม	4,738,880	4,985,540	246,660	9,012,270	9,796,090	783,820
กันยายน	3,569,960	7,635,370	4,065,410	8,897,215	6,641,315	- 2,255,900
ตุลาคม	2,200,090	10,831,603	8,631,513	6,879,790	9,641,999	2,762,209
พฤศจิกายน	1,450,550	6,326,590	4,876,040	5,293,111	11,460,010	6,166,899
ธันวาคม	4,133,408	7,831,990	3,698,582	7,878,125	8,989,050	1,110,925
รวม	67,511,913	99,240,713	31,728,800	145,685,140	115,919,669	-29,765,471

ที่มา: ที่ว่าการอำเภอน้ำยืน (ฝ่ายความมั่นคง)

สำหรับสินค้านำเข้าพบว่าการนำเข้าน้ำมันสำเร็จและน้ำมันยาง โดยในปี 2560 สำนักงานพาณิชย์จังหวัดอุบลราชธานี ดำเนินการออกใบอนุญาตขนย้ายน้ำมันสำเร็จและน้ำมันสำเร็จเส้น ที่ขออนุญาตนำเข้าจากกัมพูชาทางจุดผ่อนปรนช่องอานม้า อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม – 20 กรกฎาคม 2560 จำนวน 91 ฉบับ (คัน) ปริมาณ 2,275 ตัน คิดเป็นมูลค่าประมาณ 9.1 ล้านบาท (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดอุบลราชธานี 2562) และในปี 2562 พบการนำเข้าสินค้าประเภทน้ำมันยาง รายละเอียดดังตารางที่ 5.8

ตารางที่ 5.8 รายละเอียดสินค้านำเข้าระหว่างปี 2559 – มิถุนายน 2562

ปีที่แจ้งนำเข้า	ชนิดสินค้า	ส่วนของพืช	น้ำหนัก (ก.ก)	มูลค่า (บาท)
2559	น้ำมันสำเร็จ	น้ำมันเส้น	50,000	223,417.55
2560	น้ำมันสำเร็จ	น้ำมันเส้น	2,050,000	9,185,562.88
2562 (เดือนมิถุนายน)	น้ำมันยาง	-	90,000	2,070,000
รวม			90,000	2,070,000

ที่มา: ด้านตรวจพืชช่องเม็ก

หมายเหตุ: ข้อมูลปี 2562 ถึงเดือนมิถุนายน 2563

ตารางที่ 5.9 สรุปสัตว์ปีกเข้าตลาด จุดผ่อนปรนช่องอานม้า (รายสัปดาห์) ประจำเดือน สิงหาคม พ.ศ. 2562

สัปดาห์ที่	ระหว่างวันที่	ไก่พื้นเมือง		ไก่ไข่ปลดระวาง		เป็ด		ห่าน		รวม	
		ราย	ตัว	ราย	ตัว	ราย	ตัว	ราย	ตัว	ราย	ตัว
1	1	19	4,273	3	5,100	13	659	-	-	35	10,032
2	6 – 8	50	12,129	4	8,140	41	3,712	1	3	95	23,984
3	13 – 15	52	14,306	4	7,000	29	2,537	2	9	85	23,852
4	20 – 22	50	9,547	4	6,500	28	1,470	-	-	82	17,517
5	27 – 29	51	10,300	3	6,580	26	1,995	1	2	80	18,877
รวม		222	50,555	18	33,320	137	10,373	4	14	377	94,262

ตารางที่ 5.10 สรุปสัตว์ปีกเข้าตลาด จุดผ่อนปรนช่องอานม้า (รายสัปดาห์) ประจำเดือน กันยายน พ.ศ. 2562

สัปดาห์ที่	ระหว่างวันที่	ไก่พื้นเมือง		ไก่ไข่ปลดระวาง		เป็ด		ห่าน		รวม	
		ราย	ตัว	ราย	ตัว	ราย	ตัว	ราย	ตัว	ราย	ตัว
1	3 – 5	34	6,186	5	3,100	11	1,030	-	-	50	10,316
2	10 – 12	55	10,508	5	4,400	30	2,338	-	-	90	17,246
3	17 – 19	52	10,082	5	5,890	28	1,260	1	17	86	17,249
4	24 – 26	57	12,506	5	4,360	31	2,698	1	5	94	19,569
รวม		198	39,282	20	17,750	100	7,326	2	22	320	64,380

การส่งเสริมให้เกิดการค้าชายแดนในบริเวณช่องอานม้า จนกระทั่งกลายเป็นจุดผ่อนปรนอย่างเป็นทางการ ทำให้เห็นว่าการค้ามีบทบาทต่อการพัฒนาพื้นที่อย่างมาก หากพิจารณาตามจุดมุ่งหมายของการเปิดการค้าในบริเวณจุดผ่อนปรนที่เปิดให้มิเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนของทั้งสองประเทศ โดยเป็นการเปิดเพื่อการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ของประชาชนในพื้นที่ชายแดนทั้งสองประเทศ ซึ่งการค้าในพื้นที่จุดผ่อนปรนไม่ได้เน้นที่มูลค่าทางเศรษฐกิจในระดับสูง ก็จะพบว่า การเกิดขึ้นของจุดผ่อนปรนเป็นประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่ของทั้งสองประเทศ โดยจะเห็นว่าผู้ค้าดั้งเดิมต่างเป็นคนในพื้นที่ทั้งหมด และผู้ค้าชาวไทยต่างก็ได้ประโยชน์จากการขายสินค้าให้กับลูกค้าชาวกัมพูชาไม่มากนักน้อย โดยจะเห็นว่าผู้ค้ายังมีความพึงพอใจในการขายสินค้าในบริเวณดังกล่าวอยู่

หากพิจารณาในภาพรวมแล้ว จะพบว่าสินค้าที่ถูกนำมาขายมีทั้งสินค้าของพื้นที่และนอกพื้นที่ สินค้าเศรษฐกิจของชาวไทยที่สำคัญคือ ไข่ และมะพร้าว โดยไข่เป็นสินค้าที่ส่งออกเป็นตัวเลขหลัก ซึ่งหากมองในภาพรวม ประชาชนที่ไม่ได้ค้าขายในพื้นที่ก็ได้ประโยชน์จากการที่ผู้ค้าไปรวบรวมสินค้าจากพื้นที่ต่างๆ มาขาย ตัวอย่างเช่น ไข่ ก็มาจากการรวบรวมของผู้ค้ารายหลักซึ่งมีเป็นคนในพื้นที่อำเภอสำโรงด้วย สินค้าประเภทมะพร้าวที่เป็นความต้องการของคนกัมพูชา ก็ไม่ได้มาจากพื้นที่อำเภอสำโรงเพียงอย่างเดียว เนื่องจากสินค้าไม่เพียงพอ จะเห็นว่าผู้ค้าในพื้นที่ช่องอานม้าในปัจจุบัน ไม่ได้เป็นประชาชนในพื้นที่ทั้งหมด แต่เป็นผู้ค้าที่มาจากต่างถิ่นที่ไกลออกไปจากพื้นที่ด้วย ซึ่งเราจะพบว่าการค้าชายแดนบนพื้นที่พรมแดนไม่ได้ตอบสนองต่อประชาชนในท้องถิ่นใกล้เคียงเพียงอย่างเดียว แต่ความเป็นท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่พรมแดนกลับมีความหมายกว้างซึ่งไม่ได้เข้าไปจำกัดการใช้พื้นที่ของผู้ค้าหรือให้ผลประโยชน์ต่อผู้ค้าที่มีภูมิลำเนาในพื้นที่ ผู้วิจัยพบว่า ผู้ค้าดั้งเดิมเป็นคนในอำเภอสำโรง ส่วนผู้ค้าอื่นๆส่วนใหญ่เป็นคนจากพื้นที่อำเภอใกล้เคียง เช่น กันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ อำเภอสำโรง จังหวัดอุบลราชธานี

อย่างไรก็ดี สินค้าเกษตรที่ช่องอานม้าที่มีการซื้อขายกันนั้นมีความสำคัญต่อการซื้อขายของพ่อค้าคนกลางที่สามารถได้กำไรจากการรับซื้อสินค้าประเภทเห็ดและอาหารตามธรรมชาติ โดยได้เปรียบดุลการค้าจากการขายสินค้าเกษตรให้กับผู้ค้าชาวกัมพูชา ส่วนใหญ่มาจากการขายไข่ ซึ่งมีความต้องการสูง แม้ว่าตัวเลขดุลการค้าระหว่างประเทศที่เก็บสถิติ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากตัวเลขส่งออกจะพบว่าดุลการค้าระหว่างประเทศมีสถิติลดลง เนื่องจากความต้องการสินค้าเกษตรและอาหารตามธรรมชาติจากชาวกัมพูชาเริ่มมีมากกว่า และมูลค่าการค้าขายไข่มีจำนวนลดลง เนื่องจากราคาไข่ที่ลดลงจากจำนวนผู้ค้าที่เพิ่มมากขึ้นและการขายตัดราคากัน

5.4 ปัญหาและอุปสรรคในพื้นที่จุดผ่อนปรนช่องอานม้า

สำหรับปัญหาตามแนวชายแดนในบริเวณช่องอานม้า พบดังนี้

5.4.1 ปัญหาด้านความมั่นคง

ในด้านความมั่นคง แม้ว่าในปัจจุบันจะไม่มีปัญหาในเรื่องการปัญหาการสู้รบ แต่การปักปันเขตแดนที่ยังไม่แล้วเสร็จและยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนก็ยังคงเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาพื้นที่ร่วมกันของทั้งสองประเทศ พบว่า ช่องอานม้ายังมีประเด็นความไม่ชัดเจนของเส้นแบ่งพรมแดนในพื้นที่เป็นประเด็นที่ต้องพิจารณาหรือเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว (ศูนย์ปฏิบัติการร่วมกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2559)

ในระดับพื้นที่ได้มีการเจรจาในการกันพื้นที่กันชนในระหว่างการพูดคุยของเจ้าหน้าที่ของทั้งสองฝ่ายอย่างไม่เป็นทางการ อย่างไรก็ตาม ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ศุภศิษย์ กอเจริญยศ รองผู้ว่าจังหวัดอุบลราชธานี กล่าวว่า ระหว่างไทยและกัมพูชา มี MOU ร่วมกันที่จัดทำขึ้นในปี 2543¹ ที่ตกลงกับกัมพูชาไว้ว่า ตรงพื้นที่กันชน (Buffer zone) จะไม่มีการก่อสร้างใดๆเกิดขึ้น หากจะเปิดด่านถาวร ทางกัมพูชาต้องถอยร่นกลับไป ถ้ายอมถอยกลับคืนไปก็จะสามารถเปิดได้ โดยอาจจะมียกเว้นคล้ายกับด้านสากลละไลที่เชื่อมลาวกับเวียดนาม เรามีช่วงห่างระหว่างกัน 5 กิโลเมตร พื้นที่ตรงนี้จะกลายเป็น buffer zone ไว้ ที่ช่องอานม้าของทางเราก็จะเหมือนกัน ซึ่งทางเราก็ตกลงว่า พื้นที่ buffer zone นั้นจะไม่ใช่ของไทยหรือกัมพูชา ถ้าทางกัมพูชาปฏิบัติตามนี้ก็ควรจะเปิดเป็นด่านถาวรได้

โดยหากเกิดปัญหาในระดับพื้นที่ หน่วยงานด้านความมั่นคงจะเป็นหน่วยงานแรกที่เข้าไปจัดการ ปัญหาเบื้องต้นโดยการเจรจากับทางทหารกัมพูชา เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่ประจำ ณ จุดผ่านแดนตลอด โดยในอดีต มีตัวอย่างการลุกล้าพื้นที่ ตัวอย่างเช่น ในวันที่ 29 พฤษภาคม 2559 มีการประชุมร่วมระหว่าง ฝ่ายประสานงานพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ช่องอานม้า พล.ท.พาด โส๊ะเพ็ญ รองผู้บังคับหน่วยพลสนับสนุนที่ 3 พร้อมนายเจีย กิมเส็ง นายอำเภอจอมกระสาน จ.พระวิหาร ร่วมประชุมกับฝ่ายไทย นำโดย พ.อ.ประจวบ มุลประดับ รองผู้บังคับหน่วยเฉพาะกิจที่ 1 กองกำลังสุรนารี นายเกริกชัย ผ่องแผ้ว นายอำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อหารือกรณีประชาชนชาวกัมพูชาที่ตลาดค้าชายแดนบ้านอานแซะ ต.สะแอม อ.จอมกระสาน ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามช่องอานม้า ปลุกพืชผลและปลูกสร้างบ้าน 1 หลัง รุกล้ำด้านทิศตะวันตกของฐานแดนไทย เนื้อที่ประมาณ 2 งาน ซึ่งเป็นการละเมิดข้อตกลง MOU 2543 กรณีการปักปันเขตแดน ยังไม่มีความชัดเจน ทั้งสองฝ่ายต้องไม่ทำการใดๆ ในพื้นที่รัศมี 300 เมตร แต่ปรากฏเมื่อมีฝนตกลงมา มีชาวกัมพูชานำน้ำมันสำปะหลัง กล้วย ปลุกบนพื้นที่ดังกล่าว ทั้งยังปลูกบ้านรุกล้ำเข้ามาจึงมีการหารือกันในวันนี้ จากการหารือฝ่ายกัมพูชายินดีทำการรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างและผลผลิตที่รุกล้ำให้แล้วเสร็จภายใน 2 ชั่วโมง (ผู้จัดการออนไลน์ 2559)

5.4.2 ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ช่องอานม้า พบปัญหาหลักสองอย่างคือ การตัดไม้ เนื่องจากเป็นพื้นที่ภูเขาที่มีป่าและต้นไม้ที่อุดมสมบูรณ์ และปัญหาขยะในบริเวณตลาดในทั้งสองฝั่ง

สำหรับการลักลอบตัดไม้ พบว่า มักเป็นปัญหาการลักลอบตัดไม้พะยุง ตัวอย่างเช่น เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2557 เจ้าหน้าที่สามารถจับกุมนายพี เป๊ะ อายุ 36 ปี อ้างตัวเป็นราษฎรกัมพูชาจากบ้านจะกรอง ตำบลกระแจะ อำเภอจอมกระสาน จังหวัดพระวิหาร ได้พร้อมเลื่อยโซยนต์ พร้อมบาร์และโซ่โซ่ตัดไม้ขนาดใหญ่จำนวน 1 เครื่อง และอุปกรณ์ใช้ทำไม้อีก 2 รายการ พร้อมต่อไม้พะยุงขนาดใหญ่ที่ถูกตัดใหม่กระจายอยู่ในป่าจำนวน 3 ตอ แต่ไม่พบไม้พะยุง คาคกลุ่มลักลอบตัดไม้ชาวกัมพูชาได้เคลื่อนย้ายไม้ข้ามแดนเข้าไปยังประเทศของตนแล้ว โดยผู้ถูกจับกุมให้การว่า ได้รับการชักชวนจากกลุ่มตัดไม้ชาวกัมพูชาเดินทางข้ามแดนเข้ามาตั้งค่ายพักแรมทยอยตัดไม้ตั้งแต่วันที่ 11 พฤศจิกายน และทยอยลำเลียงไม้ที่ตัดส่งข้ามแดนเข้าไปในประเทศกัมพูชาตามคำสั่งของนายทุน โดยได้รับจ้างกิโลกรัมละ 10,000 เรียล หรือ 78 บาทต่อคน ระหว่างตัดไม้จะมีกองกำลังท้องถิ่นของกัมพูชาคอยทำหน้าที่คุ้มกันอยู่ด้วย กระทั่งถูกเจ้าหน้าที่ไทยบุกเข้าจับกุม ทำให้กลุ่มเพื่อนของตนและชุดคุ้มกันต่างพากันหลบหนีข้ามแดนกลับเข้าประเทศ (ผู้จัดการออนไลน์ 2557)

¹ บันทึกความเข้าใจระหว่างไทย - กัมพูชา ว่าด้วยการสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนทางบก ปี 2543 (MOU 2543)

ในด้านปัญหาขยะ ปัญหาขยะเป็นปัญหาหนึ่งที่เจ้าหน้าที่ของอุทยานเขาพระวิหารเป็นกังวล โดยเฉพาะในพื้นที่ของกัมพูชาที่ไทยไม่สามารถกำกับควบคุมได้ แต่ก็ทำให้เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมในภาพรวม โดยจากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าในระหว่างเส้นทางของตลาดทั้งสองฝั่งพบว่าช่องอานม้าเผชิญกับขยะที่มีการทิ้งอย่างไม่เป็นที่เป็นจุดๆ แม้ว่าจะมีการตั้งถังขยะไว้ก็ตาม โดยผู้ค้าส่วนใหญ่สะท้อนว่าเกิดปัญหาจากนักท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น บัวเพียร จะโรจร (สัมภาษณ์ 2562) เห็นว่า ปัญหาขยะเกิดจากการทิ้งขยะไม่เป็นที่ ทำให้ตลาดไม่สะอาด เช่นเดียวกับ เอลิม บังศรี (สัมภาษณ์ 2562) ที่สะท้อนว่า ปัญหาจากนักท่องเที่ยวทิ้งขยะไม่เป็นที่ ทำให้ตลาดไม่สะอาด พิภูหลาบ ผู้ค้าชาวไทย (สัมภาษณ์ 2562) ที่สะท้อนว่า ปัญหาขยะส่วนหนึ่งเกิดจากนักท่องเที่ยวชาวกัมพูชาทิ้งขยะไม่เป็นที่ ทำให้ตลาดไม่สะอาด

ผู้วิจัยพบว่า ในตอนเย็นมีพ่อค้าแม่ค้าที่เก็บขยะที่เป็นขวดพลาสติกรวมในถุงตาข่ายกลับไปขาย ซึ่งก็เป็นผลดีในการช่วยจัดการขยะอีกทางหนึ่ง

5.4.3 ปัญหาในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่

ในด้านการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ช่องอานม้า ฉลอง นิ่มเนื่อง สรรพสามิตพื้นที่อุบลราชธานี ให้สัมภาษณ์ว่าในส่วนของการสรรพสามิต มักจะไม่พบผู้กระทำความผิดในการตรวจตราในเส้นทางปกติ เนื่องจากช่องอานม้ามีภูมิประเทศที่เป็นป่าเขา การเดินทางเข้า-ออก มีเส้นทางเดียวแต่เส้นทางทางธรรมชาติมีจำนวนมาก ซึ่งหากเจ้าหน้าที่ไปตรวจในเส้นทางหลักไม่สามารถตรวจพบผู้กระทำความผิดได้ ซึ่งบางครั้งผู้กระทำความผิดมักจะใช้เส้นทางทางธรรมชาติลักลอบนำสินค้าเข้ามา ซึ่งยากต่อการทำงานของเจ้าหน้าที่ เนื่องจากเส้นทางธรรมชาติเต็มไปด้วยระเบิด ซึ่งเจ้าหน้าที่ไม่ใช่คนในพื้นที่ที่จะทราบว่ามีเส้นทางไหนปลอดภัย แต่ชาวบ้าน/คนในพื้นที่จะรู้จักเส้นทางนี้เป็นอย่างดี จึงเป็นโอกาสให้ผู้ลักลอบนำสินค้าเข้ามาได้ง่าย อีกทั้ง การกระทำความผิดมักจะเกิดขึ้นในตอนกลางคืน เส้นทางไปช่องอานม้า เป็นเส้นทางของความมั่นคงหากจะไปทำงานในตอนกลางคืนมีความอันตรายต่อตัวเจ้าหน้าที่

หากช่องอานม้าเปิดเป็นด่านถาวร เจ้าหน้าที่จะไปประจำอยู่ที่ด่านหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่ามีสินค้าที่ต้องควบคุมหรือไม่ เช่น ที่ด่านช่องเม็ก มีการให้เจ้าหน้าที่ปลอมตัวที่ไปเฝ้าดูที่ร้านของผู้ค้า (ร้านปลอดภาษี) แต่ที่ช่องอานม้าไม่สามารถทำได้ เนื่องจากเป็นจุดผ่อนปรน ไม่มีกฎหมายให้สรรพสามิตไปทำได้ (ฉลอง นิ่มเนื่อง , สัมภาษณ์ 2562)

5.4.4 ปัญหาและอุปสรรคด้านการค้าชายแดนในจุดผ่อนปรนช่องอานม้า

สำหรับปัญหาด้านการค้าชายแดน ผู้วิจัยสะท้อนปัญหาจากผู้ค้าและภาครัฐ ดังนี้

1) ปัญหาเรื่องราคาสินค้า ปัญหาเรื่องราคาสินค้า เป็นปัญหาที่พบบ่อยในตลาดเสรี ที่ไม่ได้กำหนดราคาสินค้าที่ชัดเจน โดยปัญหาที่ผู้ค้ามักพบคือการขายตัดราคากันเองระหว่างผู้ค้า ทำให้อีกรายขายของได้น้อยลง หรือต้องขายในราคาที่ต่ำลง ส่งผลต่อกำไรที่น้อยลงด้วย ปัญหาเรื่องของการตัดราคาเกิดขึ้นบ่อยครั้งหลังจากที่มีผู้ค้าหน้าใหม่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ และทำให้ผู้ค้ามีปัญหาขัดแย้งกันเอง และทำให้สินค้าที่ขายมีราคาต่ำลง

ตัวอย่างเช่น นายเอลิม บังศรี (สัมภาษณ์ 2562) ผู้ค้าของชำ ยกตัวอย่างลักษณะการขายตัดราคาว่า “ผู้ค้าเก่าขาย 55 บาท ผู้ค้ารายใหม่เข้ามาขายในราคา 50 บาท หรือ ขาย 55 เท่ากัน แต่ใช้วิธีนำไปส่งให้ถึงที่ โดยไม่ต้องให้ผู้ค้าชาวกัมพูชามาซื้อที่ร้านเอง”

ในกรณีของผู้ค้ามะพร้าว แม่น้อย (สัมภาษณ์ 2562) ให้สัมภาษณ์ว่า ผู้ค้ามะพร้าวด้วยกันตัดราคาขายกัน ไม่มีการตกลงราคาขายกัน ซึ่งผู้ค้าส่วนใหญ่ให้ความเห็นตรงกันว่าเกิดจากจำนวนผู้ค้าที่เพิ่มมากขึ้น

และส่วนใหญ่เป็นผู้ค้าที่มาจากพื้นที่อื่น ทำให้ผู้ค้าที่เป็นคนในพื้นที่ที่มีทุนน้อยกว่า ถูกผู้ค้าจากที่อื่นที่มีทุนมากกว่ามาขายของตัดราคา

ณรงค์ สุรนาค (สัมภาษณ์ 2562) กล่าวว่า ผู้ค้าหน้าใหม่หลายรายมาขายสินค้าในราคาที่ต่ำกว่าที่ผู้ค้าดั้งเดิมขายประจำ อาจจะเป็นเพราะว่าผู้ค้าหน้าใหม่ต่างก็ต้องการลูกค้าคนกัมพูชา จึงต้องขายลดราคาเพื่อให้ได้ลูกค้า แต่ก็กลายเป็นว่าทำให้ต่างคนต่างขาดทุน ไม่ได้กำไรเท่าที่ควรจะเป็น ขายของได้เยอะขึ้นแต่กำไรไม่ได้มากขึ้น

เช่นเดียวกับเสียงสะท้อนของคมสิทธิ กิตติพิเชฐสรณ์ (สัมภาษณ์ 2562) หัวหน้ากลุ่มยุทธศาสตร์และสารสนเทศการปศุสัตว์ ที่เห็นว่าปัจจุบันตลาดมีปัญหาเรื่องการตัดราคา และมีกลุ่มผู้ค้าใหม่ที่ขึ้นไปขายของที่ด้านโดยที่ไม่มีการไปพูดคุยกับผู้ค้าคนรายเก่าหรือลูกค้าชาวกัมพูชาไว้ก่อน

ปศุสัตว์อำเภอไทรโยค กล่าวว่าสำหรับหน่วยงานเผชิญกับข้อเรียกร้องในเรื่องของราคาสินค้า ซึ่งทางปศุสัตว์ไม่สามารถไปต่อรองให้ได้ เพราะเป็นเพียงจุดผ่อนปรนทางการค้าไม่ใช่ด่านถาวร ถ้าเป็นด่านถาวรก็มีกลไกที่เอื้อให้สามารถทำได้ การที่จะไปประกาศตั้งราคาซื้อขาย ถ้าหากทางเราตั้งราคาแล้วทางผู้ค้าชาวกัมพูชาไม่มาซื้อ ผู้ค้าชาวไทยจะกระเทบ (กิตติพิเชฐสรณ์ บัญญัติ, สัมภาษณ์ 2562)

2) ปัญหาการนำเข้า-ส่งออก สินค้า

ในบริเวณจุดผ่อนปรน เงื่อนไขที่สำคัญคือปริมาณการนำเข้า-ส่งออกสินค้าที่ไม่เกินปริมาณที่กำหนด และการจำกัดหรือห้ามนำเข้าสินค้าบางประเภท แต่ในขณะเดียวกัน ชาวกัมพูชามีสินค้าเกษตรบางอย่างในปริมาณมากและมีความต้องการขายสินค้า ปัญหาการนำเข้าสินค้าเกษตรที่เป็นปัญหา เช่น การนำเข้าฟักทอง กระเทียม ซึ่งตามกฎหมาย ฟักทอง และกระเทียมเป็นสินค้าที่ต้องขออนุญาตเสียภาษี และเป็นสินค้าที่กรมวิชาการเกษตรห้ามนำเข้า

“ไทยกับเขมรมีปัญหาเล็กน้อย เช่น เรื่องซื้อกระเทียมที่ไทยไม่ให้เอาเข้ามาเยอะ เรื่องฟักทองกับมะพร้าวที่ทางไทยไม่ให้เอาฟักทองเข้ามาเยอะ เขมรก็จำกัดไม่เอามะพร้าวจากฝั่งไทย กลัวเอาฟักทองมาตีตลาดไทย กลัวมะพร้าวราคาตกช่วงเดือน มิถุนายน”
(สาม พะวงศ์, สัมภาษณ์ 2562)

“ทางกัมพูชาก็อยากให้ทางเราเปิดให้เขาสามารถเอาฟักทองเข้ามาขายได้เยอะๆ แต่ก็ยังไม่สามารถเปิดได้ ทางเราก็ก็นำไปเข้าทางศรีสะเกษ ให้ไปเข้าอย่างถูกต้อง”
(ศุภศิษย์ กอเจริญยศ, สัมภาษณ์ 2562)

ณัฐ ศรีอินทร์ (สัมภาษณ์ 2563) สะท้อนปัญหาที่ทางทหารพบ เช่น ในหลายครั้งเจ้าหน้าที่เผชิญกับการต่อว่าของผู้ค้า เช่น ผู้ค้าต้องการขายในปริมาณที่เกินกว่ากฎหมายกำหนด เจ้าหน้าที่ทหารทำตามกฎหมายที่กำหนดปริมาณสินค้า และประเภทสินค้าตามกฎหมายจุดผ่อนปรนทางการค้า แต่ผู้ค้ากลับกล่าวหาว่าทหารได้ขัดขวางเรื่องการค้า ซึ่งหากมีการค้าขายขนาดใหญ่ ผู้ส่งออกต้องขออนุญาตไปที่ศุลกากร เมื่อศุลกากรเห็นชอบให้ซื้อขายได้ จึงแจ้งไปที่ฝ่ายความมั่นคงขอเจ้าหน้าที่ไปช่วยตรวจผ่านสินค้า

3. ปัญหาด้านภาษา

แม้ว่าจะเป็นชายแดนที่อยู่ติดกับฝั่งกัมพูชา แต่กลับพบว่าผู้ค้าส่วนใหญ่เป็นคนไทยที่พูดภาษาอีสาน มีส่วนน้อยที่พูดภาษาเขมรได้ ผู้ส่วนใหญ่ไปเรียนรู้ภาษาจากการซื้อขายสนทนากับชาวกัมพูชาใน

ภายหลัง ผู้ค้าส่วนหนึ่งจะพึ่งพากัน โดยอาศัยผู้ค้าหรือลูกน้องที่สามารถพูดภาษากัมพูชาได้ช่วยขายของให้ ตัวอย่างในกรณีของพ่อคุณ ที่พยายามสื่อสารด้วยภาษากัมพูชา เพราะภาษาเป็นสิ่งสำคัญในการค้าขาย ทำให้พ่อคุณมีลูกค้าชาวกัมพูชาที่มาซื้อของประจำประมาณ 10 คน

4. ปัญหาการขโมยของ

ผู้ค้ารายหนึ่งเคยประสบปัญหา ถูกผู้ซื้อชาวกัมพูชาขโมยของ โดยคนกลุ่มนี้จะใช้วิธีการเข้าไปซื้อของในร้าน โดยไปกันเป็นจำนวนมาก เพื่อเป็นการดึงความสนใจของเจ้าของร้านสนใจกับกลุ่มลูกค้ากลุ่มนั้น แล้วจะมีคนที่คอยขโมยเอาของขณะที่เจ้าของร้านไม่เห็น/กำลังคุยกับกลุ่มผู้ซื้อกลุ่มใหญ่อยู่

ผู้ค้าที่มาค้าขายจะไม่นำสินค้าทั้งไว้ที่ร้าน จะนำสินค้าไปกลับด้วย เพื่อป้องกันการถูกขโมยของ เพราะเห็นว่าเป็นพื้นที่ห่างไกล และร้านไม่มั่นคง แม้ว่าจะมีเจ้าหน้าที่อยู่แต่ก็เสี่ยงต่อการถูกขโมยได้ง่าย

“ร้านไม่มั่นคง เสี่ยงต่อการถูกขโมยของ” เพ็ญกวง (สัมภาษณ์ 2562) ผู้ค้าขายของชำรายหนึ่งกล่าว

5. เกิดการร้องเรียนเรื่องการติดหนี้ ผู้ค้าชาวไทยมักจะไปซื้อสินค้ากับชาวกัมพูชาโดยการขอสินเชื่อไว้ก่อน แล้วมาจ่ายทีหลัง ซึ่งพบหลายกรณี ตัวอย่างในปี 2562 เกิดปัญหาของผู้ซื้อชาวไทยไปติดหนี้

“ตอนที่ซื้อเขาก็ไม่ได้บอกเรา พอเกิดปัญหาเราจึงมารู้ทีหลัง ก็พยายามประชาสัมพันธ์ให้ซื้อเงินสดกัน” (ณรงค์ สุรนาค, สัมภาษณ์ 2562)

6. ปัญหาด้านการบริหารจัดการตลาด

ผู้ค้าหลายคนมองว่าการทำงานของเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลตลาดยังคงเป็นปัญหาสำหรับผู้ค้าอยู่ เนื่องจากมีหลายหน่วยงานรับผิดชอบ จึงทำให้ยากต่อการพัฒนา การมีหลายหน่วยงานจะทำให้เกิดการขัดผลประโยชน์ต่อกันได้ง่าย

ผู้ค้ารายหนึ่งเล่าว่า ในอดีตในช่วงแรกที่มาทำการค้ามีการเรียกสินบนกับผู้ค้า ทหารเก็บค่าส่วย เอาของที่ร้านไปกินโดยไม่จ่ายเงิน รวมถึงปัญหาการเรียกเก็บค่าเช่าที่ขายของที่เจ้าหน้าที่เป็นผู้กำหนด ที่ไม่มีการนำมาพัฒนาตลาดเพิ่มเติมแต่อย่างใด บางคนมองว่าการทำงานของเจ้าหน้าที่มุ่งเน้นไปที่เรื่องของการได้ค่าตอบแทนมากกว่าการที่พัฒนาอย่างอื่น และปัญหาการปรับเมื่อเกินกำหนดการจ่ายค่าลื้อจะต้องถูกปรับ 500 บาท หากผู้ค้าจ่ายค่าลื้อช้ากว่า วันที่ 1 และวันที่ 16 ของทุกเดือน

นอกจากนี้ การเกิดขึ้นของตลาดโซนใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ขยายเพิ่มมากขึ้นก็ไม่ได้เป็นที่พอใจในระดับหน่วยงานบางหน่วยงานมากนัก โดยผู้ให้สัมภาษณ์บางคนมองว่าไม่เป็นระเบียบ บางคนมองว่าไม่อยากจะให้มีไปเลยเพราะต้องมาลำบากดูแล และบางคนก็บอกว่ามีผู้มีอิทธิพลหนุน

ปัญหาหนึ่งในการจัดการตลาดคือ การดำเนินงานร่วมกันให้มีประสิทธิภาพ เนื่องจากเวลาของผู้ค้ามีค่อนข้างจำกัด ทำให้มีการเรียกประชุมกับหน่วยงานยาก

“การเรียกผู้ค้ามาประชุมต้องใช้เวลาผู้ค้าด้วย เรามีเวลาไม่เกินบ่ายสาม แล้วเขาจะหาเวลามานั่งรวมกับเรายากมาก ซึ่งหากเรานัดผู้ค้าเมื่อขายไก่เสร็จเขาจะต้องรีบกลับมาไม่ให้เกินบ่ายสาม บางคนยังไม่เสร็จ เขาก็ไม่มีเวลามาประชุมกับเรา ถ้าเราไปนัดเขาบ่ายก็ไม่ได้ เขาบ่น”

(กิตติภพ บุญโสดากร, สัมภาษณ์ 2562)

7. ปัญหาด้านการสร้างความรู้ความเข้าใจในการจัดการพื้นที่

ในช่วงระยะปีที่มีการเก็บค่าบริการเข้าออกพื้นที่ พบว่ามีการทักท้วงและพูดคุยระหว่างผู้ค้ากับเจ้าหน้าที่และเป็นปัญหาที่ใช้เวลาแก้ไขอยู่เป็นระยะเวลา จึงได้ข้อสรุปในการเข้าออกพื้นที่ โดยผู้ค้าจะไม่ได้เสียค่าบริการในบริเวณจุดเก็บค่าบริการ

จากการสัมภาษณ์ผู้ค้าและเจ้าหน้าที่ ผู้วิจัยพบว่า ปัญหาที่สำคัญในการบริหารจัดการพื้นที่ตลาด คือความเข้าใจไม่ตรงกันระหว่างผู้ค้าและผู้บริหารจัดการตลาด ทำให้ผู้ค้าบางคนมองว่า มักถูกเพิกเฉยเมื่อเสนอแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตลาด ทั้งนี้เจ้าหน้าที่ถูกมองว่าอาจเป็นเพราะไม่เลือกที่จะพัฒนาตลาดให้ดีขึ้น ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งอาจจะเนื่องมาจากการพบปะระหว่างเจ้าหน้าที่กับผู้ค้ายังมีน้อย การสื่อสารทางเดียวผ่านประธานตลาดอาจจะทำให้เกิดการสื่อสารไม่ทั่วถึง ผู้ค้าบางรายเป็นผู้ค้าใหม่ก็อาจจะไม่เข้าใจวิธีบริหารจัดการ จึงทำให้เกิดช่องว่างดังกล่าว

ตัวอย่างของการจัดการพื้นที่ร่วม คือการบริหารจัดการขยะและห้องน้ำ ที่ต่างมองว่าเป็นปัญหาสำคัญ โดยเห็นว่า ห้องน้ำไม่สะอาด และไม่แน่ชัดว่าทางอุทยานฯ บริหารจัดการอย่างไร ในขณะที่เจ้าหน้าที่ได้อธิบายให้กับผู้วิจัยฟังว่า เงินที่เก็บได้จากผู้ค้าถูกนำไปบริหารจัดการตามระเบียบราชการ และจ่ายค่าเจ้าหน้าที่ที่ต้องเดินทางมาดูแลพื้นที่ ซึ่งไม่ใช่พื้นที่ที่มีเจ้าหน้าที่ต้องประจำการ เงินดังกล่าวในแต่ละเดือนจึงไม่เพียงพอต่อการจัดการเรื่องอื่นๆ

ในส่วนของการจัดการขยะ ผู้ค้าส่วนหนึ่งมีความต้องการให้ มีการเก็บขยะที่จุดร้านค้าด้วย โดยเห็นว่า เงินที่จ่ายค่ารถบรรทุก ควรนำไปบริหารและพัฒนาตลาดในภาพรวม เพราะมองว่าเงินรวมกันต่างเป็นเงินที่มากพอสมควร

สวัสดิ์ ลุนผง (สัมภาษณ์ 2562) เจ้าหน้าที่อุทยานฯ สะท้อนว่า “ผู้ประกอบการเข้าใจผิด ระเบียบหรือเงื่อนไขการเข้าขายของในเขตพื้นที่อุทยานกิจกรรมทั้งหมดคุณจะต้องดำเนินการเองทั้งหมด แม้กระทั่งขยะ สิ่งปลูกสร้างต่างๆ”

ทั้งนี้ จากข้อสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ผู้ค้าส่วนหนึ่งก็ไม่ได้ให้ความสนใจในการศึกษาข้อระเบียบที่มี การทำสัญญากันมากนัก และต่างมองกันคนละมุมมองกับภาครัฐ ในขณะที่ฝ่ายต้องใช้ระเบียบราชการในการดำเนินงาน ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งมองว่าระเบียบดังกล่าวไม่เอื้อให้กับการค้าขายหรือการบริหารจัดการที่ดีเท่าที่ควรจะเป็น

ในการส่วนของการเปิดด่าน เจ้าหน้าที่ที่ประจำ ณ จุดตรวจ บางครั้งก็พบปัญหาความไม่เข้าใจของผู้ค้า ที่ไม่เข้าใจว่าหน้าที่ของการเปิดประตูด่านเป็นหน้าที่ของอำเภอที่เปิดตามเวลาเมื่อเปิดด่านเช้า จึงได้กล่าวหาว่าทางทหารไม่เปิดด่านให้

สาม พะวงศ์ (สัมภาษณ์ 2562) ผู้ใหญ่บ้านบ้านน้ำเย็น ให้ข้อมูลว่าเคยมีบางปีที่ลูกบ้านมาร้องเรียน เช่น เจ้าหน้าที่ด่านพูดไม่เพราะ ซึ่งเป็นปัญหาระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ด่าน

5.5 ความพยายามในการยกระดับจากจุดผ่อนปรนเป็นจุดผ่านแดนถาวร

จากที่กล่าวในหัวข้อความเป็นมาของการเปิดจุดผ่อนปรนช่องอานม้า ในบทที่ 3 นั้น จะเห็นได้ว่า ช่องอานม้าได้ถูกผลักดันให้ยกระดับเป็นจุดผ่านแดนถาวร อย่างน้อยนับตั้งแต่ปี 2555 ซึ่งปรากฏเป็นหลักฐานว่ามีการประชุมคณะทำงานร่วมระหว่างจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดพระวิหาร ในวันที่ 13 กันยายน 2555 โดยในปลายปี 2556 กัมพูชาได้เริ่มมีการถมที่เพื่อทำคาสีโนชายแดนและมีการรื้อกำแพงที่พิพาทซึ่งยังปักปันเขตแดนไม่แล้วเสร็จ มีการก่อสร้างอนุสาวรีย์ตาอุม รวมถึงปรับปรุงทัศนียภาพพื้นที่ซึ่งทำให้กระทบกับแนวสันปันน้ำ เป็นการละเมิดข้อตกลงตาม MOU 2543 ซึ่งไทยได้มีการประท้วงการดำเนินการ

และร้องขอให้กัมพูชาหยุดดำเนินการและให้รื้อถอนสิ่งปลูกสร้างของราษฎรและทางการกัมพูชามาโดยตลอด อย่างไรก็ตาม หากดูจากสถานการณ์ปัจจุบันกัมพูชาได้ใช้ประโยชน์เหนือพื้นที่ดังกล่าวอย่างเห็นได้ชัด โดยในปี 2561 คาสีโนดังกล่าวแล้วเสร็จไปกว่า 70 % และมีบ้านเรือนของประชาชนชาวกัมพูชาที่ค่อนข้างถาวรที่ใช้เป็นที่พักอาศัยหลายหลังในพื้นที่

ทั้งนี้ จะพบว่ามีวางแผนในการดำเนินงานด้านสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ ซึ่งทั้งทางไทยและกัมพูชาต่างก็มีการหารือเป็นระยะ จากการสอบถามข้อมูลเบื้องต้น พบว่ามีการเจรจาเพื่อกำหนดพื้นที่กันชน (Buffer Zone) โดยสองฝ่ายใช้พื้นที่ร่วมกัน อย่างไรก็ตาม เมื่อกำหนดแล้ว พื้นที่ที่ยังไม่สามารถปักปันเขตแดนได้ จำเป็นที่ชาวกัมพูชาที่อยู่ในบริเวณดังกล่าวย้ายออกไป แต่ทว่าชาวกัมพูชายังไม่ย้ายออกจากพื้นที่ โดยทางรัฐบาลไทยมีเงื่อนไขในการยกระดับเป็นด่านถาวร คือ

1. ต้องไม่มีปัญหาเรื่องการปักปันเขตแดน
2. ต้องมีความพร้อมทั้ง 2 ฝ่าย
3. ต้องมีแผนพัฒนาพื้นที่ร่วมกันทั้ง 2 ฝ่าย

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พบว่า ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต่างมีความพยายามในการผลักดันให้เปิดจุดผ่อนปรนช่องอานม้ามาโดยตลอด แต่ทว่าการดำเนินงานดังกล่าวก็ยังไม่มีความคืบหน้ามากนัก โดยจากการวิเคราะห์ของผู้วิจัย พบว่า ปัญหาพื้นที่ที่ชาวกัมพูชาถูกล้ำเป็นปัญหาหลักที่ทำให้การขับเคลื่อนงานทำไม่ได้ เพราะหากมีหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเข้าไปดำเนินการในพื้นที่ก็อาจจะเป็นปัญหาระหว่างประเทศ ปัญหาและอุปสรรคหนึ่งที่สำคัญคือการเปลี่ยนแปลงของผู้นำในระดับจังหวัดซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดแต่ละคนอาจจะให้ความสำคัญกับงานบางอย่างไม่เหมือนกัน ทำให้การขับเคลื่อนการเปิดด่านไม่คืบหน้ามากนัก

นายศุภศิษย์ กอเจริญยศ รองผู้ว่าจังหวัดอุบลราชธานี (สัมภาษณ์ 2562) กล่าวว่า “จังหวัดสนับสนุนการเปิดการค้าชายแดน แต่เพียงแต่ว่าตรงพื้นที่ช่องอานม้าเป็นพื้นที่ปัญหาการปักปันเขตแดน ที่ยังไม่สามารถที่จะยุติข้อพิพาทเป็นของฝั่งไหน ทางกัมพูชาก็พร้อมที่จะเปิดแต่เราก็ติดตรงปัญหาพื้นที่เหมือนกัน คือ ถ้าหากว่าพื้นที่ buffer zone ยังไม่ได้เรียบร้อย ก็ยังไม่มีมีการก่อสร้างใดๆ ซึ่งทางกัมพูชาก็มั่นใจว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นของเขา ทางไทยก็มั่นใจว่าพื้นที่เป็นของเรา”

ดังนั้น เมื่อดูเงื่อนไขทั้ง 3 ผู้วิจัยพบว่าแนวโน้มการเปิดด่านถาวรยังไม่มีความชัดเจนว่าจะมีการเปิดด่านในลักษณะดังกล่าวเมื่อใด เพราะเงื่อนไขแรกเป็นปัจจัยสำคัญ ในการดำเนินงานระหว่างประเทศ

5.5.1 ความคิดเห็นต่อการเปิดด่านถาวรช่องอานม้า

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าการเปิดด่านเป็นความพยายามของหน่วยงานในหลายระดับ โดยมีทั้งผู้สนับสนุนการเปิดด่าน หน่วยงานภาครัฐหลายหน่วยงานเห็นว่า การเปิดด่านมีข้อดีในแง่ของระบบบริหารจัดการภาครัฐ ที่จะทำให้เกิดการบริหารจัดการพื้นที่อย่างถูกกฎหมาย มีความชัดเจน ไม่คลุมเครือ สุ่มเสี่ยงต่อการขัดข้องกฎหมาย สำหรับประชาชนที่มีญาติพี่น้องในด้านกัมพูชาต่างก็สนับสนุนให้เปิดด่านเพราะตนเองจะได้เดินทางไปมาสะดวก ในขณะที่เสียงจากผู้ค้าก็มีความแตกต่างกันไปมีทั้งเห็นด้วยไม่เห็นด้วย

ความคิดเห็นในเรื่องการเปิดด่านถาวรของผู้ค้า ถูกแบ่งออกเป็น 2 แบบคือ อยากให้มีการเปิดด่านและไม่มีการเปิดด่าน โดยผู้ค้าบางคนเสนอความคิดเห็นในลักษณะของความเป็นกลาง กล่าวคือ ต้องฟังเหตุและผลของการเปิดเป็นด่านถาวรว่าจะได้ประโยชน์หรือเสียประโยชน์มากน้อยแค่ไหน คำนึงต่อการค้าขายหรือไม่ และจะสามารถควบคุมดูแลการค้าได้หรือไม่ ความใส่ใจ/ความตั้งใจของรัฐบาลที่จะทำให้เปิดเป็นด่านถาวรมีมากพอหรือไม่ และมีระบบการจัดการที่เป็นระบบ ทำให้เหมือนกับทางเทศบาลท่า เก็บภาษี/คำรักษาไม่แพงจนเกินไป ผู้ค้าจะได้ไม่เดือดร้อน งบประมาณที่จะพัฒนาจะมีเพียงพอหรือไม่

สำหรับผู้ค้าที่เห็นว่า**ควรเปิดด่าน** ผู้ค้าหลายคนมองว่าเมื่อเกิดจุดผ่อนปรนช่องอานม้า จะส่งผลให้การข้ามแดนสะดวกมากยิ่งขึ้น การเดินทางข้ามแดน เดินทางไปมาหาสู่ญาติพี่น้องที่กัมพูชาหรือเพื่อไปทำธุระหลายวัน จะสะดวกมากยิ่งขึ้นเพราะปัจจุบันข้ามที่ช่องอานม้าไปได้เพียงชั่วคราว ซึ่งหากจะไปเป็นระยะเวลาหลายวันต้องไปที่ช่องสง่า นอกจากนี้แล้ว หากเปิดด่านน่าจะทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น ระบบตลาดจะดีขึ้น และหน่วยงานหลายฝ่ายจะเห็นความสำคัญ ช่วยกันพัฒนาพื้นที่ให้ดียิ่งขึ้น การค้าขายจะเป็นระบบมากขึ้น มีกฎระเบียบมากขึ้น รายได้เข้าประเทศมากขึ้น ช่องอานม้าจะกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว เศรษฐกิจก็จะดีขึ้น ทุกอย่างจะถูกต้องตามกฎหมาย มีความเสมอภาคกัน และคนในชุมชนใกล้เคียงจะมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการขายของที่ด่านช่องอานม้า

อย่างไรก็ดี ผู้ค้าบางคนมองว่า การเปิดด่านไม่มีผลต่อการค้า เพราะโดยปกติผู้ค้าชาวกัมพูชา เคยซื้อขายกับใคร จะซื้อขายด้วยกันคนคนเดียว ทั้งยังคิดว่า ซื้อที่ด่านจะดีกว่าเสียค่าน้ำมันรถลงไปซื้อที่ในเมือง เพราะมีราคาเท่ากัน มีคนนำมาขายให้ถึงที่ บางทีตลาดอาจจะดีขึ้นกว่านี้ เช่น ตลาดมีความเป็นถาวร การขนส่งจะสามารถข้ามไปได้ไกลกว่านี้ แต่อย่างไรก็ตาม มองว่า “ไม่ว่าตลาดช่องไหนจะเปิด ไทยก็แพ้เขา” เพราะสินค้าบางอย่างปัจจุบันกัมพูชานำเข้ามาจากเวียดนาม ซึ่งมีราคาถูกกว่า

โดยมีการชี้ให้เห็นข้อดีของการเปิดจุดผ่านแดนถาวร ดังนี้

ด้านการค้า

1. การพัฒนาจุดผ่านแดนถาวร จะทำให้การพัฒนาพื้นที่ที่มีความเป็นระบบระเบียบ การควบคุมการขนถ่ายสินค้าทำได้สะดวก การจัดเก็บข้อมูลปริมาณสินค้าทำได้ง่าย เจ้าหน้าที่ไม่สับสนเสี่ยงต่อการกระทำผิด

“ถ้าจะเปิดเป็นด่านถาวร ทางอุบลจะมีความร่วมมือกับทางกัมพูชาในการพัฒนา จะเป็นเหมือนกับด่านช่องเม็ก สินค้าทุกชนิดจะเข้า-ออกได้”

(ศุภศิษย์ กอเจริญยศ, สัมภาษณ์ 2562)

2. การพัฒนาจุดผ่านแดนถาวรจะทำให้มูลค่าทางการค้าของจังหวัดอุบลราชธานีเพิ่มมากขึ้น โดยคาดว่าจะมีผู้ค้าที่เข้าไปเปิดช่องทางประกอบการมากขึ้น เนื่องจากลูกค้าชาวกัมพูชามีจำนวนมาก นอกจากนี้ ในด้านการท่องเที่ยวก็จะมีคนของทั้งสองประเทศมาเที่ยวในแต่ละที่มากขึ้น เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ในภาพรวม โดยหากสังเกตจะพบว่ากลุ่มผู้สนับสนุนให้เปิดด่านจะมองในภาพรวมของมูลค่าทางเศรษฐกิจในระดับจังหวัด ไม่ได้มองเพียงแค่ว่าในบริเวณช่องอานม้าเพียงอย่างเดียว

“การจะเปิดช่องอานม้าให้เป็นด่านถาวร ควรจะตัดเรื่องของการได้เปรียบเสียเปรียบระหว่างกันออกเน้นในเรื่องที่แลกเปลี่ยนกัน ไทยได้ประโยชน์จากการที่กัมพูชาซื้อสินค้าไทย หรือใช้บริการต่างๆจากไทย ท่องเที่ยวไทย ส่วนกัมพูชาได้ประโยชน์จากการที่ไทยไปเที่ยว คือต่างคนต่างได้ประโยชน์ร่วมกัน

ลูกค้าคนกัมพูชามีมากกว่าชาวลาว ถ้าเปิดช่องอานม้าได้จะเกิดการค้าขายเพิ่มมากขึ้น และยิ่งอยากให้เปิดช่องอานม้าเพื่อเป็นช่องทางในด้านการค้า และการท่องเที่ยว และสร้างจุดขายของจังหวัดอุบลราชธานีว่า เมื่อมาที่จังหวัดอุบลราชธานี สามารถไปลาว ไปกัมพูชาได้ นอกจากนี้ยังอาจส่งผลให้การค้าถาวรขึ้น น่าจะหลวย เดชอุดมเติบโตขึ้นได้”

(ขวลิต อนุวานิช, สัมภาษณ์ 2562)

“เห็นด้วยกับการพัฒนาช่องทางม้า เป็นจุดผ่านแดนถาวร เพราะจะทำให้มูลค่าทางการค้าของจังหวัดอุบลราชธานีเพิ่มมากขึ้น ทำให้เศรษฐกิจจังหวัดมี GDP เพิ่มขึ้น นอกจากชาวลาวเข้ามาแล้ว จะมีชาวกัมพูชาเข้ามาซื้อสินค้าและท่องเที่ยวในจังหวัดอุบลเพิ่มมากขึ้น” (อนันต์ สิทธิฤทธิ์, สัมภาษณ์ 2562)

“ปริมาณการค้าจะขยายตัวขึ้นโดยอัตโนมัติ สินค้าที่ทางกัมพูชาต้องการที่สุด คือ สิ่งก่อสร้าง สินค้าอุปโภค บริโภค” (พ.อ. ณัฏฐ์ ศรีอินทร์, สัมภาษณ์ 2562)

“ถ้าจะเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มผู้ค้ารายใหญ่ในอำเภอน้ำยืน น่าจะเป็นกลุ่มธุรกิจก่อสร้างซึ่งทางกัมพูชายังต้องพัฒนาด้านสิ่งก่อสร้างเป็นจำนวนมาก” (วัชรศักดิ์ คำศรี, สัมภาษณ์, 2563)

“วิถีชีวิตคนในพื้นที่ชายแดนทั้ง 2 ฝั่งจะเปลี่ยนไป เกิดการจ้างงาน เกิดร้านค้า ร้านอาหาร ทำให้มีรายได้” (ชาญชัย วันดี, สัมภาษณ์ 2562)

3. การเปิดจุดผ่านแดนถาวรเป็นการรองรับแรงงานชาวกัมพูชาที่จะเข้ามาทำงานในเขตนิคมอุตสาหกรรมในอนาคต

“จะทำให้เขตนิคมอุตสาหกรรมที่กำลังจะสร้างขึ้นในอำเภอเดชอุดมเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วจากการที่มีแรงงานต่างชาติเข้ามาทำงานในนิคมจำนวนมาก เนื่องจากนิคมดังกล่าวอยู่ในบริเวณที่อยู่ใกล้กับเขตผ่านแดนสามประเทศ คือ ไทย ลาว กัมพูชา”

(ชาญชัย วันดี, สัมภาษณ์ 2562)

ด้านการคมนาคม

หากเปิดเป็นจุดผ่านแดนถาวร การผ่านแดน การคมนาคมทั้งคนและสินค้าจะมีความสะดวกมากขึ้น เป็นผลดีต่อการขนส่งสินค้า จากที่เป็นเพียงรถเข็นส่งสินค้า รถยนต์จะสามารถวิ่งผ่านเข้า ออกได้อย่างสะดวก

ในขณะที่ผู้ค้าบางคนมองว่า**ไม่ควรเปิดด่าน** เพราะจะทำให้ตลาดช่องทางม้าซบเซา นักท่องเที่ยวจะลงไปเที่ยวอำเภอ ผู้ค้าบางคนแสดงความคิดเห็นถึงผลที่จะตามมาหลังจากที่มีการเปิดด่านที่ผู้ค้าจะได้รับผลกระทบโดยตรง โดยเฉพาะผู้ค้ารายย่อย ซึ่งหากมีการเปิดเป็นด่านถาวรแล้ว ผู้ซื้อชาวกัมพูชาจะไม่ซื้อของที่ร้านที่เป็นรายย่อย เพราะจะเข้าไปซื้อที่ร้านขายส่งโดยตรง บางคนมองว่าหากมีการเปิดด่าน ตลาดจะมีลักษณะเหมือนกับช่องเซง่า คือ บริเวณใกล้ด่านจะโล่ง ตลาดจะออกไปตั้งห่างออกไป (อยู่ที่ลานจอดเฮลิคอปเตอร์) ซึ่งจะมีผลต่อผู้ค้ารายใหญ่ เช่น ผู้ค้าน้ำดื่ม เป็นต้น หรือผู้ค้าบางคนมองว่าหากเปิดด่านถาวรอาจ จะไม่มีตลาด อาจจะไปคล้ายกับช่องเม็ก คนในพื้นที่จะขาดรายได้ ทั้งนี้การเปิดด่านจะทำให้ผู้ค้าจะไม่สามารถกำหนดราคาสินค้าเองได้ แต่จะมีพ่อค้าคนกลางเป็นคนกำหนดราคากลาง ผู้ค้าจะมีจำนวนมากขึ้น ทำให้ราคาสินค้าตึงตัน ระบบเงินเสียหาย รายจ่ายเพิ่มมากขึ้น เพราะต้องมีการจ้าง Shipping รวมทั้งการเดินทางข้ามแดนจะมีขั้นตอนที่ยุ่งยากขึ้นกว่าเดิม เกรงว่าจะมีคนมาเที่ยวที่ช่องทางม้าน้อยลง จะส่งผลกระทบต่อการค้าขายด้วย และความกังวลต่ออุทยานว่าจะมีการเก็บค่าล๊อคเพิ่มมากขึ้น แล้วผู้ค้าที่ไม่มีกำลังจ่ายมากพอก็จะไม่ได้ขายต่อ และอีกหนึ่งเหตุผลคือไม่อยากให้เปิดเป็นด่านถาวร เพราะไม่ไว้วางใจชาวกัมพูชา กลัวเกิดปัญหาชาวกัมพูชามาปล้น ก่ออาชญากรรมต่างๆในตัวอำเภอ

ตัวอย่างของแม่ค้าแม่ค้าไก่ ที่มีประสบการณ์การค้าไก่ในหลายด้าน เห็นว่าไม่อยากให้เปิดด่าน เพราะการที่ผู้ซื้อชาวกัมพูชาเข้ามาซื้อสินค้าเอง ทำให้ตนเองไม่ต้องเสี่ยงต้องไปขายสินค้าข้างในประเทศ กัมพูชา และการเปิดด่านอาจจะมีการใช้จ่ายที่เป็นต้นทุนอย่างอื่นสูงขึ้นอาจจะส่งผลกระทบต่อราคาไก่ได้

5.5.2 ความกังวลในการเปิดด่านถาวร

การเปิดด่านถาวรในอนาคต ย่อมต้องมีความกังวลจากหลายหน่วยงาน แม้ว่าการเปิดด่านจะส่งผลดีต่อการเดินทางข้ามไปมาของประชาชน

นายอำเภออาน้ำเย็น กล่าวว่า ทางอำเภออาน้ำเย็น มีความกังวลในเรื่องการเปิดด่านถาวร จึงไม่มีความตื่นเต้นว่า จะเปิดหรือไม่เปิด เพราะจากการวิเคราะห์เบื้องต้นหากเปิดด่าน 1) เราอาจจะเสียเปรียบดุลการค้า เพราะคนไทยส่วนหนึ่งชอบในเรื่องการพนัน เงินก็จะหลั่งไหลไปฝั่งกัมพูชามากกว่า เสียรายได้ในประเทศ 2) มีความกังวลว่าตลาดจะกลายเป็นเหมือนด่านช่องเม็กว่า ต่อไปจะเป็นเส้นทางที่จะไปเสียเปรียบ นักท่องเที่ยวไม่จอดรถลงด่าน ไม่เที่ยวด่าน ทุกคนก็จะไปเที่ยวในประเทศกัมพูชาเป็นหลัก ดังนั้น ถ้าวิถีชาวบ้านการเปิดด่านไม่ดีเท่าไร เพราะว่ามีโอกาสที่จะเสียเปรียบให้ฝั่งกัมพูชา เพราะคนไทยจะหลั่งไหลไปเล่นการพนันมากกว่า การค้าขาย มันอาจไม่ได้ใหญ่ขึ้นอย่างที่คิดไว้ เพราะคนมุ่งแต่จะไปเล่นการพนันมากกว่าไปซื้อของ แต่ทุกวันนี้ทุกคนมุ่งมาซื้อของเป็นหลัก แต่ถ้าเมื่อเปิดด่านถาวร จะมีเพียง 20 % เท่านั้นที่จะมาซื้อของ (เปรียบเทียบกับช่องสะง่า) ที่เหลือก็จะไปเล่นการพนันมากกว่า

สำหรับทองอินทร์ สีหาบุตร (สัมภาษณ์ 2562) นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลสีวิเชียร มีความกังวลว่าเมื่อเปิดด่านเป็นด่านถาวรแล้ว คาสินเปิดตัว มีความกังวลว่าจะมีพวกรับจ้างชนนักพนันจะมาชวนคนในหมู่บ้านไปเล่นการพนัน และอยากให้มีความมาตรการป้องกันของผิดกฎหมาย ยาเสพติด การลักลอบตัดไม้พยาง

สำหรับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้มีความกังวลในเรื่องของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะพื้นที่ดังกล่าวอยู่ในเขตอุทยานและต้องผ่านเขตอุทยานแห่งชาติ แม้ว่าหากเปิดด่านพื้นที่ส่วนหนึ่งจะถูกยกเลิกก็ตาม แต่ทว่าการใช้พื้นที่หลายส่วนเกี่ยวข้องกัน เช่น การใช้น้ำ การบำบัดของเสีย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความกังวลเกี่ยวกับการถูกลักและลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ต้นน้ำ (สวสดี ลุนผง, สัมภาษณ์ 2562)

ณรงค์ สุรนาค (สัมภาษณ์ 2562) ประธานตลาด มีความเห็นว่า ตลาดมีความต้องการที่จะเติบโต ซึ่งจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้ามากขึ้น และจะทำให้เกิดเงินหมุนเวียนในอำเภออาน้ำเย็น มากขึ้น ซึ่งตอนนี้ “เห็ดเผาะ” สามารถสร้างรายได้ให้กับกัมพูชา และ “ไก่” วงเงินหมุนเวียนเฉพาะไก่ ใน 1 วัน อยู่ที่ประมาณ 1 ล้านบาท ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยหลักในการสร้างเงินหมุนเวียนให้กับไทย อย่างไรก็ตามหากเกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงจากด่านจุดผ่อนปรน เป็นด่านชายแดนถาวร นายณรงค์ กลัวว่าจะเกิดผลกระทบกับพ่อค้าแม่ค้าตัวเล็กที่ขายสินค้าเบ็ดเตล็ด และอาหาร เนื่องจากคนกัมพูชาจะเลือกเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวและเลือกซื้อสินค้าในตัวอำเภออาน้ำเย็นและอำเภอเมืองของจังหวัดมากกว่า ตนจึงมีความเป็นห่วงและกังวลเกี่ยวกับเรื่องนี้มาก ในทางกลับกันนายณรงค์มีความเห็นว่า “ถ้าถึงเวลาที่ต้องปล่อยให้ด่านถาวรเกิดขึ้น” เพราะจะทำให้เศรษฐกิจของอำเภออาน้ำเย็นเติบโตขึ้น แต่จะยังคงให้รูปแบบตลาดบริเวณด่านคงอยู่เช่นเดิม “อาน้ำเย็นจะโตได้ ตลาดต้องเติบโต” ณรงค์ สุรนากล่าว

5.5.3 ข้อเสนอแนะในการเปิดจุดผ่านแดนถาวร

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีข้อคิดเห็นในการเปิดจุดผ่านแดนถาวร ดังนี้

พ.อ. ญัฐ ศรีอินทร์ รอง ผบ.กกล.สุรนารี (สัมภาษณ์ 2562) เห็นว่า หน่วยงานระดับรัฐบาลควรเป็นฝ่ายดำเนินการหารือร่วมกัน หาแนวทางที่สามารถตกลงร่วมกันได้ทั้งสองประเทศ เมื่อได้ข้อตกลงแล้วให้หน่วยระดับพื้นที่เป็นฝ่ายปฏิบัติตามข้อตกลง ไม่ควรให้หน่วยงานระดับพื้นที่เป็นฝ่ายดำเนินการ ซึ่งหน่วยพื้นที่ไม่สามารถตัดสินใจในเรื่องระดับประเทศได้ นอกจากนี้ หน่วยงานระดับพื้นที่ควรมีความต่อเนื่องในการดำเนินการ และควรมีความพร้อมในทุกๆด้าน เช่น มีผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ในส่วนของการดำเนินงานในการผลักดันเปิดจุดผ่อนปรนช่องอานม้าเป็นจุดผ่านแดนถาวรอย่างชัดเจน มีกระบวนการทำงานที่ชัดเจน มีการขออนุญาตใช้พื้นที่ของอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร รวมทั้งมีการศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและคนในพื้นที่ต้องมีความพร้อมที่จะเปิดรับสิ่งที่ตามมาได้หลังจากที่เปิดเป็นจุดผ่านแดนถาวร

หากเปิดเป็นด่านผ่านแดนถาวรได้ รัฐบาลต้องมีความพร้อมทั้ง บุคลากร อุปกรณ์ สาธารณูปโภค เทคโนโลยี (อนันต์ สิทธิฤทธิ์, สัมภาษณ์ 2562) ควรมีเครื่องมือที่ทันสมัยในการตรวจสอบสินค้า ในการเก็บข้อมูลต่างๆ พัฒนาด้านเครือข่ายโทรคมนาคม พัฒนาโครงข่าย การตรวจจับปราบปรามจะสามารถทำได้ง่ายมากขึ้นหมายถึงว่า สรรพสามิตใช้กฎหมายได้อย่างเคร่งครัด เช่น ใช้กล้องดูแทนการให้เจ้าหน้าที่ไปประจำที่ด่าน (เตรียมความพร้อมให้เหมาะสม) (ฉลอง นิ้มเนื่อง, สัมภาษณ์ 2562)

ควรปรับปรุงเส้นทางให้มีความสะดวกมากขึ้น เช่น ลดความชันของถนนลง ให้เหมาะสำหรับการส่งสินค้า เช่น น้ำมัน มีการผ่านเข้าออกทางช่องอานม้า จะเป็นเส้นทางในการขายน้ำมันได้มากขึ้น ซึ่งทำให้เอกชนมีรายได้มากขึ้น (ฉลอง นิ้มเนื่อง, สัมภาษณ์ 2562)

นิมิต สิทธิไธย (สัมภาษณ์ 2562) ประธานหอการค้า เห็นว่า การจะเปิดช่องอานม้าให้เป็นด่านถาวร ควรจะตัดเรื่องของการได้เปรียบเสียเปรียบระหว่างกันออก เน้นในเรื่องที่แลกเปลี่ยนกัน ไทยได้ประโยชน์จากการที่กัมพูชาซื้อสินค้าไทย หรือใช้บริการต่างๆจากไทย ท่องเที่ยวไทย ส่วนกัมพูชาได้ประโยชน์จากการที่ไทยไปเที่ยว คือต่างคนต่างได้ประโยชน์ร่วมกัน

5.6 แนวทางการพัฒนาการค้าในจุดผ่อนปรนช่องอานม้า

ในบริเวณจุดผ่อนปรนช่องอานม้า มักจะมีปัญหาในเรื่องของพรมแดน และการค้า และมีการแก้ไขมาอย่างต่อเนื่อง โดยจากรายงานของ ศูนย์ปฏิบัติการร่วมกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ROC) (2559) ได้เคยมีข้อเสนอในการพัฒนาจุดผ่อนปรนช่องอานม้าไว้เมื่อปี 2559 ดังนี้

- 1) จัดระเบียบพื้นที่บริเวณตลาดให้มีความเหมาะสมกับกิจกรรมของตลาด
- 2) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา เป็นต้น ในการอำนวยความสะดวกในพื้นที่มากขึ้น
- 3) การเก็บกู้ระเบิดบริเวณพื้นที่จุดผ่อนปรนช่องอานม้า เพื่อความปลอดภัยของคนในท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวที่เข้าไปใช้บริการ
- 4) เจ้าหน้าที่ที่เข้ามาปฏิบัติงานในพื้นที่จุดผ่อนปรนช่องอานม้า มีความจำเป็นในการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ประเทศกัมพูชา ฉะนั้นควรมีการนำผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการใช้ภาษาเขมรเข้ามาปฏิบัติงานในพื้นที่ และมีมนุษยสัมพันธ์ มีจิตวิทยาในการทำงานร่วมกันที่ดี
- 5) นายอำเภอและปลัดอำเภอชายแดน ต้องปฏิบัติงานในเชิงรุก มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เข้าใจ ปัญหาพื้นที่ และความต้องการของฝั่งตรงข้ามมีข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัย

6) ต้องเจรจาให้กัมพูชาย้ายตลาดของกัมพูชาออกไปจากจุดที่ตั้งอยู่ปัจจุบัน เพราะยึดเส้นเขตแดนไม่ตรงกัน และต้องจัดสำรวจเส้นปักปันเขตแดนร่วมกันให้แล้วเสร็จก่อน

7) กั้นแนวเขตแดนออกจากสันปันน้ำฝ่ายละ 100-150 เมตร พร้อมให้กัมพูชาย้ายตลาดลงด้านล่าง

8) จัดทำแผนการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ช่องอานม้าให้ชัดเจน

สำหรับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ค้า ผู้วิจัยพบว่า มีข้อเสนอแนะในการพัฒนาจุดผ่อนปรนช่องอานม้านั้น ดังนี้

1. การพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่ตลาด ผู้ค้าเห็นว่าการเก็บค่าเช่าพื้นที่และค่าบริการพื้นที่ ได้แก่ การขยายพื้นที่ตลาด ผู้ค้าและเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐต่างเห็นพ้องว่าอยากเห็นการขยายพื้นที่ตลาดให้กว้างขึ้น ควรปรับปรุงพื้นที่ขนส่งไก่ (ตลาดล่าง) ให้มีความเหมาะสมมากกว่านี้ ทั้งในเรื่องของความสะอาด และระบบการขนส่ง

ควรมีการอำนวยความสะดวกให้กับผู้ประกอบการในเรื่องของไฟฟ้า แหล่งน้ำใช้ ห้องน้ำ และควรพัฒนาห้องน้ำให้ดีขึ้น สะอาด น่าใช้

“อยากให้ขยายพื้นที่ตลาดให้กว้างกว่านี้ แต่พื้นที่เป็นของอุทยาน ซึ่งดำเนินการยาก (เพชร พวงศรี, สัมภาษณ์ 2562)

“การเก็บเงินค่าเช่าเขตพื้นที่อุทยานของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม เนื่องจากบริเวณพื้นที่นี้ไม่มีแหล่งท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวและแม่ค้าหลายท่านพูดถึงเรื่องนี้ เพราะเก็บเงินไปแล้วแต่ไม่พบการพัฒนาใดๆ อุทยานควรนำเงินดังกล่าวมาพัฒนาพื้นที่ตลาดบน” (ณรงค์ สุรนาค, สัมภาษณ์ 2562)

2. การปรับปรุงโครงสร้างตลาด

ผู้ค้าเห็นว่าควรมีการปรับปรุงให้มีความถาวร สร้างให้มีความมั่นคง/ถาวร และเป็นระเบียบมากกว่านี้ มีการจัด/แบ่ง โซนให้เป็นระเบียบ เช่น โซนผลไม้ โซนอาหาร และโซนไก่ ให้มีลักษณะเหมือนกับตลาดช่องเม็ก หรือเหมือนกับฝั่งตลาดของกัมพูชาหรือตลาดบน(ในกรณีตลาดล่าง) คือ มีโครงสร้างที่ถาวร และปรับทัศนียภาพให้ดีกว่านี้

3. การพัฒนาระบบบริหารจัดการตลาด

ผู้ค้าเห็นว่าหน่วยงานหลักควรเข้ามาดูแลจัดการอย่างจริงจัง โดยเฉพาะเรื่องความสะอาดและค่าเช่าที่ขายของมีการจัดการล๊อคที่ว่าง ให้ผู้ค้าอื่นที่ต้องการมาขายได้เข้ามาจับจองขาย

ทั้งนี้ ณรงค์ สุรนาค (สัมภาษณ์ 2562) เห็นว่า เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารยังขาดการบริหารจัดการเรื่องตลาดอยู่ โดยเรื่องของการดูแลกำกับควบคุมตลาด เสนอว่า อำเภอก็ควรเป็นคนดำเนินการเรื่องการจัดเก็บค่าบำรุงสถานที่ ควรทำให้เห็นเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน คือ เมื่อเก็บค่าธรรมเนียมไปแล้ว ควรทำให้เห็นว่าการพัฒนาอย่างไรบ้าง

4. การจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพ

ผู้ค้าหลายคนให้ความคิดเห็นว่าเมื่อมีการเก็บเงินค่าบำรุงขยะ ควรนำเงินที่เก็บไปจัดการเรื่องขยะให้เรียบร้อย เช่น ให้มีการเก็บทุกวันอังคารและพฤหัสบดี และควรมีถุงใส่ขยะไว้ให้แต่ละล๊อค และเพิ่มจุดทิ้งขยะ

5. การพัฒนาด้านพื้นที่เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว

ผู้ค้าเห็นว่า ควรมีการพัฒนาด้านพื้นที่เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ดังนี้

- ส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำตลาดให้มีความเป็นระบบมากขึ้น
- อยากให้เกิดการพัฒนาตลาดและพื้นที่ตลาดเป็นแหล่งท่องเที่ยว อย่างเช่น พัฒนาให้เกิดจุดชมวิว

ในอนาคต

- ควรพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียง ทั้งทางบก และทางน้ำ เป็นการท่องเที่ยว เชิงนิเวศ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไปในตัว (ทองอินทร์ สืหาบุตร, สัมภาษณ์ 2562)

6. การส่งเสริมอาชีพ

ผู้ค้าเห็นว่าควรพัฒนาตลาดให้เป็นตลาดที่สามารถเปิดขายได้ทั้งสองฝั่งอย่างเสรี และส่งเสริมให้เกิดอาชีพให้กับคนไทย เช่น การเข็นรถเข็นส่งสินค้าที่ปัจจุบันมีเพียงคนกัมพูชาเท่านั้นที่สามารถทำได้

7. การพัฒนาเรื่องราคาการขายสินค้า

ให้มีกติกา ข้อบังคับร่วมกัน/ ให้มีกติการ่วมกันในเรื่องของการค้าขาย ตั้งราคาที่เป็นกลาง เพื่อลดปัญหาผู้ค้าตัดราคากัน /ควบคุมดูแลการค้าให้สมดุลกัน ไม่ควรปล่อยให้ผู้ค้าแย่งชิงกันและจัดมาตรการการขายสินค้าให้มีมาตรฐานที่เท่าเทียมกัน

8. การพัฒนากลุ่มผู้ค้าให้เข้มแข็ง จากเสียงสะท้อนทั้งพ่อค้าแม่ค้า กับหน่วยงานราชการอยากให้มีการรวมกลุ่มกัน แต่ก็ยังคงเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก

นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอแนะอื่นๆ เช่นอยากให้เกิดการพัฒนา/เปลี่ยนแปลงพื้นที่บริเวณตลาดฝั่งกัมพูชาให้เป็นพื้นที่ค้าขายอิสระ (Free zone) และการตรวจของสรรพสามิตควรมีความชัดเจนมากขึ้น กล่าวคือ ควรมีจุดตรวจที่ชัดเจน และควรตรวจที่ด่านตรวจคนเข้า-ออกในจุดตรวจรอยต่อกับประเทศกัมพูชา เป็นต้น

ผู้วิจัยประมวลข้อคิดเห็นจากการทำแบบสอบถามนักท่องเที่ยวจำนวน 400 คน ได้ข้อคิดเห็นจำนวน 284 ข้อคิดเห็น โดยมีการเสนอแนะที่คล้ายคลึงกันกับผู้ค้า โดยส่วนใหญ่แนะนำเรื่องของการปรับปรุงความสะอาดของตลาด และห้องน้ำ รวมถึงการปรับปรุงพื้นที่ให้มีความเป็นระเบียบ ซึ่งมีทั้งข้อเสนอที่ควรจะรับฟัง และข้อเสนอแนะที่อาจจะเป็นไปไม่ได้ ดังแสดงในตารางที่ 5.11

ตารางที่ 5.11 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาช่องทางมาจกแบบสอบถามนักท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนา	จำนวน
การพัฒนาพื้นที่ ความสะอาด	
ปรับปรุงความสะอาดของตลาด ที่วางสินค้า การจัดโซนร้านให้เป็นระเบียบ ปรับปรุงร้านค้าให้ดีขึ้น เช่น สร้างหลังคา ทำโครงสร้างให้มั่นคง	76
ความสะอาดของห้องน้ำ	36
สิ่งแวดล้อมสกปรก เช่น ห้องน้ำ	1
เพิ่มห้องน้ำ	5
ให้ห้องน้ำอยู่ใกล้จุดบริการ	1
จัดระเบียบที่จอดรถ	1
ควรปรับปรุงความสะอาดของพื้นที่ทานอาหาร	1

ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนา	จำนวน
การขยายและปรับปรุงพื้นที่ตลาด	
ขยายพื้นที่ของตลาด	22
ขยายทางเดิน ปรับปรุงทางเดิน	21
ขยายพื้นที่จอดรถ	14
ปรับปรุงภูมิทัศน์ ร้านนั่ง ทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำที่นั่งพักผ่อนสำหรับนักท่องเที่ยว	6
เพิ่มร้านค้า เช่น ร้านขายผลไม้ ร้านขายอาหาร	5
สภาพแวดล้อมตลาดมีน้ำซึ่งควรทำการปรับปรุง	2
ปรับพื้นที่ของตลาดไม่ให้แฉะเมื่อฝนตก เทพื้นปูน	4
จัดตลาดให้มีความเป็นระเบียบ	1
การเก็บค่าบริการ	
ไม่ควรเก็บค่าเช่าอุทยาน โดยเฉพาะกับคชขัรบ หรือควรทำเป็นรายเดือน	16
เก็บค่าค่าบริการแพ่งเกินไปและควรเก็บเฉพาะคน ไม่ควรเก็บค่าบริการรถยนต์	1
เก็บค่ารถแพ่ง	4
การเปิดเป็นจุดผ่านแดนถาวร	
เปิดด่านถาวรให้เหมือนช่องจอม เพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชายแดน เพราะจะได้มีเงินเข้าประเทศเยอะ และเพื่อที่สามารถนำสินค้าเข้าออกได้ทุกประเภท	8
ให้มีความง่ายต่อการข้ามไปได้มากขึ้น ช่องทางข้ามด่านไม่สะดวก มีหลายขั้นตอนเกินไป	3
ไม่อยากให้เปิดเป็นด่านถาวร เนื่องจากยากต่อการทำงานในพื้นที่	1
อยากให้ทำถนนข้ามฝั่งกัมพูชา	1
สินค้า การนำเข้า การควบคุมราคาสินค้า	
ปรับปรุงมาตรฐานตราซังของตลาดฝั่งกัมพูชา หรือตรวจสอบมาตรฐานตราซังร่วมกันกับฝั่งไทยและฝั่งกัมพูชา	30
อยากเอาตราซังไปด้วยได้	1
เพิ่มสินค้า และจำนวนสินค้าที่ขาย	8
พุงราคาสินค้าให้มีความคงที่และเหมาะสม ไม่ให้สินค้าแพงจนเกินไป	6
พุงราคาไก่ให้มีราคาที่สูงขึ้น	2
อยากให้สามารถนำสินค้าผ่านเข้า – ออกด่านได้มากกว่านี้	2
ไม่ต้องขังน้ำหนักสินค้าเข้า-ออก	1
เพิ่มปริมาณสินค้าในการนำเข้าประเทศ	2
ข้อเสนอแนะด้านอื่นๆ	
พัฒนาถนนให้ดีขึ้น หรือขยายถนนเป็น 4 เลน	6
ขยายเวลาในการเปิด – ปิดด่าน	2
อยากให้ตลาดใกล้ด่านมากขึ้น	3
ให้ตลาดทั้งสองฝั่งติดกัน	1

ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนา	จำนวน
การวางขายสินค้าของตลาดกัมพูชาให้มีความสะอาดและเป็นที่เหมาะสมไม่วางบนพื้น	2
ตลาดฝั่งกัมพูชา จัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย	1
อยากให้ตลาดฝั่งกัมพูชาเทพื้นปูน	1
อยากให้เปิดขายของทุกวัน และมีสินค้าขายตลอดวัน	2
ให้ผู้ค้าสามารถมาขายของที่ช่องอานม้าได้ขายพื้นที่ตลาดเพื่อรับผู้ค้ารายใหม่	2
จัดระเบียบผู้ค้าประจำและผู้ค้าจร	1
อยากให้ทำบัตรสำหรับผู้ค้าที่เดินทางจากอำเภออื่นๆที่ไม่ใช่ร้านประจำในตลาดเพื่อความสะดวกรวดเร็ว	1
ไม่ควรเก็บค่าเช่าแผง	1
อบรมเรื่องความซื่อสัตย์แก่แม่ค้าฝั่งช่องเศรษฐกิจ	2
การสื่อสารกับคนกัมพูชา	1
ควรพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว	1
ควรมีจุดบริการฟรี และที่พัก	1
ความปลอดภัย	1
ความสะอาดบริเวณค้าอาหาร	1
จัดระบบการขนส่งสินค้าใหม่	1
พัฒนาโครงข่ายการสื่อสาร	1
อยากให้มามีบริการสำหรับผู้สูงอายุ	1
ฝั่งกัมพูชามีการลักลอบขนของเกินกำหนดเข้ามาในไทย	1
ควรมีผู้ดูแลรถยนต์เพื่อความปลอดภัย	1
พัฒนาทุกด้านให้ดีขึ้น	1
รวม	284

กล่าวโดยสรุป การค้าชายแดนในพื้นที่ช่องอานม้ามีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งมีกิจกรรมทางการค้าและการส่งเสริมความร่วมมือทั้งในมิติการเมือง สังคม วัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายจนเกิดการค้าชายแดนมีส่วนในการผลักดันให้มีการพัฒนาพื้นที่ช่องอานม้าในเชิงกายภาพและรวมไปถึงความพยายามเปิดเป็นด่านสากล แม้ว่าการค้าชายแดนในพื้นที่ดังกล่าว ไม่ได้มีการซื้อขายสินค้าที่มีปริมาณสูง ส่วนใหญ่เป็นการซื้อขายระหว่างผู้ค้ารายย่อยหรือระดับประชาชน แต่การพัฒนาการค้าชายแดนต่างก็มีอุปสรรคและปัญหาจากผลพวงของนโยบายทั้งด้านความมั่นคง และกฎเกณฑ์ด้านเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่ในการผลักดันเชิงนโยบายจำเป็นต้องพิจารณาปัญหาที่เกี่ยวข้อง และหาแนวทางแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดการค้าที่เป็นธรรมและเกิดประโยชน์ต่อประชาชนในทุกๆระดับ รวมถึงประสานผลประโยชน์ระหว่างรัฐต่อรัฐอย่างดีที่สุด โดยต้องไม่ละเลยความคิดเห็นจะภาคส่วนใดออกไป

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยชิ้นนี้ มีวัตถุประสงค์ *หนึ่ง* เพื่อศึกษาบทบาทของผู้กระทำการและปฏิบัติการที่ส่งผลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจบนพื้นที่การค้าขายแดนจุดผ่อนปรนช่องอานม้า *สอง* เพื่อศึกษาความเป็นมาและลักษณะของการค้าขายแดนบนพื้นที่การค้าขายแดนจุดผ่อนปรนช่องอานม้า และ*สาม* เพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดการการค้าขายแดนในพื้นที่ช่องอานม้า ทำการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสนทนากลุ่มย่อย ผสมผสานกับการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณซึ่งเป็นการสำรวจผู้บริโภคและปริมาณการจำหน่ายซื้อขาย ณ พื้นที่ชายแดน โดยใช้แบบสอบถามอย่างง่าย และเน้นการสัมภาษณ์ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมถึงการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เชื่อมโยงบริบทพื้นที่กับการบริหารจัดการการค้าขายแดน ข้อมูลที่ได้จัดทำเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สามารถปฏิบัติได้ในระดับท้องถิ่นและการพัฒนาการค้าขายแดนต่อไป

6.1 สรุปผลการศึกษา

6.1.1 ความเป็นมาและลักษณะของการค้าขายแดนบนพื้นที่การค้าขายแดนจุดผ่อนปรนช่องอานม้า

จากพัฒนาการตลาดการค้าขายแดนจุดผ่อนปรนช่องอานม้า ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 4 ช่วงเวลาที่สำคัญ คือ

1) ยุคบุกเบิก (ก่อนปี 2540): ก่อนปี 2540 เป็นช่วงช่องอานม้าเป็นพื้นที่อยู่ระหว่างการสู้รบการค้าขายสินค้าระหว่างประชาชนมีจำนวนไม่มากนัก โดยจะมีกลุ่มเขมรแดงนำสินค้ามาขายประเภท ไม้ วัว-ควาย พลอย ภายหลังสงคราม หลังปี 2531 เป็นยุคที่รัฐมีนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าการค้าระหว่างประชาชนในบริเวณชายแดนได้รับการส่งเสริม พ่อค้าแม่ค้ามีการขนส่งของอุปโภคบริโภคขึ้นไปขายให้กับชาวกัมพูชา และจะซื้อสินค้าประเภทของป่ากลับลงมาด้วย โดยนอกจากพืชผักแล้ว สินค้าประเภทวัว-ควาย หมู เป็นสินค้าที่โดดเด่นชาวกัมพูชานำมาขายให้กับชาวไทย โดยจากคำบอกเล่าของผู้ค้าพบว่า ในช่วงปี 2535 มีกิจการค้าไม้ที่ใช้เส้นทางช่องอานม้าขนไม้จากด้านกัมพูชามาฝั่งไทยเป็นจำนวนมาก ทำให้มีการทำถนนจากเส้นทางขรุขระเป็นถนนลูกรังที่ดีขึ้นทำให้การเดินทางสะดวกมากขึ้น

จากคำบอกเล่าของผู้ค้าและประชาชนที่เดินทางไปค้าขายที่ช่องอานม้า การนำสินค้าไปขายเป็นไปด้วยความยากลำบาก ผู้ค้าจะต้องรวมตัวกันเป็นกลุ่มเดินทางด้วยกันเพื่อช่วยเหลือกันในกรณีที่รถขนส่งสินค้าติดลม ผู้ค้าและลูกค้านอติดจะมีไม่มากนัก

2) ยุคเปิดตลาดอย่างเป็นทางการ (2540 – 2548): เป็นยุคเริ่มต้นของการเปิดตลาดอย่างเป็นทางการ โดยเริ่มมีการดำเนินงานของภาครัฐในการกำกับควบคุมพื้นที่ชายแดนอย่างเป็นทางการ มีการทำความตกลงร่วมกับกัมพูชา และการออกกฎระเบียบในการนำเข้าซื้อขายสินค้า การจำกัดพื้นที่ในการซื้อขายกฎระเบียบที่ยุ่งยากมากขึ้นในซื้อขายทำให้สินค้าบางชนิดจากชาวกัมพูชา โดยเฉพาะสินค้าประเภทสัตว์ที่มีชีวิต เริ่มหายไปทั้ง หมู วัว ควาย โดยพื้นที่ตลาดของทั้งชาวไทยและกัมพูชาอยู่ติดกับแนวจุดตรวจสำหรับผ่านแดน

โดยในช่วงปี 2548 เริ่มมีผู้ค้าไก่ชาวไทยได้นำไก่มาขายส่งให้กับชาวกัมพูชาในบริเวณดังกล่าว โดยการส่งไก่ที่ช่องอานม้ารณะทางและเป็นการลดต้นทุนให้กับผู้ค้าทั้งสองฝั่ง จากเดิมที่รับซื้อที่ด่านช่องสะงำ จังหวัดศรีสะเกษ การเปิดตลาดไก่อังไม่ได้เป็นที่รู้จักมากนัก โดยจะรู้จักเฉพาะแม่ค้าเก่าแก่เท่านั้น

3) ยุคการพัฒนาพื้นที่ตลาดใหม่ (2548 -2555) ในระหว่างปี 2548 มีการปรับปรุงพื้นที่ช่องอานม้ารณะ มีการก่อสร้างร้านค้า อาคารสถานที่ที่เป็นที่อำนวยความสะดวก การปรับปรุง รวมถึงมีเหตุการณ์ที่ทำให้เปิดปิดด่านอยู่บ่อยครั้ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการรื้อล้างพื้นที่ เหตุการณ์สู้รบที่ภูมะเขือ เป็นต้น ผู้คนที่ทำการค้าขายในบริเวณชายแดนและที่เดินทางข้ามไปมาภายใต้เงื่อนไขของความไม่แน่นอนของสถานการณ์ความมั่นคงชายแดน

ตลาดได้ย้ายมาก่อตั้งในบริเวณร้านค้าใหม่อย่างเป็นทางการ พ่อค้าแม่ค้าชาวไทยที่ตั้งร้านค้าในบริเวณโซนตลาดบน ถือเป็นกลุ่มผู้ค้าดั้งเดิม ซึ่งมีความสัมพันธ์อันดีกับผู้ค้าฝั่งตลาดของชาวกัมพูชา โดยตลาดโซนหน้าผานั้นมีชาวกัมพูชาซึ่งเป็นกลุ่มผู้ค้าส่งครามเดิมที่ไม่ได้อพยพกลับถิ่นฐานและญาติพี่น้องของทหารชาวกัมพูชาทำการค้าขายในยุคเริ่มแรกเป็นร้านค้าเพิงขนาดเล็กมีจำนวนไม่มากนัก

ผู้ค้าไก่ได้ใช้พื้นที่ตลาดในบริเวณจุดจอตลอดเดิมเป็นจุดส่งสินค้า เป็นการแยกออกจากจุดขายสินค้าประเภทอาหาร โดยอาหารประเภทมะพร้าวยังคงเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของชาวไทย

การปรับปรุงถนนและทำถนนลาดยางในราวปี 2552 ส่งผลให้เริ่มมีผู้ค้าและนักท่องเที่ยวมากขึ้น และมีการขยายตัวของตลาดตามจำนวนผู้ค้า โดยผู้ค้าได้มีการวางของขายตามแนวนอนด้วย

4) ยุคผู้ค้าใหม่ (2555-2558): หลังเหตุการณ์สู้รบในกรณีพิพาทปราสาทเขาพระวิหาร ได้มีการรื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างไทยกัมพูชา มีการตั้งคณะกรรมการร่วมชายแดนเพื่อแก้ปัญหาและสร้างความร่วมมือในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการปักปันเขตแดน การเปิดด่านสากลและการเปิดพื้นที่การค้า กระนั้นก็ดี เหตุการณ์การปิดด่านก็ยังพบอยู่หลายครั้ง กระแสการผลักดันเปิดจุดผ่านแดนถาวร เป็นการเพิ่มจำนวนผู้ค้าให้หลังไหลเข้ามาในพื้นที่เพิ่มขึ้นโดยเฉพาะผู้ค้าชาวกัมพูชา การเดินทางสร้างความร่วมมือระหว่างกันทำให้กัมพูชาเข้าปรับเปลี่ยนพื้นที่ โดยเฉพาะการสร้างอนุสาวรีย์เพื่อเป็นหมุดหมายในการอ้างสิทธิ์เหนือดินแดนที่ยังไม่มีการปักปันเขตแดนต่างฝ่ายต่างอ้างสิทธิ์เหนือดินแดน มีการสร้างศาลาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเป็นยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจที่มีคาสีโนรายล้อม มีสินค้าหลักที่สร้างรายได้ขนส่งผ่านช่องอานม้ารณะในช่วงระยะเวลาหนึ่ง คือ น้ำมัน

การแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าระหว่างพ่อค้าแม่ค้าชาวไทยกับชาวกัมพูชานั้น ผู้ค้าส่วนหนึ่งได้เปลี่ยนสถานที่ค้าขายจากด่านช่องจอมและช่องสะงำ อันเนื่องมาจากการควบคุมการส่งออกนำเข้าสินค้าภายใต้กฎระเบียบระหว่างประเทศ และเห็นว่าการส่งออกมีความยุ่งยากมากขึ้น โดยมีสินค้าที่ยังเป็นที่นิยมคือ มะพร้าว

ผู้ค้าใหม่ได้เดินทางมาขายของที่ตลาดจำนวนมากทั้งจากที่มีคนบอกเล่าให้ฟัง การมาท่องเที่ยวและเห็นช่องทางค้าขาย พื้นที่ขายของได้ถูกจับจองไปตามแนวนอนโดยอัตโนมัติทำให้เกิดความไม่เป็นระเบียบและขยะจำนวนมาก

5) ยุคหลังการจัดการตลาดของหน่วยงานภาครัฐ (2558 เป็นต้นมา): หน่วยงานภาครัฐได้จัดระเบียบการบริหารพื้นที่อีกรอบ โดยใช้กฎเกณฑ์ภายในประเทศในการจัดระเบียบร้านค้าและการเข้าออกพื้นที่ พื้นที่ตลาดเดิมถูกย้ายและจัดระเบียบไม่ให้เกิดกับเขตที่ยังไม่ปักปันเขตแดนมากเกินไป โดยมีหน่วยงานภาครัฐเข้าไปมีส่วนในการจัดระเบียบผู้ค้าและพื้นที่การค้า โดยมี อบต.โขง อำเภอลือและอุทยานเข้าไปจัดระเบียบตามลำดับ โดยใช้กฎระเบียบและการควบคุมพื้นที่ระหว่างหน่วยงานรัฐในการจัดการตลาดที่

ไม่ชัดเจน ในปัจจุบัน หน้าที่บริหารจัดการพื้นที่ตลาดอยู่ในความดูแลของอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารโดยใช้ระเบียบที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวมาใช้โดยอนุโลม

นักท่องเที่ยวที่มีมากจะมีในช่วงวันหยุดและเทศกาลสำคัญ ส่วนสินค้านำเข้าที่เป็นที่นิยมของชาวไทยยังคงเป็นสินค้าตามธรรมชาติ โดยเฉพาะมะม่วงและเห็ดเผาะ ที่ในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน จะมีจำหน่ายเป็นจำนวนมาก ส่วนสินค้าส่งออกของไทยที่ทำรายได้มากคือ ไข่และมะพร้าว รวมถึงสินค้าอุปโภคบริโภค เช่น น้ำ เป็นต้น

6.1.2 บทบาทของผู้กระทำการและปฏิบัติการที่ส่งผลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจบนพื้นที่การค้าชายแดนจุดผ่อนปรนช่องอานม้า

ผู้วิจัยพบว่า ในปัจจุบัน ผู้กระทำการที่มีส่วนในการพัฒนาพื้นที่ช่องอานม้ามีผู้กระทำการหลักสองประเภทคือ ผู้กระทำการภาครัฐ และผู้กระทำการภาคประชาชน โดยผู้กระทำการภาคประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้ค้ารายย่อย โดยในภาคเอกชนที่เป็นผู้ประกอบการรายใหญ่หรือภาคประชาสังคมมีบทบาทค่อนข้างน้อย ยกเว้นในอดีตที่มีผู้ประกอบการภาคเอกชน เช่น ผู้ค้าไม้ ที่มีบทบาทในการพัฒนาเส้นทางถนน

ผู้กระทำการภาครัฐที่สำคัญในพื้นที่ช่องอานม้าหลายหน่วยงานมีบทบาทที่ซับซ้อนหรือการดูแลพื้นที่ร่วมกัน หน่วยงานภาครัฐเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและผลักดันนโยบายในการพัฒนาพื้นที่ รวมถึงควบคุม กำกับดูแลและบริหารจัดการ รวมถึงกล่าวถึงผู้กระทำการอื่นๆที่เกี่ยวข้อง โดยมีบทบาทมากน้อยในการพัฒนาต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลา

ด้านการบริหารพื้นที่ อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลพื้นที่ตลาดนัดการค้าของชาวไทย ตลาดโซนล่างจะมีผู้ค้าเฉพาะวันอังคารและวันพฤหัสบดีและวันหยุดยาวพิเศษ ส่วนตลาดโซนบนจะมีผู้ค้าขายสินค้าประเภทอาหารและเครื่องดื่มที่ขายสินค้าเป็นประจำในวันเสาร์อาทิตย์ด้วย ส่วนร้านค้าบางร้านในโซนบนก็จะเลือกมาขายสินค้าเฉพาะวันอังคารและวันพฤหัสบดี เนื่องจากเป็นสินค้าประเภทเครื่องใช้ที่ขายให้เฉพาะลูกค้าชาวกัมพูชาเท่านั้น โดยมีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าออดมโอมเป็นผู้เก็บค่าผ่านเข้าอุทยานจากนักท่องเที่ยวโดยยกเว้นค่าเข้าอุทยานให้กับผู้ค้า

ด้านการกำกับดูแลพื้นที่ ในพื้นที่รอยต่อเขตแดนระหว่างประเทศ มีหน่วยงานความมั่นคงคือกองทหารพรานที่ 23 กองกำลังสุรนารี เป็นผู้ดูแลความมั่นคงตามแนวชายแดนและมีบทบาทหลักในการกำกับดูแลผู้ที่ผ่านเข้าออก โดยมีฝ่ายปกครองทำหน้าที่ และส่งต่อข้อมูลให้กับตรวจคนเข้าเมืองอุบลราชธานี

เช่นเดียวกับจุดผ่านแดนอื่นๆ หน่วยงานที่กำกับดูแลที่เกี่ยวข้องกับการนำเข้าสินค้าด้านเศรษฐกิจในพื้นที่ชายแดนช่องอานม้า ได้แก่ ด้านศุลกากร สรรพสามิต กักกันพืช กักกันสัตว์ ปศุสัตว์อำเภอ ซึ่งมีหน้าที่ตรวจสอบสินค้าเข้าออกตามระเบียบการนำเข้าส่งออกระหว่างประเทศ โดยบทบาทของหน่วยงานไม่ได้มีอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากข้อจำกัดของอัตรากำลัง และความไม่คุ้มทุนต่างๆ รวมทั้ง เงื่อนไขการเป็นจุดผ่อนปรน การนำเข้าสินค้าที่มากกว่ากฎหมายกำหนด ผู้ค้าจะต้องเดินเรื่องขออนุญาตตามหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเอง ซึ่งหน่วยงานแต่ละหน่วยงานก็ค่อนข้างไกลจากช่องอานม้า ตัวอย่างเช่น หน่วยงานในจังหวัดอยู่ไกลกว่า 100 กิโลเมตร เงื่อนไขนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การขนานเข้าส่งออกสินค้ามีความยุ่งยาก และทำให้ผู้ค้าหลายรายในอดีตยกเลิกการนำเข้าส่งออกสินค้าผ่านช่องทางดังกล่าว

สำหรับปฏิบัติการของภาครัฐที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ชัดเจน คือ การเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายในแต่ละช่วงเวลาและการให้การสนับสนุนจากภาครัฐ ได้แก่

- การประกาศนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ที่เปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างประชาชนตามแนวชายแดน

- การประกาศจุดผ่อนปรนในปี 2540 ส่งผลต่อการกำกับควบคุมชายแดนอย่างเป็นทางการของภาครัฐ ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการค้าได้นำข้อบังคับหรือกฎเกณฑ์มาบังคับใช้ และทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจบางอย่างหายไป เช่น การค้าวัว-ควาย

- การพัฒนาสิ่งปลูกสร้างใหม่ในช่วงปี 2548 ทำให้เกิดการย้ายพื้นที่ตลาดของชาวไทยโดยขยับออกจากพื้นที่ตลาดซึ่งอยู่ในบริเวณที่ยังไม่ปักปันเขตแดน ผู้ค้าดั้งเดิมได้ย้ายไปยังร้านค้าที่สร้างขึ้นใหม่

- การพัฒนาถนนราวปี 2552 ทำให้ผู้คนเดินทางไปยังช่องอานม้าเพิ่มมากขึ้น และมีผู้ค้าที่เห็นช่องทางการค้าก็ขึ้นไปทำการค้าขายเพิ่มมากขึ้น จนตลาดขยายตัว เดิมสาธารณูปโภคและการส่งผลต่อจำนวนผู้ค้าและสินค้าต่างๆ ที่เพิ่มมากขึ้น การคมนาคมที่สะดวกขึ้น ทำให้มีผู้ค้าเข้ามาขายส่งสัตว์ปีกให้กับผู้ค้าชาวกัมพูชาที่ช่องอานม้าซึ่งมีระยะทางใกล้กว่าช่องทางอื่นที่เคยส่งให้ และรายได้ดีกว่า

- ราวปี 2557 เริ่มมีหน่วยงานเข้ามาดูแลการบริหารตลาด คือ องค์การบริหารส่วนตำบลโขง โดยมีการจัดเก็บค่าจัดการขยะ ซึ่งดำเนินการได้ไม่นาน จากนั้น อำเภอน้ำย่นได้เข้าไปมีบทบาทในการตั้งคณะกรรมการตลาดในปี 2558 โดยมีการบริหารจัดการของกลุ่มคณะกรรมการซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้ค้าดั้งเดิม และหลังจากนั้น อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารได้เข้าไปบริหารจัดการตลาดแทนที่โดยใช้ระเบียบของอุทยานที่เกี่ยวข้อง จนถึงปัจจุบัน ซึ่งการเข้ามาของอุทยานส่งผลต่อการจัดการบริหารในเชิงพื้นที่ที่ด้วยพื้นที่ค้าขายที่เพิ่มขึ้น ทำให้มีพื้นที่สำหรับผู้ค้าและมีการนำสินค้าชนิดอื่นเข้ามาขายเพิ่ม

ปริมาณสินค้าที่เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอุปสงค์ทางการค้าที่เป็นความต้องการของผู้ค้าทั้งสองฝั่ง ภายใต้เงื่อนไขการจำกัดสินค้าบางชนิดทำให้เกิดความไม่เข้าใจระหว่างผู้ค้าและเจ้าหน้าที่ที่อยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะในช่วงที่พืชผลดังกล่าวมีปริมาณมาก โดยการพูดคุยเจรจาของหน่วยงานภาครัฐทั้งสองฝ่ายเป็นกลไกที่สำคัญในการแก้ไขปัญหา

6.1.3 ปัญหาและอุปสรรค และแนวทางการจัดการการค้าชายแดนในพื้นที่ช่องอานม้า

สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการจัดการการค้าชายแดน พบว่าเนื่องจากมีหน่วยงานหลายหน่วยงานที่ทำหน้าที่กำกับดูแลพื้นที่ ทำให้มีข้อกฎหมายที่บังคับใช้ต่างกัน เกิดปัญหากระบวนการจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยพบปัญหาและอุปสรรค ดังนี้

1) **ปัญหาด้านความมั่นคง** การปักปันเขตแดนที่ยังไม่แล้วเสร็จและยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนซึ่งเป็นปัญหายืดเยื้อต่อเนื่อง ก็ยังคงเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาพื้นที่ร่วมกันของทั้งสองประเทศ แม้ว่าในระดับพื้นที่ได้มีการเจรจาในการกันพื้นที่กันชนแต่ทว่าในระดับปฏิบัติการยังไม่เป็นผล อย่างไรก็ตาม ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรร่วมกันในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

2) **ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม** ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ช่องอานม้า พบปัญหาหลักสองอย่างคือการตัดไม้ทำลายป่าเป็นความกังวลของเจ้าหน้าที่อุทยาน เนื่องจากเป็นพื้นที่ภูเขาที่มีป่าและต้นไม้ที่อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะพื้นที่ป่าในด้านประเทศกัมพูชาที่ประเทศเราไม่สามารถทำอะไรได้ และปัญหาขยะในบริเวณตลาดในทั้งสองฝั่ง จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าในระหว่างเส้นทางของตลาดทั้งสองฝั่งพบว่าช่องอานม้าเผชิญกับขยะที่มีการทิ้งอย่างไม่เป็นที่เป็นจุดๆ แม้ว่าจะมีการตั้งถังขยะไว้ก็ตาม โดยผู้ค้าส่วนใหญ่สะท้อนว่าเกิดปัญหาจากนักท่องเที่ยว

3) ปัญหาในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่

ในด้านการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในการตรวจสอบสินค้านำเข้า-ส่งออกมักจะประสบปัญหาการต่อว่าของผู้ค้าในการที่นำเข้าสินค้าที่ไม่เป็นไปตามกฎหมายกำหนด ทั้งในเรื่องชนิด

สินค้า และปริมาณนำเข้า ทำให้บางครั้ง ประชาชนก็จะไม่พอใจหากเจ้าหน้าที่เข้มงวดมากเกินไปและอาจมีเสียงบ่นตามมา

4) ปัญหาเกี่ยวกับการค้าชายแดน ได้แก่ ปัญหาดังนี้

ปัญหาเรื่องราคาสินค้า ปัญหาที่ผู้ค้ามักพบคือการขายตัดราคากันเองระหว่างผู้ค้า ทำให้ฮั้วกรายขายของได้น้อยลง หรือต้องขายในราคาที่ต่ำลง ส่งผลต่อกำไรที่น้อยลงด้วย ปัญหาเรื่องของการตัดราคาเกิดขึ้นบ่อยครั้งหลังจากที่มีผู้ค้าหน้าใหม่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ และทำให้ผู้ค้ามีปัญหาขัดแย้งกันเอง และทำให้สินค้าที่ขายมีราคาต่ำลง

ปัญหาการนำเข้า-ส่งออก สินค้า ในบริเวณจุดผ่อนปรน เงื่อนไขที่สำคัญคือปริมาณการนำเข้า-ส่งออกสินค้าที่ไม่เกินปริมาณที่กำหนด และการจำกัดหรือห้ามนำเข้าสินค้าบางประเภท แต่ในขณะเดียวกัน ชาวกัมพูชามีสินค้าเกษตรบางอย่างในปริมาณมากและมีความต้องการขายสินค้า ปัญหาการนำเข้าสินค้าเกษตรที่เป็นปัญหา เช่น การนำเข้าฟักทอง กระเทียม ซึ่งตามกฎหมาย ฟักทอง และกระเทียมเป็นสินค้าที่ต้องขออนุญาตเสียภาษี และเป็นสินค้าที่กรมวิชาการเกษตรห้ามนำเข้า

ปัญหาการขโมยของ แม้ว่าการถูกขโมยจะเป็นเรื่องสำหรับผู้ค้าไม่ค่อยประสบ แต่ผู้ค้าชาวไทยมีความกังวลต่อการถูกขโมยของ เนื่องจากเคยมีกรณีการถูกขโมยของในอดีต

การติดหนี้สินค้าของผู้ค้าชาวไทย ผู้ค้าชาวไทยมักจะไปซื้อสินค้ากับชาวกัมพูชาโดยการขอสินเชื่อไว้ก่อน แล้วมาจ่ายทีหลัง ซึ่งพบหลายกรณี ตัวอย่างในปี 2562 เกิดปัญหาของผู้ซื้อชาวไทยไปติดหนี้มะม่วงซึ่งไม่ยอมจ่ายแม้คำจนเกิดกรณีร้องเรียน

อุปสรรคด้านภาษา ภาษายังเป็นอุปสรรคส่วนหนึ่งที่ทำให้การซื้อขายกับการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้ากับลูกค้าชาวกัมพูชา เนื่องจากผู้ค้าชาวไทยส่วนใหญ่เป็นคนไทยที่พูดภาษาอีสาน มีส่วนน้อยที่พูดภาษาเขมรได้ ผู้ส่วนใหญ่ไปเรียนรู้ภาษาจากการซื้อขายสนทนากับชาวกัมพูชาในภายหลัง ผู้ค้าส่วนหนึ่งจะฟังพากัน โดยอาศัยผู้ค้าหรือลูกน้องที่สามารถพูดภาษากัมพูชาได้ช่วยขายของให้ อย่างไรก็ตาม ภาษาไม่ได้เป็นปัญหากับผู้ค้าดั้งเดิมเพราะต่างปรับตัวได้

5) ปัญหาด้านการบริหารจัดการตลาด

ผู้ค้าหลายคนมองว่าการทำงานของเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลตลาดยังคงเป็นปัญหาสำหรับผู้ค้าอยู่ เนื่องจากมีหลายหน่วยงานรับผิดชอบ จึงทำให้ยากต่อการพัฒนา การมีหลายหน่วยงานจะทำให้เกิดการขัดผลประโยชน์ต่อกันได้ง่าย นอกจากนี้ ผู้ค้าเห็นว่าหน่วยงานที่ดูแลการบริหารจัดการตลาดที่ไม่ชัดเจนและไม่มีประสิทธิภาพ ไม่มีการนำงบประมาณมาดูแลพื้นที่ ตลาดคูมีความไม่มั่นคงถาวร ทำให้ตลาดไม่น่าเที่ยวและไม่ถูกสุขอนามัย

อย่างไรก็ดี การเกิดขึ้นของตลาดโซนใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ขยายเพิ่มมากขึ้นก็ไม่ได้เป็นที่พอใจในระดับหน่วยงานบางหน่วยงานมากนัก โดยผู้ให้สัมภาษณ์บางคนมองว่าไม่เป็นระเบียบ บางคนมองว่าไม่อยากจะให้มีไปเลยเพราะต้องมาลำบากดูแล และบางคนมองว่ามีผู้มีอิทธิพลหนุน ทำให้มีการใช้พื้นที่ได้โดยง่าย

6) ปัญหาด้านการสร้างความรู้ความเข้าใจในการจัดการพื้นที่

ในช่วงระยะปีที่มีการเก็บค่าบริการเข้าออกพื้นที่ พบว่ามีการทักท้วงและพูดคุยระหว่างผู้ค้ากับเจ้าหน้าที่และเป็นปัญหาที่ใช้เวลาแก้ไขอยู่เป็นระยะเวลา จึงได้ข้อสรุปในการเข้าออกพื้นที่ โดยผู้ค้าจะไม่ได้เสียค่าบริการในบริเวณจุดเก็บค่าบริการ

จากการสัมภาษณ์ผู้ค้าและเจ้าหน้าที่ ผู้วิจัยพบว่า ปัญหาที่สำคัญในการบริหารจัดการพื้นที่ตลาดคือความเข้าใจไม่ตรงกันระหว่างผู้ค้าและผู้บริหารจัดการตลาด ทำให้ผู้ค้าบางคนมองว่า มักถูกเพิกเฉยเมื่อ

เสนอแนวคิดต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตลาด ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ถูกมองว่าอาจเป็นเพราะไม่เลือกที่จะพัฒนาตลาดให้ดีขึ้น ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งอาจจะเนื่องมาจากการพบปะระหว่างเจ้าหน้าที่กับผู้ค้ายังมีน้อย การสื่อสารทางเดียวผ่านประธานตลาดอาจจะทำให้เกิดการสื่อสารไม่ทั่วถึง ผู้ค้าบางรายเป็นผู้ค้าใหม่ก็อาจจะไม่เข้าใจวิธีบริหารจัดการ จึงทำให้เกิดช่องว่างดังกล่าว

ทั้งนี้ จากข้อสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ผู้ค้าส่วนหนึ่งก็ไม่ได้ให้ความสนใจในการศึกษาข้อระเบียบที่มี การทำสัญญากันมากนัก หรือไม่ได้ทำความเข้าใจเงื่อนไขของการเป็นจุดผ่อนปรนมากนัก และต่างมองกันคนละมุมมองกับภาครัฐ ในขณะที่ฝ่ายต้องใช้ระเบียบราชการในการดำเนินงาน ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งมองว่าระเบียบดังกล่าวไม่เอื้อให้กับการค้าขายหรือการบริหารจัดการที่ดีที่ควรจะเป็น

หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องและผู้ค้ามีข้อเสนอแนะร่วมกันในการบริหารจัดการพื้นที่ ดังนี้

1) **การจัดระเบียบพื้นที่ตลาดและผู้ค้า** หน่วยงานภาครัฐส่วนใหญ่ และผู้ค้าทั้งหมดต่างอยากเห็นการจัดระเบียบผู้ค้าที่ชัดเจน เป็นธรรม โปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูลทางการค้า

2) **ปรับปรุงพื้นที่ตลาดให้สะอาดน่าอยู่** มีแนวทางการบริหารสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วม ทั้งการดูแลทำความสะอาดห้องน้ำ โดยมีแม่บ้านทำความสะอาดเป็นประจำ โดยขอเขตการจ้างควรครอบคลุมพื้นที่อย่างเหมาะสม

3) **ส่งเสริมการค้าและการจัดการร่วมระหว่างผู้ประกอบการ**

กำหนดราคากลางสินค้าเกษตรและปศุสัตว์ ผู้ค้าเสนอให้มีการกำหนดราคากลางในแต่ละวัน สำหรับสินค้าเกษตรที่ส่งออกประจำและมีผู้ค้าจำนวนมาก เช่น ราคามะพร้าว และราคาไก่ เนื่องจาก ในปัจจุบัน มีผู้ค้าจำนวนมากทั้งรายเก่าและรายใหม่ ทำให้ผู้ค้าไม่มีการรวมตัวกันเป็นเอกภาพ ต่างคนต่างขาย จึงประสบปัญหาการตัดราคากันเอง

จัดตั้งคณะกรรมการตลาด ให้มีการดำเนินงานอย่างชัดเจนมีจุดประสานงานและเป็นหน่วยแรกที่ช่วยในการแก้ไขปัญหาหากเกิดปัญหาระหว่างผู้ค้ากันเองหรือระหว่างผู้ซื้อ

6.2 อภิปรายผลการศึกษา

6.2.1 การพัฒนาพื้นที่ชายแดนและบทบาทของรัฐในการจัดระเบียบการค้าชายแดน

จากการนำเสนอการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ช่องอานม้า จะพบว่าพื้นที่ช่องอานม้าในอดีตเป็นเส้นทางช่องทางธรรมชาติที่ถูกใช้ในการไปมาหาสู่ของกลุ่มญาติพี่น้องเชื้อสายเขมร สภากฎบัตรที่เป็นภูเขาสูงกลายเป็นแนวพรมแดนระหว่างรัฐไปโดยปริยาย โดยในอดีตไม่ได้มีการขีดเส้นพรมแดนอย่างชัดเจน แต่เป็นที่ทราบกันโดยอัตโนมัติว่าพื้นที่ส่วนใดเป็นของประเทศใด ช่องอานม้าถูกเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นพรมแดนรัฐชาติชัดเจนขึ้นในช่วงที่เกิดสงครามภายในประเทศกัมพูชากลายเป็นพื้นที่กันชนของรัฐไทยที่ป้องกันตนเองจากคอมมิวนิสต์

สงครามและการอพยพโยกย้ายผู้คนชาวกัมพูชาสู่พรมแดนและพื้นที่ชายแดนนั้น ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้า และการดำรงชีพที่ต้องซื้อหาสิ่งของสาธารณูปโภคที่จำเป็นนอกเหนือจากการดำรงวิถีชีวิตตามธรรมชาติ เกิดการซื้อขายที่ไม่เป็นทางการ อย่างไรก็ตาม กฎระเบียบของรัฐไทยที่เอื้อให้เกิดการค้าคือ นโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ซึ่งทหารที่เป็นหน่วยงานกำกับควบคุมชายแดนในช่วงนั้นเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่เป็นจุดเริ่มต้นในการปรับเปลี่ยนความหมายของพื้นที่จนค่อยๆ กลายจากพื้นที่ความมั่นคงเป็นพื้นที่การค้าในปัจจุบัน

การค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างประชาชนและชาวกำพูชาทั้งที่เป็นทหารและผู้อพยพ ที่มีในบริเวณดังกล่าวมาโดยตลอด ทำให้รัฐในระดับท้องถิ่นเห็นช่องทางในการสนับสนุนการค้าอย่างเป็นทางการและสร้างความร่วมมือกับทหารชาวกำพูชา โดยการประกาศเปิดจุดผ่อนปรนเป็นจุดหมายสำคัญที่ชี้ให้เห็นการเข้าควบคุมพื้นที่ผ่านกฎระเบียบที่เป็นทางการ ซึ่งงานศึกษาชิ้นนี้เห็นไม่ต่างจากงานของ Andrew Walker (1999) และงานศึกษาของนักวิชาการที่ศึกษาประเด็นด้านชายแดน เช่น งานของจามะรี เชียงทอง (2560) ที่เห็นว่า บทบาทของรัฐมีบทบาทมากขึ้นในการจัดระเบียบข้อตกลงทางการค้าชายแดน โดยแม้ว่าการเกิดขึ้นของการค้าชายแดนจะเป็นการค้าขายในระดับประชาชน แต่จะสังเกตได้ว่าในเบื้องต้นแล้วฝ่ายความมั่นคงของทั้งสองประเทศมีบทบาทสูงในการส่งเสริมและกำกับดูแลให้เกิดการแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน

การเกิดขึ้นของพื้นที่ค้าขายกลายเป็นจุดที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโซนตลาดของชาวกำพูชาที่ตั้งอยู่ในจุดที่ยังไม่ปักปันเขตแดนและดูที่ท่าว่าตลาดจะขยายตัวมากขึ้นกว่าเดิมจนเกินบริเวณและทำให้มีโอกาสทำให้มีความเข้าใจตลาดเคลื่อนว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นของกำพูชา การขยายตัวของตลาดชาวกำพูชาไม่เพียงแต่เป็นความต้องการค้าขายของประชาชนที่ต้องดำรงชีพและเติบโตขยายไปตามระบบตลาดและกาลเวลาเท่านั้น แต่ท่าว่าการไม่ควบคุมของรัฐบาลกำพูชา รวมถึงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ เช่น การก่อสร้างอนุสาวรีย์ตาม และการปรับเปลี่ยนพื้นที่ที่อาจจะส่งผลกระทบต่อแนวสันปันน้ำซึ่งเป็นจุดขีดเส้นแนวพรมแดนระหว่างประเทศ ทำให้เจ้าหน้าที่หรือประชาชนชาวไทยเห็นว่า เหตุการณ์ดังกล่าวมีเรื่องของอุดมการณ์ของรัฐกำพูชาที่ต้องการตรึงแนวพื้นที่กำกับอยู่ จึงมิได้มีข้อห้ามอย่างชัดเจนในการดำเนินการก่อสร้างตลาดที่ขายตัวขึ้นเรื่อยๆ รวมถึงยังคงปล่อยให้มีการกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆ ที่หากอยู่ในประเทศไทยก็เป็นสิ่งผิดกฎหมาย เช่น การขายสัตว์ป่า ร้านอาหารประกอบอาหารประเภทสัตว์ป่า หรือบ่อนพนัน ซึ่งเมื่อพิจารณาจากมุมมองที่ Nail (2016 อ้างใน จักรกริช สังขมณี 2561) ชี้ชวนการมองชายแดนในฐานะที่เป็นพื้นที่อยู่ใน-ระหว่าง (in-between) โดยไม่มองเพียงแค่ว่าชายแดนเป็นแค่เส้นแบ่งอาณาบริเวณของรัฐแบบง่ายๆ จะเห็นว่า การเกิดขึ้นของการพื้นที่การค้าของชาวกำพูชาไม่ได้เป็นพื้นที่ที่เกิดและถูกขยายขยายอย่างง่าย แต่มีกลไกเชิงอุดมการณ์ที่เอื้อให้เกิดขึ้นได้ โดยพื้นที่ในเชิงภูมิศาสตร์ก็ถูกจัดการขึ้นใหม่ และอาจส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเส้นพรมแดนดังที่กล่าวมาแล้ว

อย่างไรก็ดี ดังที่ จักรกริช สังขมณี (2561: 184-185) ยังชี้ว่าลักษณะจำเพาะของพื้นที่ชายแดนมีผลต่อรูปแบบการค้าชายแดนที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ในขณะที่เดียวกันการค้าชายแดนก็มีอิทธิพลในการปรับเปลี่ยนพื้นที่ชายแดนให้มีลักษณะจำเพาะ มีความพิเศษในแง่ของการเป็นพื้นที่เศรษฐกิจ การเป็นพื้นที่ยกเว้นทางการเมือง การเป็นพื้นที่หลังไหลของผู้คนและวัฒนธรรมของเครือข่ายทั้งใกล้และไกล การผสมผสานสินค้าและระบบการแลกเปลี่ยนที่หลากหลาย ทำให้ชายแดนในแต่ละพื้นที่ดำรงสถานะของการค้าและการจัดการการค้าที่แตกต่างกันออกไป เช่นเดียวกับ ยศ สันตสมบัติ (2559: 80) เห็นว่าอิทธิพลของการควบคุมภาครัฐและการค้าที่มีต่อพื้นที่ชายแดนย่อมมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามแต่บริบทและเงื่อนไขทั้งของพื้นที่เองและรูปแบบการค้าที่เกิดขึ้น ซึ่งพื้นที่ช่องอานมามีลักษณะพิเศษ กล่าวคือ

1) โซนของตลาดชาวไทยซึ่งเป็นพื้นที่การค้าตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งเส้นทางที่ไปยังพรมแดนต้องผ่านเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดยมีรอยต่อก่อนเข้าเขตพื้นที่เพียงประมาณ 1 กิโลเมตร โดยผู้ค้าและนักท่องเที่ยวต่างมองว่าพื้นที่ดังกล่าวไม่ได้มีแหล่งท่องเที่ยวแต่เป็นจุดค้าขายเป็นหลัก ส่วนพื้นที่ที่คนไปเที่ยวกลับเป็นโซนตลาดของชาวกำพูชา ซึ่งทำให้หลักการการเก็บค่าธรรมเนียมขัดกับการปฏิบัติจริง

2) การบริหารจัดการพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติเป็นการบริหารจัดการภายใต้กฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ซึ่งมีการประกาศเขตอุทยานภายหลังการประกาศจุดผ่อนปรน ซึ่งการจัดการค้าเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขอีกรูปแบบหนึ่งที่มหาไทยเป็นผู้ประกาศ ระเบียบบางอย่างอาจจะขัดกับการปฏิบัติการค้าขายจึงถูกใช้โดยยืดหยุ่นเพื่อให้เป็นประโยชน์ให้ผู้ค้าประชาชน

3) การซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างผู้ค้าชาวไทยและชาวกัมพูชาเกิดขึ้นระหว่างพื้นที่ที่เป็นของไทยชัดเจนกับพื้นที่ที่ยังไม่ปักปันเขตแดน ซึ่งทำให้ฝ่ายความมั่นคงก็มีบทบาทในการกำกับควบคุมการใช้พื้นที่ โดยจะพบว่าในขณะที่ฝ่ายไทยพยายามทำตามข้อตกลงโดยการย้ายพื้นที่ตลาดออกจากพื้นที่ที่ไม่ชัดเจน กลับพบว่าพื้นที่ตลาดของชาวกัมพูชากลับลุล้าง และมีแนวโน้มขยายตัวเพื่อลงหลักปักฐานยึดมั่นในพื้นที่เสมือนเป็นเจ้าของพื้นที่อย่างชัดเจน

4) การเกิดขึ้นของตลาดสองฝั่งและการควบคุมสินค้าข้ามพรมแดนของรัฐ มีส่วนการในการกำหนดรูปแบบการค้าขายและกิจกรรมทางเศรษฐกิจของคู่ค้าทั้งสองประเทศ กล่าวคือ

ผู้ค้าต่างมีคู่ค้าเป็นของตนเอง และสร้างความสนิทสนมในรูปแบบต่างๆ จนสามารถให้สินเชื่อสิ่งของจากร้านของตนเองได้ ผู้ค้าขายสิ่งสินค้าเกษตรจะมีการติดต่อกับผู้ซื้อชาวกัมพูชาในเรื่องของจำนวนสินค้าก่อนนำของมาส่ง

การขนส่งสินค้าขายส่งจำนวนมาก ผู้ค้าชาวกัมพูชาเป็นผู้รับภาระเข้าไปซื้อในตลาดของไทยและรับภาระการขนส่งข้ามพรมแดน เช่นเดียวกับผู้ซื้อชาวไทยหากต้องการซื้อสินค้าชาวกัมพูชา ก็ต้องรับภาระในการขนส่งกลับมายังไทยเองเช่นกัน

แม้ว่าจะมีปริมาณการค้าขาย พื้นที่จุดผ่อนปรนอนุญาตให้มีการซื้อขายในแต่ละครั้งสินค้ามีปริมาณไม่เกิน 50,000 บาท/คน/วัน เพราะฉะนั้นผู้ค้าต่างก็ลดความยุ่งยากด้านเอกสาร รวมถึงการเสียภาษี จึงมียุทธศาสตร์ในการซื้อสินค้าที่แตกต่างกันไป เช่น พาเพื่อนมาซื้อสินค้า แต่นำไปรวมเป็นเจ้าเดียวกันในภายหลัง

หากสังเกตการณ์ขนส่งสินค้าข้ามแดนของทั้งชาวไทยและกัมพูชาจะพบว่า การค้าในบริเวณพรมแดนช่องอานม้า มีทั้งลักษณะของความยืดหยุ่นและไม่ยืดหยุ่น กล่าวคือ ยังคงมีการจำกัดปริมาณสินค้าและจำกัดชนิดสินค้าเข้า-ออก และมีการตรวจตราอย่างเข้มข้นในบางครั้ง ในขณะเดียวกัน ในบางวันก็ไม่ได้มีการตรวจตราที่เข้มข้นมากนัก

สำหรับการเข้าออกของนักท่องเที่ยวก็เห็นว่ามีความยืดหยุ่นสูงมาก โดยสามารถเดินทางผ่านจุดดังกล่าวได้อย่างสบาย ส่วนหนึ่งเนื่องจากเห็นว่าคนที่ประชาชนชาวไทยจะลักลอบข้ามไปในพื้นที่ประเทศกัมพูชามีความเสี่ยงสูง ประชาชนก็ประเมินความเสี่ยงของตนเองด้วยที่ผ่านมาจึงไม่มีปัญหาการลักลอบเข้าประเทศ การตรวจตราอย่างเข้มงวดจึงไม่มีความจำเป็นมากนัก

6) สินค้าส่งออกของไทยประเภทสินค้าเกษตรจะมีขายตามวันที่ประกาศจุดผ่อนปรน ทั้งนี้เนื่องจากการผลิตสินค้าไม่สามารถมีได้ทุกวัน ผู้ค้าต่างตระเวนรับซื้อสินค้าเพื่อขายจำนวนมากเพื่อให้คุ้มค่ากับการเดินขนส่งในแต่ละครั้ง และการสินค้าส่วนใหญ่ก็ต้องขายให้หมด จึงจำเป็นจะต้องลดแลกแจกแถม แม้ว่าในบางครั้งจะขายได้ในราคาที่ต่ำลงก็ตาม

อย่างไรก็ดี ราคาสินค้าขึ้นลงตามกลไกตลาด ในช่วงที่มีเทศกาลของชาวกัมพูชา ความต้องการสินค้าเช่นไก่ มีมาก ทำให้ราคาไก่อาราคาสูงขึ้น แม้ว่าราคาสินค้าจะลดลงผู้ค้าหลายรายก็ยังคงขายต่อเพราะเมื่อคำนวณเฉลี่ยแล้ว การขายไก่อีกยังสร้างกำไรไม่มากนัก

7) จำนวนผู้ค้าที่เพิ่มมากขึ้นทำให้ราคาสินค้าลดลงตามกลไกตลาด เพราะผู้ค้าต่างแข่งขันขายสินค้า ผู้ซื้อชาวกัมพูชามีทางเลือกมากขึ้นในการเลือกซื้อ ทำให้แม้ว่าจะมีปริมาณสินค้าเป็นจำนวนมากแต่มูลค่าสินค้ากลับมีสัดส่วนที่ลดลง

การพัฒนาพื้นที่ชายแดนผ่านการส่งเสริมการค้าชายแดนยังแสดงให้เห็นการกำกับควบคุมการค้าชายแดนที่เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานรัฐที่อยู่ภายใต้ความกดดันในการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้อยู่ภายใต้โครงสร้างการทำงานของภาครัฐอีกแบบหนึ่ง แม้ว่าการดำเนินงานดังกล่าวจะมีจุดมุ่งหมายเพื่ออำนวยความสะดวกทางการค้าให้เป็นไปอย่างราบรื่นและเกิดประโยชน์กับทุกฝ่าย แต่ทว่าปัญหาในเชิงพื้นที่และกฎระเบียบที่ใช้ต่างกัน ทำให้เกิดความสับสนในการบริหารจัดการพื้นที่ ซึ่งทำให้การจัดการบริหารพื้นที่และการพัฒนาพื้นที่ขาดประสิทธิภาพเท่าที่ควร

บทบาทของภาครัฐในการจัดระเบียบพื้นที่ เป็นบทบาทในลักษณะก้ำกึ่ง ทำให้ไม่มีหน่วยงานเจ้าภาพเดินหน้าดำเนินงานอย่างจริงจัง สถานการณ์การพัฒนาช่องอานม้าในช่วงต้นปี 2560 เป็นต้นมา อยู่ในช่วงดำเนินงานขอเปลี่ยนสภาพเป็นพื้นที่จุดผ่านแดนถาวร จึงไม่มีหน่วยงานเจ้าภาพในการพัฒนาพื้นที่ เพราะหากดำเนินงานในส่วนใดไปอาจจะทำให้เสี่ยงเสียงบประมาณไปโดยเปล่าประโยชน์ แทนที่จะพัฒนาพื้นที่ครั้งเดียวเบ็ดเสร็จ การค้าชายช่องอานม้าในปี 2562 จึงยังการค้าชายไปเท่าที่เคยดำเนินการอยู่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เห็นชัดเจนมากนัก

ซึ่งจากกรณีการจัดการภาครัฐผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตเช่นเดียวกับงานของ ประสิทธิ์ ลีปรีชาและสงกรานต์ จันตะคาด (2561) ที่ผู้ค้าได้สะท้อนเรื่องความมั่นคงในมุมมองของรัฐกับความมั่นคงของชุมชนชายแดน โดยชุมชนส่วนหนึ่งสะท้อนว่ายังรัฐเข้ามาในพื้นที่ชายแดนในรูปแบบของหน่วยงานกฎระเบียบต่างๆ มากขึ้นจากนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ พวกเขากลับไม่ได้ประโยชน์ เพราะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบต่างๆ ที่มีหลายขั้นตอน ซึ่งไม่เอื้อต่อการทำมาหากินเท่าใดนัก ซึ่งผู้ค้าที่ช่องอานม้าต่างเรียกร้องให้เกิดการจัดการตลาดด้วยตนเองและลดการใช้กฎระเบียบที่ไม่ได้สอดคล้องกับการปฏิบัติ

ทั้งนี้ ผู้กระทำการภาครัฐมีบทบาทหลักทั้งในฐานะผู้จัดการ ผู้กำกับควบคุม และในขณะเดียวกันก็เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เกิดขึ้น ผู้ค้าดำรงบทบาทในฐานะผู้ปฏิบัติการทางการค้า โดยผู้ค้าไม่ได้เป็นผู้ที่ยอมตามกฎเกณฑ์ของรัฐโดยสิ้นเชิง โดยผู้ค้าในพื้นที่การค้าต่างก็พยายามต่อสู้ดิ้นรนเพื่อหาเลี้ยงชีพและปรับเปลี่ยนยุทธวิธีทางการค้าเพื่อหลีกเลี่ยงข้อจำกัดของกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ภาครัฐเป็นผู้กำกับควบคุม

6.2.2 บทบาทของการค้าชายแดนต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดน

การส่งเสริมให้เกิดการค้าชายแดนในบริเวณช่องอานม้า จนกระทั่งกลายเป็นจุดผ่อนปรนอย่างเป็นทางการ ทำให้เห็นว่าการค้ามีบทบาทต่อการพัฒนาพื้นที่อย่างมาก โดยหากพิจารณาจากเส้นทางไปยังช่องอานม้าจะเห็นว่าเป็นเส้นทางที่ต้องผ่านภูเขาสูงหลายลูกและมีความยากลำบาก การเกิดขึ้นของการค้าไม้ทำให้เกิดถนนที่ไปมาง่ายขึ้นมีบทบาทในการเปิดพื้นที่เพื่อเชื่อมโยงผู้ค้าท้องถิ่นของสองประเทศ

หากพิจารณาตามจุดมุ่งหมายของการเปิดการค้าในบริเวณจุดผ่อนปรนที่เปิดให้มีเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนของทั้งสองประเทศ โดยเป็นการเปิดเพื่อการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ของประชาชนในพื้นที่ชายแดนทั้งสองประเทศ ซึ่งการค้าในพื้นที่จุดผ่อนปรนไม่ได้เน้นที่มูลค่าทางเศรษฐกิจในระดับสูง ก็จะมีพบว่า การเกิดขึ้นของจุดผ่อนปรนเป็นประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่ของทั้งสองประเทศ โดยจะเห็นว่าผู้ค้าดั้งเดิมต่าง

เป็นคนในพื้นที่ทั้งหมด และผู้ค้าชาวไทยต่างก็ได้ประโยชน์จากการขายสินค้าให้กับลูกค้าชาวกำพูชาไม่มากนักน้อย โดยจะเห็นว่าผู้ค้ายังมีความพึงพอใจในการขายสินค้าในบริเวณดังกล่าวอยู่

บทบาทและความสำคัญของช่องอานม้าต่อเศรษฐกิจอำเภออาน้อย ผู้กระทำการหนึ่งที่สำคัญในการขับเคลื่อนการค้าชายแดนคือ ประชาชนผู้ค้าชายในระดับท้องถิ่น ซึ่งมีการค้าขายสินค้าหลากหลายทั้งรายย่อยและรายใหญ่ ผู้ค้าชายจากนอกพื้นที่มักจะถูกตั้งคำถามว่าการค้าที่เกิดขึ้นเป็นผลดีต่อเศรษฐกิจของพื้นที่จริงหรือไม่ หากพิจารณาในภาพรวมแล้ว จะพบว่าสินค้าที่ถูกนำมาขายมีทั้งสินค้าของพื้นที่และนอกพื้นที่ ตัวอย่างเช่น ไข่ ก็มาจากการรวบรวมของผู้ค้ารายหลักที่เป็นคนในพื้นที่อำเภออาน้อย สินค้าประเภทมะพร้าวที่เป็นความต้องการของคนกำพูชา ก็ไม่ได้มาจากพื้นที่อำเภออาน้อยเพียงอย่างเดียวเนื่องจากสินค้าไม่เพียงพอ สินค้าที่เป็นจุดเด่นของอำเภออาน้อย เช่น ผลไม้ ก็ไม่ได้เป็นสินค้าเศรษฐกิจในพื้นที่ช่องอานม้าเท่าใดนัก โดยจะเห็นการขายสินค้าทั่วไปบางราย

อย่างไรก็ดี จะเห็นว่าผู้ค้าในพื้นที่ช่องอานม้าในปัจจุบัน ไม่ได้เป็นประชาชนในพื้นที่ทั้งหมดแต่เป็นผู้ค้าที่มาจากต่างถิ่นที่ไกลออกไปจากพื้นที่ด้วย ซึ่งเราจะพบว่าการค้าชายแดนบนพื้นที่พรมแดนไม่ได้ตอบสนองต่อประชาชนในท้องถิ่นใกล้เคียงเพียงอย่างเดียว แต่ความเป็นท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่พรมแดนกลับมีความหมายกว้างซึ่งไม่ได้เข้าไปจำกัดการใช้พื้นที่ของผู้ค้าหรือให้ผลประโยชน์ต่อผู้ค้าที่มีภูมิลำเนาในพื้นที่ ผู้วิจัยพบว่า ผู้ค้าดั้งเดิมเป็นคนในอำเภออาน้อย ส่วนผู้ค้าอื่นๆส่วนใหญ่เป็นคนจากพื้นที่อำเภอใกล้เคียง เช่น กันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ อำเภออาน้อย จังหวัดอุบลราชธานี

บทบาทและความสำคัญของช่องอานม้าต่อเศรษฐกิจจังหวัดอุบลราชธานี การค้าชายในพื้นที่จุดผ่อนปรนมักเป็นระดับรายย่อยหรือที่มีขนาดเล็ก มักจะไม่ค่อยได้รับความสนใจในเชิงตัวเลขมากนัก ต่างจากปริมาณการซื้อขายผ่านช่องเม็กที่มีปริมาณมากและมีมูลค่าสูง เมื่อมองนโยบายและเป้าหมายการพัฒนาในระยะ 5 ปีต่อไป แม้ว่าในแผนยุทธศาสตร์จังหวัดจะมีเรื่องของการพัฒนาพื้นที่ แต่ช่องอานม้าอาจจะไม่ใช่เป้าหมายการพัฒนาหลักของจังหวัดอุบลราชธานีมากนัก แตกต่างจากพื้นที่ประเทศลาว

อย่างไรก็ดี สินค้าเกษตรที่ช่องอานม้าที่มีการซื้อขายกันนั้นมีความสำคัญต่อการซื้อขายของพ่อค้าคนกลางที่สามารถได้กำไรจากการรับซื้อสินค้าประเภทเห็ดและอาหารตามธรรมชาติ โดยได้เปรียบดุลการค้าจากการขายสินค้าเกษตรให้กับผู้ค้าชาวกำพูชา ส่วนใหญ่มาจากการขายไข่ ซึ่งมีความต้องการสูง แม้ว่าตัวเลขดุลการค้าระหว่างประเทศที่เก็บสถิติ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากตัวเลขส่งออกจะพบว่าดุลการค้าระหว่างประเทศมีสถิติลดลง เนื่องจากความต้องการสินค้าเกษตรและอาหารตามธรรมชาติจากชาวกำพูชาเริ่มมีมากกว่า และมูลค่าการค้าขายไข่มีจำนวนลดลง เนื่องจากราคาไข่ที่ลดลงจากจำนวนผู้ค้าที่เพิ่มมากขึ้นและการขายตัดราคากัน

ข้อค้นพบจากผลการศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้ มีความคล้ายคลึงกับงานของ เทพรักษ์ สุริฝ่าย และลำปาง แม่นมาตย์ (2561) และ งานของปวีณา ลีตระกูลและณัฐสุน อินทรารุธ (2554) ที่เห็นว่า ในภาพรวม การค้าชายแดนส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนด้านบวก ทั้งด้านอาชีพและการจ้างงานด้านการเพิ่มรายได้และด้านสังคมความเป็นอยู่ รวมถึงการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศให้ดีขึ้น โดยเฉพาะพื้นที่การค้าชายแดนในฐานะที่เป็นจุดผ่านแดนมีส่วนในการทำกิจกรรมบนพื้นที่ และกิจกรรมข้ามแดนร่วมกัน แม้ว่าการค้าชายแดนจะไม่ได้เป็นประโยชน์ให้กับประชาชนในชุมชนที่ติดกับพื้นที่ทั้งหมดเนื่องจากข้อจำกัดด้านทุนและเงื่อนไขการประกอบอาชีพของประชาชน แต่หากมองในภาพรวมจะพบว่าผู้ค้าส่วนใหญ่เป็นประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี และเป็นสะพานเชื่อมสินค้าในระดับท้องถิ่นไปสู่ชายแดนได้อย่างผลต่อระบบเศรษฐกิจครัวเรือน

6.3 ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาข้างต้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

6.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) **ด้านการบริหารพื้นที่** ในระยะที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงหน่วยงานหลักที่เป็นเจ้าของพื้นที่ โดยพื้นที่ตลาดยังคงอยู่ภายใต้การดูแลของอุทยานเขาพระวิหาร อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารควรดำเนินการบริหารจัดการพื้นที่ให้มีความเป็นระเบียบ และมีความสะอาดเรียบร้อย ควรจ้างเหมาบุคลากรในการทำความสะอาดพื้นที่ในภาพรวม ทั้งการเก็บขยะซึ่งเกิดจากนักท่องเที่ยวและการทำความสะอาดห้องน้ำอย่างน้อยวันละ 2 ครั้ง ในช่วงเช้าและช่วงบ่าย

เนื่องจากในปัจจุบัน การใช้งบประมาณจากการเก็บค่าบริการแยกส่วนกันคนละหน่วยงาน สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) ในฐานะหน่วยงานต้นสังกัดของอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าผดโดม ควรนำเงินที่ได้จากการจัดเก็บค่าบริการมาบริหารพื้นที่ในภาพรวม โดยเฉพาะการดำเนินงานด้านความสะอาด การเก็บขยะและการดูแลรักษาห้องน้ำในพื้นที่ช่องอานม้า ที่อยู่ในความดูแลของอุทยานแห่งชาติ

2) **ด้านการบริหารตลาด** อุทยานฯ ควรดำเนินการดังนี้

ประการแรก หาแนวทางบริหารงานเฉพาะกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง หากมีข้อปฏิบัติที่ขัดกับระเบียบที่ใช้ควรหารือกับกรมเพื่อดำเนินการแก้ไข อาจจะเป็นการออกข้อเสนอรหัสหรือกฎเกณฑ์เฉพาะส่วน โดยอิงจากแนวปฏิบัติที่เคยมีการบริหารจัดการในลักษณะเดียวกัน

ประการที่สอง ตรวจสอบผู้ประกอบการที่ทำการค้าขายจริงโดยไม่อนุญาตให้ผู้ที่มีชื่อแฝงแต่ไม่ได้ทำการค้าขายมาขายอย่างน้อยทุก 1 ปี ควรบริหารจัดการตลาดร่วมกับผู้ค้าและหน่วยงานระดับอำเภอโดยจัดตั้งคณะกรรมการบริหารตลาด และให้มีการประชุมร่วมกันอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นและการหาหรือการพัฒนาตลาดอย่างมีส่วนร่วม

ประการที่สาม ควรจัดการพื้นที่ตลาดแยกส่วนการขายอย่างชัดเจน และเคร่งครัดกับผู้ค้าในการทำพื้นที่การค้าเพื่อให้เกิดสุขอนามัย โดยเฉพาะตลาดโซนล่างที่มีการขายสินค้าประเภทอาหาร ปะปนกับการขายสัตว์ปีก ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า พื้นที่ตลาดโซนบน ควรจัดเป็นพื้นที่สำหรับขายอาหาร และสินค้าเบ็ดเตล็ด ส่วนพื้นที่ตลาดโซนล่างควรจัดสรรเป็นพื้นที่ขายสัตว์ปีก และสินค้าเกษตร ในกรณีที่ต้องมีการขายสินค้าประเภทอาหารหรือร้านอาหารในโซนล่างด้วย ต้องแยกร้านค้าโดยอาจมีร้านสินค้าประเภทสินค้าเกษตรกันเพื่อสุขภาวะที่ดี

นอกจากนี้ ควรร่วมกับปศุสัตว์ในการดำเนินงานด้านสุขอนามัย เช่น การฆ่าเชื้อ ในพื้นที่โดยมีตารางการดำเนินงานที่แสดงแผนงานพัฒนาดังกล่าวชัดเจน รวมถึงร่วมกับสาธารณสุขในการให้วัคซีนป้องกันโรคที่เกี่ยวข้องให้กับผู้ค้า

4) **ด้านการส่งเสริมการค้าระหว่างประชาชน**

ควรส่งเสริมกิจกรรมร่วมกันและกิจกรรมประจำปีอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากพบว่ากิจกรรมดังกล่าวเป็นประโยชน์สำหรับการค้าขายสินค้า มีอัตราการบริโภคซื้อขายสินค้าในช่วงระยะเวลาดังกล่าวสูง

ควรส่งเสริมการผลิตสินค้าส่งออกที่ทำรายได้ ในระดับอำเภอและจังหวัด ควรส่งเสริมการผลิตสินค้าที่ทำรายได้ โดยมีการศึกษาวิจัยความต้องการของชาวกัมพูชา และส่งเสริมอัตลักษณ์สินค้าให้มีจุดเด่นน่าซื้อ

5) ด้านความร่วมมือในการพัฒนาพื้นที่การค้าระหว่างสองประเทศ

ควรสร้างความร่วมมือกับกัมพูชาในการประชาสัมพันธ์ให้ผู้ค้าและนักท่องเที่ยวดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของทั้งสองประเทศอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

สำหรับการส่งเสริมผู้ประกอบการรายใหญ่ ควรร่วมมือกับหอการค้าในการดำเนินงานออก Roadshow และหาหุ้นความร่วมมือระหว่างชาวไทยและชาวกัมพูชา เพื่อเป็นการส่งเสริมหาลูกค้ารายใหม่ นอกจากนี้ไม่ควรละเลยผู้ค้ารายย่อย ควรร่วมมือกับอำเภอในการยกระดับและเพิ่มขีดความสามารถทางการค้าให้ประกอบกิจการส่งออกได้ด้วย

6) ในกรณีหากมีการดำเนินงานใดๆ ด้านการเปิดด่านถาวร

แม้ว่าหน่วยงานของภาครัฐมีการวางแผนในการดำเนินงานในระดับหนึ่ง แต่อย่างไรก็ดี การดำเนินงานต่าง ในกรณีที่สามารถผลักดันให้ชาวกัมพูช้าย้ายออกจากพื้นที่ที่ยังไม่มีการปักปันเขตแดนได้ และต้องมีการดำเนินงานเกี่ยวกับสิ่งปลูกสร้างต่างๆ และอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ในระดับจังหวัดควรดำเนินงานดังนี้

ประการแรก การดำเนินงานควรอยู่บนหลักการพื้นฐานว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากพื้นที่จุดดำเนินงานอยู่ในบริเวณป่าไม้ การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ควรคำนึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและหาทางออกที่ดีที่สุดที่ไม่ทำให้กระทบต้นน้ำและสุชนามัย

ประการที่สอง ควรมีการออกแบบพื้นที่ตลาดและการจัดสรรการใช้พื้นที่ที่ชัดเจน และเป็นสัดส่วน เพื่อรองรับผู้ค้าทั้งรายย่อยและรายใหญ่ รวมถึงมีการแนวทางการบริหารงานในอนาคตที่ชัดเจน โดยอาจจะมีการเปิดโซนสำหรับผู้ค้ารายย่อยของประชาชนทั้งสองฝั่งที่ไม่ต้องใช้เอกสารในการเข้าไปซื้อสินค้า ภาครัฐควรให้ข้อมูลผู้ค้าอย่างตรงไปตรงมา เตรียมแผนการรองรับหากต้องมีการขยายขยายการใช้พื้นที่ตลาด

อย่างไรก็ดี ผู้ค้าดูเหมือนจะเตรียมตัวและเตรียมใจรับมือกับการเปลี่ยนแปลงพื้นที่อยู่พอสมควร โดยจากคำสัมภาษณ์ของผู้ค้า ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า ผู้ค้ามีความหวังและหากมีการดำเนินงานใดๆ ในพื้นที่ ภาครัฐจะช่วยดำเนินงานให้เกิดพื้นที่การค้าใหม่ให้ได้ค้าขาย และมีจุดผ่อนผันทางการค้าในระหว่าง การเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ ควรมีการเตรียมการในการสร้างความรู้ความเข้าใจให้ผู้ค้าในเรื่องของกฎระเบียบ การค้าระหว่างประเทศเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่อาจจะเกิดขึ้น

ประการที่สาม การออกแบบพื้นที่ใช้ประโยชน์ของหน่วยงานราชการให้สอดคล้องต่อการเคลื่อนย้ายของ สินค้าและประชาชน ควรเป็นพื้นที่รวมเชิงบูรณาการ ไม่ควรออกแบบพื้นที่ราชการแบบแยกส่วนงาน โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีจำกัด การมีพื้นที่แบบ One Stop Service จะช่วยอำนวยความสะดวกให้กับผู้ค้ารวมถึง ประชาชนทั่วไปในการติดต่อประสานงาน ผู้ว่าราชการจังหวัดควรเป็นผู้สั่งการโดยตรงในการดำเนินงาน ออกแบบพื้นที่ร่วมกัน ภาครัฐควรมีการนำระบบการจัดการข้อมูลออนไลน์มาใช้เพื่อให้เกิดการจัดเก็บข้อมูล ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลมาใช้เพื่อวางแผนการพัฒนาพื้นที่อย่างเป็นระบบมากขึ้น

6.3.2 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

- 1) ควรส่งเสริมการวิจัยด้านโลจิสติกส์ และการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (EIA) กรณีหากมีการเปิดด่านถาวร ในพื้นที่ช่องอานม้า
- 2) ควรส่งเสริมการให้บริการวิชาการให้กับผู้ประกอบการในพื้นที่ เช่น ความรู้ด้านภาษาเขมร และ ความรู้เกี่ยวกับการค้าขายระหว่างประเทศหากเปิดด่านถาวร
- 3) ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมประเด็นบทบาทของท้องถิ่นในการสร้างความร่วมมือด้านสังคม วัฒนธรรมในระดับท้องถิ่นต่อการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

เอกสารอ้างอิง

- Kolossov, Vladimir and Scott, James. 2013. Selected conceptual issues in border studies. **Belgeo** [En ligne], 1. <http://belgeo.revues.org/10532>
- Krainara, Choen. 2009. **Cross-Border Trade Outlook in the Greater Mekong Sub-region (GMS)**. Khon Kaen: Mekong Institute.
- Sasunkevich, Olga. 2015. **Informal Trade, Gender and the Border Experience: From Political Borders to Social Boundaries**. England: Ashgate Publishing Limited.
- Thammavong, Viengxay. 2008. **The socio-economic impacts of Lao-Thai informal border trade on people's livelihood and poverty reduction**. Thesis (M.A.), International Development Studies, Chulalongkorn University.
- GNews. 2560, 24 กรกฎาคม. “พาณิชย์”เดินหน้าผลักดันการค้าชายแดนใน 12 จังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีพื้นที่ติดชายแดนไทย-กัมพูชาและสปป.ลาว. สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2561 จาก, <https://gnews.apps.go.th/news?news=3506>.
- GNews. 2561, 21 มีนาคม. คณะกรรมการชายแดนทั่วไป ไทย - กัมพูชา ขึ้นชมความสัมพันธ์สองประเทศ อยู่ระดับสูงสุด ยืนยันเจตนารมณ์ร่วม ไม่ละเมิดดินแดนและนำปัญหาเขตแดนมากระทบสัมพันธ์กันและกัน. สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2561 จาก, <https://gnews.apps.go.th/news?news=15953>.
- กนกวรรณ มะโนรมย์. 2554. บทสังเคราะห์ชายแดนอีสานกับเพื่อนบ้าน กรณีกัมพูชามองไทย คนไร้รัฐและเมืองคู่มือ. ใน กนกวรรณ มะโนรมย์, บรรณาธิการ. **ชายแดนอีสานกับเพื่อนบ้าน: ข้อค้นพบทางวิชาการและนัยสำคัญเชิงนโยบาย**. หน้า 21-59. อุบลราชธานี: ศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง.
- กนกวรรณ มะโนรมย์. 2552. พลวัตเมืองชายแดน : กรณีศึกษาเมืองโขงเจียมจังหวัดอุบลราชธานี. **วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี** (ฉบับพิเศษ): 347-394.
- กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์. 2557. **รอบรู้เรื่องการลงทุนในอาเซียน: ราชอาณาจักรกัมพูชา**. กรุงเทพฯ: กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์.
- กรมแผนที่ทหาร. 2558. **งานสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนร่วมไทย เดือนกันยายน 2558**. สืบค้นเมื่อ 1 กรกฎาคม 2562 จาก. <https://www.rtsd.mi.th/main/2015/09/02/เดือน-กันยายน-๒๕๕๘-3/>
- กระทรวงการต่างประเทศ. 2559. ผลการประชุมคณะกรรมการร่วมว่าด้วยความร่วมมือทวิภาคี (JC) ไทย – กัมพูชา ครั้งที่ 10 วันที่ 26 สิงหาคม 2559. สืบค้นเมื่อ 1 กรกฎาคม 2562 จาก. <http://www.mfa.go.th/main/th/media-center/14/69625-ผลการประชุมคณะกรรมการร่วมว่าด้วยความร่วมมือทวิภาคี.html>
- กระทรวงพาณิชย์. 2561. รัฐมนตรีพาณิชย์ไทย-กัมพูชา ลงนามยุทธศาสตร์สร้างความเติบโตการค้าชายแดน ดันการค้ารวมสู่เป้า 15 พันล้านเหรียญสหรัฐ ภายใน 3 ปี. สืบค้นเมื่อ 1 กรกฎาคม 2562 จาก, <https://www.moc.go.th/index.php/moc-news/2015-10-19-04-33-08/item/>

รัฐมนตรีพาณิชย์ไทย-กัมพูชา-ลงนามยุทธศาสตร์สร้างความเติบโตการค้าชายแดน-ดันการค้ารวมสู่
เป้า-15-พันล้านเหรียญสหรัฐ-ภายใน-3-ปี.html

แก้ต้วา บุญปราการ. 2559. **ผู้ค้าข้ามแดนไทย-มาเลเซียและพื้นที่ชีวิตในตลาดปาดังเบซาร์**. เชียงใหม่:
ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ไกด์อุบล. 2557. บัญญัติ 9 ประการเปิดด่านช่องอานม้า. สืบค้นเมื่อ 3 มกราคม 2563 จาก
http://guideubon.com/news/view.php?t=149&s_id=287&d_id=287.

ขวัญกมล ดอนขวา. 2546. ศักยภาพและแนวโน้มการค้าชายแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. **วารสารการ
จัดการภาครัฐและภาคเอกชน** 11 (1): 1-44.

ขวัญชีวัน บัวแดง. 2561. การค้าชายแดนกับความมั่นคงของมนุษย์. **สังคมศาสตร์** 30 (2): 7-13.

ข่าวเด่นนิวส์สยามออนไลน์. 2562, 23 กรกฎาคม. อำเภอน้ำยี่น จ.อุบลราชธานีร่วมกันจัดกิจกรรมปลูกป่า
อาเซียน ไทย-กัมพูชา บริเวณจุดผ่อนปรนช่องอานม้า ตำบลโขง. สืบค้นเมื่อ 3 มกราคม 2563 จาก
, ข่าวเด่นนิวส์สยามออนไลน์.com/u-707/?fbclid=IwAR0DhN2gNkGqQpBFnaVE9_
GdoNEBrOi40L9gGiqgsF8u_WH8U2MQVX8XM3s

ข่าวสด. 2559, 27 พฤษภาคม. ประชาชนผู้ซื้อเห็ดเผาะเฮ! ตลาด ช่องอานม้า อำเภอน้ำยี่น เปิดตามปกติ
แล้ว. สืบค้นเมื่อ 1 กรกฎาคม 2562 จาก,
<http://www.khaochad.com/18382?r=1&width=1600>

คณินิจ พรหมนัส และพัชรินทร์ ลาภานันท์. 2560. การต่อรอง ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน และอำนาจใน
ตลาดชายแดนไทย-กัมพูชา กรณีศึกษาแรงงานเข็นรถรับจ้างขนส่งสินค้าชาวกัมพูชา ตลาดโรงเกลือ
อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว. **วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง** 13 (3) : 151-174.

จักรกริช สังขมณี. 2551. พรหมแดนศึกษา และ มานุษยวิทยาชายแดน: การเปิดพื้นที่ สร้างเขตแดน และ
การข้ามพรหมแดนของความรู้. **วารสารสังคมศาสตร์** 20 (2): 209-266.

จักรกริช สังขมณี. 2555. ชุมทางการเมืองค้ากับการสร้าง/สลายเส้นแบ่งพรหมแดน: มานุษยวิทยาปริทัศน์.
วารสารสังคมศาสตร์ 24 (1-2): 17-61.

จักรกริช สังขมณี. 2561. **ชายแดนศึกษากับเขต-ชั้นรั้ววิทยาของพื้นที่ใน/ระหว่าง**. กรุงเทพฯ: สยาม
ปริทัศน์.

จังหวัดอุบลราชธานี. 2542. **ประกาศจังหวัดอุบลราชธานี เรื่อง การเปิดจุดผ่อนปรนช่องอานม้า ตำบล
โขง อำเภอน้ำยี่น**. ลงวันที่ 17 พฤษภาคม 2542. (เอกสารอัดสำเนา)

จามะรี เชียงทอง. 2560. **รัฐ ความสมัยใหม่และพื้นที่หลังสมัยใหม่: การจัดระเบียบพื้นที่ชายแดน**.
เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เจริญชัย ค่ายอด. 2553. **แนวทางในการส่งเสริมการค้าชายแดนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
กรณีศึกษาเทศบาลตำบลเขมราฐ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี**. รายงานการศึกษาอิสระ
รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ซาร (นามปากกา). 2550. **ฝ่าเนินดินหินภูเขาเข้าช่องอานม้า**. สืบค้นเมื่อ 6 มิถุนายน 2562 จาก,
<http://oknation.nationtv.tv/blog/exit/2007/08/14/entry-1>

จิตพล ชัยมะดันและศรุตี สุกุลรัตน์. 2558. นโยบายการค้าชายแดนไทย-กัมพูชากับการปรับตัว เข้าสู่
ประชาคมอาเซียน: กรณีศึกษาจังหวัดสระแก้ว. **วารสารราชพฤกษ์** 13 (2): 76-85.

ชีวิต สารพัตร. 2553. อิทธิพลการค้าชายแดน ความกลมกลืนทางวัฒนธรรม และนโยบายภาครัฐ (ด้านการส่งเสริมการค้าชายแดน และวัฒนธรรม) ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของ ประชาชนในชุมชนชายแดน.

วารสารการบริหารและพัฒนา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 2 (2): 22-41.

เซเว่นเดย์นิวส์ออนไลน์. 2559, 24 สิงหาคม. พ่อค้าแม่ค้าชาวแห่ซื้อผักทองและตักแตงปาทั้งกำ หลังชาว
กัมพูชานำมาวางจำหน่ายที่บริเวณช่องอานม้า อ.น้ำยืน จ.อุบลราชธานี ในราคาแสนถูก ก่อนจะรับ
ไปขายต่อยังตลาดสดภายในเขต จ.อุบลราชธานี. สืบค้นเมื่อ 1 กรกฎาคม 2562 จาก,
<http://www.sevendaynew.com/5061/>

ด้านศุลกากรช่องเม็ก. 2561. **ภารกิจและพื้นที่รับผิดชอบ.** สืบค้นเมื่อ 9 เมษายน 2562 จาก,
http://chongmek.customs.go.th/cont_strc_simple.php?top_menu=menu_about&ini_menu=about_leftmenu&ini_content=about_150613_04&lang=th&root_left_menu=about_leftmenu&left_menu=menu_about_004

ด้านศุลกากรช่องเม็ก. 2562. **ลักษณะการค้าชายแดน.** (เอกสารอัดสำเนา)

ตระการ ถนอมพันธุ์ และสุรศักดิ์ วิฑูรย์. 2559. **ศักยภาพของผู้ประกอบการที่ให้บริการโลจิสติกส์
ทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ด่านชายแดนช่องอานม้า จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อเตรียมความพร้อม
และเพิ่มประสิทธิภาพการแข่งขันในกลุ่มประเทศอาเซียน.** อุบลราชธานี: คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

เทพรักษ์ สุริฝ่าย และลำปาง แม่นมมัตย์. 2561. บทบาทการค้าชายแดนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน
กรณีศึกษา จังหวัดหนองคาย จังหวัดนครพนมและจังหวัดมุกดาหาร. **วารสารการเมืองการ
ปกครอง 8 (1): 153-176.**

ไทยรัฐออนไลน์. 2559, 28 พฤษภาคม. ด่านช่องอานม้าไทย-กัมพูชาคึกคัก! พ่อค้า-แม่ค้า แห่ซื้อเห็ดเผาะโล
ละ 100. สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2562 จาก, <https://www.thairath.co.th/content/627286>
ธนพลักษ์ ชามะรัตน์. 2556. บทวิจารณ์หนังสือ พวงทอง ภควพันธ์ รัฐและขบวนการอนารยะสังคมไทย ใน
กรณีปราสาทพระวิหาร. **วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง 9 (3): 175-185.**

นวรรตน์ นิธิชัยนันต์. 2556. การค้าชายแดนบริเวณจุดผ่อนปรนทางการค้าช่องกร่าง ระหว่างจังหวัด
สุรินทร์ประเทศไทยและจังหวัดอุดรเมืขย. **วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ 8
(2): 103-110.**

นิมิต สิทธิไตรย์. 2557. ช่องอานม้า คือ ช่องทางแห่งโอกาสของอุบล เมื่อเปิดเป็นด่านถาวร. **ไกด์อุบล.**

สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2562 จาก, <http://www.guideubon.com/2.0/go2ubon/240/>

แนวหน้า. 2562, 9 สิงหาคม. ทหารและประชาชนไทยข้ามไปเชื่อมสัมพันธ์กัมพูชา. สืบค้นเมื่อ 1 มกราคม
2563 จาก, <https://www.naewna.com/local/432076>

บุศรินทร์ เลิศขลิทกุล. 2559. จริยธรรมระดับปฏิบัติการ: ประสบการณ์วิจัยภาคสนามกับชุมชนข้ามแดน
บริเวณชายแดนไทยและรัฐฉานประเทศพม่า. **วารสารสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา 35(1):
1147-169.**

บีบีซีไทย. 2561. ย้อนประวัติพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในการเปิดตัวครั้งแรกหลังสงบนิ่งกว่า 30
ปี. <https://www.bbc.com/thai/thailand-43603766>

ประสิทธิ์ ลิปรีชาและสงกรานต์ จันทะคาด. 2561. การค้าชายแดนกับความ (ไม่) มั่นคงในชีวิตมนุษย์ พื้นที่
ชายแดนบ้านฮวก. **สังคมศาสตร์ 30 (2): 99-136.**

- ปวีณา ลีตระกูล และณัฐสุน อินทราวุธ. 2554. บทบาทของการค้าชายแดนต่อการกระจายรายได้และความยากจนในจังหวัดเชียงราย. **วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์** 29 (3): 1-34.
- ปัทมาวดี โพชนุกูล. 2556. การจัดการเมืองชายแดน: การบริหารจัดการเพื่อการอยู่ร่วมกัน. **ประชาคมวิจัย** 18 (108): 4.
- ผู้จัดการ. 2540, 26 มีนาคม. ท้าภาค 2 สั่งเปิดช่องอานม้าชี้เอื้อทุนการเมืองชนไม่เขมร. หน้า 8.
- ผู้จัดการออนไลน์. 2556, 13 กันยายน. ทหารเขมรเหิม! แหกข้อตกลงร่วมใช้รถขนดินถมที่สร้างบ่อนช่องอานม้า. สืบค้นเมื่อ 2 กรกฎาคม 2562 จาก,
<https://mgronline.com/local/detail/9560000115586>
- ผู้จัดการออนไลน์. 2557, 14 พฤศจิกายน. รวบเขมรข้ามแดนตัดไม้พะยู่ในเขตป่าอนุรักษ์รอยต่อพรมแดนไทย-กัมพูชา. สืบค้นเมื่อ 2 กรกฎาคม 2562 จาก,
<https://mgronline.com/local/detail/9570000131280>
- ผู้จัดการออนไลน์. 2559, 26 พฤษภาคม. ประชุมไทย-กัมพูชา กรณีปัญหาช่องอานม้า ยอมถอนบ้าน-พืชผลที่รุกล้ำข้อตกลง MOU 43. สืบค้นเมื่อ 2 กรกฎาคม 2562 จาก,
<https://m.mgronline.com/Local/detail/9590000052932>
- พวงทอง ภวัครพันธุ์. 2552. **สงครามการค้า และชาตินิยม ในความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- พฤษฯ เกาวิล. 2552. พื้นที่ของการดำรงชีวิตในการค้าชายแดน: เขตแดนรัฐ พื้นที่ในระหว่าง และภูมิศาสตร์แห่งการครอบงำ/ต่อต้าน. **วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี** 5 (ฉบับพิเศษ): 18-68.
- พิทักษ์กล้า การเกษ และประชัน คะเนวัน. 2559. การพัฒนาตลาดการค้าชายแดน บริเวณจุดผ่อนปรนช่องสายตะกู ตำบลจันทบเพชร อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์. **วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์** 11 (1): 20-29.
- พิพัฒน์ กระแจะจันทร์. 2556. **ประวัติศาสตร์ผู้คน บนเส้นพรมแดนเขาพระวิหาร**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ปรีญา คงคาอุย. 2549. **ปฏิสัมพันธ์ของพ่อค้าชาวกัมพูชาในพื้นที่การค้าชายแดน : กรณีศึกษาตลาดโรงเกลือ จังหวัดสระแก้ว**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการพัฒนามนุษย์และสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มติชนออนไลน์. 2559, 25 พฤษภาคม. มาเป็นคาราวาน ชาวกัมพูชานำเห็ดเผาะข้ามแดนมาขาย ราคาพุ่ง กิโลละ 800 บาท. สืบค้นเมื่อ 1 กรกฎาคม 2562 จาก,
https://www.matichon.co.th/region/news_147330
- มนีรัตน์ การรักษ์. 2558. การพัฒนาตลาดการค้าชายแดนไทย-กัมพูชากรณีศึกษาตลาดการค้าชายแดนช่องจอม จังหวัดสุรินทร์. **วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม** 5 (1): 35-43.
- ยศ สันตสมบัติ. 2554. เขตแดนของเราเพื่อนบ้านอาเซียนของเรา (1): ชายแดนพื้นที่ทางวัฒนธรรมข้ามพรมแดนรัฐชาติ. **ประชาไท**. (31 มกราคม 2554).
<https://prachatai.com/journal/2011/01/32874>
- ยศ สันตสมบัติ. 2559. **The Border คน พรมแดน รัฐชาติ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วัชรินทร์ ยงศิริ. 2546. **การค้าชายแดนไทยกับกัมพูชา: ปัญหาที่ประสบในปัจจุบันและแนวทางแก้ไขในอนาคต**. สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพฯ.

- วัชร ศรีคำ และคณะ. 2558. **ความมั่นคง เศรษฐกิจ และการเมืองในพื้นที่ชายแดน: กรณีศึกษาตลาดการค้าชายแดนช่องจอม อ. กาบเชิง จ. สุรินทร์**. เอกสารสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 53 ระหว่าง วันที่ 3-6 กุมภาพันธ์ 2558.
- วันชัย ไพเราะ และภารดี มหาขันธ์. 2559. พัฒนาการชายแดนไทย-กัมพูชา: การเกิดศูนย์พักพิง ผู้อพยพ และจุดเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศของไทย. **วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์** 24 (46): 119-145.
- ศุภชัย วรรณเลิศสกุล. 2558. ข้อพิจารณาด้านกฎหมายในการจัดการพื้นที่ตลาดการค้าชายแดนช่องตาอุ ขององค์การบริหารส่วนตำบลโพรงาม อำเภอบุณฑริก จังหวัดอุบลราชธานี. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี** 6 (1): 119-159.
- ศูนย์ข้อมูลข่าวสารอาเซียน. 2562. **GBC ไทย - กัมพูชา บรรลุข้อตกลงร่วม ยกกระดับความร่วมมือด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจชายแดน**. สืบค้นเมื่อ 1 พฤษภาคม 2562 จาก, http://www.asean thai.net/ewt_news.php?nid=8784&filename=in
- ศูนย์ปฏิบัติการร่วมกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. 2559. **รายงานการสัมมนา การพัฒนาการค้าชายแดนของกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 2**. ขอนแก่น: สถาบันยุทธศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ. 2556. **การบริหารจัดการชายแดนเพื่อรองรับการเป็นประชาคมอาเซียน กรณีศึกษา พื้นที่บริเวณชายแดนภาคตะวันออก (ชายแดนไทยและกัมพูชา)**. http://www.sscthailand.org/uploads_ssc/การบริหารจัดการชายแดนกรณีไทย-กัมพูชา.pdf
- สมหมาย ชินนาค. 2557. ประเพณี ‘บ่อนปลุมบิณฑ์’ กับความสัมพันธ์ข้ามชาติไทยกัมพูชา. **วารสารสังคมศาสตร์** 26 (2): 117-144.
- สร้อยมาศ รุ่งมณี. 2556. ขาดิพันธุ์วรรณนาแบบพหุสนามในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงสังคมชนบท ณ ชายแดนอีสาน-ลาว. **วารสารสังคมศาสตร์** 25 (1): 199-232.
- สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์. 2562. **กระทรวงมหาดไทย ชี้แจงข้อเท็จจริงหลังนักวิชาการอิสระ โพสต์ข้อความผ่านเฟซบุ๊ก**. สืบค้นเมื่อ 2 กรกฎาคม 2562 จาก <http://thainews.prd.go.th/th/news/detail/TCATG190131110201675>
- สำนักงาน ก.พ. 2558. **ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-กัมพูชา**. ศูนย์ข้อมูลข่าวสารอาเซียน กรมประชาสัมพันธ์ http://www.asean thai.net/ewt_news.php?nid=3847&filename=aseanknowledge
- สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ. **นโยบายความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ.2558-2564**. www.nsc.go.th/Download1/policy58.pdf
- สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ. **แผนบริหารจัดการชายแดนด้านความมั่นคง พ.ศ.2559-2564**. <http://www.nsc.go.th/Download1/แผนบริหารจัดการชายแดนด้านความมั่นคง.pdf>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2559. **แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560-2564**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานจังหวัดอุบลราชธานี. 2560. **แผนพัฒนาจังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. 2561-2564 ฉบับทบทวน**. อุบลราชธานี: กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อพัฒนาจังหวัด.

สำนักงานพาณิชย์จังหวัดอุบลราชธานี. 2560. **สรุปภาวะการค้าชายแดนจังหวัดอุบลราชธานี ประจำเดือน ธันวาคม 2559.**

http://www.aecthaibiz.com/wapppcoc/34/upload/File_IPD_FILE34381801_20170124_162006.pdf

สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 2. **แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 2 พ.ศ.2561-2564 (ฉบับใหม่).**

สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. 2560. **บันทึกการประชุมคณะผู้ว่าราชการจังหวัดชายแดน ไทย – กัมพูชา ครั้งที่ 6. สืบค้นเมื่อ 9 เมษายน 2562 จาก**

<http://www.fad.moi.go.th/images/Document/TheMeeting/6.The-meeting-of-Governors-Thailand--Cambodia-Thai.pdf>

สำนักยุทธศาสตร์และการวางแผนพัฒนาพื้นที่ สศช. 2559. **นิยามที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดน.**

http://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6211

สำนักอุทยานแห่งชาติ. 2562. **ช่องอานม้า-อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร. สืบค้นเมื่อ 9 เมษายน 2562 จาก** , <http://portal.dnp.go.th/Content/nationalpark?contentId=3722>

สุดารัตน์ ศรีอุบล และจักรพันธ์ ชัดชุมแสง. 2561. **บทบาททางเศรษฐกิจข้ามพรมแดนของผู้ค้าลาวรายย่อยภายใต้การพัฒนาในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง. บทควมนำเสนอการประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ 19, วันที่ 18 มีนาคม 2561 ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.**

สุวิทย์ ธีรศาตวัด และคณะ. 2563. **กำเนิดและการพัฒนาการของตลาดนัดและผู้ค้ารายย่อยในภาคอีสาน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.**

สิริรัฐ สุกันธา. 2559. **การบริหารจัดการการค้าชายแดนในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ 8 (1): 221-244.**

เสาวภา พรสิริพงษ์. 2556. **การทูตภาคประชาชน: จากพรมแดนรัฐชาติสู่พรมแดนวัฒนธรรม. วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง 9 (3): 101-122.**

อัญญา บุญยงค์. 2557. **การค้าชายแดนไทย-ลาว และการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชายแดน บริเวณช่องเม็ก อำเภอสรินธร จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.**

อาร์วายทีไนท์. 2546. **ผลการประชุมคณะกรรมการร่วมว่าด้วยความร่วมมือไทย-กัมพูชา ครั้งที่ 4. สืบค้นเมื่อ 2 กรกฎาคม 2562 จาก, <https://www.ryt9.com/s/ryt9/123978>**

อาร์วายทีไนท์. 2538. **การจัดทำความตกลงเพื่อการส่งเสริมและคุ้มครองการลงทุนไทย – กัมพูชา. สืบค้นเมื่อ 2 กรกฎาคม 2562 จาก, <https://www.ryt9.com/s/cabt/178907>**

อาร์วายทีไนท์. 2548. **การลงนามความตกลงการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา. สืบค้นเมื่อ 2 กรกฎาคม 2562 จาก, <https://www.ryt9.com/s/cabt/24030>**

อาร์วายทีไนท์. 2558. **กระทรวงมหาดไทยจัดแถลงข่าวร่วมไทย – กัมพูชาภายหลังเสร็จสิ้นการประชุมคณะผู้ว่าราชการจังหวัดชายแดนไทย - กัมพูชา ครั้งที่ 5. สืบค้นเมื่อ 2 กรกฎาคม 2562 จาก, <https://www.ryt9.com/s/govh/2267621>**

อุบลนิวส์. 2562. **‘อ.น้ำเย็น’ จัดโครงการหมู่บ้านเข้มแข็งคู่นานตามแนวแดนไทย-กัมพูชา. สืบค้นเมื่อ 17 ธันวาคม 2562 จาก, <https://www.ubonnews.in.th/locality/27667/>**

77 ข้าวเต็ด. 2560, 17 ธันวาคม. เขมรยกมะพร้าวไทยเป็นสินค้ายอดฮิต ตลาดชายแดนช่องสะงำ. สืบค้นเมื่อ 2 กรกฎาคม 2562 จาก, <https://www.77kaoded.com/content/12645>

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

1. กรรณกา สีจันดา. ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 27 เมษายน 2562.
2. กิตติภพ บุญโสดากร. ปศุสัตว์อำเภอไทรโยค. สัมภาษณ์. 9 ตุลาคม 2562.
3. กิม. ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 27 เมษายน 2562.
4. กุหลาบ (นามสมมติ). ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 2 พฤษภาคม 2562.
5. คมสิทธิ์ กิตติพิเชฐสรรค์. หัวหน้ากลุ่มยุทธศาสตร์และสารสนเทศการปศุสัตว์อุบล. สัมภาษณ์. 15 พฤษภาคม 2562.
6. คุณทรัพย์ คำเอี่ยม. ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 30 พฤษภาคม 2562.
7. จิน จะโรจ. อดีตผู้ค้า. สัมภาษณ์. 28 เมษายน 2562.
8. ฉลอง นิ่มเนียม. สรรพสามิตพื้นที่อุบลราชธานี. สัมภาษณ์. 14 พฤษภาคม 2562.
9. เฉลิม บังศรี. ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 27 เมษายน 2562.
10. เฉลิม สาริก. อดีต อส.. สัมภาษณ์. 28 เมษายน 2562.
11. ชวลิต องควาณิช. อดีตประธานหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี. สัมภาษณ์. 22 พฤษภาคม 2562.
12. ชาคิต (นามสมมติ). ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 2 พฤษภาคม 2562.
13. ชาญชัย วันดี. พาณิชย์จังหวัดอุบลราชธานี. สัมภาษณ์. 24 พฤษภาคม 2562.
14. ชำ ประพันธ์ทา. อดีต เจ้าหน้าที่ อบต.. สัมภาษณ์. 2 พฤษภาคม 2562.
15. ณรงค์ สุรนารถ. ประธานตลาดช่องอานม้า. สัมภาษณ์. 2 พฤษภาคม 2562.
16. ต้อย (นามสมมติ). ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 30 พฤษภาคม 2562.
17. ทวี สำนัด. ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 30 พฤษภาคม 2562.
18. ทองคำ ใจเอื้อ. ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 28 เมษายน 2562.
19. ทองอินทร์ สีหาบุตร. นายกเทศมนตรีตำบลสีวิเชียร. สัมภาษณ์. 16 พฤษภาคม 2562.
20. ธิญญาลักษณ์ แก้วพิลา. ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 2 พฤษภาคม 2562.
21. น้อย (นามสมมติ). ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 16 พฤษภาคม 2562.
22. นิติพงษ์ นวงศ์ศรี. หัวหน้าด่านกักกันสัตว์อุบลราชธานี. สัมภาษณ์. 23 กรกฎาคม 2562.
23. นิमित สิทธิไธย. ประธานหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี. สัมภาษณ์. 22 พฤษภาคม 2562.
24. บัวเพียร จะโรจ. อดีตผู้ค้า. สัมภาษณ์. 30 พฤษภาคม 2562.
25. พ.อ. ณัฐ ศรีอินทร์. รองผู้บังคับบัญชากองกำลังสุรนารี. สัมภาษณ์. 20 มิถุนายน 2562.
26. พระครูวิรัชศาสนการ (ประจักษ์ ธนัสโร). เจ้าอาวาสวัดบ้านโง. สัมภาษณ์. 30 เมษายน 2562.
27. พิเชษฐ์ ชันธุ์แก้ว. ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 28 เมษายน 2562.
28. เพชร พวงศรี. ผู้ใหญ่บ้านบ้านโง. สัมภาษณ์. 26 กันยายน 2562.
29. เพ็ญกวน. ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 30 เมษายน 2562.
30. มะลิวัลย์ โกสันต์. ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 2 พฤษภาคม 2562.
31. แม่น้อย (นามสมมติ). ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 30 เมษายน 2562.
32. แม่น้อย. ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 30 พฤษภาคม 2562.
33. แม่เนา. ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 30 พฤษภาคม 2562.
34. ไร่จ. ผู้ค้าชาวกัมพูชา. สัมภาษณ์. 30 เมษายน 2562.

35. สัม ประพันธ์ทา. ปราชญ์ชาวบ้าน. สัมภาษณ์. 30 พฤษภาคม 2562.
36. วุฒิสักดิ์ คำศรี. ปลัดอำเภอไฉ่น้ำเย็น. สัมภาษณ์. 7 มกราคม 2563.
37. วิเชียร. ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 30 เมษายน 2562.
38. วิรัตน์ สะดา. ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 28 เมษายน 2562.
39. วิไล จำเริญ. ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 30 เมษายน 2562.
40. ศุภศิษย์ กอเจริญยศ. รองผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี. สัมภาษณ์. 4 ธันวาคม 2562.
41. สมชัย บุรณะ. นายอำเภอไฉ่น้ำเย็น. สัมภาษณ์. 14 สิงหาคม 2562.
42. สมศักดิ์ และหัตถา. ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 30 เมษายน 2562.
43. สมาน ครองประจิตร. ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 7 มกราคม 2563.
44. สวัสดิ์ ลุนผง. พนักงานธุรการ สำนักงานอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร. สัมภาษณ์. 9 ตุลาคม 2562.
45. สันหวัช ศิริทวี. หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอดโดม. สัมภาษณ์. 4 มิถุนายน 2562.
46. สาม พะวงศ์. ผู้ใหญ่บ้านบ้านไฉ่น้ำเย็น. สัมภาษณ์. 26 กันยายน 2562.
47. สาย. ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 30 เมษายน 2562.
48. สุนิวัตร บาลจบ. ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 30 พฤษภาคม 2562.
49. เสก. ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 30 พฤษภาคม 2562.
50. เสา เสทสีสุข. ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 30 เมษายน 2562.
51. หนัน (นามสมมุติ). ผู้ค้า. สัมภาษณ์. 30 เมษายน 2562.
52. อนันต์ สิทธิฤทธิ์. นายด่านศุลกากรช่องเม็ก. สัมภาษณ์. 27 พฤษภาคม 2562.
53. ดีก. ผู้ค้าชาวกัมพูชา. สัมภาษณ์. 30 พฤษภาคม 2562.

ภาคผนวก ก ข้อมูลพื้นฐานอำเภอน้ำยีน

ประวัติอำเภอน้ำยีน จังหวัดอุบลราชธานี

ข้อมูลจากเอกสารของอำเภอน้ำยีน (ม.ป.ป.) กล่าวถึงความเป็นมาและข้อมูลทั่วไปของอำเภอน้ำยีน ดังนี้

ประวัติความเป็นมา

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลวงมหาดไทยกรมการเดชอุดมได้พาไพร่พลอพยพมาตั้งบ้านจันลานาโดม แขวงเมืองจำปาศักดิ์ ขอขึ้นตรงกับเมืองจำปาศักดิ์

พ.ศ. 2424 เจ้าเมืองจำปาศักดิ์ มีใบบอกกราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์ขอพระราชทานพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเมืองจันลานาโดมเป็นเมืองโดมประดิษฐ์ และโปรดเกล้าฯ ให้หลวงรัตนเชื่อนพันธ์เป็น “พระดำรงสุรเดช” เจ้าเมือง โดยขึ้นตรงต่อเมืองจำปาศักดิ์

พ.ศ. 2455 เมืองจำปาศักดิ์ถูกฝรั่งเศสยึดไป เมืองโดมประดิษฐ์ถูกยุบให้เป็นตำบลโดมประดิษฐ์อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอเดชอุดม

พ.ศ. 2512 ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี พิจารณาว่าท้องที่ตำบลโขง ตาเกา ยาง โดมประดิษฐ์ อำเภอเดชอุดม มีประชากรแน่นหนาและมีคดีต่าง ๆ เกิดขึ้นมาก ประกอบกับอยู่ห่างจากอำเภอเดชอุดม จึงมีรายงานกระทรวงมหาดไทย เพื่อขอตั้งเป็นกิ่งอำเภอ

วันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2512 กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศแบ่งพื้นที่ตำบลของอำเภอเดชอุดม ตั้งเป็นกิ่งอำเภอน้ำยีน (ราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 86 ตอนที่ 24 หน้า 1017 วันที่ 25 มีนาคม 2512) สาเหตุที่เรียกว่า “น้ำยีน” อาจมาจากสาเหตุ

1) เรียกตามชื่อหมู่บ้าน “น้ำยีน” ซึ่งอยู่ใกล้กับสถานที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอน้ำยีน

2) เนื่องจากที่ตั้งของที่ว่าการอำเภออยู่ระหว่างลำห้วย 3 สาย ไหลมาบรรจบกันคือ ลำห้วยบอน ห้วยโขง และห้วยตาเอ้ม ซึ่งมีน้ำไหลตลอดปี และมีความอุดมสมบูรณ์

พ.ศ. 2513 ผู้ว่าราชการจังหวัด ได้ดำเนินการปรับปรุงกิ่งอำเภอน้ำยีน โดยถือนโยบายเมืองล้อมป่า จัดสรรที่ดินให้ประชาชนเข้าอยู่อาศัยและมีที่ทำกินรวมทั้งวางผังเมืองของกิ่งอำเภอ

วันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2517 ทางราชการมีประกาศยกฐานะจากกิ่งอำเภอน้ำยีน เป็นอำเภอน้ำยีน

สภาพทั่วไปของอำเภอน้ำยีน

ตำแหน่งที่ตั้ง

อำเภอน้ำยีนตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดอุบลราชธานี ห่างจากตัวจังหวัดอุบลราชธานีประมาณ 110 กิโลเมตร

สภาพพื้นที่

อำเภอน้ำยีนมีพื้นที่ประมาณ 875 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	จดอำเภอเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี
ทิศตะวันออก	จดกับอำเภอนาจะหลวย จังหวัดอุบลราชธานี
ทิศใต้	จดกับอำเภอจอมกระสาน จังหวัดพระวิหาร ราชอาณาจักรกัมพูชา และ เมืองสุขุม แขวงจำปาศักดิ์ สาธารณรัฐประชาธิปไตย
ทิศตะวันตก	จดกับอำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุบลราชธานี

ภูมิประเทศ

ตอนเหนือเป็นที่ราบ และมีความลาดเอียงน้อย ส่วนตอนใต้เป็นป่าและภูเขาสลับซับซ้อน แร่ธาตุที่สำคัญ ได้แก่ หินบะซอลต์

ประชากร

อำเภอน้ำยืน มีประชากรรวมทั้งสิ้น 61,594 คน แยกเป็นชาย 31,257 คน หญิง 30,337 คน

ดังตาราง

จำนวนประชากรแยกอายุ อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี เดือน ธันวาคม 2561

ลักษณะข้อมูล	ชาย	หญิง	รวม
แยกตามเพศ	31,257	30,337	61,594
แยกตามลักษณะสถานะของบุคคล			
- ผู้ที่มีสัญชาติไทย และมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน	30,773	29,801	60,574
- ผู้ที่ไม่ได้สัญชาติไทย และมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน	25	21	46
- ผู้ที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านกลาง (ทะเบียนซึ่ง ผู้อำนวยการทะเบียนกลางกำหนดให้จัดทำขึ้นสำหรับ ลงรายการบุคคลที่ไม่อาจมีชื่อในทะเบียนบ้าน)	243	258	501
- ผู้ที่อยู่ระหว่างการย้าย (ผู้ที่ย้ายออกแต่ยังไม่ได้ย้าย เข้า)	216	257	473

ที่มา: ระบบสถิติทางการทะเบียน กรมการปกครอง

http://stat.dopa.go.th/stat/statnew/upstat_age_disp.php

การเมืองการปกครอง

อำเภอน้ำยืน มี 7 ตำบล 102 หมู่บ้าน ประกอบด้วย

1. ตำบลวิเชียร จำนวน 16 หมู่บ้าน
2. ตำบลโดมประดิษฐ์ จำนวน 21 หมู่บ้าน
3. ตำบลบุเปือย จำนวน 15 หมู่บ้าน
4. ตำบลยาง จำนวน 13 หมู่บ้าน
5. ตำบลโฆง จำนวน 12 หมู่บ้าน
6. ตำบลเก่าขาม จำนวน 13 หมู่บ้าน
7. ตำบลยางใหญ่ จำนวน 12 หมู่บ้าน

มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 8 แห่ง ประกอบด้วย

1. เทศบาลตำบลน้ำเย็น
2. เทศบาลสีวิเชียร
3. เทศบาลตำบลโฆง
4. องค์การบริหารส่วนตำบลโอมประดิษฐ์
5. องค์การบริหารส่วนตำบลบุเปือย
6. องค์การบริหารส่วนตำบลยาง
7. องค์การบริหารส่วนตำบลเก่าขาม
8. องค์การบริหารส่วนตำบลยางใหญ่

ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

อาชีพของประชากร

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ มันสำปะหลัง การทำนา ทำไร่ ทำสวน ยางพารา เลี้ยงสัตว์ และสวนผลไม้ เช่น เงาะ ลำไย น้อยหน่า ทุเรียน ลอกกอง แก้วมังกร ฯลฯ

รายได้เฉลี่ยของประชาชน

ลำดับ	ตำบล	รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี (บาท)
1	ยางใหญ่	58,826
2	โคมประดิษฐ์	54,282
3	ยาง	54,311
4	สีวิเชียร	61,759
5	โฆง	73,183
6	บุเปือย	76,081
7	เก่าขาม	68,962
เฉลี่ยรายได้ต่อคนต่อปี		67,090

ข้อมูลด้านความมั่นคง

การติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน

อำเภอน้ำเย็นมีพื้นที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้าน จำนวน 2 ประเทศ ได้แก่

- สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ความยาวประมาณ 12 กิโลเมตร
- สาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตย ความยาวประมาณ 62 กิโลเมตร

- มีจุดผ่อนปรนเพื่อการค้า จำนวน 1 แห่ง ได้แก่ จุดผ่อนปรนช่องอานม้า ตำบลโฆง อำเภอน้ำเย็น จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งติดต่อกับชายแดนกับประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย โดยเปิดทำการทุกวันระหว่างเวลา 09.00 – 15.00 น.

- หน่วยงานของทางราชการประจำ ณ บริเวณแนวชายแดน จำนวน 1 หน่วย ได้แก่ กองร้อยทหารพราน 2310

ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

อำเภอน้ำยืน เป็นอำเภอที่มีพื้นที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้าน 2 ประเทศ คือ สปป.ลาว และกัมพูชา ประชาธิปไตย ภูมิประเทศตอนเหนือเป็นที่ราบ และมีความลาดเอียงน้อย ส่วนตอนใต้เป็นป่าภูเขา สลับซับซ้อน มีเทือกเขาพนมดงรักกั้นระหว่างไทย-กัมพูชา ทำให้พื้นที่โดยรอบประกอบด้วยพื้นที่ป่าไม้ ได้แก่ ป่าสงวนแห่งชาติ “ป่าฝั่งซ้ายลำโดมใหญ่” ที่มีสภาพป่าอุดมสมบูรณ์ส่วนใหญ่อยู่ติดกับแนวเขต อนุรักษ์ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย และอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร นอกจากนี้ยังมีพื้นที่สมบูรณ์ตามริมลำห้วยลำโดมใหญ่

- 1) พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ “ป่าฝั่งซ้ายลำโดมใหญ่” ในตำบลโดมประดิษฐ์ ตำบลสีวิเชียร ตำบลโง ซึ่งมีสภาพที่สมบูรณ์ติดแนวเขตอนุรักษ์ เนื้อที่ประมาณ 4,000 ไร่
- 2) พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ “ป่าฝั่งซ้ายลำโดมใหญ่” ท้องที่ตำบลเปือย ตำบลยางใหญ่ ตามแนวริม ลำห้วยลำโดมใหญ่ รวมเนื้อที่ประมาณ 2,000 ไร่
- 3) พื้นที่ป่าในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม ครอบคลุมพื้นที่ตำบลโดมประดิษฐ์ ตำบลสีวิเชียร ตำบลโง รวมเนื้อที่ทั้งสิ้น 140,845 ไร่
- 4) พื้นที่ป่าในเขตอุทยานแห่งชาติภูจองนายอย ในพื้นที่ตำบลโดมประดิษฐ์ รวมเนื้อที่ทั้งสิ้น 110,625 ไร่
- 5) พื้นที่ป่าในเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ในเขตพื้นที่ตำบลโง และตำบลสีวิเชียร รวมเนื้อที่ 22,500 ไร่

ที่มา: อำเภอน้ำยืน (อัตสำเนา)

ภาคผนวก ข
สถิติการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา ปี 2557-2561

1. ภาพรวมสถิติการค้าชายแดนไทย – กัมพูชา ปี 2557 – 2561

หน่วย : ล้านบาท

ปี พ.ศ.	มูลค่ารวม	ส่งออก	นำเข้า	ดุลการค้า
2557	115,012.39	96,078.16	18,233.50	78,545.39
2558	125,078.16	104,692.03	20,386.13	84,305.90
2559	121,098.01	101,421.71	19,676.30	81,745.41
2560	125,268.31	101,727.60	23,540.71	78,186.90
2561	145,799.82	123,022.29	22,777.53	100,244.76

2. สถิติการค้าชายแดนไทย – กัมพูชา ปี 2557 - 2561 (รายจังหวัด)

หน่วย: ล้านบาท

ปี พ.ศ.	จังหวัด	มูลค่ารวม	ส่งออก	นำเข้า	ดุลการค้า
2557	สระแก้ว	74,771.75	59,508.78	15,262.97	44,245.80
	ตราด	29,639.34	27,557.99	2,081.39	25,476.64
	จันทบุรี	7,418.63	6,799.01	619.62	6,179.39
	สุรินทร์	2,711.95	2,442.40	269.56	2,172.84
	ศรีสะเกษ	0.00	0.00	0.00	0.00
	อุบลราชธานี	470.72	470.72	0.00	470.72
	รวม	115,012.40	96,778.89	18,233.50	78,545.39
2558	สระแก้ว	77,173.31	61,061.42	16,111.89	44,949.53
	ตราด	31,819.44	29,073.24	2,746.20	26,327.04
	จันทบุรี	12,898.88	12,250.27	648.61	11,601.66
	สุรินทร์	2,847.62	1,968.20	879.42	1,088.78
	ศรีสะเกษ	0.00	0.00	0.00	0.00
	อุบลราชธานี	470.72	338.90	0.00	338.00
	รวม	125,078.16	104,692.03	20,386.13	84,305.90
2559	สระแก้ว	66,647.01	53,903.60	12,743.95	41,159.11
	ตราด	33,716.42	29,741.25	3,975.17	25,766.08
	จันทบุรี	15,968.22	14,477.63	1,490.59	12,987.04
	สุรินทร์	3,732.24	2,378.70	1,353.54	1,025.16
	ศรีสะเกษ	113.05	0.00	113.05	-113.05
	อุบลราชธานี	338.90	921.07	0.00	921.07
	รวม	121,305.90	101,421.71	19,676.30	81,745.41

ปี พ.ศ.	จังหวัด	มูลค่ารวม	ส่งออก	นำเข้า	ดุลการค้า
2560	สระแก้ว	75,151.06	59,599.91	15,551.16	44,048.75
	ตราด	33,441.40	29,175.50	4,265.90	24,909.60
	จันทบุรี	12,836.31	11,605.87	1,230.43	10,375.44
	สุรินทร์	3,011.87	873.30	2,138.57	-1,265.26
	ศรีสะเกษ	818.90	464.25	354.65	109.60
	อุบลราชธานี	8.76	8.76	0.00	8.76
	รวม	125,268.31	101,727.60	23,540.71	78,186.90
2561	สระแก้ว	90,651.07	76,316.98	14,334.09	61,982.89
	ตราด	36,652.14	31,731.35	4,920.79	26,810.57
	จันทบุรี	12,341.28	11,011.05	1,330.23	9,680.83
	สุรินทร์	5,316.45	3,348.63	1,967.82	1,380.81
	ศรีสะเกษ	834.06	609.46	224.61	384.85
	อุบลราชธานี	4.82	4.82	0.00	4.82
	รวม	145,799.82	123,022.29	22,777.53	100,244.76

3. สถิติการค้าชายแดนไทย - กัมพูชา ปี 2557-2561 (รายด้าน)

3.1 สถิติการค้าชายแดนไทย - กัมพูชา ปี 2557

หน่วย: ล้านบาท

ด้าน	มูลค่ารวม	ส่งออก	นำเข้า	ดุลการค้า
ด้านอรัญประเทศ	72,600.78	59,508.78	13,092.00	46,416.77
จุดผ่อนปรนบ้านเขาดิน	742.96	0.00	742.96	-742.97
จุดผ่อนปรนบ้านหนองปรือ	883.58	0.00	883.58	-883.58
จุดผ่อนปรนบ้านตาพระยา	544.44	0.00	544.44	-544.44
ด้านคลองใหญ่	26,636.49	27,555.18	2,081.31	25,473.87
ด้านจันทบุรี	6,847.92	6,749.14	125.78	6,623.36
จุดผ่านแดนถาวรบ้านผักกาด	148.65	26.02	122.63	-96.61
จุดผ่อนปรนบ้านสวนส้ม	28.77	1.76	27.01	-25.25
จุดผ่อนปรนบ้านซับตารี	272.18	1.60	270.58	-268.98
จุดผ่านแดนถาวรบ้านแหลม	94.11	20.49	73.92	-53.13
ด้านช่องจอม	2,711.95	2,442.40	269.56	2,172.84
ด้านช่องสะงำ	0.00	0.00	0.00	0.00
ด้านช่องเม็ก	470.72	470.72	0.00	470.72
ด้านส่วนกลาง	2.84	2.80	0.04	2.76
รวม	115,012.39	96,778.89	18,233.50	78,545.39

3.2 สถิติการค้าชายแดนไทย – กัมพูชา ปี 2558 (รายด้าน)

หน่วย: ล้านบาท

ด้าน	มูลค่ารวม	ส่งออก	นำเข้า	ดุลการค้า
ด้านอรัญประเทศ	71,989.79	61,061.42	10,928.37	50,133.05
จุดผ่อนปรนบ้านเขาติน	2,249.38	0.00	2,249.38	-2,249.38
จุดผ่อนปรนบ้านหนองปรือ	1,551.19	0.00	1,551.19	-1,551.19
จุดผ่อนปรนบ้านตาพระยา	1,382.95	0.00	1,382.95	-1382.95
ด้านคลองใหญ่	31,816.99	29,073.24	2,743.75	26,329.49
ด้านจันทบุรี	12,135.82	12,061.74	74.08	11,987.66
จุดผ่านแดนถาวรบ้านฝักกาด	250.11	150.38	99.73	50.65
จุดผ่อนปรนบ้านสวนส้ม	33.60	0.00	33.60	-33.60
จุดผ่อนปรนบ้านซั้บตารี	390.85	0.00	390.85	-390.85
จุดผ่านแดนถาวรบ้านแหลม	88.49	38.14	50.35	-12.21
ด้านช่องจอม	2,847.62	1,968.20	879.42	1,088.78
ด้านช่องสะง่า	0.00	0.00	0.00	0.00
ด้านช่องเม็ก	338.90	0.00	338.90	338.90
ด้านส่วนกลาง	2.45	0.00	2.45	-2.45
รวม	125,078.16	104,692.03	20,386.13	84,305.90

3.3 สถิติการค้าชายแดนไทย – กัมพูชา ปี 2559 (รายด้าน)

หน่วย: ล้านบาท

ด้าน	มูลค่ารวม	ส่งออก	นำเข้า	ดุลการค้า
ด้านอรัญประเทศ	59,710.43	53,903.60	5,807.37	48,095.69
จุดผ่อนปรนบ้านเขาติน	3,167.20	0.00	3,167.20	-3,167.20
จุดผ่อนปรนบ้านหนองปรือ	2,140.29	0.00	2,140.29	-2,140.29
จุดผ่อนปรนบ้านตาพระยา	1,629.08	0.00	1,629.08	-1,629.08
ด้านคลองใหญ่	33,716.27	29,741.25	3,975.02	25,766.23
ด้านจันทบุรี	14,565.27	14,453.64	111.63	14,342.01
จุดผ่านแดนถาวรบ้านฝักกาด	807.27	23.99	783.28	-759.29
จุดผ่อนปรนบ้านสวนส้ม	310.84	0.00	310.84	-310.84
จุดผ่อนปรนบ้านซั้บตารี	251.44	0.00	251.44	-251.44
จุดผ่านแดนถาวรบ้านแหลม	33.40	0.00	33.40	-33.40
ด้านช่องจอม	3,732.24	2,378.70	1,353.54	1,025.16
ด้านช่องสะง่า	113.05	0.00	113.05	-113.05
ด้านช่องเม็ก	921.07	921.07	0.00	921.07

ด้าน	มูลค่ารวม	ส่งออก	นำเข้า	ดุลการค้า
ด้านส่วนกลาง	0.15	0.0	0.15	-0.15
รวม	121,098.01	101,421.71	19,676.30	81,745.41

3.4 สถิติการค้าชายแดนไทย – กัมพูชา ปี 2560 (รายด้าน)

หน่วย: ล้านบาท

ด้าน	มูลค่ารวม	ส่งออก	นำเข้า	ดุลการค้า
ด้านอรัญประเทศ	67,467.27	59,599.91	7,867.37	51,732.54
จุดผ่อนปรนบ้านเขาดิน	3,425.97	0.00	3,425.97	-3,425.97
จุดผ่อนปรนบ้านหนองปรือ	2,007.65	0.00	2,007.65	-2,007.65
จุดผ่อนปรนบ้านตาพระยา	2,250.17	0.00	2,250.17	-2,250.17
ด้านคลองใหญ่	33,440.93	29,175.50	4,265.43	24,910.07
สถานที่ตรวจสอบและคลังเก็บสินค้า(บ้านไม้รูด)ด้านคลองใหญ่	0.00	0.00	0.00	0.00
ด้านพรมแดนบ้านหาดเล็ก	0.47	0.00	0.47	-0.47
ท่าเรือชลาลัย	0.00	0.00	0.00	0.00
ท่าเรือ ส.กฤตวรรณ	0.00	0.00	0.00	0.00
จุดผ่อนปรนบ้านท่าเสา	0.00	0.00	0.00	0.00
ด้านจันทบุรี	12,834.80	11,605.87	1,228.92	10,376.95
จุดผ่านแดนถาวรบ้านผักกาด	1.51	0.00	1.51	-1.51
จุดผ่อนปรนบ้านซันตารี	0.00	0.00	0.00	0.00
จุดผ่อนปรนบ้านสวนส้ม	0.00	0.00	0.00	0.00
จุดผ่านแดนถาวรบ้านแหลม	0.00	0.00	0.00	0.00
ด้านช่องจอม	3,011.87	873.30	2,138.57	-1,265.26
ด้านช่องสะง่า	818.90	464.25	354.65	109.60
ด้านช่องเม็ก	8.76	8.76	0.00	8.76
รวม	125,268.31	101,727.60	23,540.71	78,186.90

3.5 สถิติการค้าชายแดนไทย – กัมพูชา ปี 2561 (รายด้าน)

หน่วย: ล้านบาท

ด้าน	มูลค่ารวม	ส่งออก	นำเข้า	ดุลการค้า
ด้านอรัญประเทศ	85,544.63	76,316.98	9,227.65	67,089.33
จุดผ่อนปรนบ้านเขาดิน	2,616.16	0.00	2,616.16	-2,615.16
จุดผ่อนปรนบ้านหนองปรือ	1,045.98	0.00	1,045.98	-1,045.98
จุดผ่อนปรนบ้านตาพระยา	1,443.31	0.00	1,443.31	1,443.31
ด้านคลองใหญ่	32,838.36	31,731.35	1,107.01	30,624.34

ด้าน	มูลค่ารวม	ส่งออก	นำเข้า	ดุลการค้า
สถานที่ตรวจสอบและคลังเก็บ สินค้า(บ้านไม้รัด)ด่านคลองใหญ่	3,100.07	0.00	3,100.00	-3,100.00
ด่านพรมแดนบ้านหาดเล็ก	617.42	0.00	617.42	-617.43
ท่าเรือชลาลัย	94.67	0.00	94.67	-95.67
ท่าเรือ ส.กฤตวรรณ	1.55	0.00	1.55	-1.55
จุดผ่อนปรนบ้านท่าเสา	0.11	0.00	0.11	-0.11
ด่านจันทบุรี	12,252.76	11,011.05	1,241.71	9,769.35
จุดผ่านแดนถาวรบ้านผักกาด	18.68	0.00	18.68	-18.68
จุดผ่อนปรนบ้านซันตารี	40.98	0.00	40.98	-40.98
จุดผ่อนปรนบ้านสวนส้ม	28.64	0.00	28.64	-28.64
จุดผ่านแดนถาวรบ้านแหลม	0.22	0.00	0.22	-0.22
ด่านช่องจอม	5,6316.45	3,348.63	1,967.82	1,380.81
ด่านช่องสะงำ	834.06	609.46	224.61	348.85
ด่านช่องเม็ก	4.82	4.82	0.00	4.82
รวม	145,799.82	123,022.29	22,777.53	100.244.76

ที่มา: สถิติการค้าชายแดนและการค้าผ่านแดนของประเทศไทย กองความร่วมมือการค้าและการลงทุน
กรมการค้าต่างประเทศ (www.dft.go.th/bts/trade-report)

ภาคผนวก ค

ความสัมพันธ์และความร่วมมือทางการค้าไทย-กัมพูชา

กรอบความร่วมมือทางการค้าระหว่างไทย-กัมพูชามีในหลายระดับ ผู้วิจัยรวบรวมกรอบความร่วมมือ โดยแสดงให้เห็นภาพรวมความสัมพันธ์ทางการค้าในกรอบความร่วมมือระหว่างประเทศและนโยบายในระดับท้องถิ่น และแสดงข้อมูลตัวเลขสถิติการค้า ปัญหาอุปสรรค และรู้ทางการค้าในระดับจังหวัด

ความสัมพันธ์ทางการค้าไทย-กัมพูชาและกรอบความร่วมมือ

ไทยสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับกัมพูชามาตั้งแต่วันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2493 ทั้งสองประเทศมีประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ศาสนา และรูปแบบการดำรงชีวิตของประชาชนที่คล้ายคลึงกัน มีความสัมพันธ์ในระดับประชาชน โดยเฉพาะประชาชนบริเวณแนวชายแดนที่ใกล้ชิด และมีการแลกเปลี่ยนทางการค้าปริมาณมาก (สำนักงาน ก.พ. 2558)

พวงทอง ภวัครพันธ์ (2552: 93-98) ชี้ว่านับตั้งแต่หมุดหมายเชิงนโยบายนับตั้งแต่ต้นนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่มีเป้าหมายอยู่ที่การผลักดันให้ประเทศไทยกลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ นำไปสู่กรอบความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมในระดับต่างๆ การมองความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างไทย-กัมพูชาจึงไม่ใช่แค่เรื่องของผู้ค้ารายย่อยอีกต่อไป หากแต่ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยและกัมพูชาทั้งด้านการค้า การลงทุน การผลิตทั้งในด้านการเกษตรและอุตสาหกรรม ตลอดจนการท่องเที่ยวได้พัฒนาไปสู่ระดับของการบูรณาการทางเศรษฐกิจในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ปัจจุบัน กัมพูชาเป็นคู่ค้าอันดับที่ 8 ของไทยในอาเซียน และเป็นคู่ค้าอันดับที่ 21 ของไทย ในโลก การค้าของไทยกับกัมพูชา ในช่วงปี 2555-2559 มีมูลค่าเฉลี่ยประมาณปีละ 4,992.3 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี 2560 การค้ารวมไทย-กัมพูชา มีมูลค่า 6,164.9 ล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยไทยเป็นฝ่ายเกินดุลการค้า 4,375.1 ล้านดอลลาร์สหรัฐ สินค้าส่งออกที่สำคัญไปกัมพูชา ได้แก่ น้ำมันสำเร็จรูป อัญมณีและเครื่องประดับ เครื่องดื่ม น้ำตาลทราย รถจักรยานยนต์และส่วนประกอบ ขณะที่สินค้านำเข้าหลัก ได้แก่ ผักและผลไม้ เครื่องเพชรพลอย อัญมณี สินแร่โลหะ ลวดและสายเคเบิล และเสื้อผ้าสำเร็จรูป สำหรับการค้าชายแดน ปี 2560 มีมูลค่าประมาณ 3,982 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 60 ของการค้ารวมไทย-กัมพูชา โดยไทยได้ดุลการค้า 2,487 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (กระทรวงพาณิชย์ 2561)

สำหรับความร่วมมือทางการค้าระหว่างไทยและกัมพูชาอย่างเป็นทางการนั้น ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากเว็บไซต์กรมการค้าระหว่างประเทศ (2558) และส่วนงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีกรอบความร่วมมืออย่างเป็นทางการ ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงกรอบความร่วมมือทางการค้าระหว่างไทย-กัมพูชา

กรอบความร่วมมือ	วันที่ลงนาม
แบบทวิภาคี	
ความตกลงว่าด้วยการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมว่าด้วยความร่วมมือทวิภาคี (Joint Commission for Bilateral Cooperation: JC) ไทย-กัมพูชา	13 มกราคม 2537
ความตกลงเพื่อการส่งเสริมและคุ้มครองการลงทุน	29 มีนาคม 2538
ความตกลงระหว่างกระทรวงการคลังของไทยกับกระทรวงเศรษฐกิจและการคลังของราชอาณาจักรกัมพูชาว่าด้วยคณะกรรมการร่วมด้านการคลัง	20 มิถุนายน 2539
ความตกลงว่าด้วยการค้า ความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการ ไทย-กัมพูชา	20 มิถุนายน 2539
บันทึกความเข้าใจเพื่อจัดตั้งคณะกรรมการร่วมทางการค้า (Joint Trade Committee: JTC) ไทย-กัมพูชา	22 พฤษภาคม 2543
กรอบความตกลงว่าด้วยความร่วมมือทางเศรษฐกิจ	18 มิถุนายน 2544
บันทึกความเข้าใจว่าด้วยความร่วมมือด้านการเกษตร	31 พฤษภาคม 2546
ความตกลงการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา	16 กุมภาพันธ์ 2549
บันทึกการประชุมการค้าแบบหักบัญชีไทย-กัมพูชา	16 กุมภาพันธ์ 2549
แบบพหุภาคี	
อาเซียน (กัมพูชาได้เข้าเป็นสมาชิกอาเซียน เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2542)	
กรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Sub-region Economic Cooperation: GMS-EC)	ตั้งแต่ปี 2535
ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (Ayeyawady - Chao Phraya - Mekong Economic Cooperation Strategy: ACMECS)	จัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2546
ภาคเอกชน	
- บันทึกความเข้าใจเพื่อจัดตั้งคณะกรรมการร่วมฯ ระหว่างคณะกรรมการร่วมสภาหอการค้าแห่งประเทศไทย สภาอุตสาหกรรมไทยและสมาคมธนาคารไทย กับหอการค้ากัมพูชา (MOU on Establishing Thai Cambodia Joint Standing Committee between Commerce, Industry and Banking of Thailand and the Cambodia Chamber of Commerce) ภายใต้กรอบ ACMECS	

รายละเอียดโดยสรุปของแต่ละความร่วมมือ ผู้วิจัยนำเสนอกรอบความร่วมมือที่สำคัญดังนี้

1. ความตกลงว่าด้วยการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมว่าด้วยความร่วมมือทวิภาคี (Joint Commission for Bilateral Cooperation: JC) ไทย-กัมพูชา

JC เป็นเวทีสำหรับการเจรจาและตกลงเกี่ยวกับความร่วมมือในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การศึกษา การท่องเที่ยว ฯลฯ มีการลงนามเมื่อวันที่ 13 มกราคม 2537 โดยได้มีการประชุมครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2538 ณ กรุงพนมเปญ ประเทศกัมพูชา และครั้งล่าสุด คือไทยเป็นเจ้าภาพจัดการ

ประชุมคณะกรรมการความร่วมมือว่าด้วยความร่วมมือทวิภาคี (JC) ไทย – กัมพูชา ครั้งที่ 10 ระหว่างวันที่ 25-26 สิงหาคม 2559 ที่กรุงเทพฯ

สำหรับความริเริ่มด้านการค้าที่สำคัญในการสร้างความร่วมมือด้านการจัดการชายแดน คือ ในการประชุมคณะกรรมการความร่วมมือว่าด้วยความร่วมมือทวิภาคีไทย-กัมพูชา ครั้งที่ 4 ซึ่งจัดขึ้นระหว่างวันที่ 24 - 27 ธันวาคม 2545 ณ จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการหารือกันเกี่ยวกับแนวทางส่งเสริมความร่วมมือเพื่อการบริหารจัดการชายแดนที่มีประสิทธิภาพ โดยฝ่ายไทยได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ในเอกสารทำงานเรื่อง Thailand-Cambodia Border Points of Entry: Ways toward New order, Effective Border Management and Greater Bilateral Cooperation ประมวลสภาพปัญหาต่าง ๆ และเสนอมาตรการแก้ไขบนพื้นฐานของความร่วมมือระหว่างกันทั้งสองฝ่าย ซึ่งฝ่ายกัมพูชาได้ให้ความร่วมมือในการพิจารณาเรื่องนี้ และได้ยื่นเอกสารทำงานของกัมพูชา (Counter Draft) ให้ฝ่ายไทย พิจารณาดู ซึ่งจะได้มีการหารือในรายละเอียดในระดับเจ้าหน้าที่อีกครั้งหนึ่งในเดือนมีนาคม 2546 เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายมีมาตรการที่เห็นพ้องร่วมกัน และใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการชายแดนที่มีประสิทธิภาพ และในส่วนที่เกี่ยวกับความร่วมมือในกรอบสามเหลี่ยมมรกตนั้น ที่ประชุมได้รับทราบว่าลาวได้เห็นชอบกับข้อเสนอของ ไทยและกัมพูชาเรื่องความร่วมมือฯ ทางด้านการท่องเที่ยวและเสนอที่จะจัดการประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศ 3 ฝ่าย (ไทย ลาว และ กัมพูชา) ที่เมืองปากเซ ในต้นปี 2546 (อาร์วายทีไนท์ 2546)

สำหรับการประชุมครั้งที่ 10 นั้น ทั้งสองฝ่ายได้หารือประเด็นความร่วมมือที่สำคัญได้แก่ การเร่งรัดเปิดและยกระดับจุดผ่านแดนเป็นจุดผ่านแดนถาวร ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาการลักลอบตัดไม้บริเวณชายแดนไทย – กัมพูชา ความร่วมมือด้านแรงงานในการแจกจ่ายหนังสือเดินทางให้กับแรงงานชาว กัมพูชาในประเทศไทยที่ผ่านกระบวนการพิสูจน์สัญชาติแล้ว การผลักดันเพื่อเพิ่มปริมาณการค้าทวิภาคีให้ได้ถึง 15,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐภายในปี 2563 (กระทรวงการต่างประเทศ 2559)

2. ความตกลงเพื่อการส่งเสริมและคุ้มครองการลงทุน

ความตกลงทวิภาคีด้านการลงทุน หรือ BITs นั้น เป็นความตกลงระหว่างรัฐบาลของ สองประเทศ ที่กำหนดพันธกรณีในการส่งเสริมและให้ความคุ้มครองการลงทุนที่ได้รับอนุญาตให้เข้ามาในประเทศและอยู่ภายใต้กฎหมายภายในของประเทศผู้รับการลงทุนเพื่อเป็นการคุ้มครองการลงทุนของนักลงทุนในประเทศของตนหรือเพื่อส่งเสริมให้มีการลงทุนในประเทศของตนเพิ่มมากขึ้น ดังนั้น Bits จึงเป็นกลไกทางกฎหมายระหว่างประเทศที่จะประสานประโยชน์ของทั้งสองประเทศ¹

สำหรับความตกลงเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองการลงทุนระหว่างไทย-กัมพูชา ได้มีการลงนามเมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2538 ในรัฐบาลของนายชวน หลีกภัย โดยสาระสำคัญของร่างความตกลงฯ ฉบับลงนามย่อสรุปได้ ดังนี้

1) ภาคิผู้ทำสัญญาแต่ละฝ่ายจะสนับสนุนและอำนวยความสะดวกแก่การลงทุนของผู้ลงทุนของ ภาคิผู้ทำสัญญาอีกฝ่ายหนึ่งในดินแดนของตน โดยการลงทุนดังกล่าวจะได้รับผลปฏิบัติที่เป็นธรรม โดยไม่น้อยไปกว่าที่ได้ให้แก่การลงทุนของผู้ลงทุนของรัฐที่สามใด ๆ โดยมีข้อยกเว้นบางประการตามความตกลงฯ

¹ web.krisdika.go.th/data/outsitedata/outsite21/file/Bilateral.pdf

2) ผู้ลงทุนของภาคีผู้ทำสัญญาจะได้รับหลักประกันว่า การลงทุนของตนจะได้ผลปฏิบัติที่เป็นธรรม ยุติธรรม และไม่เป็นการเลือกปฏิบัติในกรณีที่มีการลงทุนของตนถูกมาตรการเวนคืน หรือโอนกิจการเป็นของรัฐ หรือโดยมาตรการอื่น ๆ ที่มีผลเทียบเท่าผู้ลงทุนที่ถูกเวนคืนจะได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสมเพียงพอตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ และในกรณีที่การลงทุนของตนต้องสูญเสียไปเนื่องมาจากสงคราม การปฏิวัติ การกบฏ ฯลฯ ก็จะได้รับผลปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้คืน หรือการระงับแก้ไขอื่น ๆ เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ ภาคีผู้ทำสัญญาจะให้หลักประกันแก่ผู้ลงทุนให้สามารถโอนการลงทุนและผลตอบแทนจากการลงทุนได้โดยเสรีในเงินตราสกุลที่สามารถใช้ได้โดยเสรี

3) การระงับข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับการลงทุนระหว่างภาคีผู้ทำสัญญากับผู้ลงทุน โดยการปรึกษาหารือกันฉันมิตร หากไม่บังเกิดผลภายใน 3 เดือน ผู้ลงทุนสามารถเลือกยื่นเรื่องการระงับข้อพิพาทไปยังศาลยุติธรรมของประเทศภาคีผู้ทำสัญญาหรือคณะอนุญาโตตุลาการเฉพาะกิจระหว่างประเทศจัดตั้งขึ้นภายใต้ข้อบังคับอนุญาโตตุลาการของคณะกรรมการสิทธิการสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายการค้าระหว่างประเทศตามที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายจะตกลงกัน หรืออาจเสนอข้อพิพาทต่อศูนย์ระหว่างประเทศเพื่อระงับข้อพิพาทการลงทุน ในกรณีที่ภาคีผู้ทำสัญญาทั้งสองฝ่ายเป็นรัฐภาคีของอนุสัญญาว่าด้วยการระงับข้อพิพาทเกี่ยวกับการลงทุนระหว่างรัฐและคนชาติของรัฐอื่น ค.ศ. 1965

4) การระงับข้อพิพาทระหว่างภาคีผู้ทำสัญญาเกี่ยวกับการตีความหรือการบังคับใช้ความตกลงฯ โดยการปรึกษาหารือหรือการเจรจา ถ้าไม่สามารถระงับลงได้ภายใน 6 เดือน ให้ระงับข้อพิพาทนั้นโดยคณะอนุญาโตตุลาการ

5) ความตกลงฯ จะเริ่มมีผลใช้บังคับในสามสิบวันหลังจากวันที่ดำเนินการทางกฎหมายให้ความตกลงฯ นี้เริ่มมีผลใช้บังคับแล้ว โดยจะมีผลใช้บังคับในระยะแรกเริ่มเป็นเวลา 10 ปี ภายหลังจากนั้นจะมีผลใช้บังคับต่อไปอีกจนกว่าภาคีผู้ทำสัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะบอกเลิกเป็นลายลักษณ์อักษรไปยังภาคีผู้ทำสัญญาอีกฝ่ายหนึ่งล่วงหน้าเป็นเวลา 12 เดือน ในส่วนที่เกี่ยวกับการลงทุนใดที่ได้รับการเห็นชอบก่อนวันที่บอกเลิกความตกลงฯ บทบัญญัติของความตกลงฯ จะยังคงมีผลต่อการลงทุนนั้นต่อไปอีกเป็นระยะเวลา 10 ปี นับจากวันสิ้นสุดเช่นว่านั้น (อาร์วายทีไนท์ 2538)

3. บันทึกความเข้าใจการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมทางการค้า (Joint Trade Committee: JTC) ไทย-กัมพูชา

ไทยและกัมพูชาได้มีการจัดตั้ง “คณะกรรมการร่วมทางการค้า (Joint Trade Committee: JTC) ไทย-กัมพูชา” โดยมีพิธีลงนามบันทึกความเข้าใจว่าด้วยการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมทางการค้าไทย-กัมพูชา โดยมีการลงนาม ในวันจันทร์ที่ 22 พฤษภาคม 2543 นายสุภชัย พานิชภักดิ์ รองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงพาณิชย์ และนายจอม ประสิทธิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์แห่ง กัมพูชา ได้ร่วมกันลงนาม บันทึกความเข้าใจว่าด้วยการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมทางการค้าไทย-กัมพูชา การจัดตั้งคณะกรรมการร่วม ทางการค้าไทย-กัมพูชามีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นเวทีปรึกษาหารือการค้าทวิภาคี ไทย-กัมพูชา เจรจาแก้ปัญหา อุปสรรคทางการค้า และเพื่อส่งเสริมการค้าและพัฒนาให้การค้าสองฝ่าย ขยายตัว รวมทั้งกระตุ้นให้เกิด ความร่วมมือระหว่างภาคเอกชนสองฝ่ายในอันที่จะส่งเสริมให้การค้าและการลงทุนขยายตัว

สำหรับบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการร่วมทางการค้าดังกล่าว มีดังนี้

- จัดประชุมหารือและแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านการค้าและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

- พิจารณาทบทวนความคืบหน้าด้านการค้าและด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนกำหนดสาขาด้านการค้า ที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน

- เสนอแนะมาตรการต่อรัฐบาลของแต่ละประเทศ เพื่อมุ่งเน้นการขยายตัวและการพัฒนาปรับปรุงรูปแบบทางการค้าระหว่างสองประเทศ

- ร่วมมือกันแก้ไขปัญหาและอุปสรรคทางการค้าที่มีอยู่ระหว่างสองประเทศ

การประชุมคณะกรรมการร่วมทางการค้าจะเป็นการประชุมระดับรัฐมนตรี โดยจะสลับกันเป็นเจ้าภาพ และมี องค์ประกอบผู้แทนทั้งจากภาครัฐบาลและภาคเอกชนของทั้งสองประเทศในอดีตที่ผ่านมาประเทศไทย และ กัมพูชามีกรอบการหารือด้านทวิภาคีภายใต้คณะกรรมการร่วมว่าด้วยความร่วมมือไทย-กัมพูชา โดย ความ รับผิดชอบของกระทรวงการต่างประเทศของสองประเทศ แต่ยังไม่มีการเจรจาหารือด้านการค้า โดยเฉพาะ และด้วยความพยายามของกระทรวงพาณิชย์ของทั้งสองฝ่าย จึงเห็นพ้องกันให้มีการจัดตั้ง คณะกรรมการร่วมทางการค้า (Joint Trade Committee-JTC) ขึ้น เพื่อให้สามารถหารือกันได้โดยตรง และ สม่่าเสมอยิ่งขึ้น ซึ่งจะยังผลให้ความพยายามในการขยายความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างกันประสบ ผล สำเร็จมากขึ้นโดยเร็วในปัจจุบัน ประเทศไทยเป็น ประเทศคู่ค้าที่สำคัญของไทย ถึงแม้ว่ามูลค่า การค้าในปัจจุบันยังมีไม่มากนัก แต่ก็มีลู่ทางขยายตัวได้อีกมาก กัมพูชามีสัดส่วนการค้าร้อยละ 0.3 ของ การค้าไทยกับทั่วโลก ปริมาณการค้าในระหว่างปี 2538-2542 เฉลี่ยปีละ 400 ล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยไทย ส่งออกเฉลี่ย 335 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และนำเข้าเฉลี่ย 65 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ไทยเป็นฝ่ายเกินดุลการค้า กับกัมพูชาเฉลี่ยปีละ 270 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในช่วงปี 2539-2541 ปริมาณการค้าสองฝ่ายมีแนวโน้มลดลง เป็นเพราะต่างได้รับผลกระทบจากภาวะวิกฤติ เศรษฐกิจในเอเชีย แต่ในปี 2542 ปริมาณการค้าได้เพิ่มขึ้น ร้อยละ 13.1 การจัดตั้งคณะกรรมการร่วมทางการค้าไทย-กัมพูชา นับเป็นแนวทางหนึ่งที่จะเป็นกรอบ เจรจาหารือด้านการขยายความสัมพันธ์ ทวิภาคีต่อกันโดยตรง (อาร์วายทีไนท์ 2543)

สำหรับการประชุมครั้งแรกมีขึ้นเมื่อวันที่ และครั้งล่าสุดคือครั้งที่ 6 ซึ่งกัมพูชาเป็นเจ้าภาพ ระหว่าง วันที่ 21-22 กุมภาพันธ์ 2561 ณ ราชอาณาจักรกัมพูชา² ไทยและกัมพูชาได้เน้นย้ำถึงการดำเนินการ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการค้าที่ 15,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ภายในปี 2563 โดยมีแนวทางสำคัญเพื่อให้บรรลุ เป้าหมาย เช่น

(1) ส่งเสริมการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา โดยไทยได้มีการลงนามใน “บันทึกความ เข้าใจ (MOU) ยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของเมืองหน้าด่านชายแดนไทยและ กัมพูชา” กับนายปาน สรศักดิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์กัมพูชา เพื่อสร้างความมั่นคง มั่งคั่ง และ ยั่งยืน และขยายการค้าการลงทุนระหว่างกันโดยเฉพาะบริเวณชายแดนที่มีพื้นที่ติดต่อกัน ซึ่งกำหนดให้ จังหวัดชายแดนสระแก้ว-บันเตียเมียนเจย เป็นโครงการนำร่อง รวมทั้งให้จัดตั้งคณะกรรมการการค้า ชายแดน ซึ่งจะมียุทธศาสตร์การค้าต่างประเทศของไทย และอธิบดีกรมการค้าระหว่างประเทศของกัมพูชา เป็นประธานร่วม เพื่อขับเคลื่อนการเชื่อมโยงเศรษฐกิจเมืองหน้าด่านชายแดนไทยและกัมพูชาให้เป็น รูปธรรม

(2) ส่งเสริมความร่วมมือด้านสินค้าเกษตร โดยได้เห็นชอบจัดตั้งคณะทำงานร่วมไทย-กัมพูชา ภายใน 3 เดือน เพื่อพิจารณาแนวทางเพิ่มการนำเข้า-ส่งออกสินค้าเกษตรระหว่างกัน

² http://www.asean thai.net/ewt_news.php?nid=6979&filename=index

(3) ด้านการเชื่อมโยง สนับสนุนให้ทั้งสองฝ่ายหารือทวิภาคีเพื่อแลกเปลี่ยนสิทธิจราจรในการขนส่งข้ามพรมแดนระหว่างกันเพิ่มเติมในจุดผ่านแดนที่มีศักยภาพต่อการค้าและการลงทุน

(4) ส่งเสริมความร่วมมือด้านการค้าและการลงทุน เช่น การจัดงานแสดงสินค้า การจับคู่ธุรกิจ การสร้างเครือข่ายระหว่างภาคเอกชนของสองประเทศผ่านโครงการ YEN-D

(5) ส่งเสริมความร่วมมือด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยไทยได้เชิญชวนให้กัมพูชาส่งผู้แทนเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ไทยเป็นเจ้าภาพจัดขึ้น เช่น กิจกรรมภายใต้โครงการสถาบันพัฒนาผู้ประกอบการค้ายุคใหม่ (NEA) และโครงการภายใต้ CLMVT Forum เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังได้พบหารือกับประธานสภาหอการค้ากัมพูชา และคณะนักธุรกิจกัมพูชา เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึงแนวทางการส่งเสริมและอำนวยความสะดวกทางการค้า ซึ่งไทยได้ย้ำถึงความพร้อมในการร่วมมือกับภาคเอกชนกัมพูชา (กระทรวงพาณิชย์ 2561)

4. ความตกลงการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา

ลงนามเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2549 ในสมัยรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ความตกลงดังกล่าวเป็นผลสืบเนื่องจากความร่วมมือเศรษฐกิจอิระวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (Ayeyawady-Chao Praya-Mekong Economic Cooperation Strategy - ACMECS) ฝ่ายกัมพูชาได้ขอให้จัดทำความตกลงการค้าชายแดนไทย - กัมพูชา โดยกระทรวงพาณิชย์ซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นหน่วยงานรับผิดชอบด้านการค้าและการลงทุน ได้จัดทำร่างความตกลงพร้อมหารือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงการคลัง และกระทรวงมหาดไทย ตลอดจนเจรจากับฝ่ายกัมพูชา และต่อมากระทรวงพาณิชย์กัมพูชาได้มีหนังสือแจ้งความเห็นชอบในร่างความตกลงดังกล่าว ซึ่งสาระสำคัญของความตกลง มีดังนี้

1. วัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการค้าชายแดน ขยายความร่วมมือด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และภาคบริการ และแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา

2. ความตกลงฉบับนี้ได้กำหนดขอบข่ายความร่วมมือในด้านต่างๆ ได้แก่ การอำนวยความสะดวก ด้านศุลกากร สภาธุรกิจไทย-กัมพูชา สิทธิพิเศษทางการค้า การค้าแบบหักบัญชี ศูนย์บริการเบ็ดเสร็จ (One Stop Service) ตลาดกลางค้าส่ง การทบทวนและการแก้ไขข้อขัดแย้ง

3. ความตกลงนี้จะมีผลบังคับใช้ทันทีที่รัฐมนตรียกของทั้งสองประเทศลงนามในความตกลงฯ (อาร์วายทีไนท์ 2548)

5. กรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Sub-region Economic Cooperation: GMS-EC)

ตั้งแต่ปี 2535 ประกอบด้วย ประเทศสมาชิก 6 ประเทศ ได้แก่ กัมพูชา สปป.ลาว เมียนมา เวียดนาม ไทย และจีนตอนใต้ มีความก้าวหน้าที่สำคัญ คือ การพัฒนาเส้นทางเศรษฐกิจ (Economic Corridors) เชื่อมโยงระหว่างกัน และการจัดทำความตกลงว่าด้วยการขนส่งข้ามพรมแดน (Cross Border Transport Agreement: CBTA)

6. ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (Ayeyawady - Chao Phraya – Mekong Economic Cooperation Strategy: ACMECS)

จัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2546 ประกอบด้วย ประเทศสมาชิก 5 ประเทศ ได้แก่ กัมพูชา สปป.ลาว เวียดนาม และไทย โดยได้ร่วมกันออกปฏิญญาพูกาม (Pagan Declaration) และแผนปฏิบัติการ (Plan of Action) ครอบคลุมความร่วมมือ 5 สาขา ได้แก่ การอำนวยความสะดวกด้านการค้าและการลงทุน ความร่วมมือด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม การเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคม การท่องเที่ยว และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (ส่วนบริหารงานทวิภาคี สำนักอาเซียน กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ มีนาคม 2558)

พวงทอง ภวัครพันธุ์ (2552: 103-104) เห็นว่า ACMECS ไม่มีความแตกต่างจาก GMS มากนัก โดยภายใต้ยุทธศาสตร์ดังกล่าว ภาครัฐไทยได้ประเมินจุดแข็งและศักยภาพของกัมพูชาที่จะเอื้อประโยชน์ด้านการลงทุนของไทย ได้แก่ กัมพูชามีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ มีอัตราค่าจ้างแรงงานต่ำ เหมาะแก่การลงทุนในอุตสาหกรรมที่เน้นด้านแรงงาน สินค้าที่ผลิตจากกัมพูชาได้รับสิทธิพิเศษทางภาษีเป็นฐานการส่งสินค้าไปยังตลาดเวียดนาม การส่งมอบสินค้าของไทยมีความสะดวกรวดเร็ว มีความคล่องตัวในการใช้สกุลเงิน ชาวกัมพูชานิยมใช้สินค้าไทย มีโอกาสในการลงทุนด้านอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร และ แหล่งท่องเที่ยวมีความโดดเด่น

7. กรอบความร่วมมือสามเหลี่ยมมรกต

สามเหลี่ยมมรกต เป็นกรอบความร่วมมือระหว่างกัมพูชา ลาว และไทย เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดชายแดนที่ติดกันของสามประเทศ ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อ มิถุนายน 2543 โดยข้อเสนอของ กัมพูชา และมีพื้นที่ความร่วมมือในปัจจุบัน ครอบคลุม 7 จังหวัด/แขวง ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานีและศรีสะเกษของไทย จังหวัดพระวิหาร อุตรดิตถ์ และสตึงแตรังของกัมพูชา และแขวงสาละวันและจำปาสักของ สปป.ลาว จึงทำให้บริเวณพื้นที่สามเหลี่ยมมรกตมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม โดยเฉพาะอารยธรรมขอม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาด้านการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยว รวมทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของภูมิภาค การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่สามเหลี่ยมมรกตเป็นปัจจัยพื้นฐานสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยว การค้า และการพัฒนาเศรษฐกิจ และที่ประชุมเห็นชอบให้ขยายความร่วมมือให้ครอบคลุมด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การส่งเสริมการค้า และการเกษตร เพิ่มเติมจากสาขาการท่องเที่ยวด้วย เนื่องจากความร่วมมือในสาขาดังกล่าวจะช่วยสนับสนุนการท่องเที่ยว ในการกระตุ้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชน และขจัดปัญหาความยากจนในภูมิภาค (ส่วนพัฒนาความร่วมมือภาคเอกชนและกิจการพิเศษ สำนักพัฒนาและส่งเสริมการบริหารราชการจังหวัด สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, ม.ป.ป.)

ที่มาของกรอบความร่วมมือดังกล่าว หอการค้าอุบลราชธานีมีบทบาทในการผลักดันความร่วมมือมาโดยตลอด โดยได้จุดประกายแนวคิดเรื่อง “วงกลมเศรษฐกิจ” เมื่อปี 2534 โดยมีการก่อตั้งในรูปแบบคณะกรรมการ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัดอุบลราชธานีโดยพัฒนาเศรษฐกิจการค้า การท่องเที่ยว และการลงทุนในกลุ่มประเทศแถบอินโดจีน เชื่อมโยงระหว่างพื้นที่สามเหลี่ยมมรกต ซึ่งมีจังหวัดอุบลราชธานี กัมพูชา ลาว และคลุมไปถึงประเทศเวียดนาม และได้ผลักดันให้สร้างเส้นทางคมนาคมเชื่อมโยงระหว่างประเทศอย่างทั่วถึงโดยมีจังหวัดอุบลราชธานีเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงเส้นทาง (ตามภาพที่ 2)

แผนที่วงกลมเศรษฐกิจสุ่มกลุ่มประเทศอินโดจีน (ไทย-ลาว-กัมพูชา-เวียดนาม)
ที่มา: หอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี

ภาคผนวก ง
ข้อมูลเบื้องต้นในการตรวจสอบสินค้านำเข้า – ส่งออก

ของต้องห้าม นำเข้ามา – ส่งออก นอกประเทศ เช่น

1. สารเสพติด	4. ธนบัตรปลอม
2. วัตถุ/สื่อลามก	5. สัตว์ป่าสงวนในอนุสัญญาไซเตส
3. ของละเมิดลิขสิทธิ์	

ของต้องจำกัด นำเข้า – ส่งออก ต้องได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากส่วนราชการและต้องนำมาแสดงในเวลาปฏิบัติงานพิธีการศุลกากร เช่น

1. พระพุทธรูป, โบราณวัตถุ	7. ชิ้นส่วนยานพาหนะ
2. สัตว์มีชีวิตและซากสัตว์	8. บุหรี่, ยาสูบ
3. อาหาร, ยา	9. เครื่องดื่มแอลกอฮอล์
4. อาวุธปืน-กระสุนปืน	10. เครื่องมือวิทยุสื่อสาร, อุปกรณ์โทรคมนาคม
5. วัตถุระเบิด	
6. เครื่องสำอาง, อาหารเสริม	

สินค้าควบคุม 23 รายการ ต้องมีหนังสือจากศุลกากร เท่านั้น

1. น้ำมันปาล์มและน้ำมันเนื้อในเมล็ดปาล์ม	13. น้ำมันมะพร้าว
2. น้ำมันดิบและน้ำมันพร้อมดื่ม	14. น้ำมันถั่วเหลือง
3. กาแฟสำเร็จรูปหรือผลิตภัณฑ์กาแฟ	15. ชา
4. น้ำมันมะพร้าวและน้ำมันฝอย	16. ข้าว
5. เมล็ดพันธุ์หอมหัวใหญ่	17. พริกไทย
6. หอมหัวใหญ่	18. ไหมดิบ
7. นมผงขาดมันเนย	19. มันฝรั่ง
8. ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	20. เมล็ดถั่วเหลือง
9. กระเทียม	21. น้ำตาลทราย
10. ลำไยแห้ง	22. กากถั่วเหลือง
11. เมล็ดกาแฟ	23. ใบยาสูบ
12. เนื้อมะพร้าวแห้ง	

มาตรการนำเข้า – ส่งออกสินค้า ตาม พรบ. ศุลกากร พ.ศ. 2480

ห้ามนำเข้า จำนวน 8 ประเภท ได้แก่

1. ภาชนะเซรามิก – โลหะเคลือบที่ใช้บรรจุอาหาร	5. เครื่องเล่นเกมส์
2. ตู้เย็น เครื่องทำน้ำเย็น	6. อาวุธปืน – กระสุนปืน วัตถุระเบิด

3. เครื่องยนต์, อะไหล่รถยนต์
4. ยางรถยนต์ที่ใช้แล้ว

7. เพชรที่ยังไม่เจียระไน
8. ไม้ซุงหรือไม้หวงห้าม ถ่านไม้

ห้ามส่งออก จำนวน 4 ประเภท ได้แก่

1. ทราย
2. ไม้ซุงหรือไม้หวงห้าม, ถ่านไม้
3. อาวุธปืน – กระสุนปืน วัตถุระเบิด
4. เพชรที่ยังไม่เจียระไน

ต้องขออนุญาตนำเข้า - ส่งออก

- ข้าว	- กุ้งกุลาดำมีชีวิต
- ถ่านไม้	- ปลาทะเลสวยงามที่มีชีวิต
- ช้าง	- หอยมุกและผลิตภัณฑ์
- เทวรูป, พระพุทธรูป	- ถ่านหินดำ
- กาแฟ, กาแฟกั่วเหลือง	- แร่ที่มีทรายเป็นส่วนประกอบ
- ผลิตภัณฑ์มันสำปะหลัง	- ไม้และไม้แปรรูป
- น้ำตาลทราย	- สินค้าอิเล็กทรอนิกส์

สินค้าที่ต้องมีหนังสือรับรองขึ้นทะเบียนประกอบการนำเข้า

1. น้ำมันเชื้อเพลิง	7. พัดลม หม้อหุงข้าว และหลอดไฟ
2. ไม้และไม้แปรรูป	8. เครื่องทำน้ำอุ่นและร้อนระบบก๊าซ
3. สิ่งประดิษฐ์ที่ทำด้วยไม้	9. ส้ม, หอมแดง
4. ปลาทูน่าชนิดครีบน้ำเค็มและผลิตภัณฑ์	10. เครื่องในสุกร
5. ภาชนะเซรามิก – โลหะเคลือบที่ใช้บรรจุอาหาร	11. ยางรถใหม่
6. มันสำปะหลัง, ผลิตภัณฑ์มันสำปะหลัง	

สินค้าที่ต้องชำระค่าธรรมเนียมพิเศษการนำเข้า

1. ปลาป่นชนิดโปรตีนตั้งแต่ร้อยละ 60 ขึ้นไป
2. ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์
3. กาแฟกั่วเหลือง

พืชสวน 11 ชนิดที่ห้ามส่งออก ตาม พรบ. พันธุ์พืช พ.ศ. 2518

ห้ามส่งออก	ส่งออกได้
ต้นทุเรียน	ผลทุเรียนและเมล็ดพันธุ์ที่ติดกับผลทุเรียน
ต้นส้มโอ	ผลส้มโอและเมล็ดพันธุ์ที่ติดกับผลส้มโอ
ต้นอู่น	ผลอู่นและเมล็ดพันธุ์ที่ติดกับผลอู่น
ต้นลำไย	ผลลำไยและเมล็ดพันธุ์ที่ติดกับผลลำไย
ต้นลิ้นจี่	ผลลิ้นจี่และเมล็ดพันธุ์ที่ติดกับผลลิ้นจี่
ต้นสับปะรด	ผลสับปะรดและเมล็ดพันธุ์ที่ติดกับผลสับปะรด
ต้นสละ	ผลสละและเมล็ดพันธุ์ที่ติดกับผลสละ
ต้นมะพร้าว	มะพร้าวสด
ต้นมะขาม	ฝักและเมล็ดที่ติดไปกับฝัก
หัวพันธุ์กราวเครือ	ผ่านกระบวนการที่ไม่สามารถขายพันธุ์ได้
หัวพันธุ์ทองเครือ	ผ่านกระบวนการที่ไม่สามารถขายพันธุ์ได้

พืชและผลิตภัณฑ์ ห้ามนำเข้าจากกัมพูชา

1. พักทอง	8. มะเขือเทศ
2. แตงกวา	9. มะเขือ
3. แตงไทย	10. ต้นกาแฟ
4. แตงโม	11. ข้าวเปลือก
5. มะระ	12. แกลบดิบ
6. พักเขี้ยว	13. มะพร้าว
7. ใบตอง	14. ท่อนพันธุ์มัน

ภาคผนวก จ
ภาพถ่ายช่องอานม้า

ตลาดช่องอานม้าในปี พ.ศ. 2548
ที่มา : อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร

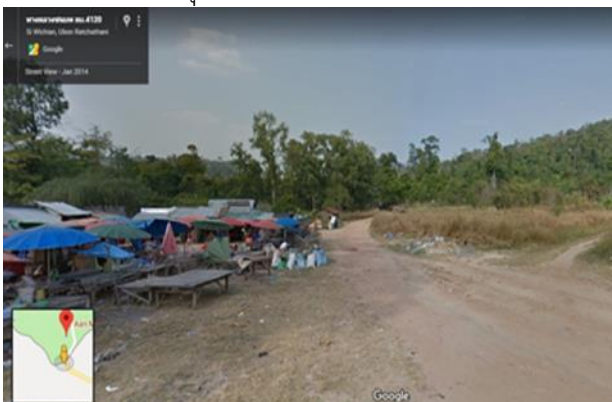
ตลาดช่องอานม้าในปี 2563
ภาพถ่ายโดยทีมวิจัย 7 มกราคม 2563

สภาพถนนในปี พ.ศ. 2546
ที่มา : อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร

สภาพถนนในปี 2563
ภาพถ่ายโดยทีมวิจัย 7 มกราคม 2563

ตลาดของชาวกัมพูชา ก่อนปี 2562
ที่มา : Google

ตลาดของชาวกัมพูชา ในปี 2563
ภาพถ่ายโดยทีมวิจัย 7 มกราคม 2563

น้ำดื่มที่ส่งออกไปยังกัมพูชา
ภาพถ่ายโดยทีมวิจัย 7 มกราคม 2563

ผู้ค้าชาวไทยที่เข็นรถสินค้าเข้าไปขายที่ตลาดชาวกัมพูชา
ภาพถ่ายโดยทีมวิจัย 26 กุมภาพันธ์ 2562

นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวกัมพูชาที่รอข้ามแดน
ภาพถ่ายโดยทีมวิจัย 6 กรกฎาคม 2562

จุดแลกเงินของชาวกัมพูชา
ภาพถ่ายโดยทีมวิจัย 26 กุมภาพันธ์ 2562

นักท่องเที่ยวชาวไทยที่กำลังจะข้ามไปกินของป่าฝั่ง
กัมพูชา
ภาพถ่ายโดยทีมวิจัย 14 เมษายน 2562

สถานที่นั่งกินอาหารป่าฝั่งกัมพูชา
ภาพถ่ายโดยทีมวิจัย 26 กุมภาพันธ์ 2562

หอยเชอรี่นำเข้าจากฝั่งกัมพูชา
ภาพถ่ายโดยทีมวิจัย 6 กรกฎาคม 2562

ข้าวโพดส่งออกจากฝั่งไทย
ภาพถ่ายโดยทีมวิจัย 4 มกราคม 2563

การซื้อขายมะพร้าวระหว่างลูกค้าชาวกัมพูชากับ
ผู้ขายชาวไทย
ภาพถ่ายโดยทีมวิจัย 30 พฤษภาคม 2562

การซื้อขายไถ่ระหว่างลูกค้าชาวกัมพูชากับผู้ขายชาวไทย
ภาพถ่ายโดยทีมวิจัย 7 มีนาคม 2562

การขนส่งไถ่
ภาพถ่ายโดยทีมวิจัย 26 กุมภาพันธ์ 2562

การขนส่งมะพร้าว
ภาพถ่ายโดยทีมวิจัย 23 เมษายน 2562

สินค้าในตลาดของชาวกัมพูชา

ร้านขายสุรา เบียร์ และบุหรี่
ภาพถ่ายโดยทีมวิจัย 26 กุมภาพันธ์ 2562

ร้านขายสินค้าเบ็ดเตล็ด
ภาพถ่ายโดยทีมวิจัย 26 กุมภาพันธ์ 2562

ร้านขายชุดกีฬา
ภาพถ่ายโดยทีมวิจัย 26 กุมภาพันธ์ 2562

ผักหวาน
ภาพถ่ายโดยทีมวิจัย 26 กุมภาพันธ์ 2562

ขี้ไต้
ภาพถ่ายโดยทีมวิจัย 26 กุมภาพันธ์ 2562

หวาย
ภาพถ่ายโดยทีมวิจัย 26 กุมภาพันธ์ 2562

จุดที่ตั้งพื้นที่การค้าช่องอานม้า

ที่มา: อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร

<http://portal.dnp.go.th/Content/nationalpark?contentId=3722>